

๙๕/๒๐๖๔๙

สถานีเรียนรู้ป่าภูพานหยอด
พัฒนาคน ชุมชน และป่า

ถาวร บุตรศรี

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

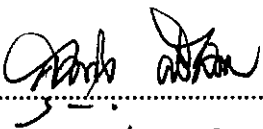
วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชานวัตกรรมเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

พ.ศ. 2559

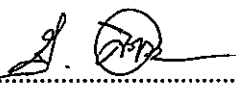
ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

คณะกรรมการสอบได้พิจารณาวิทยานิพนธ์ของ นายถาวร บุตรศรี แล้ว
เห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชานวัตกรรมเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น ของมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

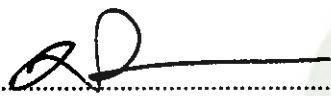
คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....
(รองศาสตราจารย์ ดร.สุวกิจ ศรีปัดดา)

ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์
(ผู้แทนบัณฑิตวิทยาลัย)

.....
(อาจารย์ ดร.ชาตรี ศิริสวัสดิ์)

กรรมการ
(ผู้ทรงคุณวุฒิ)

.....
(อาจารย์ ดร.ศักดิ์พงษ์ หอมหวล)

กรรมการ
(อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก)

.....
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อุทัย โคตรคก)

กรรมการ
(อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม)

มหาวิทยาลัยอนุมัติให้รับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต ของมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

.....
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สนิท ตีเมืองชัย)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
วันที่ เดือน 16 ก.ย. 2559 พ.ศ.

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

ชื่อเรื่อง : สถานีเรียนรู้ภูพานหยอดพัฒนา คน ชุมชน และป่า

ผู้วิจัย : อาจารย์ นุตศรี

ปริญญา : ปร.ด. (นวัตกรรมเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น)

อาจารย์ที่ปรึกษา : ดร.ศักดิ์พงศ์ หอมหวล

อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก

ศศ.ดร.อุทัย โคตรคก

อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม 2559

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชน กับป่าภูพานหยอด ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เพื่อศึกษากระบวนการงานสถานีเรียนรู้ภูพานหยอด ก่อให้เกิดประโยชน์ แก่ชุมชนบ้านเก่าเตื่อ ป่าภูพานหยอดและเพื่อนากระบวนการงานสถานีเรียนรู้ป่าภูพานหยอด เชื่อมโยงการเรียนรู้กับเครือข่ายชุมชนอื่นออกแบระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมานวิธี (Mixed Methodology) เน้นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Approach) เป็นหลัก ผสานกับ การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Approach) ควบคุมเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ การสำรวจชุมชน การทำแผนที่ภูมิสังคม การเสวนาทางวิชาการ การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง การสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัยปรากฏดังนี้ 1) การศึกษาปรากฏการณ์ของชุมชนบ้านเก่าเตื่อ กับป่าภูพานหยอด ผ่านมิติความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติที่เป็นวิถีชีวิตของคนในชุมชน คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค และที่อยู่อาศัย ชุมชนมองเห็นว่าป่าภูพานหยอดเป็นป่าที่สามารถให้ความมั่นคงทางอาหาร เป็นแหล่งอาหารตามธรรมชาติที่เข้าถึงได้ มีระบบห่วงโซ่อาหารตามช่วงเวลาที่ยกกันว่า “นาฬิกาป่าภูพานหยอด” ที่เป็นปรากฏการณ์ของการเป็นแหล่งอาหารที่อุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติของป่าภูพานหยอด 2) กระบวนการงานสถานีเรียนรู้ป่าภูพานหยอด ที่เหมาะสม มีขั้นตอน 5 ขั้นตอนตามลำดับ คือขั้นตอนที่ 1 การสร้างกลุ่มคนสถานีเรียนรู้ป่าภูพานหยอดขั้นตอนที่ 2 การประกาศเจตนารมณ์กลุ่มคนสถานีเรียนรู้ป่าภูพานหยอดขั้นตอนที่ 3 กำหนดคุณลักษณะกลุ่มคนสถานีเรียนรู้ป่าภูพานหยอด จากการประยุกต์หลักพุทธธรรม “ไตรสิกขา” ขั้นตอนที่ 4 การออกแบบกิจกรรมกระบวนการงานสถานีเรียนรู้ป่าภูพานหยอดขั้นตอนที่ 5 การขับเคลื่อนกิจกรรมกระบวนการงานสถานีเรียนรู้ป่าภูพานหยอด คุณลักษณะ 6 ประการของสถานีเรียนรู้ป่าภูพานหยอด สามารถสร้างภูมิคุ้มกันที่ต่อยอดภูมิปัญญา ให้คนกับ

ป้าอยู่กันอย่างสมดุลพึ่งพาอาศัยอย่างถาวรยั่งยืน 3) การนำสถานีเรียนรู้ป่าภูพันหยอดเชื่อมโยง
เรียนรู้ร่วมกันกับชุมชนพื้นที่อื่น เป็นการเรียนรู้ในพฤติกรรมเชิงประจักษ์ ผ่านกิจกรรมการ
เสวนา การสนทนา การสัมภาษณ์ การสังเกตการณ์ร่วม พบว่าหลังการเรียนรู้ร่วมกัน ชุมชน
พื้นที่อื่นสามารถรับรู้ มีท่าทีตอบรับสถานีเรียนรู้ป่าภูพันหยอด ส่วนจะแสดงความเป็นเจ้าของ
แล้วนำไปขับเคลื่อนสร้างความเข้มแข็ง ให้ชุมชนของตนจนก่อเกิดกฎเกณฑ์และคุณค่าที่ตินั้น
ยังไม่สามารถคาดการณ์ได้

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

the center. The research findings indicated that the steps of learning process of the learning center was able to create and improve the local wisdom, and the sustainable relationship between people in the community and the forest. 3) Regarding the practical application of the learning center, the study showed that focus group, interview, and observation approaches were used to investigate learning behaviors of other learning centers. Additionally, the findings indicated that the members of the learning centers accepted willingly the academic activities and they applied the activities for improving quality of life, community and forest.

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยเรื่อง สถานีเรียนรู้ภูพานหอยด : พัฒนาคน ชุมชนและป่า ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดี เนื่องจากผู้วิจัยได้รับความอนุเคราะห์อย่างสูงจากอาจารย์ที่ปรึกษาหลัก อาจารย์ ดร. ศักดิ์พงศ์ หอมหวล และอาจารย์ที่ปรึกษาร่วม ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อุทัย โคตรคก ที่ให้คำปรึกษาอย่างใกล้ชิดและเอาใจใส่ให้ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมอย่างใส่ใจ ตลอดเวลาที่ทำงานวิจัยทำให้งานวิจัยฉบับนี้มีความถูกต้องสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขอขอบคุณ ดร.ลลิต ถนอมสิงห์ ผู้ช่วยเลขาธิการมูลนิธิชัยพัฒนา ดร.อาทิตย์ บำรุงเชื้อ นายกสมาคมนักนวัตกรรมเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น ดร.สุวรรณ บัวพันธ์ ผู้อำนวยการศูนย์การศึกษาพิเศษประจำจังหวัดกาฬสินธุ์ ดร.ทรงศักดิ์ ภูขามคม นายกองค์การบริหารส่วนตำบลนาเชือก และท่านพระครูอนุกุลปริยัติการ ดร. ที่กรุณาเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความถูกต้องของเครื่องมือ ด้านเนื้อหา ด้านภาษาให้มีความถูกต้องสมบูรณ์และขออนุญาตท่านบูรพาจารย์ทุกท่านที่ได้ประสิทธิ์ประสาทความรู้ ด้วยความรักและเมตตา

ขอขอบคุณครอบครัวภรรยาและลูกๆ ที่เป็นกำลังใจให้แก่ผู้วิจัยเสมอมาคุณค่าอันเกิดจากงานวิจัยฉบับนี้ ผู้วิจัยขอมอบบูชาพระคุณมารดาและผู้มีพระคุณทุกท่าน

ขอขอบคุณนายบัน ไชยสวาท อดีตกำนันตำบลทุ่งคลอง นายอำพัน บัวศรี สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งคลอง นายสำเร็จ แสงบบาล ประธานกลุ่มอนุรักษ์และประธานกลุ่มผู้ผลิตข้าวพันธุ์ นายสมพงษ์ แสงเพชร และนางนกร ไผ่ชอบ ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 7 บ้านเก่าเตื่อ ผู้นำชุมชนและชาวบ้านเก่าเตื่อผู้ให้ข้อมูล ตลอดทั้งเจ้าหน้าที่และสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งคลองทุกท่านที่ให้ความสะดวกให้ความช่วยเหลือในการติดต่อประสานงานและการเก็บรวบรวมข้อมูล ตลอดจนเพื่อนนักศึกษาที่ให้ความช่วยเหลือในการทำงานวิจัยครั้งนี้

ถาวร บุตรศรี

สารบัญ

หัวข้อ	หน้า
บทคัดย่อ	ก
ABSTRACT	จ
กิตติกรรมประกาศ	ข
สารบัญ	ช
สารบัญตาราง	ฉ
สารบัญแผนภาพ	ณ
สารบัญภาพ	ด
บทที่ 1 บทนำ	1
ภูมิหลัง	1
คำถามการวิจัย	7
วัตถุประสงค์การวิจัย	7
ขอบเขตการวิจัย	7
นิยามศัพท์เฉพาะ	8
ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	8
ฐานคิด	9
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	10
แนวคิดเกี่ยวกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11	10
แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง	31
แนวคิดนวัตกรรม	36
แนวคิดทางพุทธธรรม (ไตรสิกขา)	40
แนวคิดสังคมสีเขียว	40
แนวคิดเกี่ยวกับองค์กรชาวบ้าน	47
แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชน	52
แนวคิดเกี่ยวกับป่าชุมชน	58
แนวคิดบริบทพื้นที่วิจัย	69
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	74

หัวเรื่อง	หน้า
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย	87
กลุ่มเป้าหมาย	87
วิธีการดำเนินการ	88
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	88
การเก็บรวบรวมข้อมูล	89
การตรวจสอบข้อมูล	91
การวิเคราะห์ข้อมูล	92
ปฏิทินการวิจัย	93
บทที่ 4 ความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนบ้านเก่าเคื้อ กับป่าภูพันหยอด ผลศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนบ้านเก่าเคื้อ ตำบลทุ่งคลอง อำเภอคำม่วง กับป่าภูพันหยอด ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน	97
การจัดตั้งทีมผู้ช่วยนักวิจัย	98
กำหนดกลุ่มเป้าหมายเพื่อทำความเข้าใจในประเด็นที่ศึกษา	98
จัดเวทีเสวนาเพื่อกำหนดประวัติศาสตร์ชุมชนบ้านเก่าเคื้อ กับป่าภูพันหยอด	99
กำหนดปฏิทินศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนบ้านเก่าเคื้อ ตำบลทุ่งคลอง อำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์ กับป่าภูพันหยอด ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน	101
การดำเนินการตามปฏิทินศึกษาปรากฏการณ์	103
ผลการศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคมชุมชนบ้านเก่าเคื้อ	108
บทที่ 5 ประโยชน์ของกระบวนการงานสถานีเรียนรู้ป่าภูพันหยอด ที่เกิดแก่ชุมชน ศึกษากระบวนการงานสถานีเรียนรู้ป่าภูพันหยอด ก่อให้เกิดประโยชน์ แก่ชุมชน บ้านเก่าเคื้อ ตำบลทุ่งคลอง อำเภอคำม่วง และป่าภูพันหยอด	112
กระบวนการงานสถานีเรียนรู้ป่าภูพันหยอด ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชน บ้านเก่าเคื้อ ตำบลทุ่งคลอง อำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์	112
ขั้นตอนที่ 1 การสร้างกลุ่มคนสถานีเรียนรู้ป่าภูพันหยอด	112
ขั้นตอนที่ 2 การประกาศเจตนารมณ์กลุ่มคนสถานีเรียนรู้ป่าภูพันหยอด	113
ขั้นตอนที่ 3 กำหนดคุณลักษณะกลุ่มคนสถานีเรียนรู้ป่าภูพันหยอด จากการประยุกต์หลักพุทธธรรม“ไตรสิกขา”	114

ขั้นตอนที่ 4 การออกแบบกิจกรรมกระบวนการงานสถานีเรียนรู้ป่าภูพันหยอด	117
ขั้นตอนที่ 5 การขับเคลื่อนกิจกรรมกระบวนการงานสถานีเรียนรู้ป่าภูพันหยอด ที่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชนบ้านเก่าเดื่อ ตำบลทุ่งคลอง อำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์	119
บทที่ 6 การเชื่อมโยงกระบวนการงานสถานีเรียนรู้ป่าภูพันหยอดกับเครือข่ายชุมชนอื่น กลุ่มคนสถานีเรียนรู้ป่าภูพันหยอด ไปเชื่อมโยงเรียนรู้กับเครือข่ายชุมชน บ้านดงต้อง อำเภอสังคม จังหวัดหนองคาย	131
กลุ่มคนสถานีเรียนรู้ป่าภูพันหยอด ไปเชื่อมโยงเรียนรู้กับเครือข่ายอาชาบำบัด โรงเรียนผู้ช่วยพยาบาล อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ	131
กลุ่มคนสถานีเรียนรู้ป่าภูพันหยอด ไปเชื่อมโยงเรียนรู้กับเครือข่ายชาวนาอาชีพ พุทธเศรษฐศาสตร์ ไร่เจริญตะวัน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย	132
เครือข่ายพื้นที่อื่นมาเชื่อมโยงแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกับ สถานีเรียนรู้ป่าภูพันหยอด แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับคณะนักศึกษานักศึกษานวัตกรรมเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม และตัวแทนชุมชนจาก เข้าไปสัมผัสสภาพ ธรรมชาติของผืนป่าภูพันหยอด	137
คณะครูพี่เลี้ยงและนักเรียน จากศูนย์การศึกษาพิเศษประจำจังหวัดกาฬสินธุ์ เยี่ยมชมสถานีเรียนรู้ป่าภูพันหยอด แลกเปลี่ยนเรียนรู้กิจกรรมอาชาบำบัด	138
องค์การบริหารส่วนตำบลนาเชือก อำเภอยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์ เชื่อมโยงการเรียนรู้ร่วมกันของกลุ่มคนสถานีเรียนรู้ป่าภูพันหยอด	139
บทที่ 7 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	141
สรุปผลการวิจัย	142
อภิปรายผล	145
ข้อเสนอแนะ	146
อธิบายคำศัพท์เพิ่มเติม	147
บรรณานุกรม	149
ภาคผนวก ก หนังสือขอความอนุเคราะห์	164
ประวัติผู้วิจัย	170

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
1 แสดงประชากรตำบลทุ่งคลอง อำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์	60
2 แสดงกรอบระยะเวลาการทำงานวิจัย	79
3 แสดงจำนวนกลุ่มผู้ให้ข้อมูลการศึกษา	83
4 แสดงปฏิทินการศึกษาความสัมพันธ์	85
5 แสดงการกำหนดคุณลักษณะของกลุ่มคนสถานีวิทยุพื้นหยอด	97
6 แสดงคุณลักษณะของกลุ่มคนสถานีเรียนรัฐวิทยุพื้นหยอด	98
7 แสดงการออกแบบกิจกรรมตามคุณลักษณะสำคัญ	100
8 แสดงข้อมูลนาฬิกาป่าภูพื้นหยอด	104
9 แสดงตัวอย่างคำถามนำ ในการกำหนดคุณลักษณะสำคัญ	115

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

สารบัญแผนภาพ

แผนภาพที่

หน้า

1	แสดงภูมิศาสตร์พื้นที่ป่าภูพานหยอด	89
2	แสดงการศึกษามิติความสัมพันธ์	94
3	แสดงกระบวนการงานสถานีเรียนรู้ป่าภูพานหยอด	117

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
1	แสดงการประกาศเจตนารมณ์ และกล่าวคำปฏิญาณของกลุ่มเป้าหมาย สถานีเรียนรู้ภูพานหยอด 96
2	แสดงกิจกรรมการอบรมทำเตาเผาถ่านครัวเรือน และการทำบ่อแก๊สชีวภาพ จากมูลสัตว์ 102
3	แสดงแผนกิจกรรมสาธิตการเลี้ยงหอยหอม ที่สถานีเรียนรู้ภูพานหยอด 105
4	แสดงกิจกรรมอาชาบำบัดป่าภูพานหยอด ชี้นำขึ้นภูปลูกป่าภูพานหยอด 106
5	แสดงกิจกรรมสาธิตการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม ที่สถานีเรียนรู้ภูพานหยอด 107
6	แสดงกิจกรรมสาธิตการสาวไหม 108
7	แสดงการจัดเวทียืนยันข้อมูล และกินความรู้สู่ชุมชน 110
8	แสดงการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เชื่อมโยงเครือข่าย กับชุมชนดงต้อง 113
9	แสดงการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เชื่อมโยงเครือข่ายอาชาบำบัด จังหวัดชัยภูมิ 114
10	แสดงการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เชื่อมโยงเครือข่ายชาวนาอาชีพไร่เชิญตะวัน 116
11	แสดงแลกเปลี่ยนเรียนรู้สัมผัสธรรมชาติ ของผืนป่าภูพานหยอด 117
12	แสดงศูนย์การศึกษาพิเศษประจำจังหวัดกาฬสินธุ์ร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ 118
13	แสดงคณะกรรมการบริหารส่วนตำบลนาเชือก ร่วมแลกเปลี่ยน 119

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

แผนพัฒนาพาเศรษฐกิจสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 ในยุทธศาสตร์สังคมแห่งการเรียนรู้ ระบุถึงแนวทางการพัฒนาปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สะท้อนให้เห็นว่าการพัฒนาประเทศในช่วงนี้ขาดความสมดุลและไม่ยั่งยืนจึงควรให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์ฟื้นฟูดูแลฐานทรัพยากรทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมควบคู่กับการใช้ อนุรักษ์พื้นที่เปราะบางควบคุมการใช้ประโยชน์พื้นที่ต้นน้ำและการใช้สารเคมีทางการเกษตร ในพื้นที่ต้นน้ำอย่างเข้มงวดส่งเสริมเครือข่ายอนุรักษ์และป้องกันการบุกรุกป่าไม้โดยภาค ประชาชนและชุมชนส่งเสริมหลักการชุมชนอยู่ร่วมกับป่าการปลูกป่า 3 อย่างประโยชน์ 4 อย่าง พื้นที่ปลูกป่า รูปแบบวนเกษตรพัฒนาระบบฐานข้อมูลระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ สนับสนุนให้มีการจัดทำข้อมูลทรัพยากรป่าไม้ความหลากหลายทางชีวภาพแหล่งน้ำที่ดินและ ทรัพยากรแร่เผยแพร่ต่อสาธารณะต่อเนื่องทุกปีผ่านทางสื่ออิเล็กทรอนิกส์ และสื่ออื่นๆเพื่อ สนับสนุนการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตการเกษตรและความมั่นคงทางอาหารพัฒนาระบบการ เกษตรกรรมที่ยั่งยืนแก้ปัญหาดินเค็มขาดอินทรีย์วัตถุการชะล้างการพังทลายของหน้าดินการ สร้างนวัตกรรมจากทรัพยากรชีวภาพการแบ่งปันผลประโยชน์อย่างเป็นธรรมเพิ่มมูลค่าทาง เศรษฐกิจจึงควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาระบบบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อมให้มีประสิทธิภาพโปร่งใสและเป็นธรรมอย่างบูรณาการ โดยมีแนวทางหลักคือ พัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างสมดุลและยั่งยืนภายใต้หลักการเป็นอยู่กับ ระบบนิเวศน์อย่างเกื้อกูลสหบาทปราชญ์ชาวบ้านและผู้นำชุมชนเกิดความรักและหวงแหน ทรัพยากรธรรมชาติ

สังคมแห่งการเรียนรู้ตามยุทธศาสตร์การพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นฐานการผลิต ภาคเกษตรให้เข้มแข็งและยั่งยืน โดยคุ้มครองพื้นที่ศักยภาพทางการเกษตรรวมถึงการส่งเสริม การสร้างมูลค่าเพิ่มราคาสินค้าภาคเกษตรอาหารพลังงานการสร้าง ความมั่นคงทางอาหารและ พลังงานบนฐานของภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นการสร้างความมั่นคงในอาชีพและรายได้ของ เกษตรกรเพื่อสร้างภูมิคุ้มกันและความเข้มแข็งกับภาคเกษตรกรรมรวมถึงการสร้าง ความมั่นคงทาง

อาหารและพลังงานชีวภาพในครัวเรือนบริหารจัดการสินค้าการเกษตรแบบกลุ่มการผลิตเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมสร้างความมั่นใจให้เกษตรกรให้มีรายได้ขั้นต่ำที่สามารถยึดการเกษตรกรรมเป็นอาชีพได้ สร้างแรงจูงใจให้เกษตรกรรุ่นใหม่และแรงงานที่มีคุณภาพเข้าสู่อาชีพเกษตรกรรมให้มีจิตสำนึกเห็นค่าการเกษตรและมีชีวิตครอบครัวที่อบอุ่นจัดที่ดินทำกินสร้างโอกาสเข้าถึงแหล่งทุนพัฒนาเกษตรกรต้นแบบมากขึ้นพัฒนาระบบสหกรณ์และวิสาหกิจชุมชน สนับสนุนการพึ่งพาตนเองสร้างวินัยทางการเงินส่งเสริมการออมภาคครัวเรือนเช่นมีบ่อปลาปลูกกล้วยปลูกผักมะเขือชิงช้าตะไคร้ปลูกไม้ไผ่ได้ร่มเงาไม้ใช้สอยในครัวเรือนปลูกผักหวานชะอมมะละกอเลียงเป็ดไก่สิ่งเหล่านี้เมื่อมีแล้วไม่มีรายจ่ายการออมในครัวเรือนเกิดขึ้นสร้างภาพลักษณ์ที่มีแก่เกษตรกรอย่างมั่นคงตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

การสร้างภูมิคุ้มกันและความเข้มแข็งกับภาคเกษตรกรรมถึงการสร้างความมั่นคงทางอาหารและพลังงานชีวภาพในครัวเรือนจะต้องมีการบริหารจัดการทรัพยากรที่มีอยู่เพื่อให้เกิดความเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ตามยุทธศาสตร์การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนการอนุรักษ์ฟื้นฟูและสร้างความมั่นคงของฐานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มุ่งรักษาและฟื้นฟูพื้นที่ป่าและเขตอนุรักษ์พัฒนาระบบฐานข้อมูลและการจัดการองค์ความรู้ให้เป็นเครื่องมือในการวางแผนและบริหารจัดการปรับปรุงระบบการบริหารจัดการที่ดินและการจัดการทรัพยากรเร่งรัดการบริหารจัดการน้ำแบบบูรณาการกรอบแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอดรวมถึงการพัฒนาและบริหารประเทศที่เป็นปรัชญาที่ชี้แนะแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนในทางที่ควรจะเป็น โดยมีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทยสามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ตลอดเวลาและเป็นการมองโลกเชิงระบบที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา มุ่งเน้นการรอดพ้นจากภัยและวิกฤติเพื่อความมั่นคงและความยั่งยืนของการพัฒนาคุณลักษณะเศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติตนได้ในทุกระดับ โดยเน้นการปฏิบัติบนทางสายกลางและการพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอนซึ่งแนวทางการพอเพียงจะต้องประกอบด้วย 1) ความพอประมาณหมายถึงความพอดีที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไป 2) ความมีเหตุผลหมายถึงการตัดสินใจเกี่ยวกับระดับของความพอเพียงนั้นจะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล

การลดลงของพื้นที่ป่าในประเทศไทยเริ่มขึ้นในทันทีเมื่อมีการขยายตัวของอุตสาหกรรมเปิดประเทศเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจและสังคมของประชาคมโลกเงินตราที่ใช้ในการพัฒนาประเทศไปสู่ความนำสมัยในช่วงปลายปี พ.ศ. ที่ 2440 เป็นเงินบาทที่รัฐได้จากการ

เปิดสัมปทานทำป่าไม้ที่มีการขยายตัวอย่างรวดเร็ว โดยปราศจากการควบคุมจนกระทั่งในปี พ.ศ. 2484 รัฐบาลต้องออกกฎหมายเพื่อควบคุมกิจกรรมการทำป่าไม้ดังกล่าวต่อมาแหล่งเงินตราที่ใช้ในการพัฒนาประเทศเปลี่ยนจากไม้ไปเป็นการส่งสินค้าทางการเกษตรที่ส่งไปจำหน่ายยังต่างประเทศหลังจากที่มีการประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 ในปี พ.ศ. 2504 ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภาคการเกษตรของไทยอย่างรวดเร็วจากวิถีทำการเกษตรเพื่อจำหน่ายภายในประเทศถูกขยายเป็นการทำการเกษตรเพื่อการส่งออกยังผลให้เกิดการขยายตัวของพื้นที่เกษตรกรรมซึ่งทำให้ในช่วง 4 ทศวรรษที่ผ่านมาพื้นที่ป่าไม้ในประเทศไทยลดลงอย่างรวดเร็วจากที่เคยมีพื้นที่ป่าของประเทศประมาณ 171 ล้านไร่หรือร้อยละ 53.33 ของพื้นที่ประเทศในปี พ.ศ. 2504 ลดลงเหลือเพียง 107 ล้านไร่หรือประมาณร้อยละ 33.40 ของพื้นที่ประเทศในปี 2543 นอกจากนี้ในพื้นที่ 107 ล้านไร่ที่เหลืออยู่ยังมีสภาพเป็นกลุ่มป่าขนาดต่างๆกันตั้งแต่หลายสิบไร่จนถึงหลายล้านไร่ทำให้มีผืนป่าไม่ติดต่อกัน

มนุษย์เป็นทั้งผู้สร้างและผู้ทำลายได้ในเวลาเดียวกันที่เกิดจากการพัฒนาความก้าวหน้าในด้านต่างๆทำให้เกิดการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดเกินความจำเป็นส่งผลให้ทรัพยากรในป่าของชุมชนถูกทำลายอย่างรวดเร็วดังนั้นการบริหารจัดการเพื่อพัฒนาพื้นที่ป่าภูพานหยอดพบว่ายังมีปัญหาดังนั้นชุมชนขาดการดูแลรักษาป่าจึงทำให้ป่าไม่สมบูรณ์ขาดเจ้าหน้าที่ที่มีความรู้เกี่ยวกับป่าจึงไม่สามารถบริหารจัดการป่าได้ขาดการสนับสนุนจากภาครัฐในเรื่องอุปกรณ์และพันธุ์ไม้การบุกรุกแผ้วถางป่าของชุมชนรอบผืนป่าการจับจองให้เป็นพื้นที่ส่วนบุคคลเนื่องจากแนวเขตไม่ชัดเจนและการเกิดไฟป่าสาเหตุเหล่านี้จึงส่งผลกระทบต่อปริมาณอย่างรวดเร็วเพื่อให้ชุมชนในเขตป่าภูพานหยอดเกิดสำนึกใหม่ในการบริหารจัดการเพื่ออนุรักษ์ปกป้องทรัพยากรป่าชุมชนเป็นได้อย่างสมบูรณ์และยั่งยืนจะต้องเกิดจากการมีส่วนร่วมของชุมชนผู้นำชุมชนและหน่วยงานภาครัฐเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการให้ความรู้สร้างความเข้าใจและประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนทราบถึงความสำคัญของป่าชุมชนมากกว่าที่เป็นอยู่ โดยการส่งเสริมให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมรักษาป่าชุมชนมากขึ้นรวมทั้งการส่งเสริมการปลูกป่าอนุรักษ์ฟื้นฟูและการป้องกันทำลายป่าชุมชน อีกทั้งผู้นำป่าชุมชนควรสร้างความเข้าใจในวัตถุประสงค์ของการจัดการป่าชุมชนให้แก่คนในชุมชนและแสวงหาความร่วมมือระหว่างชุมชนในการระดมความคิดเพื่อผลักดันให้การจัดการป่าชุมชนเป็นเป้าหมายร่วมกันในชุมชน

สำนักงานคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติสำนักงานสภาสถาบันราชภัฏและทบวงมหาวิทยาลัยได้ระบุว่าความร่วมมือคือการที่ประชาชนหรือชุมชน

สามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการกำหนดนโยบายพัฒนาท้องถิ่น และมีส่วนร่วมในการรับประโยชน์จากบริการรวมทั้งมีส่วนร่วมในการควบคุมประเมินผลโครงการต่าง ๆ ของท้องถิ่นในลักษณะด้วยกันคือ 1) การมีส่วนร่วมในลักษณะที่เป็นกระบวนการของการพัฒนา โดยให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดโครงการได้แก่การร่วมกันค้นหาปัญหาการวางแผนการตัดสินใจการระดมทรัพยากรและเทคโนโลยีท้องถิ่นการบริหารจัดการการคิดตามประเมินผลรวมทั้งรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากโครงการ 2) การมีส่วนร่วมทางการเมืองแบ่งออกเป็น 2 ประเภทคือการส่งเสริมสิทธิและพลังอำนาจของพลเมืองโดยประชาชนหรือชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของคนในการจัดการเพื่อรักษาผลประโยชน์ของกลุ่มควบคุมการใช้และการกระจายทรัพยากรของชุมชนอันจะก่อให้เกิดกระบวนการและโครงสร้างที่ประชาชนในชนบทสามารถแสดงออกซึ่งความสามารถของตนและได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนาการเปลี่ยนแปลงกลไกการพัฒนาโดยรัฐมาเป็นการพัฒนาที่ประชาชนมีบทบาทหลักโดยการกระจายอำนาจในการวางแผนจากส่วนกลางมาเป็นส่วนภูมิภาคเป็นการคืนอำนาจในการพัฒนาให้แก่ประชาชนให้มีส่วนร่วมในการกำหนดอนาคตของตนเอง

อีกหนึ่งของภูมิปัญญาท้องถิ่น คือการใช้สมุนไพรของหมอพื้นบ้านถือเป็นสิ่งล้ำค่าของสังคมไทยที่เกิดจากภูมิปัญญาของหมอพื้นบ้านที่สามารถจำแนกแยกแยะฤทธิ์และสรรพคุณของสมุนไพรจากธรรมชาติเพื่อใช้ในการเยียวยารักษาความเจ็บป่วยการรักษาโดยระบบการแพทย์พื้นบ้านจึงเป็นระบบการรักษาโรคแบบประสบการณ์ของชุมชนที่ได้รับการสั่งสมถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษมีความหลากหลายแตกต่างกันไปแต่ละสังคมวัฒนธรรมและกลุ่มชาติพันธุ์ได้มีการพัฒนาการใช้สมุนไพรในระบบการแพทย์พื้นบ้านมาอย่างต่อเนื่อง โดยถือว่าสมุนไพรเป็นรูปแบบการรักษาหลักของระบบการแพทย์พื้นบ้านและสมุนไพรยังคงมีบทบาทในการดูแลสุขภาพของประชาชนมาโดยตลอดคนไทยโบราณจึงผูกพันกับหมอพื้นบ้านและยาสมุนไพรในการดูแลสุขภาพของชุมชนสมุนไพรนอกจากใช้เป็นยารักษาบรรเทาอาการของผู้ป่วยแล้วยังเป็นอาหารเสริมสำหรับผู้ที่ยังไม่ป่วยทำให้เกิดสมดุลของการทำงานของร่างกายเสริมภูมิคุ้มกันและป้องกันโรคบางชนิดได้ด้วยในภาวะที่มีความต้องการการใช้สมุนไพรเพิ่มขึ้นกลับพบว่าประเทศไทยยังไม่มีมีการพัฒนาการแพทย์พื้นบ้านและสมุนไพรอย่างเป็นระบบ และโดยบริบทของสมุนไพรเป็นที่ทราบกันว่ามีที่กำเนิดจากผืนป่าอันเป็นธรรมชาติ เพราะคำว่าสมุนไพร คือความหมายว่าเป็นลูกน้องของป่า

ภูพันหยอดเป็นป่าตามมติคณะรัฐมนตรีว่าด้วยพระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ. 2484 ซึ่งมีพื้นที่ประมาณ 3,600 ไร่ลักษณะเป็นป่าไม้เต็งรัง ไม้รัง ไม้แดง ไม้ประดู่ ไม้เต็ง ไม้มะค่าโมง ล้วนแต่เป็นไม้ที่มีค่าอย่างยิ่งต้นไม้เหล่านี้เป็นที่อาศัยของมดแดงและแมลงต่างๆซึ่งเป็นอาหารของมนุษย์ มีความหลากหลายทางชีวภาพควรแก่การอนุรักษ์และนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ ทางด้านการศึกษาและพัฒนาชุมชนพันธุ์พืชที่มีมากคือฝักกุศฝักหวานป่าฝักกระโดนมะกอก เกร็ดคดหมาฝักคิ้วต้นส้มโงมฝักเม็กเห็ดชนิดต่างๆพันธุ์สัตว์ได้แก่ปูภูเขาที่สวองาม (ปูอ่อน) กบ เขียดอีงอ่างกระรอกกระแตเห็นพังพอนงูสิง(ชาวบ้านทำเป็นอาหาร) นกไก่อ่าหมาป่าพวกแมลง เช่นมดแดงมดดำคักแค้ผีเสื้อต้นขี้เหล็กป่าซึ่งเป็นอาหารที่ดีมากของชาวบ้านในแถบนี้

ในปี พ.ศ. 2547 องค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งคลองได้รับงบประมาณในการพัฒนา แหล่งน้ำธรรมชาติมีไฟฟ้ามีสถานที่พักและเกิดสิ่งอำนวยความสะดวกในการเดินทางขึ้นป่าภูพันหยอด ทำให้แหล่งน้ำธรรมชาติมีน้ำตลอดทั้งปีจึงเป็นแหล่งเพาะพันธุ์สัตว์ป่าประชากรของป่าจึงเพิ่มขึ้นทั้งพืชพรรณและสัตว์ป่า เกิดผลของสภาวะปัญหาคือ ทำให้ชาวบ้านที่เข้าไปใช้ทรัพยากรของป่า ไม่มีจิตสำนึกในการใช้อย่างอนุรักษ์ แต่เป็นการใช้ผืนป่าแบบทำลาย มีการบุกรุกผืนป่าโค่นต้นไม้เพื่อเป็นที่ทำกินและมีการเผาป่าเพื่อการล่าสัตว์ ซึ่งตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา ทั้งชาวบ้าน และองค์กรหน่วยงานราชการก็ขาดการดูแลรักษามุ่งเก็บเกี่ยวผลประโยชน์จากป่าอย่างเดียว และนับวันผืนป่าภูพันหยอดก็เริ่มมีความเสื่อมสภาพของผืนป่าลงโดยขาดการอนุรักษ์และพัฒนาป่าเพื่อรักษาความสมดุลทางธรรมชาติ จากทั้งคนที่ใช้ผืนป่าเอง และจากหน่วยงานองค์กรรัฐที่กำกับหรือดูแล

ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่และขอความร่วมมือจากผู้นำชุมชนองค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งคลอง สถานศึกษาเจ้าอาวาสของวัดและผู้ที่เกี่ยวข้องเพื่อชี้แจงรายละเอียดของโครงการวิจัยและนำมาซึ่งกระบวนการจัดทำแผนงานเพื่อศึกษาบริบทชุมชนและบริบทป่าชุมชนบ้านเก่าเคื่อโดยการมีส่วนร่วมของผู้วิจัยผู้นำชุมชนชาวบ้านโรงเรียนหน่วยงานของรัฐจากนั้นผู้วิจัยก็ได้จัดประชุมเวทีชี้แจงให้ชุมชนและหน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้องในท้องถิ่นได้รับทราบวัตถุประสงค์และความสำคัญของโครงการวิจัยดังกล่าวเพื่อกระตุ้นให้ชุมชนเยาวชนครูอาจารย์และหน่วยงานได้เกิดจิตสำนึกตระหนักถึงการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์พัฒนาผืนป่าภูพันหยอดอย่างมีส่วนร่วมกับทุกภาคส่วนและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในป่าภูพันหยอดอย่างยั่งยืน กระบวนการพัฒนาป่าภูพันหยอดโดยใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการอนุรักษ์ผืนป่าภูพันหยอดต่อไปการขับเคลื่อนงานนวัตกรรมตามแนวทางการสร้างความเข้มแข็งภาคเกษตรความมั่นคงทางอาหารและพลังงานให้สอดคล้องกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและ

สิ่งแวดล้อมซึ่งคาดหวังว่าการขับเคลื่อนจะก่อเกิดการพัฒนาคณะผู้สังคมนักเรียนรู้อย่างยั่งยืน

ตำบลทุ่งคลองอำเภอคำม่วงจังหวัดกาฬสินธุ์ตั้งอยู่ในเขตภูมิศาสตร์ที่ราบลุ่มลำห้วยสังกะและรอบล้อมด้วยภูพานหยอดซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางชีวภาพที่ทรงคุณค่าต่อการดำรงชีพปัจจุบันชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่บริเวณนี้ล้วนมีความสัมพันธ์กับระบบธรรมชาติแห่งนี้ปัจจุบันชาวบ้านใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างฟุ่มเฟือยจนเป็นเหตุให้เกิดการทำลายทรัพยากรธรรมชาติที่ปราศจากการอนุรักษ์พื้นที่ป่าไม้ในวันข้างหน้าจะหมดไปในอนาคตอันใกล้และชาวบ้านก็ได้ร่วมมือกันกับหน่วยงานต่างๆจนเกิดโครงการอนุรักษ์ป่าและใช้ทรัพยากรอย่างรู้คุณค่าต่างๆหลากหลายกลุ่มในชุมชนเช่นกลุ่มปลูกผักหวานกลุ่มปุ๋ยอินทรีย์ กลุ่มป่าในบ้านเป็นต้นแต่ทั้งนี้ทั้งนั้นพบว่าองค์ความรู้ที่มีอยู่จะมีเฉพาะตัวบุคคลหรือครอบครัวเท่านั้นทำงานยังเป็นการหาเลี้ยงชีพเลี้ยงครอบครัวเฉพาะครอบครัวตัวเองเป็นส่วนใหญ่มากการแลกเปลี่ยนความรู้ในระดับชุมชนหรือระดับที่สูงขึ้นมา

แนวคิดของสถานีเรียนรู้ภูพานหยอดมุ่งเน้นให้ผู้คนในชุมชนมีพื้นที่เพื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้แบ่งปันแนวคิดภูมิปัญญาท้องถิ่นตระหนักถึงการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติให้คุ้มค่ากับธรรมชาติให้อยู่ด้วยกันได้จากปัญญาที่สั่งสมในตัวบุคคลหรือครอบครัวนำไปสู่การแลกเปลี่ยนความรู้ภูมิปัญญาในระดับชุมชนและสังคมมีการเคลื่อนตัวไปภายใต้การแบ่งปันเกื้อกูลกันโดยยึดหลักที่ว่า“ป่าคือแหล่งอาหารและสมุนไพรในการบำบัดชีวิตที่มั่นคงและสมบูรณ์ที่สุดมนุษย์ต้องพัฒนาและอนุรักษ์ให้เป็นโรงครัวโรงใหญ่ของชุมชนที่ยั่งยืนสืบไป”และเป็นการให้ชุมชนได้ดูแลอนุรักษ์ผืนป่าที่มีความเปราะบาง ให้กลับคืนสู่ความเป็นธรรมชาติ ที่จะคงอยู่กับคนในชุมชนสืบต่อไป

การออกแบบนวัตกรรมเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น ของสถานีเรียนรู้ภูพานหยอด ได้มองการพัฒนาผ่านมิติความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน นั่นคือการพัฒนาคนให้มีความรู้มีความเข้าใจ และสร้างภูมิคุ้มกันให้คนได้นำเอาภูมิปัญญาไปสู่ธรรมชาติ ทั้งด้านการอนุรักษ์ และการพัฒนา ผืนป่าภูพานหยอด ผู้วิจัยได้สร้างสถานีเรียนรู้ภูพานหยอดเพื่อเป็นห้องทดลองสำหรับการวิจัย ในรูปแบบสังคมแห่งการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากองค์ความรู้ในตัวบุคคลหรือครอบครัว สู่องค์ความรู้ในระดับชุมชนที่เกื้อกูลกันและตั้งใจให้สถานีเรียนรู้ภูพานหยอดเป็นพื้นที่การเรียนรู้เพื่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน โดยให้ป่าภูพานหยอดเป็นแกนนำไปสู่การสร้างนวัตกรรม

คำถามการวิจัย

1. ความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนบ้านเก่าเตื่อ กับป่าภูพันหยอด ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เป็นอย่างไร
2. กระบวนการสถานีเรียนรู้ป่าภูพันหยอด ก่อให้เกิดประโยชน์ แก่ชุมชนบ้านเก่าเตื่อ และป่าภูพันหยอดอย่างไร
3. กระบวนการสถานีเรียนรู้ป่าภูพันหยอด เชื่อมโยงการเรียนรู้กับเครือข่ายชุมชนอื่น ได้อย่างไร

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนบ้านเก่าเตื่อ ตำบลทุ่งคลอง อำเภอคำม่วง กับป่าภูพันหยอด ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน
2. เพื่อศึกษากระบวนการสถานีเรียนรู้ป่าภูพันหยอด ที่ก่อให้เกิดประโยชน์ แก่ชุมชนบ้านเก่าเตื่อ ตำบลทุ่งคลอง อำเภอคำม่วง และป่าภูพันหยอด
3. เพื่อนำกระบวนการสถานีเรียนรู้ป่าภูพันหยอด เชื่อมโยงการเรียนรู้กับเครือข่ายชุมชนอื่น

ขอบเขตการวิจัย

1. พื้นที่ทำการวิจัย

1.1 พื้นที่ขับเคลื่อนกระบวนการเรียนรู้พื้นที่บ้านเก่าเตื่อ หมู่ 6-7 และผืนป่าภูพันหยอด ตำบลทุ่งคลอง อำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์

1.2 พื้นที่ขับเคลื่อนนวัตกรรม

สถานีเรียนรู้ภูพันหยอดตำบลทุ่งคลอง อำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์

2. กลุ่มเป้าหมาย

2.1 ประชากรบ้านเก่าเตื่อ หมู่ 6 จำนวน 145 ครัวเรือนบ้านเก่าเตื่อ หมู่ 7 จำนวน 153 ครัวเรือน

2.2 กลุ่มตัวอย่างเลือกแบบเฉพาะเจาะจง บ้านเก่าเตื่อ หมู่ 6 จำนวน 15 ครัวเรือน บ้านเก่าเตื่อ หมู่ 7 จำนวน 15 ครัวเรือน

3. ระยะเวลาการวิจัย

เริ่มจากเดือน ธันวาคม พ.ศ. 2557 - เดือน มกราคม พ.ศ 2559

นวัตกรรมการพัฒนาท้องถิ่น

สถานีเรียนรู้ภูพานหยอดภูมิศาสตร์ธรรมชาติบำบัดเป็นการผสมผสานภูมิปัญญาท้องถิ่นกับภูมิศาสตร์สากลเพื่อให้ชุมชนอยู่กับธรรมชาติและใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างสมดุลและยั่งยืนและพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ไปสู่สังคมแห่งการเรียนรู้สาระสำคัญในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 พ.ศ. 2555 - 2559 ทั้ง 3 แนวทางการพัฒนาและความสำคัญเป็นแนวคิดให้มีการกำหนดถึงหมู่บ้านเป้าหมายในตำบลทุ่งคลองอำเภอคำม่วง ในเขตบริการองค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งคลองทั้ง 8 หมู่บ้าน

แนวทางที่ 1 การพัฒนาสังคมไปสู่สังคมแห่งการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติดินน้ำป่าไม้ให้เป็นสังคมที่อยู่กับธรรมชาติได้อย่างเกื้อกูลกันเป็นสังคมชุมชนที่ “เอาคืนป่ามาไว้ข้างบ้านเอาอาหารมาไว้ข้างครัว” และ “ป่าคือโรงครัวโรงใหญ่ของชุมชน”

แนวทางที่ 2 การพัฒนาทรัพยากรเป็นฐานการผลิตภาคเกษตรให้เข้มแข็งบริหารจัดการน้ำอย่างบูรณาการเพื่อสร้างอาชีพการเกษตรและความมั่นคงทางอาหารที่ยั่งยืน

แนวทางที่ 3 เสริมสร้างพลังทางสังคมเศรษฐกิจการเมืองได้อย่างมีคุณค่าและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์สร้างค่านิยมใหม่นำไปสู่วัฒนธรรมการเมืองที่มีธรรมาภิบาลอยู่บนฐานความไว้เนื้อเชื่อใจกันทุกภาคส่วนได้รับความเป็นธรรมนำไปสู่สังคมประชาธิปไตยที่ยั่งยืน

นิยามศัพท์เฉพาะ

สถานีเรียนรู้ภูพานหยอด หมายถึง สถานที่ที่รวมกลุ่มคนที่อยู่ในพื้นที่ชุมชนบ้านเก่าเตื่อ ตำบลทุ่งคลอง อำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์ เพื่อสร้างเป็นแหล่งเรียนรู้ร่วมกัน ในการสร้างภูมิปัญญาให้กับคน และสร้างภูมิคุ้มกันให้กับชุมชน และป่าภูพานหยอด

กลุ่มคน หมายถึง กลุ่มคนเป้าหมายที่อยู่ในพื้นที่ชุมชนบ้านเก่าเตื่อ ตำบลทุ่งคลอง อำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์

ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

ในการศึกษาจะมีการศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนพื้นที่ ทำให้ทราบความสัมพันธ์ระหว่างคน

ในชุมชนบ้านเก่าเคื้อ กับป่าภูพันหยอด ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และสามารถกำหนดยุคสมัย เพื่อการวิเคราะห์และเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชน ประโยชน์อันพึงประสงค์อีกด้านการสร้าง สถานีเรียนรู้เพื่อการศึกษาและพัฒนา กลุ่มคนที่อยู่รอบพื้นที่ป่าภูพันหยอด ให้มีภูมิความรู้และ ภูมิปัญญา เป็นการพัฒนาคน และร่วมสร้างกระบวนการงานสถานีเรียนรู้ป่าภูพันหยอด ที่จะ ก่อให้เกิดประโยชน์ แก่ชุมชนบ้านเก่าเคื้อ และป่าภูพันหยอดตลอดรวมถึงทำให้สามารถ เชื่อมโยงการเรียนรู้กระบวนการงานสถานีเรียนรู้ป่าภูพันหยอด กับเครือข่ายชุมชนอื่น ได้เหมาะสม

ฐานคิด

นวัตกรรมการพัฒนาท้องถิ่นสถานีเรียนรู้ป่าภูพันหยอด:พัฒนา คน ชุมชน ป่า
สร้างคนด้วยภูมิปัญญา ปกป้องผืนป่าจากภูมิชุมชน

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สถานีเรียนรู้ภูพานหยอด เป็นงานวิจัยที่ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดทฤษฎี ค้นคว้า ตำรา เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาเป็นพื้นฐานในการศึกษาและพัฒนากระบวนการงาน อนุรักษ์ เชิงภูมิศาสตร์ธรรมชาติบำบัด โดยมีพื้นที่บ้านเก่าเตื่อ และผืนป่าภูพานหยอดเป็นพื้นที่ ท้องถิ่นของการศึกษาเรียนรู้ ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องตามหัวข้อต่อไปนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (2555-2559)
2. แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง
3. แนวคิดนวัตกรรม
4. แนวคิดทางพุทธธรรม (ไตรสิกขา)
5. แนวคิดสังคมสีเขียว
6. แนวคิดเกี่ยวกับองค์กรชาวบ้าน
7. แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชน
8. แนวคิดเกี่ยวกับป่าชุมชน
9. บริบทพื้นที่วิจัย
10. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดเกี่ยวกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (2555-2559)

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555-2559) ได้จัดทำขึ้นใน ช่วงเวลาที่ประเทศไทยต้องเผชิญกับสถานการณ์ทางสังคมเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมที่ เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วและส่งผลกระทบต่ออย่างรุนแรงกว่าช่วงที่ผ่านมาในระยะ แผนพัฒนาฯฉบับที่ 8-10 สังคมไทยได้เผชิญเหตุหลัก “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” ไป ประยุกต์ใช้อย่างกว้างขวางในทุกระดับตั้งแต่ระดับปัจเจกครอบครัวชุมชนสังคมจนถึง ระดับประเทศซึ่งได้มีส่วนเสริมสร้างภูมิคุ้มกันและช่วยให้สังคมไทยสามารถยืนหยัดอยู่ได้ อย่างมั่นคงท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวในระยะแผนพัฒนาฯฉบับที่ 11 ทุกภาค ส่วนในสังคมไทยเห็นพ้องร่วมกันน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นปรัชญานำ ทางในการพัฒนาประเทศอย่างต่อเนื่องเพื่อมุ่งให้เกิดภูมิคุ้มกันและมีการบริหารจัดการความ

เสี่ยงอย่างเหมาะสมเพื่อให้การพัฒนาประเทศสู่ความสมดุลและยั่งยืนในการจัดทำแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๑ ครั้งนี้สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ได้ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของภาคีการพัฒนาทุกภาคส่วนทั้งในระดับชุมชนระดับภาคและระดับประเทศในทุกขั้นตอนของแผนฯ อย่างกว้างขวางและต่อเนื่องเพื่อร่วมกันกำหนด วิสัยทัศน์และทิศทางการพัฒนาประเทศรวมทั้งร่วมจัดทำรายละเอียดยุทธศาสตร์ของแผนฯ เพื่อ มุ่งสู่ “สังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขด้วยความเสมอภาคเป็นธรรมและมีภูมิคุ้มกันต่อการ เปลี่ยนแปลง” การพัฒนาประเทศในระบอบพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๑ จึงเป็นการนำภูมิคุ้มกันที่มีอยู่ พร้อมทั้งเร่งสร้างภูมิคุ้มกันในประเทศให้เข้มแข็งขึ้นเพื่อเตรียมความพร้อมคนสังคมและระบบ เศรษฐกิจของประเทศให้สามารถปรับตัวรองรับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงได้อย่าง เหมาะสม โดยให้ความสำคัญกับการพัฒนาคนและสังคมไทยให้มีคุณภาพมีโอกาเข้าถึง ทรัพยากรและได้รับประโยชน์จากการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมอย่างเป็นธรรมรวมทั้งสร้าง โอกาสทางเศรษฐกิจด้วยฐานความรู้เทคโนโลยีนวัตกรรมและความคิดสร้างสรรค์บนพื้นฐาน การผลิตและการบริโภคที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมขณะเดียวกันยังจำเป็นต้องบริหารจัดการ แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๑ ให้บังเกิดผลในทางปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรมภายใต้หลักการพัฒนา พื้นที่ภารกิจและการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในสังคมไทยซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาเพื่อ ประโยชน์สุขที่ยั่งยืนของสังคมไทยตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

1. ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 11

ภายใต้สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงที่จะมีผลต่อทิศทางการพัฒนาประเทศในระบอบ แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 11 สะท้อนให้เห็นว่าประเทศไทยยังต้องเผชิญกระแสการเปลี่ยนแปลงทั้ง ภายในและภายนอกประเทศที่ผันผวนซับซ้อนและคาดการณ์ผลกระทบได้ยากแม้ว่าใน ภาพรวมสังคมไทยมีภูมิคุ้มกันเพิ่มขึ้นและมีภูมิคุ้มกันที่แข็งแกร่งแตกต่างกันไปทั้งในระดับ ปัจเจกครอบครัวยุวมชนและสังคมแต่ก็ยังไม่เพียงพอที่จะรองรับสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงใน อนาคตได้อย่างมีประสิทธิภาพส่งผลให้ประเทศต้องเผชิญกับความเสี่ยงในหลายมิติโดยเฉพาะ ความเสี่ยงจากการบริหารภาครัฐที่อ่อนแอ โครงสร้างเศรษฐกิจที่ไม่สามารถรองรับการเติบโต อย่างยั่งยืนทั้งความเสี่ยงจากความเสื่อมถอยของค่านิยมที่ดิ่งงามในสังคมไทยความเสื่อมโทรม ของฐานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและความเสี่ยงด้านความมั่นคงของประเทศจึง จำเป็นต้องนำภูมิคุ้มกันที่มีอยู่พร้อมทั้งสร้างภูมิคุ้มกันในประเทศให้เข้มแข็งขึ้นภายใต้หลัก ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงโดยเสริมสร้างทุนที่มีอยู่ของประเทศให้เข้มแข็งทั้งทุนทางสังคม ทุนทางเศรษฐกิจและทุนทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมรวมทั้งใช้ประโยชน์อย่างมี

ประสิทธิภาพและเป็นธรรมเพื่อเตรียมพร้อมให้ประเทศสามารถปรับตัวรองรับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงในอนาคตได้อย่างยั่งยืนการพัฒนาประเทศในระยะแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๑ จึงมีแนวคิดที่มีความต่อเนื่องจากแนวคิดของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8-10 โดยยังคงยึดหลัก “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” และ “คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา” รวมทั้ง “สร้างสมดุลการพัฒนา” ในทุกมิติและขับเคลื่อนให้บังเกิดผลในทางปฏิบัติที่ชัดเจนยิ่งขึ้นในทุกระดับเพื่อให้การพัฒนาและบริหารประเทศเป็นไปบนทางสายกลางเชื่อมโยงทุกมิติของการพัฒนาอย่างบูรณาการทั้งคนสังคมเศรษฐกิจสิ่งแวดล้อมและการเมืองโดยมีการวิเคราะห์อย่าง “มีเหตุผล” และใช้หลัก “ความพอประมาณ” ให้เกิดความสมดุลระหว่างมิติทางวัตถุกับจิตใจของคนในชาติ ความสมดุลระหว่างความสามารถในการพึ่งตนเองกับการแข่งขันในเวทีโลกความสมดุลระหว่างสังคมชนบทกับเมืองเตรียม “ระบบภูมิคุ้มกัน” ด้วยการบริหารจัดการความเสี่ยงให้เพียงพอพร้อมรับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายในประเทศทั้งนี้การขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนาทุกขั้นตอนต้องใช้ “ความรอบรู้” ในการพัฒนาด้านต่างๆ ด้วยความรอบคอบเป็นไปตามลำดับขั้นตอนและสอดคล้องกับวิถีชีวิตของสังคมไทยรวมทั้งเสริมสร้างศีลธรรมและสำนึกใน “คุณธรรม” จริยธรรมในการปฏิบัติหน้าที่และดำเนินชีวิตด้วย “ความเพียร” จะเป็นภูมิคุ้มกันที่ดีให้พร้อมเผชิญการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทั้งในระดับปัจเจกครอบครัวชุมชนสังคมและประเทศชาติ

การกำหนดทิศทางและยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศในระยะของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 11 จึงต้องเร่งสร้างภูมิคุ้มกันเพิ่มขึ้นในมิติการพัฒนาต่างๆ เพื่อป้องกันปัจจัยเสี่ยงที่สังคมไทยต้องเผชิญและเสริมรากฐานของประเทศด้านต่าง ๆ ให้เข้มแข็งควบคู่ไปกับการให้ความสำคัญกับการพัฒนาคนและสังคมไทยให้มีคุณภาพก้าวทันต่อการเปลี่ยนแปลงมีโอกาสเข้าถึงทรัพยากรและได้รับประโยชน์จากการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมอย่างเป็นธรรมรวมทั้งสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจด้วยฐานความรู้เทคโนโลยีและนวัตกรรมและความคิดสร้างสรรค์บนพื้นฐานการผลิตและการบริโภคที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมนำไปสู่การพัฒนาประเทศที่มั่นคงและยั่งยืน โดยมีแนวทางการสร้างภูมิคุ้มกันในระยะต่างๆ ที่สำคัญในระยะแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 11 ดังนี้

1.1 การพัฒนาคนและสังคมไทยสู่สังคมคุณภาพ มุ่งสร้างภูมิคุ้มกันตั้งแต่ระดับปัจเจกครอบครัวและชุมชนสู่สังคมที่มีคุณภาพสามารถจัดการความเสี่ยงและปรับตัวเข้ากับการเปลี่ยนแปลงรวมทั้งมีส่วนร่วมในการพัฒนาเศรษฐกิจสังคมและการเมืองของประเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพประกอบด้วย

1.1.1 การสร้างความเป็นธรรมในสังคม ให้ความสำคัญกับการสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคมให้ทุกคนในสังคมไทยสามารถเข้าถึงบริการทางสังคมที่มีคุณภาพมีโอกาสเข้าถึงทรัพยากรและโครงสร้างพื้นฐานในการสร้างอาชีพและรายได้ที่มั่นคงสามารถเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมอย่างเสมอภาคและสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีศักดิ์ศรีภายใต้ระบบบริหารจัดการภาครัฐที่โปร่งใสยึดประโยชน์ส่วนรวมและเปิดโอกาสการมีส่วนร่วมของประชาชนทุกภาคส่วนในกระบวนการพัฒนาประเทศ

1.1.2 การพัฒนาคนสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต ให้ความสำคัญกับการพัฒนาคุณภาพคนไทยทุกช่วงวัยให้มีภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลงมีความพร้อมทั้งด้านร่างกายที่สมบูรณ์แข็งแรงมีสติปัญญาที่รอบรู้และมีจิตใจที่สำนึกในคุณธรรมจริยธรรมมีความเพียรมีโอกาสและสามารถเรียนรู้ตลอดชีวิตควบคู่กับการเสริมสร้างสภาพแวดล้อมในสังคมและสถาบันทางสังคมให้เข้มแข็งและเอื้อต่อการพัฒนาคน

1.2 การปรับโครงสร้างเศรษฐกิจสู่ทิศทางการเติบโตในรูปแบบใหม่ ที่มุ่งพัฒนาเศรษฐกิจภายในประเทศให้เข้มแข็งเพื่อลดการพึ่งพาปัจจัยภายนอกโดยการสร้างความเข้มแข็งให้กับผู้ประกอบการในภาคการผลิตและบริการ โดยเฉพาะวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมผู้ประกอบการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์และผู้ประกอบการในภาคเกษตรให้ใช้ภูมิปัญญาวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีนวัตกรรมและความคิดสร้างสรรค์เพื่อยกระดับสู่การผลิตและการให้บริการบนฐานความรู้และที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมตลอดจนให้มีการเชื่อมโยงกับประเทศในภูมิภาคต่างๆบนพื้นฐานการพึ่งพาซึ่งกันและกันรวมทั้งสร้างภูมิคุ้มกันต่อกระแสการเปลี่ยนแปลงจากภายนอกประกอบด้วย

1.2.1 การสร้างความเข้มแข็งภาคเกษตรความมั่นคงของอาหารและพลังงาน ให้ความสำคัญกับการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นฐานการผลิตภาคเกษตรให้เข้มแข็งและสามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างยั่งยืนเพื่อให้ภาคเกษตรเป็นฐานการผลิตอาหารและพลังงานที่มีความมั่นคงโดยการเพิ่มประสิทธิภาพและศักยภาพการผลิตภาคเกษตรการสร้างความมั่นคงในอาชีพและรายได้ให้แก่เกษตรกรตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงขณะเดียวกันให้ความสำคัญกับการสร้างความมั่นคงด้านอาหารและพลังงานชีวภาพทั้งในระดับครัวเรือนชุมชนและประเทศเพื่อสร้างภูมิคุ้มกันให้ภาคเกษตรสามารถพึ่งตนเองและเผชิญกับปัจจัยเสี่ยงต่างๆได้อย่างมั่นคง

1.2.2 การปรับโครงสร้างเศรษฐกิจสู่การเติบโตอย่างมีคุณภาพและยั่งยืน ให้ความสำคัญกับการปรับโครงสร้างเศรษฐกิจบนฐานความรู้ความคิดสร้างสรรค์และภูมิปัญญา

ภายใต้ปัจจัยสนับสนุนที่เอื้ออำนวยและระบบการแข่งขันที่เป็นธรรมมุ่งปรับ โครงสร้างการค้า และการลงทุนให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาดทั้งภายในและต่างประเทศสร้าง มูลค่าเพิ่มให้กับสาขาบริการที่มีศักยภาพพัฒนาภาคอุตสาหกรรมสู่อุตสาหกรรมฐานความรู้เชิง สร้างสรรค์และเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมพัฒนา โครงสร้างพื้นฐานและระบบ โลจิสติกส์ควบคู่ไป กับการปฏิรูปกฎหมายและกฎระเบียบต่างๆและบริหารจัดการเศรษฐกิจส่วนรวมอย่างมี ประสิทธิภาพเพื่อให้เป็นฐานเศรษฐกิจของประเทศที่เข้มแข็งและขยายตัวอย่างมีคุณภาพ

1.2.3 การสร้างความเชื่อมโยงกับประเทศในภูมิภาคเพื่อความมั่นคงทาง เศรษฐกิจและสังคม ให้ความสำคัญกับการเชื่อมโยงการพัฒนาเศรษฐกิจภายในประเทศกับ ความร่วมมือระหว่างประเทศในภูมิภาคต่างๆบนพื้นฐานของการพึ่งพาซึ่งกันและกันและมี ภูมิคุ้มกันต่อกระแสการเปลี่ยนแปลงจากภายนอกให้ความสำคัญกับการพัฒนาความร่วมมือ แบบหุ้นส่วนการพัฒนาที่ยั่งยืนและยึดผลประโยชน์ร่วมกันทั้งในระดับอนุภูมิภาคและภูมิภาค สร้างปฏิสัมพันธ์ในความร่วมมือระหว่างประเทศอย่างสร้างสรรค์เตรียมความพร้อมของ ประเทศไทยในการเข้าสู่ประชาคมอาเซียนและเสริมสร้างความเข้มแข็งของภาคีการพัฒนา ภายในประเทศตั้งแต่ระดับชุมชนท้องถิ่นให้ก้าวทันการเปลี่ยนแปลง

1.3 การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน ให้ความสำคัญกับ การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้เพียงพอต่อการรักษาสมดุลของระบบ นิเวศบนพื้นฐานของการมีส่วนร่วมของชุมชนในการดูแลรักษาและใช้ประโยชน์การปรับ กระบวนทัศน์การพัฒนาและขับเคลื่อนประเทศไปสู่การเป็นเศรษฐกิจและสังคมคาร์บอนต่ำ และเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมควบคู่ไปกับการเตรียมความพร้อมรองรับการเปลี่ยนแปลง ภูมิอากาศและภัยพิบัติทางธรรมชาติสร้างภูมิคุ้มกันด้านการค้าจากเงื่อนงำด้านสิ่งแวดล้อมและ เพิ่มบทบาทของไทยในเวทีประชาคมโลกเพื่อให้สังคมมีภูมิคุ้มกันสามารถสนับสนุนการ พัฒนาเศรษฐกิจและยกระดับคุณภาพชีวิตให้คนไทยในสังคมไทย

2. การประเมินสถานการณ์ความเสี่ยงและการสร้างภูมิคุ้มกันของประเทศ

2.1 สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงที่มีผลต่อการพัฒนาประเทศ

ประเทศไทยยังต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญทั้งในระดับโลกและภายในประเทศซึ่งมี ผลกระทบทั้งที่เป็นโอกาสและความเสี่ยงต่อการพัฒนาประเทศดังนี้

2.1.1 การเปลี่ยนแปลงสำคัญระดับโลก

- 1) กฎกติกาใหม่ของโลกหลายด้านส่งผลให้ทุกประเทศต้องปรับตัววิกฤต

เศรษฐกิจและการเงินของโลกที่ผ่านมาได้ส่งผลให้เกิดการปรับเปลี่ยนกฎระเบียบในการบริหารจัดการเศรษฐกิจโลกทั้งด้านการค้าการลงทุนการเงินสิ่งแวดล้อมและสังคมเพื่อการจัดระเบียบใหม่ที่สำคัญของโลกครอบคลุมถึงกฎระเบียบด้านการค้าและการลงทุนที่เน้นสร้างความโปร่งใสและแก้ปัญหาโลกร้อนมากขึ้นการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาความร่วมมือระหว่างประเทศและการกำกับดูแลด้านการเงินที่เข้มงวดมากขึ้นพันธกรณีและข้อตกลงเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศมาตรการทางการค้าที่เกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหาโลกร้อนและกฎระเบียบด้านสังคมมีบทบาทสำคัญมากขึ้น โดยเฉพาะด้านสิทธิมนุษยชนที่ให้ความสำคัญกับการส่งเสริมให้เกิดความเคารพและรักษาศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของทุกคนอย่างเท่าเทียมกันกฎกติกาใหม่เหล่านี้จะเป็นเครื่องมือในการต่อรองทางการค้าที่ผลักดันผู้ประกอบการไทยให้จำเป็นต้องยกระดับการผลิตให้ได้มาตรฐานที่กำหนดเพื่อสามารถแข่งขันได้ข้อตกลงระหว่างประเทศด้านสิ่งแวดล้อมสิทธิมนุษยชนและธรรมาภิบาลจะเป็นแรงกดดันให้ต้องปรับกระบวนการผลิตที่คำนึงถึงสิ่งแวดล้อมมากขึ้นให้ความสำคัญกับการแสดงความรับผิดชอบต่อสังคมและการสร้างความเป็นธรรมในการแข่งขันให้สูงขึ้น

2) การปรับตัวเข้าสู่เศรษฐกิจโลกแบบหลายศูนย์กลางรวมทั้งภูมิภาคเอเชียทวีความสำคัญเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะกลุ่มประเทศอุตสาหกรรมใหม่อาทิฮ่องกงเกาหลีสิงคโปร์ ไต้หวันและกลุ่มประเทศอาเซียนที่มีแนวโน้มเป็นศูนย์กลางการผลิตสินค้าอุตสาหกรรมโลก ขณะที่นโยบายการเปิดประเทศของจีนรัสเซียพลวัตการขยายตัวของบราซิลและอินเดียและการเพิ่มขึ้นของชนชั้นกลางในภูมิภาคเอเชียจะเพิ่มกำลังซื้อในตลาดโลกนอกจากนี้การรวมกลุ่มเศรษฐกิจที่สำคัญต่อประเทศไทยในช่วงแผนพัฒนาฯฉบับที่ 11 ได้แก่การรวมกลุ่มในภูมิภาคเอเชียภายใต้กรอบการค้าเสรีของอาเซียนกับจีนญี่ปุ่นและอินเดียและการเป็นประชาคมอาเซียนในปี 2558 รวมทั้งกรอบความร่วมมืออื่นๆอาทิกรอบความร่วมมือเอเชีย-แปซิฟิกจะมีผลกระทบต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของไทยซึ่งต้องมีการเตรียมความพร้อมในหลายด้าน โดยเฉพาะการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และการพัฒนาเทคโนโลยีต่าง ๆ

3) การเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุของโลกอย่างต่อเนื่องในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 11 ประชากรสูงอายุในโลกจะเพิ่มขึ้นอีก 81.9 ล้านคนและการเป็นสังคมผู้สูงอายุของประเทศสำคัญๆในโลกมีผลกระทบต่อเคลื่อนย้ายกำลังคนข้ามประเทศเกิดความหลากหลายทางวัฒนธรรมขณะที่โครงสร้างการผลิตเปลี่ยนจากการใช้แรงงานเข้มข้นเป็นการใช้องค์ความรู้และเทคโนโลยีมากขึ้นทำให้การพัฒนาคนมุ่งสร้างให้มีความรู้ทักษะและความชำนาญควบคู่ไปกับการพัฒนาเทคโนโลยีเพื่อใช้ทดแทนกำลังแรงงานที่

ขาดแคลนขณะเดียวกันประเทศที่เข้าสู่สังคมผู้สูงอายุมิรายจ่ายด้านสุขภาพเพิ่มขึ้นทำให้
งบประมาณสำหรับการลงทุนพัฒนาด้านอื่นๆลดลง

4) การเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศโลกส่งผลให้สภาพภูมิอากาศแปรปรวน
ในช่วง 30 ปีที่ผ่านมาอุณหภูมิโลกสูงขึ้น โดยเฉพาะเขตเขตร้อนต่อทศวรรษส่งผลให้
สภาพภูมิอากาศแปรปรวนก่อให้เกิดภัยพิบัติทางธรรมชาติบ่อยครั้งและทวีความรุนแรงอาทิ
แผ่นดินไหวดินถล่มภูเขาไฟระเบิดอุทกภัยขาดภัยแล้ง ไฟป่าระบบนิเวศในหลายพื้นที่ของ
โลกอ่อนแอสูญเสียชีวิตพืชและสัตว์พื้นผิวโลกเปลี่ยนแปลงทางกายภาพโดยเฉพาะการสูญเสียชีวิต
พื้นที่ชายฝั่งเนื่องจากระดับน้ำทะเลที่สูงขึ้นนำไปสู่การย้ายถิ่นของประชากรที่อยู่อาศัยบริเวณ
ชายฝั่งทะเลรวมทั้งสร้างความเสียหายต่อโครงสร้างพื้นฐานเขตท่องเที่ยวเขตอุตสาหกรรมที่มี
การลงทุนสูงบริเวณพื้นที่ชายฝั่ง โรคระบาดเพิ่มขึ้นก่อให้เกิดปัญหาสุขภาพของประชากร
รวมทั้งการระบาดของโรคและแมลงศัตรูพืชจากสภาพอากาศที่เปลี่ยนแปลงสร้างความเสียหาย
แก่ผลผลิตทางการเกษตรและธัญญาหารของโลกรวมทั้งกระทบต่อภาคสังคมอาทิความยากจน
การอพยพย้ายถิ่นและการแย่งชิงทรัพยากร

5) ความมั่นคงทางอาหารและพลังงานของโลกมีแนวโน้มจะเป็นปัญหา
สำคัญความต้องการพืชพลังงานสินค้าเกษตรและอาหารมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นจากการเพิ่ม
ประชากรโลกแต่การผลิตพืชอาหารลดลงด้วยข้อจำกัดด้านพื้นที่เทคโนโลยีที่มีอยู่และการ
เปลี่ยนแปลงของภูมิอากาศทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างการผลิตพืชอาหารและพืชพลังงานใน
อนาคตส่งผลให้ผลผลิตอาหารสู่ตลาดลดลงไม่เพียงพอกับความต้องการของประชากรโลกหรือ
มีราคาสูงเกินกว่ากำลังซื้อ โดยเฉพาะในกลุ่มประเทศยากจนอาจนำไปสู่การเกิดวิกฤตอาหาร
โลก

6) ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและ
สังคมรวมทั้งตอบสนองต่อการดำรงชีวิตของประชาชนมากยิ่งขึ้น ทั้งเทคโนโลยีสารสนเทศ
และการสื่อสารนาโนเทคโนโลยีเทคโนโลยีชีวภาพและเทคโนโลยีเกี่ยวกับการทำงานของ
สมองและจิตที่เป็นทั้งโอกาสหรือภัยคุกคามในการพัฒนาอาทิการจารกรรมข้อมูลธุรกิจหรือ
ข้อมูลส่วนบุคคลประเทศที่พัฒนาเทคโนโลยีได้ช้าจะกลายเป็นผู้ซื้อและมีผลิตภาพต่ำไม่
สามารถแข่งขันกับประเทศอื่นๆและการเข้าถึงเทคโนโลยีที่ไม่เท่าเทียมกันของกลุ่มคนใน
สังคมจะทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำในการพัฒนาจึงเป็นความท้าทายในการเพิ่มขีดความสามารถ
ในการแข่งขันและลดความเหลื่อมล้ำ

7) การก่อการร้ายสากลเป็นภัยคุกคามประชาคมโลก การก่อการร้ายและอาชญากรรมข้ามชาติมีแนวโน้มขยายตัวทั่วโลกและรุนแรงมีรูปแบบและโครงข่ายที่ซับซ้อนมากขึ้นส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของประเทศต้องเตรียมความพร้อมในการควบคุมปัจจัยที่เกื้อหนุนการก่อการร้ายและสร้างความร่วมมือในเวทีระหว่างประเทศเพื่อปกป้องผลประโยชน์ของชาติจากภัยก่อการร้าย

2.1.2 การเปลี่ยนแปลงภายในประเทศ

1) การเปลี่ยนแปลงสถานะด้านเศรษฐกิจอัตราการขยายตัวและเสถียรภาพทางเศรษฐกิจของประเทศไทยอยู่ในเกณฑ์ดีภาคอุตสาหกรรมเป็นภาคการผลิตที่มีบทบาทสูงภาคเกษตรเป็นแหล่งสร้างรายได้หลักของประชาชนส่วนใหญ่ในประเทศและเป็นฐานในการสร้างมูลค่าเพิ่มของภาคอุตสาหกรรมภาคบริการมีบทบาทสำคัญในการสร้างมูลค่าเพิ่มให้แก่เศรษฐกิจขณะที่การเชื่อมโยงเศรษฐกิจในประเทศกับต่างประเทศทำให้เกิดกิจกรรมทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศโดยเฉพาะด้านการค้าและการลงทุนสำหรับการลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศยังคงมีบทบาทสำคัญต่อการขยายตัวของระบบเศรษฐกิจไทยแต่ภาวะเศรษฐกิจโลกที่ตกต่ำและขีดความสามารถในการแข่งขันลดลงทำให้บทบาทของการลงทุนในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจมีแนวโน้มลดลงอย่างไรก็ตามระบบเศรษฐกิจของไทยมีความอ่อนแอด้านปัจจัยสนับสนุนในส่วนของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีคุณภาพการบริการของโครงสร้างพื้นฐานกฎหมายกฎระเบียบทางเศรษฐกิจที่ไม่เอื้อต่อการจัดระบบการแข่งขันที่เป็นธรรมและเหมาะสมกับสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ

2) การเปลี่ยนแปลงสถานะด้านสังคมประเทศไทยก้าวสู่สังคมผู้สูงอายุจากการมีโครงสร้างประชากรที่วัยสูงอายุเพิ่มขึ้นวัยเด็กและวัยแรงงานลดลงคนไทยได้รับการพัฒนาศักยภาพทุกช่วงวัยแต่มีปัญหาคุณภาพการศึกษาและระดับสติปัญญาของเด็กพฤติกรรมเสี่ยงต่อสุขภาพและผลิตภาพแรงงานต่ำประชาชนได้รับการคุ้มครองทางสังคมเพิ่มขึ้นและมีการจัดสวัสดิการทางสังคมในหลายรูปแบบแต่กลุ่มผู้ด้อยโอกาสยังไม่สามารถเข้าถึงบริการทางสังคมได้อย่างทั่วถึงความเหลื่อมล้ำทางรายได้ของประชากรและโอกาสการเข้าถึงทรัพยากรเป็นปัญหาการพัฒนาประเทศสังคมไทยเผชิญวิกฤตความเสื่อมถอยด้านคุณธรรมและจริยธรรมและมีการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมที่หลากหลายรวมถึงเผชิญปัญหาการแพร่ระบาดของยาเสพติดและการเพิ่มขึ้นของการพนัน โดยเฉพาะในกลุ่มเด็กและเยาวชนแต่คนไทยตื่นตัวทางการเมืองและให้ความสำคัญกับความรับผิดชอบต่อสังคมและธรรมาภิบาลมากขึ้น

3) การเปลี่ยนแปลงสถานะด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทนทรัพยากรธรรมชาติเสื่อมโทรมการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศส่งผลซ้ำเติมให้ปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมรุนแรงกระทบต่อผลผลิตภาคเกษตรและความยากจนการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมยังไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควรขณะที่มีความขัดแย้งทางนโยบายในการบูรณาการการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมกับการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างไรก็ตามประเทศไทยยังมีความมั่นคงด้านอาหารแม้จะต้องเผชิญกับความท้าทายจากการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศและความต้องการพืชพลังงาน

4) การเปลี่ยนแปลงสถานะด้านการบริหารจัดการการพัฒนาประเทศ ประชาชนมีความตื่นตัวทางการเมืองสูงขึ้นแต่ความขัดแย้งทางการเมืองความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ยังคงอยู่และส่งผลต่อเศรษฐกิจการค้ารงชีวิตของประชาชนและความเชื่อมั่นของนานาชาติรวมทั้งความสงบสุขของสังคมไทยขณะที่ประสิทธิภาพภาครัฐมีการเปลี่ยนแปลงในภาพรวมที่ดีขึ้นแต่ขีดความสามารถในการป้องกันการทุจริตต้องปรับปรุงการกระจายอำนาจประสบความสำเร็จในเรื่องการเพิ่มรายได้ให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแต่มีความล่าช้าในการถ่ายโอนภารกิจและมีความไม่ชัดเจนในการแบ่งบทบาทหน้าที่กับราชการส่วนกลางขณะเดียวกันการคอร์รัปชันยังคงเป็นปัญหาสำคัญของไทยและเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาประเทศ

2.2 การประเมินความเสี่ยง ประเทศไทยจะเผชิญกับความเสี่ยงที่ต้องเตรียมการสร้างภูมิคุ้มกันให้ประเทศพร้อมเผชิญการเปลี่ยนแปลงอย่างมีประสิทธิภาพ๖ประการดังนี้

2.2.1 การบริหารภาครัฐอ่อนแอ ไม่สามารถขับเคลื่อนการบริหารจัดการได้อย่างมีประสิทธิภาพอำนาจรัฐถูกใช้เพื่อผลประโยชน์ของคนบางกลุ่มความสัมพันธ์ระหว่างภาครัฐกับภาคประชาชนและระหว่างประชาชนกับประชาชนในบางพื้นที่มีช่องว่างมากขึ้นประชาชนมีส่วนร่วมในการให้ข้อคิดเห็นแต่การมีส่วนร่วมตัดสินใจในระดับนโยบายมีน้อยเจ้าหน้าที่รัฐย่อหย่อนในการปฏิบัติตามหน้าที่การบังคับใช้กฎหมายไม่จริงจังขณะที่ดัชนีภาพลักษณ์การคอร์รัปชันชี้ให้เห็นว่ายังคงมีการทุจริตประพฤติมิชอบและไม่โปร่งใสนำไปสู่ความเหลื่อมล้ำและไม่เป็นธรรมในมิติเศรษฐกิจสังคมการเมืองส่งผลกระทบต่อความเชื่อถือของต่างชาติที่มีต่อประเทศไทย

2.2.2 โครงสร้างทางเศรษฐกิจไม่สามารถรองรับการเจริญเติบโตอย่างยั่งยืน เศรษฐกิจไทยยังคงพึ่งพาเศรษฐกิจภายนอกประเทศทั้งการส่งออกสินค้าการลงทุนและการนำเข้าพลังงานจากต่างประเทศอย่างมากจึงมีความอ่อนไหวต่อความผันผวนของเศรษฐกิจโลก

และปัจจัยแวดล้อมโลกที่เปลี่ยนแปลงไป การขยายตัวทางเศรษฐกิจขึ้นอยู่กับปัจจัยการผลิตดั้งเดิม โดยเฉพาะทุนและแรงงานราคาถูกที่มีผลต่อการผลิตต่ำเป็นอุปสรรคต่อการเพิ่มความสามารถในการแข่งขันในตลาดโลกขณะที่เศรษฐกิจในประเทศยังมีความเหลื่อมล้ำ ประชาชนระดับฐานรากซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในภาคเกษตรมีรายได้น้อยเมื่อเทียบกับนอกภาคเกษตร ประสบความยากจนและมีปัญหาหนี้สินเป็นปัจจัยบั่นทอนความเข้มแข็งของเศรษฐกิจไทย

2.2.3 โครงสร้างประชากรที่มีวัยสูงอายุเพิ่มขึ้นขณะที่ประชากรวัยเด็กและวัยแรงงานลดลง ประเทศไทยจะเป็นสังคมผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์ในปี 2569 ขณะที่สัดส่วนประชากรวัยเด็กและวัยแรงงานลดลงอย่างต่อเนื่องในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๑ อาจกระทบต่อความต้องการแรงงานในระบบเศรษฐกิจในอนาคตการแข่งขันเพื่อแย่งชิงแรงงานจะมีมากขึ้น โดยเฉพาะแรงงานคุณภาพภาครัฐและครัวเรือนจะมีภาระค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้นในการดูแลและพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในด้านต่างๆ ส่งผลต่อการงบประมาณของภาครัฐและค่าใช้จ่ายของครัวเรือนในการดูแลสุขภาพพออนามัยและการจัดสวัสดิการทางสังคม

2.2.4 ค่านิยมที่ดั่งามเสื่อมถอยและประเพณีดั้งเดิมถูกบิดเบือน เนื่องด้วยการเปลี่ยนแปลงภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ส่งผลให้สังคมไทยมีความเป็นวัตถุนิยมให้ความสำคัญกับศีลธรรมและวัฒนธรรมที่ดั่งามลดลง ทั้งการดำรงชีวิตประจำวันการใช้ชีวิตและความสัมพันธ์กับผู้อื่นมุ่งหารายได้เพื่อสนองความต้องการบริโภคการช่วยเหลือเกื้อกูลกันลดลง ความมีน้ำใจไมตรีน้อยลงแก่งแย่งเอาเปรียบกันขาดความสามัคคีไม่เคารพสิทธิผู้อื่นและขาดการยึดถือประโยชน์ส่วนรวม

2.2.5 ฐานทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อมของประเทศไทยมีแนวโน้มเสื่อมโทรมรุนแรง จากการเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านกายภาพการใช้ประโยชน์การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศส่งผลให้สถานการณ์และแนวโน้มความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทวีความรุนแรง โดยเฉพาะน้ำท่วมภัยแล้งการใช้ทรัพยากรอย่างสิ้นเปลืองไม่คุ้มค่าและปริมาณของเสียที่เพิ่มขึ้นนำไปสู่ความเสี่ยงต่อการสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพรวมไปถึงการกัดเซาะชายฝั่งอย่างต่อเนื่องขณะที่ภัยพิบัติจะเกิดขึ้นบ่อยครั้งกระทบต่อฐานการผลิตภาคเกษตรความมั่นคงด้านอาหารพลังงานสุขภาพและคุณภาพชีวิตของประชาชน

2.2.6 ประเทศไทยยังคงมีความเสี่ยงด้านความมั่นคงทั้งที่มาจากปัญหาการก่อความไม่สงบในประเทศปัญหาการก่อการร้ายวิกฤตเศรษฐกิจและการแข่งขันด้านต่างๆ ในเวทีระหว่างประเทศรวมทั้งภัยพิบัติที่เกิดจากมนุษย์และธรรมชาติมีความรุนแรงและผลกระทบสูง

ในระยะต่อไปเป็นประเด็นท้าทายต่อการบริหารจัดการความเสี่ยงทั้งการบริหารวิกฤตการณ์เตรียมความพร้อมเพื่อตอบสนองอย่างฉับไวและการบริหารจัดการในภาวะฉุกเฉินรวมทั้งการเสริมสร้างศักยภาพของประเทศให้มีความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจและสามารถแข่งขันได้ในเวทีโลกอย่างต่อเนื่อง

2.3 การสร้างภูมิคุ้มกันของประเทศเพื่อให้ประเทศไทยสามารถรองรับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงได้อย่างมีประสิทธิภาพจำเป็นต้องสร้างและใช้ประโยชน์จากภูมิคุ้มกันประเทศประการดังนี้

2.3.1 ประเทศไทยมีการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นสถาบันหลักที่ยึดโยงคนในชาติให้เกาะเกี่ยวกันอย่างแน่นแฟ้นเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตของคนในสังคมโดยเฉพาะรัชกาลปัจจุบันที่ทรงเป็นแบบอย่างของการดำรงชีวิตบนทางสายกลางและความพอเพียงทรงยึดมั่นในประโยชน์สุขของพสกนิกรในทุกด้าน

2.3.2 การพัฒนาประเทศให้อยู่บนฐานความรู้และเทคโนโลยีที่ทันสมัยการวิจัยพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเป็นแรงขับเคลื่อนที่สำคัญสำหรับการพัฒนาประเทศในการปรับเปลี่ยนการผลิตจากการใช้ทรัพยากรธรรมชาติเงินทุนและแรงงานที่มีผลิตภาพต่ำไปสู่การใช้ความรู้และความชำนาญด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

2.3.3 สังคมไทยมีค่านิยมและวัฒนธรรมที่ดั่งมายึดโยงคนไทยให้เป็นปึกแผ่นลดอิทธิพลของความทันสมัยและความขัดแย้งในสังคมไทยประชาชนนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้กับชีวิตประจำวันครอบครัวร่วมเพาะความเป็นไทยที่มีจิตสำนึกและอัตลักษณ์ให้บุตรหลานได้ตระหนักถึงรากเหง้าของตนเอง

2.3.4 ภาคการเกษตรเป็นฐานรายได้หลักและความมั่นคงด้านอาหารของประเทศก่อให้เกิดประโยชน์หลายด้านทั้งแหล่งสร้างงานแหล่งผลิตอาหารและเชื่อมโยงวิถีชีวิตของสังคมไทยมีส่วนสำคัญในการลดความยากจนสร้างงานและลดผลกระทบจากภาวะโลกร้อน

2.3.5 ชุมชนท้องถิ่นเป็นกลไกที่มีความสามารถในการบริหารจัดการมีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและเชื่อมโยงกันเป็นสังคมสวัสดิการเป็นพลังหลักในการพัฒนาฐานรากของประเทศให้มั่นคงชุมชนพึ่งตนเองสามารถบรรเทาปัญหาเศรษฐกิจสังคมทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในระดับท้องถิ่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3. ยุทธศาสตร์การพัฒนา

การพัฒนาประเทศให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขเศรษฐกิจเจริญเติบโตอย่างมีคุณภาพและยั่งยืนภายใต้กระแสการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในและภายนอกประเทศที่ปรับเปลี่ยนเร็ววาทการณ์ได้ยากและซับซ้อนมากยิ่งขึ้นการพัฒนาในระยะแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 11 ได้กำหนดทิศทางและยุทธศาสตร์การพัฒนาที่เหมาะสม โดยเร่งสร้างภูมิคุ้มกันเพื่อป้องกันปัจจัยเสี่ยงและเสริมรากฐานของประเทศด้านต่างๆ ให้เข้มแข็งควบคู่ไปกับการพัฒนาคนและสังคมไทยให้มีคุณภาพมีโอกาสเข้าถึงทรัพยากรและได้รับประโยชน์จากการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมอย่างเป็นธรรมรวมทั้งสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจด้วยฐานความรู้และความคิดสร้างสรรค์บนพื้นฐานการผลิตและการบริโภคที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมนำไปสู่การพัฒนาประเทศที่มั่นคงและยั่งยืนยุทธศาสตร์การพัฒนาที่สำคัญในระยะแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 11 มีดังนี้

3.1 ยุทธศาสตร์การสร้างความเป็นธรรมในสังคมให้ความสำคัญกับ

3.1.1 การสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคมให้ทุกคนในสังคมไทยควบคู่กับการเสริมสร้างขีดความสามารถในการจัดการความเสี่ยงและสร้างโอกาสในชีวิตให้แก่ตนเองมุ่งปรับโครงสร้างเศรษฐกิจให้มีฐานการพัฒนาที่ทั่วถึงและยั่งยืนพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากที่มีความหลากหลายและแข็งแกร่งมากขึ้นส่งเสริมการจัดสรรทรัพยากรให้เกิดความเป็นธรรมปรับโครงสร้างภาษีทั้งระบบให้สนับสนุนการกระจายรายได้และเป็นเครื่องมือสร้างความเป็นธรรมในการจัดสรรทรัพยากรและการถือครองทรัพย์สินพัฒนาการใช้ประโยชน์เทคโนโลยีสารสนเทศและการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารในการพัฒนาอาชีพส่งเสริมบทบาทของภาคธุรกิจเอกชนในการเสริมสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคมแก่คนในสังคมไทยรวมทั้งยกระดับคุณภาพระบบการคุ้มครองทางสังคมให้ครอบคลุมทุกคนอย่างทั่วถึงสอดคล้องกับความต้องการและความจำเป็น

3.1.2 การจัดบริการทางสังคมให้ทุกคนตามสิทธิขั้นพื้นฐานเน้นการสร้างภูมิคุ้มกันระดับปัจเจกและสร้างการมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจในการพัฒนาประเทศมุ่งพัฒนาระบบบริการสาธารณะให้มีคุณภาพและมีช่องทางการเข้าถึงอย่างเท่าเทียมและทั่วถึงการจัดการที่อยู่อาศัยของผู้มีรายได้น้อยการเข้าถึงระบบสาธารณสุขูปโภคพัฒนาระบบสวัสดิการทางสังคมให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพพัฒนาระบบการเงินฐานรากและระบบการออมที่หลากหลายเสริมสร้างเจตคติด้านความเสมอภาคระหว่างหญิงและชายและพัฒนาระบบฐานข้อมูลในการคุ้มครองทางสังคมให้ครอบคลุมประชาชนทุกคนตามสิทธิและสามารถเข้าถึงบริการอย่างมีประสิทธิภาพ

3.1.3 การเสริมสร้างพลังให้ทุกภาคส่วนสามารถเพิ่มทางเลือกการใช้ชีวิตในสังคมและมีส่วนร่วมในเชิงเศรษฐกิจสังคมและการเมือง ได้อย่างมีคุณค่าและศักดิ์ศรีให้ทุกคนสามารถแสดงออกทางความคิดอย่างสร้างสรรค์เพิ่มศักยภาพและขีดความสามารถของชุมชนในการจัดการปัญหาของชุมชนด้วยตนเองสนับสนุนการรวมกลุ่มอาชีพที่สอดคล้องกับศักยภาพของพื้นที่ส่งเสริมให้ภาคเอกชนภาคประชาสังคมและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นพลังร่วมในการพัฒนาสังคมพัฒนามาตรฐานระบบการคุ้มครองผู้บริโภคเพิ่มช่องทางการเข้าถึงข้อมูลและองค์ความรู้เกี่ยวกับสิทธิของผู้บริโภคส่งเสริมบทบาทสตรีในระดับการบริหารและการตัดสินใจทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่นเพื่อสนับสนุนการขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศ

3.1.4 การสานสร้างความสัมพันธ์ของคนในสังคมให้มีคุณค่าร่วมและตระหนักถึงผลประโยชน์ของสังคมและเสริมสร้างการบริหารราชการแผ่นดินที่มีประสิทธิภาพโปร่งใสมีระบบตรวจสอบและการรับผิดชอบที่รัดกุมโดยสร้างค่านิยมใหม่ที่ยอมรับร่วมกันบนฐานของความไว้วางใจและเกื้อกูลกันในสังคมส่งเสริมวัฒนธรรมการเมืองที่มีธรรมาภิบาลนำไปสู่การเป็นประชาธิปไตยที่ถูกต้องและเหมาะสมเสริมสร้างระบบบริหารราชการให้เข้มแข็งมีประสิทธิภาพมีระบบถ่วงดุลอำนาจการตรวจสอบที่เข้มงวดและรอบด้านพัฒนาข้าราชการให้มีคุณภาพสูงมีคุณธรรมจริยธรรมทางอาชีพและมีความรับผิดชอบปฎิรูปการเมืองไทยทั้งระบบให้เป็นประชาธิปไตยของมวลชนสร้างความเท่าเทียมในกระบวนการยุติธรรมและเพิ่มช่องทางในการรับข้อร้องเรียนและให้ความช่วยเหลือเยียวยาแก่ผู้เสียหายและผู้ได้รับผลกระทบจากกระบวนการยุติธรรมรวมทั้งสนับสนุนการใช้สื่อเพื่อสังคมทั้งในระดับประเทศและท้องถิ่นและสังคมออนไลน์ให้เป็นพลังหนุนเสริมการพัฒนา

3.2 ยุทธศาสตร์การพัฒนาคณาผู้สังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างยั่งยืน ให้ความสำคัญกับ

3.2.1 การปรับโครงสร้างและการกระจายตัวประชากรให้เหมาะสมเป็นการส่งเสริมคู่สมรสที่มีความพร้อมให้มีบุตรเพิ่มขึ้นและรักษาระดับอัตราเจริญพันธุ์ไม่ให้ต่ำกว่าระดับที่เป็นอยู่ปัจจุบันสนับสนุนการกระจายตัวและส่งเสริมการตั้งถิ่นฐานของประชากรให้เหมาะสมสอดคล้องกับศักยภาพโอกาสและทรัพยากรธรรมชาติของพื้นที่

3.2.2 การพัฒนาคุณภาพคนไทยให้มีภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลงมุ่งพัฒนาคุณภาพคนไทยทุกช่วงวัยสอดคล้องตามแผนพัฒนาคนด้วยกระบวนการเรียนรู้ที่เสริมสร้างวัฒนธรรมการเกื้อกูลพัฒนาทักษะให้คนมีการเรียนรู้ต่อเนื่องตลอดชีวิตต่อยอดสู่การสร้างนวัตกรรมที่เกิดจากการฝึกฝนเป็นความคิดสร้างสรรค์ปลูกฝังการพร้อมรับฟังความคิดเห็นจาก

ผู้อื่นและจิตใจที่มีคุณธรรมซื่อสัตย์มีระเบียบวินัยพัฒนาคนด้วยการเรียนรู้ในศาสตร์วิทยาการ ให้สามารถประกอบอาชีพได้อย่างหลากหลายสอดคล้องกับแนวโน้มการจ้างงานและเตรียมความพร้อมสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนสร้างจิตสำนึกให้คนไทยมีความรับผิดชอบต่อสังคม เคารพกฎหมายหลักสิทธิมนุษยชนสร้างค่านิยมการผลิตและบริการที่รับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม เรียนรู้การรองรับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากสภาพภูมิอากาศและภัยพิบัติ

3.2.3 การส่งเสริมการลดปัจจัยเสี่ยงด้านสุขภาพอย่างเป็นองค์รวมโดยสร้างเสริมสุขภาพคนไทยให้มีความสมบูรณ์แข็งแรงทั้งร่างกายและจิตใจพัฒนาความรู้และทักษะ ในการดูแลสุขภาพของตนเองครอบครัวชุมชนสร้างการมีส่วนร่วมในการพัฒนานโยบาย สาธารณะที่เอื้อต่อสุขภาพควบคู่กับการพัฒนาระบบบริการสาธารณสุขให้มีคุณภาพพร้อมทั้ง การส่งเสริมการแพทย์ทางเลือกการพัฒนาระบบฐานข้อมูลสุขภาพของประเทศการพัฒนา บุคลากรด้านสาธารณสุขให้เหมาะสมทั้งการผลิตและการกระจายบุคลากรตลอดจนการใช้ มาตรการการเงินการคลังเพื่อสุขภาพที่มีประสิทธิภาพและยั่งยืน

3.2.4 การส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตมุ่งสร้างกระแสสังคมให้การเรียนรู้เป็น หน้าที่ของคนไทยทุกคนมีนิสัยใฝ่รู้รักการอ่านตั้งแต่วัยเด็กและส่งเสริมการเรียนรู้ร่วมกันของ คนต่างวัยควบคู่กับการส่งเสริมให้องค์กรกลุ่มบุคคลชุมชนประชาชนและสื่อทุกประเภทเป็น แหล่งเรียนรู้อย่างสร้างสรรค์สื่อสารด้วยภาษาที่เข้าใจง่ายรวมถึงส่งเสริมการศึกษาทางเลือกที่ สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนและสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ที่มีคุณภาพและสนับสนุน ปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต

3.2.5 การเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันทางสังคมเป็นการเสริมสร้าง ความเข้มแข็งและพัฒนาบทบาทของสถาบันหลักทางสังคมให้เอื้อต่อการพัฒนาคนสร้าง ค่านิยมให้คนไทยภูมิใจในวัฒนธรรมไทยและยอมรับความแตกต่างของความหลากหลายทาง วัฒนธรรมที่ลดปัญหาความขัดแย้งทางความคิดและสร้างความเป็นเอกภาพในสังคมสร้าง เครือข่ายความร่วมมือทางวัฒนธรรมร่วมกับประชาคมโลกโดยเฉพาะประชาคมอาเซียนให้เกิด การไหลเวียนทางวัฒนธรรมในรูปแบบการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ส่งเสริมความเข้าใจระหว่าง ประชาชนในการเรียนรู้ประวัติศาสตร์วัฒนธรรมและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้อมูลข่าวสาร

3.3 ยุทธศาสตร์ความเข้มแข็งภาคเกษตรความมั่นคงของอาหารและพลังงานให้ ความสำคัญกับ

3.3.1 การพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นฐานการผลิตภาคเกษตรให้เข้มแข็ง และยั่งยืนมุ่งรักษาป้องกันและคุ้มครองพื้นที่ที่มีศักยภาพทางการเกษตรสนับสนุนให้เกษตรกร รายย่อยมีที่ดินเป็นของตนเองหรือมีสิทธิทำกินในที่ดินใช้มาตรการทางภาษีเพื่อบังคับหรือจูงใจ ใ้บุคคลผู้ถือครองที่ดินทำประโยชน์ในพื้นที่ดังกล่าวมากขึ้นสนับสนุนการกระจายการถือ ครองที่ดินอย่างเท่าเทียมและเป็นธรรมเร่งรัดการจัดให้มีองค์กรและระบบบริหารจัดการที่ดิน ให้เป็นรูปธรรม โดยเร็วพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นฐานการผลิตภาคการเกษตรฟื้นฟูและ ส่งเสริมค่านิยมวัฒนธรรมที่ดีและวิถีชีวิตทางการเกษตรที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาระบบ เกษตรกรรมยั่งยืน

3.3.2 การเพิ่มประสิทธิภาพและศักยภาพการผลิตภาคเกษตรภาครัฐให้ ความสำคัญกับการวิจัยและพัฒนาอย่างต่อเนื่องสนับสนุนการวิจัยและพัฒนาของภาคเอกชน สนับสนุนการผลิตทางการเกษตรที่สอดคล้องกับสภาพพื้นที่ควบคุมและกำกับดูแลให้มีการ นำเข้าและใช้สารเคมีทางการเกษตรที่ได้มาตรฐานปรับปรุงบริการขั้นพื้นฐานเพื่อการผลิตให้ ทัวถึงส่งเสริมการผลิตที่คงไว้ซึ่งความหลากหลายของพันธุ์พืชและสัตว์ที่เหมาะสมกับสภาพ ภูมิอากาศและสิ่งแวดล้อมของประเทศพัฒนาและเสริมสร้างองค์ความรู้วิทยาศาสตร์และ เทคโนโลยีต่างๆที่เหมาะสมทางการเกษตรรวมทั้งสนับสนุนการใช้เทคโนโลยีการผลิตที่เป็น มิตรต่อสิ่งแวดล้อมให้แก่เกษตรกรอย่างต่อเนื่องและทั่วถึง

3.3.3 การสร้างมูลค่าเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรตลอดห่วงโซ่การผลิตสนับสนุน การผลิตและบริการของชุมชนในการสร้างมูลค่าเพิ่มสินค้าเกษตรอาหารและพลังงานส่งเสริม สถาบันการศึกษาในพื้นที่ให้ร่วมทำการศึกษาวิจัยกับภาคเอกชนสนับสนุนเกษตรกรและผู้ประกอบการนำองค์ความรู้นวัตกรรมและเทคโนโลยีการผลิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมบน ฐานความคิดริเริ่มสร้างสรรค์มาใช้ในการสร้างมูลค่าเพิ่มสินค้าผลิตภัณฑ์เกษตรและอาหาร ยกกระดับคุณภาพมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารมาตรฐานระบบการผลิตสินค้าเกษตรให้ เทียบเท่าระดับสากลส่งเสริมระบบตลาดกลางสินค้าเกษตรและตลาดซื้อขายสินค้าเกษตร ล่วงหน้าส่งเสริมภาคเอกชนและองค์กรชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการระบบ สินค้าเกษตรและอาหารร่วมกับสถาบันเกษตรกรเพิ่มประสิทธิภาพระบบการบริหารจัดการ โลจิสติกส์ของภาคเกษตร

3.3.4 การสร้างความมั่นคงในอาชีพและรายได้ให้แก่เกษตรกรมุ่งพัฒนาระบบการสร้างหลักประกันรายได้ของเกษตรกรให้มีความมั่นคงและครอบคลุมเกษตรกรทั้งหมด พัฒนาระบบประกันภัยพืชผลการเกษตรส่งเสริมระบบการทำเกษตรแบบมีพันธสัญญาที่เป็นธรรมแก่ทุกฝ่ายยกระดับคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ของเกษตรกรสร้างแรงจูงใจให้เยาวชนเกษตรกรรุ่นใหม่และแรงงานที่มีคุณภาพเข้าสู่อาชีพเกษตรกรรมพัฒนาสถาบันเกษตรกรและวิสาหกิจชุมชนให้เป็นกลไกสนับสนุนการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับเกษตรกรรายย่อยที่ได้รับผลกระทบจากการนำเข้าสินค้าเกษตรและอาหารที่มีต้นทุนต่ำที่เป็นผลมาจากข้อตกลงการเปิดการค้าเสรี

3.3.5 การสร้างความมั่นคงด้านอาหารและพัฒนาพลังงานชีวภาพในระดับครัวเรือนและชุมชน โดยส่งเสริมให้เกษตรกรปลูกต้นไม้และปลูกป่าโดยชุมชนและเพื่อชุมชนเพิ่มขึ้นส่งเสริมให้เกษตรกรทำการเกษตรด้วยระบบเกษตรยั่งยืนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสนับสนุนให้มีการจัดการและเผยแพร่องค์ความรู้และการพัฒนาด้านอาหารศึกษาทุกรูปแบบอย่างต่อเนื่องและทั่วถึงรวมทั้งส่งเสริมพฤติกรรมกรรมการบริโภคที่เหมาะสมของบุคคลและชุมชนสนับสนุนการสร้างเครือข่ายการผลิตและการบริโภคที่เกื้อกูลกันในระดับชุมชนที่อยู่บริเวณใกล้เคียงกันส่งเสริมการนำวัตถุดิบทางการเกษตรที่ผลิตได้ในชุมชนและที่เหลือใช้จากการเกษตรมาผลิตเป็นพลังงานทดแทนในชุมชนรวมทั้งส่งเสริมและพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานในพื้นที่ให้เป็นเครื่องมือในการสร้างความเข้มแข็งด้านอาหารให้กับเกษตรกรและชุมชนอย่างเป็นระบบ

3.3.6 การสร้างความมั่นคงด้านพลังงานชีวภาพเพื่อสนับสนุนการพัฒนาประเทศและความเข้มแข็งภาคเกษตรด้วยการส่งเสริมการวิจัยและพัฒนาเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตพลังงานจากพืชพลังงานจัดให้มีระบบการบริหารจัดการสินค้าเกษตรที่ใช้เป็นทั้งอาหารและพลังงานเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตและการใช้พลังงานชีวภาพที่เกี่ยวข้องกับการผลิตและบริการจัดให้มีกลไกกำกับดูแลโครงสร้างราคาของพลังงานชีวภาพและปลูกจิตสำนึกในการใช้พลังงานชีวภาพอย่างมีประสิทธิภาพและคุ้มค่า

3.3.7 การปรับระบบบริหารจัดการภาครัฐเพื่อเสริมสร้างความมั่นคงด้านอาหารและพลังงาน โดยสนับสนุนบทบาทของเกษตรกรเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านภาคเอกชนและชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางและวางแผนการผลิตทางการเกษตรปรับกระบวนการทำงานของหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องให้มีการร่วมมือและบูรณาการการทำงานอย่างจริงจังทั้งในส่วนกลางและระดับพื้นที่พัฒนาระบบฐานข้อมูลสารสนเทศด้านอาหารและ

พลังงานตั้งแต่การผลิตการตลาดไปจนถึงการบริโภคพัฒนากฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา ด้านการเกษตรส่งเสริมความร่วมมือระหว่างประเทศทั้งในระดับพหุภาคีและทวิภาคีโดยเฉพาะ ประชาคมอาเซียนที่ก่อให้เกิดความมั่นคงด้านอาหารและพลังงาน

3.4 ยุทธศาสตร์การปรับโครงสร้างเศรษฐกิจสู่การเติบโตอย่างมีคุณภาพและยั่งยืน
ให้ความสำคัญกับ

3.4.1 การปรับโครงสร้างเศรษฐกิจสู่การพัฒนาที่มีคุณภาพและยั่งยืน โดยสร้างความเข้มแข็งให้กับผู้ประกอบการ โดยเฉพาะผู้ประกอบการวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม และผลักดันให้มีบทบาทในการพัฒนาเศรษฐกิจภายในประเทศให้เข้มแข็งและแข่งขันได้ด้วยการปรับโครงสร้างการค้าและการลงทุนให้สอดคล้องกับการขยายตัวของเศรษฐกิจของเอเชีย แอฟริกาและเศรษฐกิจภายในประเทศปรับโครงสร้างภาคบริการให้สามารถสร้างมูลค่าเพิ่มกับ สาขาบริการที่มีศักยภาพและเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมบนฐานความคิดสร้างสรรค์และนวัตกรรม พัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์ซึ่งครอบคลุมถึงการพัฒนารัฐกิจสร้างสรรค์การพัฒนาเมือง สร้างสรรค์และการพัฒนาอุตสาหกรรมสร้างสรรค์พัฒนาภาคเกษตรบนฐานการเพิ่มผลิตภาพ ในการผลิตและยกระดับการสร้างมูลค่าเพิ่มด้วยเทคโนโลยีและกระบวนการที่เป็นมิตรกับ สิ่งแวดล้อมและพัฒนาภาคอุตสาหกรรมที่มุ่งการปรับโครงสร้างอุตสาหกรรมให้มีคุณภาพและ ยั่งยืนด้วยการใช้ความรู้ด้านวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและความคิดสร้างสรรค์สู่อุตสาหกรรม ฐานความรู้เชิงสร้างสรรค์และเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม

3.4.2 การพัฒนาวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีวิจัยและนวัตกรรมให้เป็นพลัง ขับเคลื่อนการปรับโครงสร้างเศรษฐกิจให้เติบโตอย่างมีคุณภาพและยั่งยืนเน้นการนำความคิด สร้างสรรค์ภูมิปัญญาท้องถิ่นทรัพย์สินทางปัญญาวิจัยและพัฒนาไปต่อยอดถ่ายทอดและ ประยุกต์ใช้ประโยชน์ทั้งเชิงพาณิชย์สังคมและชุมชน โดยสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อ การพัฒนาและประยุกต์ใช้วิทยาศาสตร์เทคโนโลยีวิจัยและนวัตกรรมที่ส่งเสริมการใช้ความคิด สร้างสรรค์และสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับภาคการผลิตตลอดจนพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทาง วิทยาศาสตร์เทคโนโลยีวิจัยและนวัตกรรมให้ทั่วถึงและเพียงพอทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ ในลักษณะของความร่วมมือระหว่างภาครัฐและเอกชน

3.4.3 การพัฒนาขีดความสามารถในการแข่งขันที่มีประสิทธิภาพเท่าเทียมและ เป็นธรรมมุ่งพัฒนาตลาดเงินและตลาดทุนรวมทั้งกำลังแรงงานให้เอื้อต่อการปรับโครงสร้าง เศรษฐกิจพัฒนาระบบการจัดการทรัพย์สินทางปัญญาพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและระบบ โลจิสติกส์ของประเทศให้เชื่อมโยงการขนส่งทั้งภายในประเทศและระหว่างประเทศเพื่อเพิ่ม

ประสิทธิภาพและมาตรฐานสู่สากลสร้างความมั่นคงด้านพลังงานด้วยการส่งเสริมการใช้พลังงานสะอาดพัฒนาพลังงานทางเลือกและเพิ่มประสิทธิภาพการใช้พลังงานในทุกระดับ ปฏิรูปกฎหมายและกฎระเบียบต่างๆทางเศรษฐกิจให้เอื้อต่อการเพิ่มประสิทธิภาพการแข่งขัน และสอดคล้องกับกระแสการเปลี่ยนแปลงในสังคมโลก

3.4.4 การบริหารจัดการเศรษฐกิจส่วนรวมอย่างมีประสิทธิภาพให้ความสำคัญกับการบริหารจัดการด้านการเงิน โดยดำเนินนโยบายการเงินที่มีความเหมาะสมกับสถานการณ์แวดล้อมและทันต่อเหตุการณ์เพิ่มบทบาทตลาดทุนในระบบเศรษฐกิจให้สอดคล้องกับทิศทางการพัฒนาภาคการเงินโลกปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานทางการเงินพัฒนากลไกการเฝ้าระวังความผันผวนทางเศรษฐกิจและพัฒนาระบบเตือนภัยแบบองค์รวมเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารจัดการเงินทุนระหว่างประเทศและการบริหารจัดการด้านการคลังที่ปรับปรุงระบบการจัดเก็บรายได้ของประเทศเพิ่มประสิทธิภาพของการจัดสรรและการบริหารงบประมาณป้องกันความเสี่ยงทางการคลังพัฒนาประสิทธิภาพการดำเนินงานของรัฐวิสาหกิจส่งเสริมให้ภาคเอกชนเข้ามามีส่วนร่วมในการลงทุนพัฒนา โครงสร้างพื้นฐานและการให้บริการขั้นพื้นฐานของภาครัฐเพิ่มขึ้นและเสริมสร้างความเข้มแข็งทางการคลังขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

3.5 ยุทธศาสตร์การสร้างความเชื่อมโยงกับประเทศในภูมิภาคเพื่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคมให้มีความสำคัญกับ

3.5.1 การพัฒนาความเชื่อมโยงด้านการขนส่งและระบบโลจิสติกส์ภายใต้กรอบความร่วมมือในอนุภูมิภาคต่างๆมุ่งพัฒนาบริการขนส่งและโลจิสติกส์ที่มีประสิทธิภาพและได้มาตรฐานสากลปรับปรุงกฎระเบียบการขนส่งคนและสินค้าที่เกี่ยวข้องพัฒนาบุคลากรในธุรกิจการขนส่งและ โลจิสติกส์เชื่อมโยงการพัฒนาเศรษฐกิจตามแนวพื้นที่ชายแดน/เขตเศรษฐกิจชายแดนตลอดจนเชื่อมโยงระบบการผลิตกับพื้นที่ตอนในของประเทศ

3.5.2 การพัฒนาฐานลงทุนโดยเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันระดับอนุภูมิภาคมุ่งพัฒนาพื้นที่ในภูมิภาคต่าง ๆ ของประเทศให้เชื่อมโยงกับประเทศเพื่อนบ้านและภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ให้เป็นฐานการพัฒนาด้านอุตสาหกรรมบริการเกษตรและการท่องเที่ยวพัฒนาเขตเศรษฐกิจชายแดนและเมืองชายแดนรวมทั้งบูรณาการแผนพัฒนาพื้นที่เชื่อมโยงกับประเทศเพื่อนบ้านให้บรรลุประโยชน์ร่วมกันทั้งด้านความมั่นคงและเสถียรภาพของพื้นที่

3.5.3 การสร้างความพร้อมในการเข้าสู่ประชาคมอาเซียนเป็นการพัฒนาความร่วมมือระหว่างภาครัฐและภาคธุรกิจเอกชนที่มีศักยภาพในการพัฒนาบุคลากรในทุกภาคส่วน เศรษฐกิจเสริมสร้างความเข้มแข็งให้สถาบันการศึกษาทั้งของรัฐและเอกชนให้มีมาตรฐานเป็นที่ยอมรับในระดับสากลยกระดับทักษะฝีมือแรงงานกำหนดมาตรฐานขั้นพื้นฐานของคุณภาพสินค้าและบริการที่เป็นการป้องกันสินค้าและบริการนำเข้าที่ไม่ได้คุณภาพทั้งในประเทศไทยและประเทศเพื่อนบ้าน

3.5.4 การเข้าร่วมเป็นภาคีความร่วมมือระหว่างประเทศและภูมิภาคภายใต้ บทบาทที่สร้างสรรค์เป็นทางเลือกในการดำเนินนโยบายระหว่างประเทศในเวทีโลกมุ่งรักษา บทบาทของไทยในการมีส่วนร่วมกำหนดยุทธศาสตร์ของกรอบความร่วมมือที่ดำเนินอยู่ รวมทั้งรักษาคุณภาพของปฏิสัมพันธ์กับมหาอำนาจทางเศรษฐกิจเดิมและมหาอำนาจใหม่

3.5.5 การสร้างความเป็นหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจในภูมิภาคด้านการพัฒนา ทรัพยากรมนุษย์การเคลื่อนย้ายแรงงานและการส่งเสริมแรงงานไทยในต่างประเทศโดยเร่ง ดำเนินการด้านความร่วมมือในการกำหนดมาตรฐานฝีมือระหว่างประเทศเพื่ออำนวยความสะดวกการเคลื่อนย้ายแรงงานในภูมิภาคส่งเสริมผู้ประกอบการไทยในการขยายการลงทุนไปสู่ ต่างประเทศ โดยเฉพาะประเทศเพื่อนบ้านคุ้มครองและส่งเสริมสิทธิและผลประโยชน์ของคน ไทยและแรงงานไทยในต่างประเทศ

3.5.6 การมีส่วนร่วมอย่างสำคัญในการสร้างสังคมนานาชาติที่มีคุณภาพชีวิต ป้องกันภัยจากการก่อการร้ายและอาชญากรรมยาเสพติดภัยพิบัติและการแพร่ระบาดของโรคภัย มุ่งพัฒนาศักยภาพและความพร้อมในการป้องกันและแก้ปัญหาข้ามชาติด้านการก่อการร้ายยา เสพติดและการหลบหนีเข้าเมืองทั้งระบบพัฒนาศักยภาพและความร่วมมือภายในภูมิภาคเพื่อ เตรียมพร้อมรับมือภัยพิบัติทางธรรมชาติและเหตุฉุกเฉินและร่วมมือในการป้องกันการติดเชื้อและ การแพร่ระบาดของโรคอุบัติใหม่และโรคระบาดซ้ำ

3.5.7 การเสริมสร้างความร่วมมือที่ีระหว่างประเทศในการสนับสนุนการ เจริญเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างมีจริยธรรมและไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมพร้อมทั้งเปิดรับ ความร่วมมือกับองค์กรระหว่างประเทศที่ไม่แสวงหากำไรเป็นการดำเนินการภายใต้กรอบ ความร่วมมือด้านสิ่งแวดล้อมในระดับอนุภูมิภาคเสริมสร้างการผลิตและบริการสินค้าและ บริการที่นำสู่การลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกส่งเสริมและอำนวยความสะดวกองค์ระหว่าง ประเทศที่ไม่แสวงหากำไรให้มีบทบาทเพิ่มขึ้นในการให้ไทยเป็นฐานการดำเนินความร่วมมือ เพื่อการพัฒนาประเทศในภูมิภาค

3.5.8 การเร่งรัดการใช้ประโยชน์จากข้อตกลงการค้าเสรีที่มีผลบังคับใช้แล้วเป็นการสร้างองค์ความรู้ให้กับภาคธุรกิจ โดยเฉพาะผู้ได้รับผลกระทบทั้งเชิงบวกและลบให้สามารถพัฒนาศักยภาพและโอกาสของตนเองในการใช้ประโยชน์จากการเปิดการค้าเสรี โดยเฉพาะภาคธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อมที่ได้รับการสนับสนุนเยียวยาและดูแลจากรัฐในกรณีที่ไม่สามารถปรับตัวได้ทัน

3.5.9 การส่งเสริมให้ประเทศไทยเป็นฐานการลงทุนและการประกอบธุรกิจในเอเชียรวมทั้งเป็นฐานความร่วมมือในการพัฒนาภูมิภาค โดยจัดให้มีสิทธิประโยชน์และการอำนวยความสะดวกที่จำเป็นเพื่อให้มีการจัดตั้งสำนักงานปฏิบัติการภูมิภาคและสนับสนุนบทบาทขององค์กรระหว่างประเทศที่ไม่แสวงกำไร

3.5.10 การปรับปรุงและเสริมสร้างความเข้มแข็งของภาคีการพัฒนาภายในประเทศตั้งแต่ระดับชุมชนท้องถิ่นมุ่งเสริมสร้างศักยภาพชุมชนท้องถิ่นให้รับรู้และเตรียมพร้อมรับกระแสการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในและภายนอกประเทศสนับสนุนกลไกการพัฒนาในระดับพื้นที่ในการกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาระดับจังหวัดและกลุ่มจังหวัด โดยเฉพาะจังหวัดชายแดนให้สามารถพัฒนาเชื่อมโยงกับประเทศเพื่อนบ้านส่งเสริมศักยภาพด้านวิชาการและเครือข่ายของสถาบันการศึกษาของไทยที่สร้างความใกล้ชิดและปฏิสัมพันธ์กับประเทศในอนุภูมิภาค

3.6 ยุทธศาสตร์การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนให้มีความสำคัญกับ

3.6.1 การอนุรักษ์ฟื้นฟูและสร้างควมมั่นคงของฐานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมุ่งรักษาและฟื้นฟูพื้นที่ป่าและเขตอนุรักษ์พัฒนาระบบฐานข้อมูลและการจัดการองค์ความรู้ให้เป็นเครื่องมือในการวางแผนและบริหารจัดการปรับปรุงระบบการบริหารจัดการที่ดินและการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งเร่งรัดการบริหารจัดการน้ำแบบบูรณาการปรับปรุงและฟื้นฟูแหล่งน้ำเพื่อเพิ่มปริมาณน้ำต้นทุนส่งเสริมให้เกิดการใช้น้ำอย่างมีประสิทธิภาพจัดทำแผนแม่บทโครงสร้างพื้นฐานด้านทรัพยากรน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภคอย่างเป็นระบบรวมทั้งส่งเสริมการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรชีวภาพ

3.6.2 การปรับกระบวนการพัฒนาและขับเคลื่อนประเทศเพื่อเตรียมพร้อมไปสู่การเป็นเศรษฐกิจและสังคมคาร์บอนต่ำและเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมโดยปรับโครงสร้างการผลิตของประเทศและพฤติกรรมผู้บริโภคเพื่อเตรียมพร้อมไปสู่เศรษฐกิจคาร์บอนต่ำและเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมเพิ่มประสิทธิภาพการใช้พลังงานในภาคคมนาคมและขนส่งเพื่อลด

ปริมาณก๊าซเรือนกระจกพัฒนาเมืองที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมเน้นการวางผังเมืองที่ผสมผสาน
วัฒนธรรมสังคมระบบนิเวศเข้าด้วยกัน

3.6.3 การยกระดับขีดความสามารถในการรองรับและปรับตัวต่อการ
เปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศเพื่อให้สังคมมีภูมิคุ้มกันมุ่งพัฒนาองค์ความรู้และเครื่องมือในการ
บริหารจัดการเพื่อรองรับกับความท้าทายจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศรวมถึงพัฒนา
ศักยภาพชุมชนให้พร้อมกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

3.6.4 การเตรียมความพร้อมรองรับกับภัยพิบัติทางธรรมชาติด้วยการจัดทำแผน
ที่และจัดลำดับพื้นที่เสี่ยงภัยทั้งในระดับประเทศภูมิภาคและจังหวัดยกระดับการจัดการภัยพิบัติ
ให้มีประสิทธิภาพพัฒนาระบบฐานข้อมูลการสื่อสารโทรคมนาคมส่งเสริมการพัฒนา
วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีด้านการจัดการภัยพิบัติพัฒนาระบบงานอาสาสมัครของประเทศ
อย่างจริงจังและให้มีมาตรฐานตามหลักสากลสนับสนุนภาคเอกชนสถานประกอบการโรงเรียน
และท้องถิ่นให้มีการเตรียมความพร้อมและจัดทำแผนปฏิบัติการรองรับภัยพิบัติ

3.6.5 การสร้างภูมิคุ้มกันด้านการค้าจากเงื่อนไขด้านสิ่งแวดล้อมและวิกฤตจาก
การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศมุ่งติดตามและเฝ้าระวังมาตรการการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมที่อาจ
ส่งผลกระทบต่อการค้าและการลงทุนเตรียมมาตรการรองรับผลกระทบที่จะเกิดขึ้นจาก
มาตรการทางการค้าและข้อตกลงระหว่างประเทศเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมและการเปลี่ยนแปลง
สภาพภูมิอากาศศึกษาผลกระทบและกำหนดแผนกลยุทธ์รายสินค้ารวมทั้งมาตรการเยียวยาใน
สินค้าและธุรกิจที่เกี่ยวข้องส่งเสริมให้ผู้ส่งออกทำคาร์บอนฟุตพริ้นต์และสร้างแรงจูงใจให้เกิด
อุตสาหกรรมใหม่ๆเพื่อการพัฒนาสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน

3.6.6 การเพิ่มบทบาทประเทศไทยในเวทีประชาคมโลกที่เกี่ยวข้องกับกรอบ
ความตกลงและพันธกรณีด้านสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศเป็นการศึกษารายละเอียดและสร้าง
ความเข้าใจในพันธกรณีติดตามสถานการณ์การเจรจาและท่าทีของประเทศต่างๆพัฒนา
บุคลากรภาครัฐเพื่อเสริมสร้างทักษะการเจรจาพัฒนาความร่วมมือในกลุ่มอาเซียนและประเทศ
คู่ค้าสำคัญสนับสนุนการดำเนินงานตามพันธกรณีและข้อตกลงระหว่างประเทศด้าน
ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

3.6.7 การควบคุมและลดมลพิษมุ่งลดปริมาณมลพิษทางอากาศเพิ่ม
ประสิทธิภาพการจัดการขยะและน้ำเสียชุมชนพัฒนาระบบการจัดการของเสียอันตรายขยะ
อิเล็กทรอนิกส์และขยะติดเชื้อลดความเสี่ยงอันตรายการรั่วไหลการเกิดอุบัติเหตุจากสารเคมีและ
พัฒนาระบบเตือนภัยแจ้งเหตุฉุกเฉินและระบบการจัดการเมื่อเกิดอุบัติเหตุด้านมลพิษ

3.6.8 การพัฒนาระบบการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้มีประสิทธิภาพโปร่งใสและเป็นธรรมอย่างบูรณาการมุ่งส่งเสริมสิทธิและพัฒนาศักยภาพชุมชนในการเข้าถึงและใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติปรับปรุงกฎหมายเพื่อแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงและใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนปรับนโยบายการลงทุนภาครัฐให้เอื้อต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูผลักดันให้มีการจัดเก็บภาษีสิ่งแวดล้อมเพื่อสร้างแรงจูงใจในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีประสิทธิภาพและลดการก่อมลพิษสร้างรายได้จากความหลากหลายทางชีวภาพพัฒนาระบบฐานข้อมูลและระบบติดตามประเมินผลรวมทั้งส่งเสริมการศึกษาวิจัยเพื่อสร้างระบบบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีประสิทธิภาพ

แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

สุเมธ ตันติเวชกุล (2544 : 286-287) ให้ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียง ว่าหมายถึงเศรษฐกิจ ที่สามารถอุ้มชูตัวเองได้ (Relative Self - Sufficiency) อยู่ได้โดยไม่ต้องเดือดร้อน โดยต้องสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจของตนเองให้ดีเสียก่อน คือ ตั้งตัวให้มีความพอกินพอใช้ ไม่ใช่มุ่งหวังแค่จะทุ่มเทศสร้างความสำเร็จทางด้านเศรษฐกิจให้รวดเร็วแต่เพียงอย่างเดียว เพราะผู้ที่มีอาชีพและฐานะเพียงพอที่จะพึ่งตนเองย่อมสามารถสร้างความเจริญก้าวหน้าและฐานะทางเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นไปตามลำดับต่อไปได้

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2547 : 1-2) ได้ให้ความหมายของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงว่าเป็นปรัชญาที่ชี้ถึงแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนทุกระดับตั้งแต่ระดับครอบครัวระดับชุมชนจนถึงระดับรัฐทั้งในการพัฒนาและการบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุค โดยความพอเพียงหมายถึงความพอประมาณความมีเหตุผลรวมถึงจำเป็นจะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรอบรู้ความรอบคอบและความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่างๆมาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอนและขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎีและนักธุรกิจในทุกระดับให้มีสำนึกในคุณธรรมความซื่อสัตย์สุจริตและให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสมดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียรมีสติปัญญาและความรอบคอบเพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งด้านวัตถุสังคมสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี

อ้าพล เสนาณรงค์ (2546 : 6) ได้ให้ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียงหมายถึงการพยายามพึ่งตนเองช่วยตนเองให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ให้พอมีพอกิน โดยเฉพาะอาหารและที่อยู่อาศัยส่วนที่ไม่สามารถผลิตเองได้ก็แลกเปลี่ยนหรือซื้อจากภายนอกบ้างแต่ควรซื้อและใช้ของจากที่ผลิตเองได้ในท้องถิ่น หรือในประเทศมากที่สุดพยายามก่อนนี้ให้น้อยที่สุดและควรมีชีวิตความเป็นอยู่ที่เรียบง่ายพอใจในสิ่งที่ได้รับมาโดยชอบธรรมไม่ฟุ้งเฟ้อฟุ่มเฟือยเพื่อให้รายจ่ายไม่เกินรายรับ

อภิชัย พันธเสน (2546 : 9) กล่าวถึงเศรษฐกิจพอเพียงว่าโดยเนื้อแท้ก็คือ พุทธเศรษฐศาสตร์เนื่องจากเป็นปรัชญาที่ชี้ถึงแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับให้ดำเนินไปในทางสายกลางโดยกล่าวได้ถึงทางสายกลางว่าเป็นเส้นทางที่จะนำไปสู่การสร้างสติปัญญาซึ่งเป็นปัจจัยในการผลิตที่สำคัญที่สุด โดยมีเป้าหมายอยู่ที่การเข้าสู่นิพพานในท้ายที่สุด

เพ็ญญา หัสรังค์ (2553 ; อ้างถึงใน ประเวศ สี. 2547 : 4-7) ได้ให้ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียงว่าเป็นเศรษฐกิจที่มีรูปแบบเป็นทางสายกลางหรือเศรษฐกิจแบบมัชฌิมาปฏิปทา เพราะเชื่อมโยงทุกเรื่องเข้ามด้วยกันทั้งเศรษฐกิจจิตใจสังคมวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมที่แท้จริง คำว่าเศรษฐกิจเป็นคำที่มีความหมายในทางที่ดีที่หมายถึงความเจริญที่เชื่อมโยงกายใจสังคมวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมเข้าด้วยกันแต่ได้มีการนำเอาคำว่าเศรษฐกิจไปใช้ในลักษณะแยกส่วนที่หมายถึงการแสวงหาเงินเท่านั้น เมื่อแยกเป็นส่วน ๆ ก็ทำลายส่วนอื่น ๆ จนเสียสมดุลและวิกฤติ สรุปได้ว่าเศรษฐกิจพอเพียงหมายถึงการดำเนินชีวิตที่ตั้งอยู่บนทางสายกลางเน้นให้คนรู้จักพึ่งตนเองก่อน โดยใช้ทุนต่างๆเช่นทุนทางสังคมทุนทรัพยากร ที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุดโดยที่ควรรู้จักพอประมาณมีเหตุผลเตรียมพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงที่อาจเกิดขึ้นภายใต้เงื่อนไขของความรู้ควบคู่คุณธรรมเศรษฐกิจพอเพียงหมายถึงพอเพียงในอย่างน้อย 7 ประการด้วยกันคือ

1. พอเพียงสำหรับทุกคน ทุกครอบครัว ไม่ทอดทิ้งกัน
2. จิตใจพอเพียง สามารถที่จะรักและเอื้ออาทรต่อผู้อื่นได้
3. สิ่งแวดล้อมพอเพียง ได้แก่ การรู้จักที่จะอนุรักษ์และเพิ่มพูนสิ่งแวดล้อมรอบ ๆ ตัว เพื่อให้เอื้อประโยชน์ต่อการยังชีพและทำมาหากินในชีวิตประจำวันได้
4. ชุมชนเข้มแข็งพอเพียง คือ การที่ชุมชนสามารถรวมตัวกัน มีความสามัคคีต่อกัน เพื่อสร้างความเป็นปึกแผ่นมั่นคง รวมตัวกันเป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็ง ซึ่งจะทำได้สามารถแก้ไขปัญหาด่าง ๆ ง่ายคาย ส่งผลให้ชีวิตมีความสุข มีชีวิตที่ดี

5. ปัญหาพอเพียงมีการเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ร่วมกัน และสามารถปรับตัวต่อสภาวะการณต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นได้อย่างต่อเนื่อง

6. อยู่บนพื้นฐานวัฒนธรรมพอเพียง วัฒนธรรม คือการที่กลุ่มชนมีวิถีการดำเนินชีวิตที่สัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมและรากฐานทางวัฒนธรรมของตน ซึ่งการดำเนินชีวิตภายใต้รูปแบบของการมีวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมกับคนนั้น จะไม่ก่อให้เกิดผลกระทบใด ๆ ที่ร้ายแรงต่อคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ของตนได้ เนื่องจากสิ่งเหล่านั้นล้วนแต่เอื้อประต่อครรลองชีวิตของคนทั้งสิ้น

7. มีความมั่นคงในชีวิตพอเพียง ไม่ใช่รูบวาบ เดียวจนเดียวรวย เดียวมีเดียวไม่มี เพราะสิ่งเหล่านี้มีอิทธิพลต่อความมั่นคงทางจิตใจของมนุษย์เราทั้งสิ้น เมื่อใดก็ตามที่มนุษย์เรามีความมั่นคงในชีวิตพอเพียง ก็ส่งผลให้เป็นบุคคลที่สุขภาพจิตดี สามารถอดทนต่อสภาวะที่เกิดขึ้นและผันผวนมั่นคงได้

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมีพระราชดำรัสพระราชทานแก่ผู้อำนวยการสำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานในโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (กปร. 2545 : 123-126) เมื่อวันที่ 17 มีนาคม พ.ศ. 2529 มี 3 ข้อดังต่อไปนี้

ทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 1 เป็นแนวทางการจัดการพื้นที่เกษตรกรรมในระดับครอบครัว เพื่อให้สามารถพึ่งตนเองได้ในระดับหนึ่ง โดยแบ่งพื้นที่ทำกินออกเป็น 4 ส่วน โดยอาศัยสูตร 30:30:30:10 แบ่งสัดส่วนใช้พื้นที่ขุด สระน้ำ ปลูกผลไม้ยืนต้นและผักต่างๆ ปลูกข้าว ที่อยู่อาศัยและถนนหนทาง ซึ่งในกรณีที่เกษตรกรครองพื้นที่ 15 ไร่ 30 ของพื้นที่ที่ใช้ปลูกข้าวก็จะคิดเป็นพื้นที่ประมาณ 4 - 5 ไร่ผลิตอาหารบริโภคเองเหลือขายทำให้มีกินไม่อดหนี้ยี่มีเงินออม

ทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 2 การรวมตัวในรูปสหกรณ์ เป็นองค์กรชุมชนทำเศรษฐกิจชุมชนในรูปแบบต่าง ๆ เช่นเกษตรหัตถกรรม อุตสาหกรรม แปรรูปอาหาร ทำธุรกิจป้อนน้ำมัน ขายอาหาร ขายสมุนไพร ตั้งศูนย์การแพทย์แผนไทย จัดการท่องเที่ยวชุมชน มีกองทุนชุมชนหรือธนาคารหมู่บ้าน ซึ่งถือเป็นการสร้างความสามัคคีภายในท้องถิ่น และเตรียมความพร้อมก่อนก้าวสู่โลกภายนอก

ทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 3 เป็นการสร้างความร่วมมือกับแหล่งทุนและแหล่งพลังงานภายนอก เพื่อสนับสนุนการลงทุนเชื่อมโยงกับบริษัทธุรกิจขนาดใหญ่รวมทั้งการส่งออก ความเป็นประชาคมจะให้ความสุข ศักดิ์ศรีและศักยภาพ ในการแก้ไขและพัฒนาในเรื่องต่าง ๆ ทุกท่านสามารถมีส่วนร่วมในการสร้างความเป็นประชาคม ซึ่งเป็นอนาคตของมนุษยชาติร่วมกันทั้งโลก อย่างไรก็ตาม แนวพระราชดำริเกี่ยวกับเกษตรทฤษฎีใหม่นั้นเป็นตัวอย่างภาคปฏิบัติของเศรษฐกิจ

พอเพียงตัวอย่างหนึ่ง ในขณะที่เศรษฐกิจพอเพียงมีความหมายกว้างกว่าทฤษฎีใหม่โดยเป็นกรอบแนวคิดที่ชี้บอกหลักการและแนวทางการปฏิบัติของทฤษฎีใหม่ ซึ่งเศรษฐกิจพอเพียงนี้สามารถนำประยุกต์ใช้ในบริบทอื่นได้นอกเหนือจากภาคเกษตรกรรม

เพ็ญภา หัสรงค์ (2553 : 24) เศรษฐกิจพอเพียงหมายถึงการดำเนินชีวิตที่ตั้งอยู่บนทางสายกลางเน้นให้คนรู้จักพึ่งตนเองก่อนโดยใช้ทุนต่าง ๆ เช่นทุนทางสังคมทุนทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยที่ต้องรู้จักพอประมาณมีเหตุผลเตรียมพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงที่อาจเกิดขึ้นภายใต้เงื่อนไขของความรู้ควบคู่คุณธรรม

จากทั้งหมดสามารถสรุปได้ว่า เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง ปรัชญาการดำเนินชีวิตบนทางสายกลางที่สามารถเป็นศูนย์รวมได้ทุกเรื่องคือ เรื่องพุทธศาสตร์ จิตใจ เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมที่ยึดหลักการ ความพอประมาณ ความมีเหตุมีผล ความมีภูมิคุ้มกันที่ดี ภายใต้เงื่อนไขความรู้และคุณธรรมที่เกี่ยวข้องกับครอบครัว ระดับชุมชน ระดับรัฐบาลและระดับประเทศ เน้นการพึ่งพาตนเองด้วยความรอบคอบ รอบรู้ ความเพียรและความอดทน

1. หลักการปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมีหลักพิจารณา 5 ส่วนคือ

1.1 กรอบแนวคิดเป็นปรัชญาที่ชี้แนะแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนในทางที่ควรจะเป็น โดยมีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทย สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ตลอดเวลาและเป็นการมองโลกเชิงระบบที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา มุ่งเน้นการรอดพ้นจากภัยวิกฤติเพื่อความมั่นคงและความยั่งยืนของการพัฒนา

1.2 คุณลักษณะเศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติได้ในทุกระดับ โดยเน้นการปฏิบัติบนทางสายกลางและการพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอน

1.3 คำนิยามความพอเพียงจะต้องประกอบด้วย 3 คุณลักษณะพร้อม ๆ กัน ดังนี้

1.3.1 ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไป โดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่นเช่นการผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ

1.3.2 ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับของความพอเพียงจะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาจากปัจจัยที่เกี่ยวข้องตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้น ๆ อย่างรอบคอบ

1.3.3 การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น โดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่าง ๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล

1.4 เงื่อนไขการตัดสินใจและการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียงนั้น ต้องอาศัยทั้งความรู้และคุณธรรมเป็นพื้นฐานกล่าวคือ

1.4.1 เงื่อนไขความรู้ ประกอบด้วยความรู้เกี่ยวกับวิชาการต่างๆที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้านความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกันเพื่อประกอบการวางแผนและความระมัดระวังในขั้นปฏิบัติ

1.4.2 เงื่อนไขคุณธรรม ที่จะต้องเสริมสร้างประกอบด้วยมีความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริตและมีความอดทน มีความเพียรใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต

1.5 แนวทางปฏิบัติ/ผลที่คาดว่าจะได้รับจากการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ คือ การพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืนพร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลงในทุกด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจสังคมสิ่งแวดล้อม ความรู้ และเทคโนโลยี (วรัญญู สุจิวัฒน์พงศ์ .2556)

2. การประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง (2547 : 40-41) ได้กล่าวว่าเราสามารถนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ในระดับปัจเจกบุคคล ชุมชนและระดับรัฐ ดังนี้

2.1 ในระดับปัจเจกบุคคล/ครอบครัว คือ การที่สมาชิกในครอบครัวใช้ชีวิตบนพื้นฐานของรู้จักตนเองสามารถพึ่งตนเองได้และดำเนินชีวิตอย่างพอกินพอใช้ โดยไม่เบียดเบียนผู้อื่นทำให้เกิดความสุขและความพอใจในการดำเนินชีวิตอย่างพอเพียงได้ในทุกสถานการณ์

2.2 พื้นฐานแล้วสมาชิกสามารถนำหลักปรัชญามาขยายผลในทางปฏิบัติ ไปสู่ระดับชุมชนให้รวมกลุ่มทำประโยชน์เพื่อส่วนรวมโดยอาศัยภูมิปัญญาและความสามารถที่ตนมีอยู่เป็นพื้นฐานประกอบการดำเนินชีวิต มีความช่วยเหลือแบ่งปันกันจนเป็นพื้นฐาน ให้เกิดการรวมกลุ่มในสังคม สร้างเป็นเครือข่ายเชื่อมโยงระหว่างกันต่อไป ซึ่งจะนำไปสู่ความเป็นอยู่ที่พอเพียงของชุมชนโดยรวมในการดำเนินชีวิตที่สมดุลอย่างแท้จริง

2.3 ความพอเพียงในระดับรัฐหรือระดับประเทศ เป็นเศรษฐกิจแบบก้าวหน้าเกิดขึ้นจากการรวมกลุ่มของชุมชนหลาย ๆ แห่งที่มีความพอเพียง มาร่วมแลกเปลี่ยนความเห็นและประสบการณ์ตลอดจนร่วมมือพัฒนาตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อสร้างเป็นเครือข่ายเชื่อมโยงระหว่างชุมชนด้วยหลักการแบ่งปันและช่วยเหลือซึ่งกันและกันจนเกิดเป็นสังคมแห่งความพอเพียง ในที่สุดเมื่อรู้แจ้งเห็นจริงด้วยเหตุผลที่ว่าพื้นฐานของประเทศเป็นอย่างไรก็สามารถวางนโยบายและกลยุทธ์ การพัฒนาให้สังคมเจริญก้าวหน้าได้ โดยไม่เสี่ยงว่าการพัฒนาจะไม่ยั่งยืน

ดังนั้นการนำเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ให้ได้ผลในการดำเนินชีวิต จำเป็นต้องเริ่มจากการมีความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้องว่า เศรษฐกิจพอเพียงหมายถึงอะไรและหลักการสำคัญอะไรบ้างที่จะนำไปใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติตลอดจนเห็นถึงประโยชน์จากการนำเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ จึงจะเกิดความสนใจที่จะทดลองนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตหลังจากที่มีความเข้าใจอย่างถูกต้องแล้วก็จำเป็นต้องทดลองนำมาประยุกต์ใช้กับตนเองทั้งในชีวิตประจำวันและการดำเนินชีวิตต่าง ๆ ร่วมกับผู้อื่น โดยคำนึงถึงการพึ่งตนเองเป็นเบื้องต้น การเดินทางสายกลางที่ไม่สุดโต่ง การใช้เหตุผลในการตัดสินใจและการกระทำต่าง ๆ การทำอะไร ที่ไม่เสี่ยงจนเกินไปที่จะทำให้ตนเองหรือคนรอบข้างเดือดร้อนในภายหลัง การใฝ่รู้อย่างต่อเนื่องและการใช้ความรู้ด้วยความรอบคอบและระมัดระวังความซื่อสัตย์ ความไม่โลภ ความรู้จักพอ ความขยันหมั่นเพียร การไม่เบียดเบียนกัน การรู้จักแบ่งปันและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

แนวคิดนวัตกรรม

แนวคิดเรื่องนวัตกรรมมีวิวัฒนาการมาเป็นระยะเวลายาวนานและมีการให้คำนิยาม นวัตกรรม หรือ Innovation ไว้หลากหลาย อาทิ

Peter Drucker (1985) นิยาม นวัตกรรม ในมุมมองของผู้ประกอบการว่าเป็นเครื่องมือเฉพาะสำหรับผู้ประกอบการในการแสวงหาผลประโยชน์และ โอกาสจากการเปลี่ยนแปลงต่างๆ เพื่อสร้างธุรกิจและบริการที่แตกต่างจากคู่แข่ง

Betje (1998) นิยาม นวัตกรรม ว่าหมายถึง สิ่งใหม่ที่ถูกนำมาใช้ในธุรกิจการผลิต การจำหน่าย รวมถึงการบริโภคสินค้าและบริการต่าง ๆ

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ระบุว่า นวัตกรรม เป็นคำนามหมายถึง สิ่งที่ทำขึ้นใหม่หรือแปลกจากเดิม ซึ่งอาจจะเป็นความคิด วิธีการ หรืออุปกรณ์

1. กระบวนการนวัตกรรม

สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ (2546) ให้คำจำกัดความ นวัตกรรม คือสิ่งใหม่ที่เกิดจากการใช้ความรู้และความคิดสร้างสรรค์ที่มีประโยชน์ต่อเศรษฐกิจและสังคม

ปัจจุบันเศรษฐกิจโลกอยู่ในช่วงการเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจฐานความรู้ (Knowledge-Based Economy) ซึ่งเป็นการนำความรู้ หรือทรัพยากรทางความคิด อาทิ องค์ความรู้ (Know-How) ความเชี่ยวชาญ และทรัพย์สินทางปัญญา มาสร้างให้เกิดประโยชน์เชิงเศรษฐกิจหรือเชิงพาณิชย์

รูปแบบของนวัตกรรม (Forms of Innovation) สามารถจำแนกได้หลายรูปแบบ
อย่างไรก็ตาม หากจำแนกรูปแบบของนวัตกรรมตามวัตถุประสงค์การนำไปใช้ สามารถ
แบ่งเป็น 3 รูปแบบ ได้แก่

นวัตกรรมผลิตภัณฑ์ (Product Innovation) นวัตกรรมในรูปของสินค้าหรือผลิตภัณฑ์
โดยเฉพาะสินค้าอุปโภคบริโภค

นวัตกรรมบริการ (Service Innovation) นวัตกรรมบริการเป็นรูปแบบการใช้นวัตกรรม
ที่ไม่สามารถมองเห็นได้อย่างชัดเจน เช่น กรณีนวัตกรรมผลิตภัณฑ์ ทั้งนี้ นวัตกรรมบริการโดย
ส่วนใหญ่มักจะอยู่ในรูปวิธีการใหม่ในการให้บริการลูกค้าหรือผู้บริโภค

นวัตกรรมกระบวนการ (Process Innovation) นวัตกรรมกระบวนการเป็นรูปแบบการ
ใช้นวัตกรรมที่ไม่สามารถมองเห็นได้อย่างชัดเจน เพราะเป็นการปรับเปลี่ยนแนวทาง
กระบวนการหรือวิธีการในรูปแบบที่แตกต่างไปจากเดิม

ประเภทของนวัตกรรม แบ่งเป็น 4 ประเภทตามระดับความใหม่ขององค์ประกอบ
(Component) หรือระบบ (System) ที่เกี่ยวข้อง

Incremental Innovation เป็นการปรับปรุงสิ่งที่มีอยู่แล้วให้มีคุณภาพดีขึ้นหรือปรับปรุง
ให้เกิดประสิทธิภาพสูงขึ้น โดยการพัฒนาองค์ประกอบของสิ่ง ๆ นั้น อย่างไรก็ตาม การพัฒนา
องค์ประกอบดังกล่าว เป็นเพียงแต่การปรับปรุงองค์ประกอบเท่านั้น

Modular Innovation เป็นการนำองค์ประกอบใหม่มาใช้ โดยไม่มีการเปลี่ยนแปลง
ระบบการทำงานโดยรวมที่ใช้อยู่เดิม

Architectural Innovation เป็นการปรับปรุงหรือนำระบบการทำงานรูปแบบใหม่เข้ามา
ใช้ โดยอาจเป็นการปรับองค์ประกอบต่าง ๆ ให้ดีขึ้น หรืออาจคงรูปแบบการทำงานเป็นลักษณะ
เดิม

Radical Innovation เป็นการพัฒนาทั้งองค์ประกอบและระบบการทำงานใหม่ทั้งหมด
กล่าวคือ ใช้องค์ประกอบใหม่ในระบบการทำงานที่ออกแบบขึ้นใหม่ซึ่งแตกต่างจากเดิมอย่าง
ชัดเจน

กระบวนการพัฒนานวัตกรรม จุดเริ่มต้นของการสร้างนวัตกรรมมาจากความคิด
สร้างสรรค์หรือการค้นพบใหม่ ๆ ในอดีตนวัตกรรมมักมีการพัฒนามาจากความคิดสร้างสรรค์
ในระดับบุคคลเป็นสำคัญ

กระบวนการจัดการนวัตกรรมมีแนวคิดพื้นฐานมาจากการมีปฏิสัมพันธ์ (Interactive
system) หรือการมีเครือข่ายความร่วมมือ ระหว่างบุคคลและสถาบันที่เกี่ยวข้อง เนื่องจากการ

ปฏิสัมพันธ์เป็นตัวเชื่อมโยงให้เกิดการเรียนรู้ ส่งต่อและแพร่ขยายความรู้ ความคิด แบ่งปัน ประสบการณ์ เพื่อแก้ปัญหาและเพื่อผลักดัน ให้เกิดการนำความรู้ ไปใช้ประโยชน์ ทั้งในด้าน เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม

2. นวัตกรรมเชิงยุทธศาสตร์

นวัตกรรมเชิงยุทธศาสตร์ (Strategic Innovation) หมายถึง สิ่งใหม่ที่เกิดจากการใช้ ความรู้และความคิดสร้างสรรค์ที่มีประโยชน์ต่อเศรษฐกิจ และสังคมรวมถึงการปรับเปลี่ยนวิธี คิดเพื่อหาข้อสรุปหรือแนวทางแก้ไขเชิงสร้างสรรค์ โดย ปี ค.ศ. 1970 นวัตกรรมเกิดจาก เครือข่ายความร่วมมือทางสังคม

3. ลักษณะของนวัตกรรม

ลักษณะของสิ่งที่จัดว่าเป็นนวัตกรรมได้นั้นมีลักษณะดังนี้ สุภชัย หล่อโลหะการได้ กล่าวถึงสิ่งที่เป็นวัตกรรมว่ามีลักษณะ ดังนี้

3.1 เป็นสิ่งที่สร้างขึ้นใหม่หรือดัดแปลงจากสิ่งที่มีอยู่แล้ว

3.2 เป็นสิ่งที่นำไปทดลองใช้กับการทำงานจริงหรือกำลังอยู่ในระหว่างการทดลองใช้

3.3 เป็นสิ่งที่ช่วยให้การทำงานมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

3.4 เป็นสิ่งที่ยังไม่ได้ผนวกเข้าเป็นองค์ประกอบของกระบวนการทำงานตามปกติ เพราะหากมีการผนวกหรือบูรณาการเข้าไว้ในกระบวนการทำงานตามปกติ นวัตกรรมนั้นจะ เปลี่ยนสภาพเป็นเทคโนโลยีในงานนั้น ๆ

4. กลยุทธ์นวัตกรรม

จากการศึกษาดังกล่าวสรุปได้ว่านวัตกรรม คือวิธีการการปฏิบัติแนวคิด กิจกรรม กระบวนการหรือสิ่งประดิษฐ์ใหม่ๆ เครื่องมือ วัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่มีรูปแบบใหม่ ๆ ที่แปลกไป จากเดิมหรือปรุงแต่งของเก่าให้ใหม่คิดประดิษฐ์ขึ้นมาใหม่อันเป็นผลมาจากการพัฒนาและ อาจจะใช้การทดลองจนเป็นที่เชื่อถือได้และถ่ายทอดไปสู่สิ่งใหม่ทำให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง และสังคมในรูปแบบของโครงการทดลองปฏิบัติแล้วจึงนำไปใช้จริงซึ่งมีความแตกต่างไปจากการ ปฏิบัติเดิมที่เคยเป็นมาและมีลักษณะเป็นสิ่งที่สร้างขึ้นใหม่หรือดัดแปลงจากสิ่งที่มีอยู่แล้ว นำไปทดลองใช้กับการทำงานจริงและช่วยให้การทำงานมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น กระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรม

Rogers and Shoemaker (1971) ได้กล่าวถึงการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมใหม่ว่าเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นในสมองที่บุคคลจะต้องผ่านขั้นตอนต่างๆตั้งแต่แรกที่อยู่เกี่ยวกับนวัตกรรมจนถึงขั้นตัดสินใจที่จะยอมรับหรือไม่ยอมรับกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมประกอบด้วยส่วนดังนี้

1. ปัจจัยที่มีอยู่เดิม (Antecedents) ประกอบด้วยตัวแปรคุณลักษณะของบุคคลอันได้แก่ทัศนคติความเชื่อมั่นค่านิยมความสามารถทางสมองสถานภาพทางสังคมการติดต่อกับโลกภายนอกรวมทั้งการเป็นผู้นำทางความคิดนอกจากนี้ระบบสังคมซึ่งเป็นตัวรับนวัตกรรมเป็นสมาชิกอยู่ที่ส่งผลถึงบุคคลด้วยกระบวนการยอมรับ (Adoption Process)

2. ขั้นรับรู้ (Awareness) ขั้นนี้เป็นขั้นแรกที่บุคคลรับรู้เกี่ยวกับสิ่งใหม่หรือความคิดใหม่แต่ยังขาดรายละเอียดซึ่งขั้นนี้นับว่าเป็นขั้นที่สำคัญเพราะเป็นขั้นแรกที่บุคคลเริ่มสัมผัสหรือรับรู้เกี่ยวกับสิ่งใหม่หรือแนวคิดใหม่ต้องมีการกระตุ้นให้เกิดความสนใจอันจะนำไปสู่ขั้นสุดท้ายคือการยอมรับหรือปฏิเสธ

3. ขั้นสนใจ (Interest) ถ้าขั้นแรกบุคคลเพียงรับรู้ในแนวคิดใหม่แต่ไม่สนใจหรือไม่ถูกกระตุ้นให้เกิดความสนใจขั้นนี้และขั้นต่อไปก็จะไม่เกิดขึ้นขั้นในใจนี้ เมื่อบุคคลมีความสนใจแนวคิดใหม่เขาจึงพยายามไต่หาคความรู้ในรายละเอียดซึ่งจุดสำคัญของขั้นนี้คือเขาจะไต่หาคความรู้เพิ่มเติมจากแหล่งใดและจะได้รายละเอียดชัดเจนหรือไม่เพราะหากเขาได้รายละเอียดไม่ดีจะนำไปสู่ความล้มเหลวได้

4. ขั้นไตร่ตรอง (Evaluation) ในขั้นนี้บุคคลศึกษารายละเอียดเกี่ยวกับแนวความคิดใหม่แล้วเขาเปรียบว่าถ้ารับเอาแนวคิดใหม่มาปฏิบัติจะเกิดผลดีหรือไม่ถ้าเขาไตร่ตรองดูแล้วรู้สึกว่าการผลดีมีมากกว่าผลเสียเขาก็จะตัดสินใจทดลองดูเพื่อให้เกิดความแน่ใจก่อนที่จะรับไปปฏิบัติจริงๆซึ่งในขั้นนี้เขาต้องการปรึกษาแนะนำจากผู้มีประสบการณ์เพื่อให้เกิดความแน่ใจว่าเขาตัดสินใจถูกต้องแล้ว

5. ขั้นทดลองทำ (Trail) ขั้นนี้เป็นขั้นที่บุคคลทดลองทำตามแนวความคิดใหม่เพื่อดูว่าผลจะออกมาตามที่คิดได้หรือไม่ซึ่งขั้นนี้เป็นขั้นสำคัญที่จะนำไปสู่ขั้นสุดท้ายคือการยอมรับไปปฏิบัติ

6. ขั้นนำไปปฏิบัติ (Adoption) ขั้นนี้เป็นขั้นที่บุคคลตัดสินใจรับแนวความคิดใหม่ไปปฏิบัติหลังจากที่ได้ทดลองทำและได้ผลเป็นที่น่าพอใจซึ่งจุดสำคัญของขั้นนี้เป็นการพิจารณาผลการทดลองทำในขั้นที่ 4 และตัดสินใจจะปฏิบัติต่ออย่างเต็มรูปแบบ

แนวคิดทางพุทธธรรม (ไตรสิกขา)

ไตรสิกขาคือขบวนการการศึกษา 3 องค์ประกอบเพื่อการบรรลุเป้าหมายของคุณภาพของชีวิตประกอบด้วย

1. ศีลหรือขบวนการระเบียบปฏิบัติ(วินัย)เพื่อให้เกิดวาจาชอบการกระทำชอบและการประกอบอาชีพชอบเป็นแนวทางและกรอบที่กำกับการกระทำหรือการประกอบกิจกรรมต่าง ๆ นั้นเอง

2. สมาธิหรือขบวนการฝึกอบรมจิตสำนึกเพื่อให้เกิดความเพียรชอบการระลึกรู้ชอบและมีจิตสำนึกที่ชอบเป็นขบวนการเพื่อให้จิตมีการพัฒนาความสำนึกเพื่อความสมดุลทั้งจิตและกายเป็นขบวนการเกื้อหนุนให้สิ่งที่รับเข้ามาในชีวิตดำเนินไปด้วยประสิทธิภาพสูงสุด

3. ปัญญาหรือขบวนการทางความรู้เป็นวิธีการอบรมศึกษาเพื่อให้เกิดวิชาความรู้และปัญญาซึ่งจะยังผลให้เกิดมีทัศนคติความเชื่อค่านิยมที่ถูกต้องมีความดำริตรองที่ชอบปัญญาเป็นตัวควบคุมกำหนดการรับชนิดต่าง ๆ เข้าสู่ชีวิตนั่นคือขบวนการไตรสิกขามีองค์ประกอบของมรรค 8 ประการ

3.1 ศีล สัมมาทิฎฐิ (เห็นชอบ)

สัมมาสังกัปปะ (ดำริชอบ)

3.2 สมาธิ สัมมาวาจา (วาจาชอบ)

สัมมากัมมันตะ (กระทำชอบ)

สัมมาอาชีวะ (อาชีพชอบ)

3.3 ปัญญา สัมมาวายามะ (พยายามชอบ)

สัมมาสติ (ระลึกชอบ)

สัมมาสมาธิ (จิตมั่นชอบ)

แนวคิดสังคัมสีเขี้ยว

กระบวนการพัฒนาสำคัญที่จะนำไปสู่สังคัมสีเขี้ยวแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 ได้กำหนดยุทธศาสตร์และแนวทางการพัฒนาบนเส้นทางสี่เขี้ยวเพื่อมุ่งสู่

เป้าหมายการพัฒนาที่ทั่วถึงและยั่งยืนที่ประกอบด้วยสังคมคุณภาพเศรษฐกิจสีเขียวที่มีฐานกว้างสร้างสรรคและสร้างโอกาสอย่างทั่วถึงรวมทั้งทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีความยั่งยืน โดยการขับเคลื่อนสู่การปฏิบัตินั้นต้องคำนึงถึงหลักการพื้นฐานและเงื่อนไขจำเป็นหลายประการในการออกแบบและคัดเลือกนโยบายและการจัดทำเครื่องมือหรือมาตรการในขั้นตอนของการปฏิบัติได้แก่

1. การยึดหลักของความครอบคลุมทั่วถึงเป็นธรรมและรับผิดชอบตามสิทธิและหน้าที่เพื่อลดปัญหาช่องว่างทางสังคมในปัจจุบันให้แคบลง ตัวอย่างเช่นการปรับโครงสร้างเศรษฐกิจและการออกแบบมาตรการจะต้องยึดหลักประโยชน์ของคนส่วนใหญ่ในสังคมการชดเชยและดูแลผู้ที่ได้รับผลกระทบในทางลบมาตรการภาษีต้องยึดหลักการที่ผู้รับประโยชน์เป็นผู้รับภาระต้นทุนหรือมีส่วนสำคัญในการรับภาระต้นทุน โดยที่ไม่ลดแรงจูงใจในการเพิ่มประสิทธิภาพ

2. การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภคสู่การผลิตที่ยั่งยืนทั้งจากการเพิ่มประสิทธิภาพการใช้และการปรับเปลี่ยนประเภทของทรัพยากรแรงงานวัตถุดิบและเทคโนโลยีที่ใช้ควบคู่ไปกับการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการใช้/การอุปโภคบริโภคไปสู่การบริโภคที่ยั่งยืนที่ไม่ครอบคลุมเฉพาะแต่การอุปโภคบริโภคสินค้าและบริการหลากหลายหากแต่หมายรวมถึงการระมัดระวังการก่อหนี้สินและการส่งเสริมการออมและ

3. การรวมพลังและการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนทั้งภาครัฐภาคธุรกิจเอกชนและภาคประชาชน โดยจะมุ่งเน้นการเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการในภาครัฐ การยกระดับความเป็นพลเมืองดีของภาคธุรกิจเอกชนการคืนกำไรสู่สังคมและการส่งเสริมการมีส่วนร่วมและการสร้างความเข้มแข็งของภาคประชาชนให้พึ่งพาตนเองได้มากขึ้นซึ่งรวมถึงการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์การใช้ประโยชน์และการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติหรือเรียกว่า “3Ps for 3Ps” (Public, Private, People สำหรับ Profit/Prosperity, People, Planet)

1. แนวทางการพัฒนาสู่สังคมสีเขียว

แนวทางการพัฒนาสู่สังคมสีเขียวได้ถูกกำหนดไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 ที่จะต้องดำเนินการร่วมกันและควบคู่กันทั้งภาครัฐกิจเอกชนภาครัฐและภาคประชาชน ได้แก่การปรับเปลี่ยนเทคโนโลยีและการพัฒนาคุณภาพและทักษะแรงงานรวมทั้งการบริหารจัดการเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและผลิตภาพการผลิตรวมการลงทุน ในการวิจัยและพัฒนาเพื่อสร้างนวัตกรรมทั้งนวัตกรรมการดำเนินงานและนวัตกรรมด้านผลิตภัณฑ์ (Process and Products Innovation) ในการพัฒนาสินค้าและบริการสีเขียว

เขี้ยวการลงทุนในเทคโนโลยีสะอาดเพื่อการผลิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมทดแทนการผลิตแบบเดิมการสร้างตลาดใหม่และเทคโนโลยีเขี้ยวสินค้าและบริการสีเขี้ยวสำหรับภาครัฐต้องออกแบบนโยบายภาครัฐที่ส่งเสริมให้ภาคเอกชนเพิ่มการลงทุนในผลิตภัณฑ์และบริการสีเขี้ยวทั้งมาตรการทางการคลังและภาษีการจัดหาแหล่งเงินทุนและบริการพัฒนาธุรกิจแก่ผู้ประกอบการขนาดเล็กและขนาดย่อม (SMEs) มาตรการให้เงินชดเชยหรือเงินอุดหนุนแก่ผู้ประกอบการธุรกิจขนาดเล็กในการลดต้นทุนจากการลงทุนในเทคโนโลยีเขี้ยวการให้ความรู้และข้อมูลข่าวสารเพื่อสร้างความตระหนักถึงความจำเป็นที่จะต้องเปลี่ยนผ่านไปสู่สังคมสีเขี้ยวให้เกิดขึ้นกับทุกภาคส่วนของสังคมรวมทั้งการออกแบบมาตรการเพื่อปิดช่องว่างที่จะเกิดขึ้นกับกลุ่มประชาชนยากจนและด้อยโอกาส ทั้งในเรื่องการให้ความรู้พัฒนาทักษะแรงงานเพื่อเพิ่มผลิตภาพและการคุ้มครองทางสังคมให้แก่แรงงานและผู้บริโภคเพื่อลดผลกระทบในช่วงของการเปลี่ยนผ่านทั้งผลกระทบจากข้อจำกัดของที่ดินพาทินและที่อยู่อาศัยโอกาสในการมีงานทำและราคาสินค้าและบริการที่อาจจะสูงขึ้นโดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงของการเปลี่ยนผ่านนี้เพื่อให้ทุกกลุ่มคนเข้าถึงและได้รับประโยชน์อย่างทั่วถึงโดยเฉพาะกลุ่มคนจนและเปราะบางแนวทางการพัฒนาภายใต้แผนพัฒนาฯฉบับที่ 11 จึงได้ให้ความสำคัญและนำไปสู่การใช้ทั้ง 3 กลไกควบคู่กันไปในการขับเคลื่อนสู่การปฏิบัติกล่าวคือ

1.1 การใช้กลไกตลาดในการขับเคลื่อนในกรณีตลาดสามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพเช่นกรณีของสินค้าและตลาดเขี้ยวในตลาดบนซึ่งผู้ผลิต/ผู้ขายมีการแข่งขันสูงและผู้บริโภคมีกำลังซื้อสูงและเข้าถึงข้อมูลการตลาดตลาดสินค้าเทคโนโลยีสำหรับกิจการขนาดใหญ่ตลาดแรงงานทักษะสูงตลาดวัตถุดิบมีคุณภาพเป็นต้น

1.2 การใช้กฎระเบียบข้อบังคับของภาครัฐในกรณีที่ระบบตลาดไม่สามารถทำงานได้อย่างสมบูรณ์และขาดประสิทธิภาพและมีความเสี่ยงที่จะกระทบประชาชนยากจนและด้อยโอกาสเช่นกรณีของสินค้าจำเป็นต่อการดำรงชีพ (อาหารอุปโภคบริโภคเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย) ที่อาจจะมีราคาสูงขึ้นในช่วงที่เปลี่ยนผ่าน ความต้องการเงินลงทุนของ SMEs ในการปรับเปลี่ยนเทคโนโลยี และการใช้กฎระเบียบเพื่อให้สามารถสะท้อนต้นทุนการใช้พลังงานและวัสดุ/วัตถุดิบที่เกิดขึ้นในเชิงสิ่งแวดล้อม และในเชิงสังคมอย่างเต็มที่และลดแรงจูงใจรูปแบบของการผลิตและการอุปโภคบริโภคที่ไม่ยั่งยืนโดยทั่วไปยุทธศาสตร์ในลักษณะดังกล่าวนี้ค่อนข้างสวนทางกับยุทธศาสตร์ซึ่งบริษัทธุรกิจเอกชนต่าง ๆ ใช้ในการแข่งขันซึ่งมักจะเป็นยุทธศาสตร์การแข่งขันด้านราคาไม่ใช่ด้านคุณภาพเป็นหลักจึงมักจะผลักภาระต้นทุนทางสังคมและต้นทุนทางสิ่งแวดล้อมออกไปและเสาะแสวงหาวัสดุวัตถุดิบและแรงงานที่มีราคาถูกที่สุด

เพื่อการทำให้ดำรงมั่นกฎระเบียบจะช่วยในการให้คุณค่ากับสิ่งแวดล้อมและผู้คน (มนุษยชาติ) และสร้างงานที่มีคุณค่าปลอดภัยและให้ผลตอบแทนที่ดี

1.3 การใช้ความรู้จริยธรรมและคุณธรรมทั้งภาครัฐกิจเอกชนในฐานะผู้ผลิตและผู้บริโภคภาครัฐในฐานะผู้กำกับดูแลและผู้อำนวยความสะดวกและภาคประชาชนในฐานะผู้บริโภคและเจ้าของฐานทรัพยากรและผู้ตรวจสอบการดำเนินการของภาครัฐและภาคเอกชนความรู้และจริยธรรมคุณธรรมนับเป็นองค์ประกอบสำคัญในการผลักดันให้การใช้กลไกตลาดและการบังคับใช้กฎหมายมีประสิทธิภาพ

การขับเคลื่อนสู่การปฏิบัติหรือการดำเนินงานตามแนวทางดังกล่าวรวมถึงการใช้กลไกดังกล่าวข้างต้นจะต้องมีการออกแบบสร้างสรรค์ความคิดและหาวิธีใหม่ ๆ ทั้งในรูปของนวัตกรรมทางเศรษฐกิจนวัตกรรมทางสังคมและนวัตกรรมทางด้านสิ่งแวดล้อม อย่างไรก็ตามนวัตกรรมทางสังคมซึ่งมีเป้าหมายทางสังคมจะเป็นเครื่องมือสำคัญและจำเป็นมากขึ้นและจะเป็นเครื่องมือที่สนับสนุนให้เกิดการบูรณาการจุดประสงค์ทางสังคมเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมไว้ด้วยกันเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีในบริบทของการพัฒนาสีเขียว โดยนวัตกรรมทางสังคมจะเป็นการสร้างสรรค์ความคิดและวิธีที่จะนำไปสู่แนวทางใหม่ โดยมีหลักการเพื่อแก้ปัญหาสังคมและก่อให้เกิดประโยชน์หรือเป้าหมายเชิงสังคมสร้างความสมดุลของกระบวนการพัฒนาที่คำนึงถึงผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของคนและสิ่งแวดล้อมซึ่งต้องเป็นสิ่งที่ทำได้ง่ายและมีผลกระทบสูงสร้างสรรค์พฤติกรรมทางสังคมใหม่ที่สามารถให้คุณค่าทั้งในเชิงแก้ไขปัญหาและพัฒนาสังคมด้วยนวัตกรรมทางสังคมส่วนใหญ่ปรากฏใน 3 ประเภทได้แก่

1. นวัตกรรมที่เป็นการคิดริเริ่มในระดับรากหญ้าในการแก้ไขปัญหาความต้องการพื้นฐานของสังคมเช่นการสร้างอาชีพให้ผู้ด้อยโอกาส

2. นวัตกรรมในการแก้ปัญหาเฉพาะพื้นที่และมีกลุ่มเป้าหมายในชุมชนเช่นการให้สินเชื่อรายย่อยระดับชุมชนการดูแลผู้สูงอายุในชุมชนโดยชุมชน

3. นวัตกรรมที่มุ่งหวังการเปลี่ยนค่านิยมยุทธศาสตร์และนโยบายเช่นความพยายามในการหยุดภาวะโลกร้อนด้วยวิธีการต่างๆ อาทิ โครงการธนาคารขยะเนื่องจากเป็นโครงการที่มีคุณค่าต่อสังคมโดยผู้นำขยะมาได้ค่าตอบแทนชุมชนมีขยะลดลงรวมทั้งมีการปรับพฤติกรรมของคนให้มีการคัดแยกขยะเป็นต้น

ทั้งนี้ความตระหนักของผู้ของภาคสังคมและภาคเอกชนจะเป็นส่วนสำคัญในการสร้างนวัตกรรมทางสังคมเพื่อแก้ไขปัญหาสังคมโดยเฉพาะผู้ประกอบการเนื่องจากเป็นการดำเนินการที่สามารถวางเป้าหมายร่วมกันระหว่างการลงทุนเพื่อหาทำไรและนำผลกำไรมาทำ

ประโยชน์เพื่อสังคมที่จะสนับสนุนให้มีความสามารถในการทำกำไรได้ยั่งยืนในระยะยาวโดยมีการดำเนินงานในหลายรูปแบบเช่นธุรกิจที่รับผิดชอบต่อสังคม (CSR) กิจกรรมเพื่อสังคม (Social enterprises) เป็นต้น เอกสารนี้มีจุดประสงค์ที่ชี้ให้เห็นสถานการณ์และผลกระทบที่จะเกิดขึ้นในช่วงเปลี่ยนผ่านสู่สังคมสีเขียวและการใช้นวัตกรรมทางสังคมจะมีส่วนช่วยในการลดผลกระทบจากการเปลี่ยนผ่านเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และนำไปขับเคลื่อนสู่การปฏิบัติเพื่อมุ่งสู่เป้าหมายสังคมสีเขียว

2. แนวคิดการพัฒนา นวัตกรรมสู่สังคมสีเขียว

ในช่วงแรกเริ่มของการเปลี่ยนแปลงกระบวนการทัศนของการพัฒนาสู่สังคมสีเขียวกลุ่มคนแต่ละกลุ่มในสังคมจะมีระดับการพัฒนาและความพร้อมไม่เท่ากันในการเข้าสู่เป้าหมายที่ตั้งไว้ซึ่งมักมีสาเหตุจากปัจจัยที่สำคัญ ๒ ประการคือการขาดความตระหนักถึงความจำเป็นที่ต้องเข้าร่วมและการขาดความรู้ความสามารถและศักยภาพที่จะเข้าร่วมทั้งนี้การสร้างกระบวนการเปลี่ยนผ่านที่มีประสิทธิภาพจากสังคมในสถานภาพที่เป็นอยู่ในปัจจุบันไปสู่สังคมสีเขียว นวัตกรรม (Innovation) ในด้านต่างๆจะเป็นเครื่องมือที่สำคัญทั้งนี้สิ่งที่เป็น “นวัตกรรม” จะต้องมีลักษณะสำคัญคือ

2.1 เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นใหม่ (Innovative) เพื่อรองรับสถานภาพที่เปลี่ยนแปลงไปจากสังคมปัจจุบันไปสู่สังคมสีเขียว (Green)

2.2 เป็นสิ่งที่ต้องมีการเข้าแทรกแซง (Intervention) เพื่อการสร้างหรือกระตุ้นให้เกิด เนื่องจากอาจไม่สามารถเกิดได้โดยอัตโนมัติในขั้นตอนของกระบวนการเปลี่ยนผ่าน

2.3 เป็นสิ่งที่มีผลกระทบสูง (High Impact) โดยเป็นเครื่องมือที่พัฒนาหรือสร้างขึ้นเพื่อแก้ปัญหาในระดับสาเหตุหรือรากเหง้าของปัญหา ไม่ใช่การแก้ปัญหาหรือแนวทางการพัฒนาอย่างฉาบฉวยหรือผิวเผินแต่เพียงในระดับผลที่เห็นได้ง่ายแต่ไม่ยั่งยืน

3. การสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน คือ การให้โอกาสแก่ชุมชนได้แสดงความเข้มแข็งออกมาโดยการให้ ชุมชนตัดสินใจแก้ไขปัญหาและจัดการพัฒนาด้วยพลังของคนในชุมชนเอง ซึ่งลักษณะของชุมชนเข้มแข็ง มีลักษณะดังนี้

3.1 สมาชิกชุมชนมี ความเชื่อมั่นว่าตนและคนในชุมชนสามารถแก้ไขปัญหาและพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของตนเองได้

3.2 สมาชิกชุมชนรักที่จะพึ่งตนเอง มีความเอื้ออาทรรักห่วงใยกัน พร้อมทั้งจะจัดการกับปัญหาของตนและชุมชนชนร่วมกัน

3.3 สมาชิกชุมชนเลือกผู้นำชุมชน ผู้นำการเปลี่ยนแปลงและผู้แทนชุมชนด้วยตนเองอย่างค้ำคอเนื่อง

3.4 มีการตัดสินใจและทำงานร่วมกัน ในชุมชนอย่างค้ำคอเนื่อง จนเป็นวิถีของชุมชน โดยมีผู้นำชุมชนร่วมผลักดันอย่างเข้มแข็ง

3.5 สมาชิกชุมชนมีส่วนร่วมในการประเมินสภาพปัญหาของชุมชน ร่วมกำหนดอนาคตของชุมชน ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ดำเนินงานติดตามและประเมินผลการแก้ปัญหาและการพัฒนาของชุมชน

3.6 สมาชิกชุมชนเรียนรู้ที่จะพัฒนาตนเองและชุมชนจากการเข้าร่วมเวทีชาวบ้าน และการทำงานร่วมกัน

3.7 มีแผนของชุมชนในการพัฒนาทุกด้าน โดยมุ่งพึ่งตนเอง เอื้อประโยชน์ต่อสมาชิกชุมชนทุกคน และหลังผลการพัฒนาที่ยั่งยืน

3.8 การพึ่งภายนอก เป็นการพึ่งเพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ในที่สุด ไม่ใช่การพึ่งพาตนเองไป

3.9 มีเครือข่ายความร่วมมือกับหมู่บ้าน / ชุมชนอื่น ทั้งถิ่น หน้อยงาน และบุคคลต่างๆ ในลักษณะสัมพันธ์แบบเพื่อนแท้ (ลีลาภรณ์ นาคทรพรพ. 2548 : 28)

4. องค์ประกอบของชุมชนเข้มแข็ง

ภายใต้กระบวนการเสริมสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง นักพัฒนาได้พยายามศึกษาเพื่อพัฒนา โดยเฉพาะความเข้มแข็งของชุมชนในการจัดการแก้ปัญหาและพัฒนาในความพยายามดังกล่าวพบว่า องค์ประกอบที่สำคัญของกระบวนการพัฒนาโดยเน้นชุมชนเป็นตัวตั้ง ได้แก่ (บัณฑร อ่อนคำ. 2545 : 38-39)

4.1 ภูมิปัญญาและความรู้ที่สืบสานและประยุกต์ให้สอดคล้องต่อการเปลี่ยนแปลงจากภายนอก

4.2 องค์กรชุมชนและกลุ่มผู้นำที่มีคุณธรรมและภูมิปัญญา รวมถึงการจัดตั้งกลุ่มและจัดระเบียบในชุมชน

4.3 เวทีการเรียนรู้และกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องเพื่อให้เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงและนุกรุกจากภายนอก

จากการประชุมเพื่อระดมความคิดเห็น ประสบการณ์ของนักพัฒนาชนบทไทย เกี่ยวกับตัวชี้วัดสำหรับงานพัฒนาความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน ได้ข้อสรุปดังนี้ (ลีลาภรณ์ นาคทรพรพ. 2548 : 28)

1. มีการนำมิติด้านวัฒนธรรมผสมผสานในการทำกิจกรรม เพราะการมีรากฐานทางวัฒนธรรมจะเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวให้สามารถสร้างองค์กรชุมชนที่มีคุณภาพได้
2. มีประสิทธิภาพในการตอบสนองต่อปัญหา
3. มีการจัดกลุ่ม
4. มีการพัฒนากระบวนการเรียนรู้
5. มีผู้นำที่ได้รับการยอมรับจากสมาชิกและชุมชน
6. มีการกระจายผลประโยชน์แก่สมาชิกอย่างยุติธรรม
7. ได้รับการยอมรับนับถือจากองค์กรภายนอก
8. มีการขยายผล ขยายกิจกรรม และขยายเครือข่ายสมาชิกรวมถึงความร่วมมือ

5. กระบวนการเสริมสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง

กระบวนการเสริมสร้างชุมชนให้เข้มแข็งโดยกระบวนการนี้มีเป้าหมายที่สำคัญ คือ (ธีรพงษ์ แก้วหาญ. 2544 : 65)

1. ชุมชนเป็นฐานการพัฒนาที่มีระบบการศึกษา สาธารณสุข สิ่งแวดล้อม การจัดสรรทรัพยากร ระบบสวัสดิการ และกฎหมายจากชุมชนเป็นของชุมชน
 2. ความเข้มแข็งของชุมชนและกระบวนการทัศน์ใหม่ในการพัฒนาจะช่วยให้เกิดการสร้างและจัดระเบียบของชุมชนที่นำไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจ การเมือง สังคม สิ่งแวดล้อม ระบบนิเวศ และระบบทุนของชุมชนให้พึ่งตนเองได้และยั่งยืน
 3. นำไปสู่โครงสร้างทางการเมืองและระบบการจัดสรรทรัพยากรที่เป็นของประชาชนอย่างแท้จริง ไม่ว่าจะเป็นตัวแทนท้องถิ่น ระบบการวางแผนพัฒนาท้องถิ่น ระบบการจัดการทรัพยากรท้องถิ่น การจัดสรรภาษีและงบประมาณ เป็นต้น
 4. ระบบความร่วมมือและความเป็นประชาคม ประชาสังคม จะทำให้สังคมโปร่งใส ตรวจสอบได้ มีการเรียนรู้ร่วมกันเพื่อสร้างสมดุลยภาพทางการพัฒนา
- กระบวนการเสริมสร้างชุมชนให้เข้มแข็งอาจกระทำได้โดยอาศัยกระบวนการที่สำคัญ 4 ขั้นตอน คือ

1. การเตรียมคนหรือการพัฒนาทรัพยากรบุคคล

2. การกำหนดประเด็นปัญหาของชุมชนและการพัฒนาทางเลือกเพื่อดำเนิน

กิจกรรม

3. การดำเนินกิจกรรมสาธารณะสุขของชุมชน

4. ขยายเครือข่ายความร่วมมือ

แนวคิดเกี่ยวกับองค์กรชาวบ้าน

ในปัจจุบันกระแสการพัฒนาตามแนวทางโลกาภิวัตน์ได้สร้างปัญหามากมายในประเทศไทย แนวคิดเรื่องชุมชนหรือองค์กรชาวบ้านได้ถูกนำเสนอให้เป็นทางออกทางหนึ่งที่จะพลิกฟื้นวิกฤตของสังคมไทยให้อยู่รอด โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทบาทขององค์กรชาวบ้านต่อกิจกรรมต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องเศรษฐกิจ การเมือง การศึกษา และวัฒนธรรมหรือการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

1. ความหมาย มีผู้รู้ให้ความหมายขององค์กรชาวบ้านหรือองค์กรชุมชน ไว้ดังนี้ คณะกรรมการประสานงานองค์กรเอกชนพัฒนาชนบทภาคอีสาน (2540 : 67) กล่าวว่าองค์กรชาวบ้านคือ การรวมตัวกันของชาวบ้านตั้งแต่ 2 คนขึ้นไปที่ต้องการมีความสัมพันธ์กัน โดยอาจอยู่ภายในหมู่บ้านเดียวกัน หรือต่างหมู่บ้านก็ได้ ไม่มีพื้นที่จำกัด แต่มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีผู้นำและกิจกรรมร่วมกัน

องค์กรชุมชนหรือองค์กรชาวบ้าน หมายถึง การรวมตัวกันของชาวบ้านในชุมชนตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป (พรชูลี นิลวิเศษ และคณะ. 2541 : 17) เพื่อดำเนินกิจกรรมหนึ่งในชุมชน เช่น กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มวนเกษตร กลุ่มป่าชุมชน โดยองค์กรชุมชนจะเป็นเครื่องมือสำคัญในการเข้าไปมีส่วนร่วมกับภาครัฐในการพัฒนาชุมชนหรือดำเนินกิจกรรมต่างๆ ที่ส่งผลกระทบต่อตนเองและชุมชน (อนุชาติ พวงสำลี และอรทัย อาจอ่ำ. 2541 : 236)

2. ประเภทขององค์กรชาวบ้าน องค์กรชาวบ้านได้แบ่งเป็นหลายประเภทขึ้นอยู่กับขอบเขตของปัญหา ขอบเขตของพื้นที่ ขอบเขตด้านวัตถุประสงค์ มีรูปแบบการรวมตัวกันอย่างไม่เป็นทางการจนถึงแบบเป็นทางการ

คณะกรรมการประสานงานองค์กรเอกชนพัฒนาชนบทอีสาน (2540 : 67) แบ่งองค์กรชาวบ้านเป็น 2 ประเภท คือ

ประเภทที่ 1 องค์กรแบบเป็นทางการ ได้แก่ องค์กรบริหารส่วนตำบล (อบต.) คณะกรรมการหมู่บ้าน (กม.) สหกรณ์การเกษตร กลุ่มเกษตรกรมูลนิธิ สมาคม ซึ่ง

เป็นลักษณะที่รัฐลงไปจัดตั้ง และมีการจดทะเบียนกับภาครัฐมีกฎหมาย กฎระเบียบรับรอง และได้รับการสนับสนุนงบประมาณ และการดำเนินกิจกรรมจากภาครัฐ

ประเภทที่ 2 องค์กรแบบไม่เป็นทางการ ได้แก่ องค์กรที่ชื่อขึ้นต้นด้วยคำต่าง ๆ เช่น สมัชชา กลุ่ม คณะกรรมการชมรม เป็นต้น เป็นการรวมตัวกันเองหรือองค์กรพัฒนาชุมชนเข้าไปร่วมจัดตั้ง มีกฎระเบียบที่สร้างขึ้นเอง ส่วนใหญ่ไม่ได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐ องค์กรเหล่านี้ยังแบ่งออกเป็นองค์กรชาวบ้านในสถานการณ์ร้อน ที่ทำการประท้วงเรียกร้อง ต่อรัฐ เช่น สมัชชาต่าง ๆ ส่วนองค์กรชาวบ้านในสถานการณ์เย็น เป็นองค์กรเพื่อแก้ปัญหาพื้นฐานต่าง ๆ ในชุมชน ทั้งทางเศรษฐกิจ การศึกษา สาธารณสุข สิ่งแวดล้อม ซึ่งองค์กรประเภทนี้มักไม่ค่อยขมขมเรียกร้องต่อภาครัฐ

ประพันธ์ ธรรมไชย และคณะ (2543 : 48) ให้ความเห็นว่าองค์กรชาวบ้านมีทั้งกลุ่มที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการส่วนใหญ่เป็นกลุ่มที่ไม่เป็นทางการเมื่อภาครัฐเข้าไปส่งเสริมจึงเกิดกลุ่มที่เป็นทางการเพิ่มขึ้นซึ่งสามารถแยกออกได้ตามลักษณะที่เด่นชัดเป็น 4 ประการ คือ

1. ประเภทที่จัดตั้งเพราะการอาชีพ ได้แก่ สหกรณ์ประเภทต่างๆ เช่น สมาคมชลประทาน กลุ่มเกษตรกรหรือกลุ่มอาชีพต่าง ๆ
2. ประเภทที่จัดตั้งขึ้นเพื่อการปกครองและการบริหาร ได้แก่ คณะกรรมการพัฒนาหมู่บ้าน คณะกรรมการพัฒนาตำบล องค์กรการบริหารส่วนตำบล เป็นต้น
3. ประเภทที่จัดตั้งขึ้นตามเพศและวัย ได้แก่ กลุ่มเยาวชน กลุ่มยุวเกษตรกร กลุ่มสตรี เป็นต้น
4. ประเภทที่จัดตั้งขึ้นเพื่อการศึกษา ศาสนาและอนามัย ได้แก่ คณะกรรมการพัฒนาอนามัยหมู่บ้าน คณะกรรมการศึกษา และคณะกรรมการวัด เป็นต้น

3. องค์ประกอบขององค์กรชาวบ้านสมพันธ์ เตชะอธิก และคณะ (2540 : 3-6) อธิบายว่า องค์ประกอบขององค์กรชาวบ้านที่สำคัญมี 7 ประการ ได้แก่

3.1 มีอุดมการณ์ร่วมกัน หมายถึง ทิศนะต่อโลกต่อสังคมและต่อชุมชนร่วมกัน อุดมการณ์ถือเป็นสิ่งสำคัญที่จะยึดเหนี่ยวทิศทางของการรวมกลุ่มกันเอาไว้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าสามารถกำหนดเป้าหมายหรือวิสัยทัศน์ได้ยิ่งทำให้้องค์กรนั้นมี การรวมตัวกันได้ดียิ่งขึ้น

3.2 การมีเป้าหมายและวัตถุประสงค์ร่วมกัน องค์กรชาวบ้านต้องมีเป้าหมายร่วมกันว่าจะเดินไปข้างหน้าเพื่ออะไร

3.3 การมีผลประโยชน์ร่วมกันและการกระจายผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม ผลประโยชน์เป็นธรรมชาติของมนุษย์ที่ทุกคนต้องการ องค์กรชาวบ้านทั่วไปจึงต้องสร้าง ข้อมูลให้เกิดการรับรู้ ทั่วไปว่าผลประโยชน์ของการรวมตัวเป็นองค์กรคืออะไร

3.4 คน รวมไปถึงผู้นำ สมาชิกและชาวบ้านทั่วไป

3.4.1 ผู้นำ ถือเป็นผู้กุมความอยู่รอดขององค์กรชาวบ้าน หากผู้นำได้รับการยอมรับมีบารมี มีความสามารถ ปฏิบัติดี สร้างความสามัคคีและคิดถึงส่วนรวมจริง ๆ ก็จะสามารถนำองค์กรไปสู่ความเข้มแข็งได้ ผู้นำมีหลายประเภท ได้แก่ ผู้นำทางความคิด ผู้นำทางด้านศีลธรรม ผู้นำด้านอาชีพ ผู้นำด้านการพูด ผู้นำที่สามารถประยุกต์งานราชการสู่ เป้าหมายเพื่อชาวบ้านได้ และผู้นำที่ระดมทรัพยากรภายในและทรัพยากรภายนอกมาสู่ชุมชน ได้

3.4.2 สมาชิก การที่สมาชิกร่วมมือกันและมีส่วนร่วมในกิจกรรม ทั้งทาง ความคิด วางแผน การตัดสินใจ การปฏิบัติ และการติดตามประเมินผลจนมีสิทธิที่จะได้รับ ผลประโยชน์จากองค์กร สมาชิกบางคนก็ร่วมคิดร่วมทำงานกับองค์กรเสมอ บางคนร่วมบ้าง ไม่ร่วมบ้าง บ้างก็เฝ้าดูอยู่เฉย ๆ

3.4.3 ชาวบ้านทั่วไปที่ไม่เข้าร่วมในองค์กรแต่ก็มีผลต่อการดำรงอยู่ และ ความเข้มแข็งขององค์กร เพราะเป็นกลุ่มคนที่เฝ้าดู ติดตาม วิพากษ์วิจารณ์และพร้อมจะเข้าร่วมหรือไม่เข้าร่วมกับองค์กร

3.5 การบริหารจัดการถือเป็นเรื่องซึ่งขาดความเข้มแข็งขององค์กรชาวบ้าน ซึ่งการจัดการที่มีประสิทธิภาพ มีรายละเอียด ดังนี้

3.5.1 การตัดสินใจร่วมกัน สมาชิกต้องมีความรู้สึกเป็นเจ้าของ มีความ ตระหนักร่วมตัดสินใจ ไม่ปล่อยให้เป็นการตัดสินใจของผู้นำฝ่ายเดียว

3.5.2 โครงสร้างและบทบาทหน้าที่ การแบ่งบทบาทหน้าที่ควรแบ่งให้เป็น ตำแหน่งที่มีเนื้อหางานให้ปฏิบัติจริง

3.5.3 สถานที่และวัสดุอุปกรณ์เพื่อเป็นศูนย์กลางในการประชุมการจัด กิจกรรม การเก็บวัสดุอุปกรณ์และใช้ประโยชน์อื่น ๆ สำหรับชุมชน

3.5.4 กฎกติการ่วมกัน ซึ่งถือเป็นข้อตกลงร่วมกันเพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติ

3.5.5 การสื่อสารระหว่างผู้นำกับสมาชิกองค์กรมีความสำคัญมาก ช่วยให้เกิดการรับรู้ เข้าใจและร่วมมือกันมากขึ้น การสื่อสารทำได้หลายรูปแบบเช่น การจัดประชุม

ชี้แจงแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและหาข้อสรุปร่วมกับการแจ้งข่าวสารข้อมูลผ่านหอกระจายข่าว การประชุมแกนนำ การกระจายข้อมูลในกลุ่มย่อย

3.5.6 การควบคุมตรวจสอบ เมื่อมีการแบ่งหน้าที่แล้ว ต้องมีการควบคุม ตรวจสอบอย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้มีการรับรู้กันอย่างโปร่งใส โดยเฉพาะด้านการเงิน

3.6 กิจกรรมการเรียนรู้ ฝึกฝน และปฏิบัติจริงอยู่ที่กิจกรรม ในการสร้างแผน ปฏิบัติการ ต้องกำหนดกิจกรรมและช่วงเวลาให้ชัดเจนเพื่อการติดตามตรวจสอบได้ กิจกรรม ต่าง ๆ ถือเป็น การสร้างความเข้มแข็งขององค์กรนอกจากนั้นกิจกรรมยังเป็นส่วนสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำกับสมาชิกและชาวบ้านให้ทำงานร่วมกันและเป็นกิจกรรมที่ต้องทำอย่างต่อเนื่องเพื่อแก้ปัญหา หรือช่วยเสริมสร้างชีวิตให้ดีขึ้น

3.7 งบประมาณ เพื่อให้แผนงานขององค์กรสามารถดำเนินไปได้ด้วยดีจำเป็นต้องมีการระดมทุนทั้งภายในและภายนอก เพื่อให้สามารถทำกิจกรรมได้ ความคุ้นเคยจากการเป็นผู้รับ ทำให้ชาวบ้านมักระดมงบประมาณจากภายนอก ควรกระตุ้นให้มีการระดมทุนจากภายในชุมชนก่อน เมื่อขาดงบประมาณส่วนนี้แล้วจึงหาเพิ่มเติมจากภายนอก

4. ลักษณะขององค์กรชาวบ้านที่เข้มแข็ง นักวิชาการและผู้เกี่ยวข้องจำนวนมากได้พยายามกำหนดกรอบสำหรับชีวิตความเข้มแข็งหรือความสำเร็จขององค์กรชุมชน ซึ่ง อนุชาติ พวงสำลีและอรทัย อาจอ่ำ (2541 : 10-12) เสนอไว้ดังนี้

4.1 ภูมิปัญญา ระบบความเชื่อ ระบบคุณค่า ระบบความคิดของชุมชน การกำหนดชีวิตเกี่ยวกับภูมิปัญญา หรือระบบความเชื่อของบุคคลนับเป็นเรื่องยาก แต่การชีวิตว่า ชุมชนนั้น ๆ มีภูมิปัญญาหรือไม่ ดูได้จากการถ่ายทอดองค์ความรู้ การพัฒนาองค์ความรู้ให้ เหมาะกับยุคสมัย ซึ่งตัวชีวิตเรื่องนี้สังเกตได้จากการมีผู้นำที่หลากหลายทั้งในด้านความรู้ ทักษะและจำนวนของผู้นำชุมชนนั้น ๆ อีกทั้งยังสังเกตได้จากทัศนคติ ความเชื่อและ พฤติกรรมของสมาชิกที่เกี่ยวกับความเชื่อในพิธีกรรมต่าง ๆ

4.2 การจัดการองค์กรชาวบ้าน การชีวิตความเข้มแข็งของกลุ่ม อาจพิจารณาได้จากองค์ประกอบต่อไปนี้

4.2.1 วัตถุประสงค์ของการรวมกลุ่มบ่งชี้ถึงพฤติกรรมและกิจกรรมที่มีความหมายในเชิงการสืบทอดภูมิปัญญาและระบบความเชื่อ

4.2.2 กฎกติกา ชี้อถึงความสามารถในการกำหนดและควบคุมพฤติกรรมของสมาชิกในชุมชน

4.2.3 จำนวนและคุณภาพของสมาชิกที่เข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ สะท้อนความเอาใจใส่ในการร่วมกิจกรรม ความสำนึกในหน้าที่และความรับผิดชอบของสมาชิก

4.2.4 คุณภาพของกรรมการกลุ่ม ซึ่งสะท้อนให้เห็นจากความสามารถของการจัดการ การสนองตอบปัญหา การจัดสรร การกระจายทรัพยากรของชุมชน

4.2.5 กิจกรรมกลุ่มบ่งชี้ถึงความสามารถในการตอบสนองต่อมิติต่างๆ เช่น ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมและวัฒนธรรม ด้านการจัดการทรัพยากรของชุมชน

4.2.6 กองทุนของกลุ่ม บ่งชี้ถึงความสามารถในการระดมทุนของกลุ่ม นับเป็นเครื่องสะท้อนศักยภาพ และความเข้มแข็งของกลุ่มได้ดี

4.3 กระบวนการเรียนรู้และเครือข่ายการเรียนรู้ ตรวจสอบได้จากการศึกษาฐานเวทีแลกเปลี่ยนความรู้และการขยายเครือข่ายความร่วมมือ ซึ่งจะสะท้อนภาพการยกระดับภูมิปัญญาและการเรียนรู้ของชุมชน การเชื่อมโยงภูมิปัญญาระหว่างชุมชน

4.4 ผลกระทบจากการดำเนินงานขององค์กรชาวบ้านในด้านต่างๆ โดยที่ตัวชี้วัดระดับชุมชนเน้นการวัดถึงผลที่เกิดขึ้นกับชุมชนเป็นหลัก ดังนี้

4.4.1 ด้านเศรษฐกิจและอาชีพ ตัวชี้วัดด้านนี้ในระดับชุมชนมีความสัมพันธ์กับตัวชี้วัดระดับครัวเรือนค่อนข้างมาก แต่จะให้ผลที่เป็นภาพรวมหรืออัตราเฉลี่ยของครัวเรือนทั้งหมดในชุมชนเท่านั้น

4.4.2 ด้านสังคมวัฒนธรรม ในระดับชุมชนเป็นการวัดถึงสัดส่วน การอพยพย้ายถิ่นของครัวเรือนในชุมชน วัดด้านสวัสดิการชุมชนที่ชุมชนมีให้ วัดอัตราการประกอบอาชีพการเกษตรและยาเสพติดวัดในด้านการอนุรักษ์การพัฒนาปรับใช้และการสืบสานต่อในด้าน ภูมิปัญญาพื้นบ้าน รวมทั้งศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น

4.4.3 ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อม เป็นการวัดถึงพลังในชุมชนและจิตสำนึกของชุมชนในการอนุรักษ์และรักษาสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ

กล่าวโดยสรุป องค์กรชุมชนหรือองค์กรชาวบ้าน หมายถึง การรวมตัวกันของชาวบ้านในชุมชนตั้งแต่ 2 คนขึ้นไปเพื่อดำเนินกิจกรรมหนึ่งในชุมชน เช่น กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มวนเกษตร กลุ่มป่าชุมชน โดยองค์กรชุมชนจะเป็นเครื่องมือสำคัญในการเข้าไปมีส่วนร่วมกับภาครัฐในการพัฒนาชุมชนหรือดำเนินกิจกรรมต่างๆ ที่ส่งผลกระทบต่อตนเองและชุมชน ซึ่งองค์กรชาวบ้านที่เข้มแข็งจะต้องประกอบด้วยกิจกรรมที่มีแสดงถึงการสืบทอดภูมิปัญญาและความเชื่อมีระบบการจัดการองค์กรที่ดี มีกลุ่มแกนนำและสมาชิกที่มีอุดมการณ์เคลื่อนไหวทำกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง มีการระดมทุนทั้งที่เป็นมนุษย์ ทุนทางสังคมและทุนที่เป็น

ทรัพย์สิน และสุดท้ายการดำเนินงานขององค์กรต้องส่งผลกระทบต่อสมาชิกและชุมชนหลายด้านคือ ด้านเศรษฐกิจและอาชีพ ด้านสังคมวัฒนธรรม ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อม

แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชน

ปัจจุบันแนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชน ได้รับการยอมรับว่าเป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนาและแก้ไขปัญหาสังคมจนกระทั่งได้มีการกำหนดไว้เป็นสาระสำคัญในรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน (พ.ศ. 2540) การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจึงได้ประมวลแนวคิดเรื่องกระบวนการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการอนุรักษ์ป่าชุมชนดังนี้

1. ความหมายการมีส่วนร่วมของประชาชน

ยุวัฒน์ วุฒิเมธี (2541 : 32) หมายถึงการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการคิดริเริ่มการพิจารณาตัดสินใจการปฏิบัติและรับผิดชอบในเรื่องต่างๆอันมีผลกระทบถึงตัวประชาชนเองการที่จะสามารถทำให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นเพื่อแก้ไขปัญหาและนำมาซึ่งสภาพความเป็นอยู่ของประชาชนที่ดีขึ้นได้นั้นผู้นำการเปลี่ยนแปลงต้องยอมรับปรัชญาพัฒนาชุมชนที่ว่ามนุษย์ทุกคนมีความปรารถนาที่จะอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างเป็นสุขได้รับการปฏิบัติอย่างเป็นธรรมและเป็นที่ยอมรับของผู้อื่นและพร้อมที่จะอุทิศตนเพื่อกิจกรรมของชุมชนขณะเดียวกันต้องยอมรับความบริสุทธิ์ใจด้วยว่ามนุษย์นั้นสามารถพัฒนาได้ถ้ามีโอกาสและได้รับการชี้แนะอย่างถูกต้องจากความหมายที่กล่าวมาแล้วข้างต้นอาจกล่าวโดยสรุปได้ว่าการมีส่วนร่วมเกิดจากความร่วมมือร่วมใจการประสานงานและความรับผิดชอบ ความร่วมมือร่วมใจหมายถึงความตั้งใจของบุคคลที่จะมาทำงานร่วมกันเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ของกลุ่มการประสานงานหมายถึงห้วงเวลาและลำดับการณที่มีประสิทธิภาพในการทำกิจกรรม ความรับผิดชอบหมายถึงความรู้สึกรู้สึกผูกพันในการกระทำงานและในการทำให้เชื่อถือไว้วางใจ

เจมส์แอลเครตัน (อ้างถึงใน วันชัย วัฒนศัพท์. 2543 : 1) ให้ความหมายว่า กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นกระบวนการซึ่งสาธารณชนมีความเป็นห่วงกังวล มีความต้องการมีทัศนะที่มีส่วนร่วมกับรัฐในการตัดสินใจ กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นกระบวนการสื่อสารสองทางที่มีเป้าหมายเพื่อให้เกิดการตัดสินใจที่ดีขึ้นและได้รับการสนับสนุนจากสาธารณชนเป้าหมายของกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนคือการให้ข้อมูลต่อสาธารณชน และให้สาธารณชนแสดงความคิดเห็นต่อโครงการที่นำเสนอหรือนโยบายของรัฐ และมีส่วนร่วมในการ แก้ปัญหาเพื่อหาทางออกที่ดีที่สุดสำหรับทุก ๆ คน

กรณีการ ชุมติ (2544 : 11) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนว่า หมายถึง ความร่วมมือของประชาชน หมายถึง ความร่วมมือของประชาชน ไม่ว่าจะในระดับปัจเจกบุคคล หรือกลุ่มคนที่เห็นพ้องต้องกันและเข้าร่วมรับผิดชอบเพื่อดำเนินการพัฒนาและเปลี่ยนแปลง เพื่อให้บรรลุถึงความเปลี่ยนแปลงที่พึงประสงค์

มัทนา เสมอจิตต์ (2549 : 9) ได้สรุปว่าการมีส่วนร่วมว่าหมายถึงการที่บุคคลเข้าไปมีส่วนร่วมโดยการร่วมคิดและเสนอความคิดเห็นร่วมตัดสินใจร่วมดำเนินการร่วมรับผิดชอบร่วมคิดตามผลดำเนินงานการดำเนินงานเช่นแสดงความคิดเห็นเสนอแนะและสนับสนุนกิจกรรมต่างๆของโรงเรียนเพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์และเกิดประสิทธิภาพที่ดียิ่งขึ้น

กล่าวโดยสรุป การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การที่ประชาชนหรือสาธารณชนมีส่วนร่วมในกระบวนการดำเนินกิจกรรมของรัฐในด้านต่างๆ ทุกขั้นตอน เช่นการรับรู้ข่าวสารข้อมูล การคิด การตัดสินใจ การกำหนดนโยบาย การวางแผนงาน การตรวจสอบติดตามประเมินผล การแก้ไขปัญหา การได้รับประโยชน์ ทั้งประโยชน์ต่อตนเองและประโยชน์ของชุมชน ซึ่งการมีส่วนร่วมแบ่งออกเป็น 5 ลักษณะ คือ 1) การมีส่วนร่วมในลักษณะของปัจเจกบุคคล 2) การมีส่วนร่วมในลักษณะของกลุ่มหรือขบวนการ 3) การมีส่วนร่วมในลักษณะของโครงการ 4) การมีส่วนร่วมในลักษณะของสถาบัน และ 5) การมีส่วนร่วมในลักษณะของนโยบาย

2. รูปแบบของการมีส่วนร่วมองค์การอนามัยโลก (อนงคั พัฒนจักร. 2535 : 42)

กล่าวถึงรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนว่าจะต้องประกอบด้วยกระบวนการ 4 ขั้นตอน คือ

2.1 การวางแผน (Planning) ประชาชนมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ปัญหาจัดลำดับความสำคัญ ตั้งเป้าหมาย กำหนดการใช้ทรัพยากร กำหนดวิธีการประเมินผลและการตัดสินใจ

2.2 การดำเนินกิจกรรม (Implementation) ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการและการบริหารการใช้ทรัพยากร มีความรับผิดชอบในการจัดสรร การควบคุมการเงินและบริหาร

2.3 การใช้ประโยชน์ (Utilization) ประชาชนมีความสามารถนำเอากิจกรรมมาใช้ประโยชน์ได้ เป็นการเพิ่มระดับการพึ่งพาตัวเอง และการควบคุมทางสังคม

2.4 การได้รับผลประโยชน์ (Obtaining Benefits) ประชาชนต้องได้รับการแจกจ่ายผลประโยชน์จากชุมชนในพื้นที่เท่ากัน

เพิ่มศักดิ์ มกรภิรมย์ (2543 : 11 - 12) ได้แบ่งระดับการมีส่วนร่วมตามหลักวิชาการได้หลายระดับตามบทบาทหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง อาทิ

1. แบบการจัดการคนให้เข้าร่วม ผู้เข้าร่วมคัดเลือกจากตัวแทนของประชาชน ไม่ได้เลือกตั้งและไม่มีอำนาจอะไร
2. แบบตอบสนองแบบค่อยเป็นค่อยไป ผู้เชี่ยวชาญจากส่วนกลางบอกว่าจะต้องทำอะไร ไม่มีการสะท้อนความเห็นจากประชาชน
3. แบบขอคำปรึกษาหารือหรือตอบคำถามชี้แจงรายละเอียดสิ่งที่จะต้องร่วมองค์กร ภายนอกเป็นผู้ระบุปัญหา และกระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูลและการควบคุมวิเคราะห์ข้อมูล โดยไม่ได้รับฟัง ความคิดเห็นของประชาชน
4. แบบร่วมตามหน้าที่หรือภารกิจ ที่กำหนดให้ใช้วิธีการเพื่อให้บรรลุเป้าหมายของโครงการ ประชาชนอาจมีส่วนร่วมโดยรวมกลุ่มเพื่อศึกษาวิเคราะห์ปัญหาตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้แล้ว ประชาชนอาจเข้าร่วมอย่างแข่งขัน ร่วมตัดสินใจ แต่คำตอบหลักสุดท้ายมักกำหนดไว้ล่วงหน้าโดยหน่วยงานภายนอก
5. แบบแข่งขัน ร่วมในการวิเคราะห์และพัฒนาแผนปฏิบัติการ และศักยภาพของกลุ่มองค์กรท้องถิ่น โดยกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน ใช้วิธีการที่หลากหลายจากหลายสาขา
6. แบบสมัครใจทำเองประชาชนเป็นผู้คิดริเริ่มอย่างอิสระประชาชนอาจติดต่อประสานหน่วยงานภายนอกมาช่วยแนะนำโดยยังสามารถควบคุมการจัดการและใช้ทรัพยากรได้

ชัยอนันต์ สมุทวณิช และคณะ (2544 : 334) กล่าวว่า กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนมี 2 รูปแบบ คือ กระบวนการที่ต้องอาศัยการรับรองโดยกฎหมายและกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในรูปแบบที่ไม่เป็นทางการ เช่น การสร้างระบบสมัครใจขึ้นมา เพื่อให้มีสภาพบังคับทางสังคม อย่างการรับรองหรือให้รางวัลด้านสิ่งแวดล้อม แก่ผลิตภัณฑ์หรือธุรกิจอุตสาหกรรมที่ใส่ใจในการสร้างจิตสำนึกทางสิ่งแวดล้อมให้เกิดเป็นบรรทัดฐาน

1. การมีส่วนร่วมแบบเป็นทางการ โดยมีกฎหมายรับรองให้กระทำได้หรือต้องกระทำ วิธีการสำคัญและยอมรับไปใช้ปฏิบัติกันทั่วไปคือ การเลือกตั้งในระดับต่างๆ การใช้สิทธิเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นทางการเมืองในประเด็นหรือเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์สาธารณะของประชาชน
2. การมีส่วนร่วมโดยการรวมตัวเป็นกลุ่มผลประโยชน์ หมายถึง การที่กลุ่มคนมารวมกัน เพราะมีอาชีพการงานหรือมีผลประโยชน์ หรือความมุ่งหมายอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกัน ใช้พลังอิทธิพลของกลุ่มต่อการกำหนดนโยบายของรัฐ เพื่อปกป้องคุ้มครองผลประโยชน์ของกลุ่ม

3. การมีส่วนร่วมทางการเมืองแบบไม่เป็นทางการ เป็นลักษณะที่เกิดขึ้นในระบบการเมืองแบบเผด็จการไม่ยอมรับและไม่เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วม โดยมีกฎหมายห้ามไว้อย่างชัดเจน แม้ประเทศที่ปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตยบางประเทศจะมีได้ห้าม แต่มิได้ระบุหรือมิได้มีกฎหมายรับรองว่าให้กระทำได้

4. การเดินขบวนหรือการชุมนุมประท้วง หมายถึง การรวมตัวกันเพื่อแสดงความคิดเห็นด้วยกันนโยบายหรือการดำเนินการของรัฐบาลในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง หรือเป็นการรวมตัวเพื่อเรียกร้องต่อรัฐบาลในการกำหนดนโยบาย หรือกระทำการสิ่งใดสิ่งหนึ่งตามความต้องการของประชาชนผู้ชุมนุม ซึ่งการชุมนุมประท้วงไม่จำเป็นต้องทำไปเพื่อต่อต้านคัดค้านนโยบายการกระทำของรัฐเท่านั้น อาจเป็นการสนับสนุนนโยบายหรือโครงการของรัฐได้

กล่าวโดยสรุป รูปแบบของการมีส่วนร่วมแบ่งได้กว้าง ๆ 2 รูปแบบ คือ รูปแบบที่เป็นทางการโดยการรับรองของกฎหมายและรูปแบบที่ไม่เป็นทางการซึ่งกฎหมายมิได้ระบุให้เข้าไปเกี่ยวข้องโดยตรง โดยรูปแบบที่เป็นทางการประชาชนสามารถเข้าไปร่วมในการวางแผนการใช้ทรัพยากร มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรและมีส่วนร่วมใช้ประโยชน์จากทรัพยากรทั้งในฐานะปัจเจกบุคคลและชุมชน ส่วนรูปแบบที่ไม่เป็นทางการเป็นการมีส่วนร่วมด้วยความสมัครใจ ด้วยการจูงใจทั้งด้วยตัวเองหรือโดยผ่านตัวแทน

3. ระดับของการมีส่วนร่วมของประชาชน

การมีส่วนร่วมของประชาชนมีหลายระดับขึ้นอยู่กับรัฐที่จะยอมให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในระดับใดได้บ้างในอดีตโครงการหรือกิจกรรมเพื่อการพัฒนาประเทศส่วนใหญ่กำหนดขึ้นโดยเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องและให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในโครงการหรือกิจกรรมโดยมีนักวิชาการหลายท่านได้ทำศึกษาการแบ่งระดับขึ้นของการมีส่วนร่วมของประชาชนมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมการพัฒนาดังนี้

สูนีย์ มัลลิกะมาลย์ (2545 : 56-57) กล่าวว่าการมีส่วนร่วมมี 2 ระดับคือ

1. การมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับคำหมายถึงหน่วยงานรัฐเป็นฝ่ายริเริ่มคิดตัดสินใจให้มีโครงการหรือกิจกรรมขึ้นมาและเห็นว่าสมควรจะให้ประชาชนมีส่วนร่วมดำเนินการด้วยจึงให้แจ้งและมอบหมายให้ประชาชนเข้ามาดำเนินการการมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับนี้จึงมีลักษณะเป็นการสั่งการจากรัฐสู่ประชาชน (Top-down approach) ซึ่งจะเป็นการมีส่วนร่วมที่มีได้เกิดจากความต้องการ โดยแท้จากประชาชนประชาชนอาจไม่เห็นความสำคัญและความจำเป็นที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมดังนั้นจึงไม่เกิดความประสงค์จะร่วมดำเนินการใด ๆ ด้วยและบางครั้งจำเป็นต้องเข้ามีส่วนร่วมเนื่องจากการสั่งการหรือ

มอบหมายของเจ้าหน้าที่ที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้เพราะฉะนั้นเมื่อโครงการหรือกิจกรรมนั้นๆ ได้ดำเนินการไปได้ระยะหนึ่งก็จะมีอันล้มเลิกไปการมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับนี้จึงเป็นการปฏิบัติที่ตามนโยบายของหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้องจึงอาจมีการเปลี่ยนแปลงได้ตามแต่ นโยบายที่อาจเปลี่ยนแปลงตามเจ้าหน้าที่รัฐที่เข้ามาดูแลประชาชนซึ่งไม่ได้เป็นเจ้าหน้าที่ที่ประจำการตลอดไปเพราะมีการสับเปลี่ยนโยกย้ายตามความเหมาะสม

2. การมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับสูงหมายถึงประชาชนเป็นฝ่ายคิดริเริ่มตัดสินใจและดำเนินโครงการหรือกิจกรรมนั้น ๆ (Bottom-up approach) หลักการนี้จะเป็นการมีส่วนร่วมของประชาชนที่มีประสิทธิภาพสูงแต่มีปัญหาอีกเช่นกันคือการดำเนินการบางครั้งจำเป็นต้องได้รับความช่วยเหลือสนับสนุนจากรัฐซึ่งในทางปฏิบัติแล้วอาจไม่เป็นเช่นนั้น เพราะโครงการหรือกิจกรรมนั้นอาจไม่ได้รับความเห็นชอบหรือเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องอาจไม่เห็นด้วยเพราะถือว่าเป็นเรื่องของประชาชนเพราะฉะนั้นประชาชนก็ควรทำกันเองโครงการหรือกิจกรรมที่ไม่ได้รับการสนับสนุนจากรัฐแล้วย่อมจะไม่สัมฤทธิ์ผลเช่นกัน

จากระดับการมีส่วนร่วมข้างต้นจะเห็นได้ว่าการมีส่วนร่วมทั้ง 2 ระดับจะสัมฤทธิ์ผลได้จะต้องอาศัยความร่วมมือของทั้ง 2 ฝ่ายนั่นคือรัฐและประชาชนสำหรับความร่วมมือในที่นี้คือรัฐต้องให้ข้อมูลข่าวสารแก่ประชาชนและต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นร่วมพิจารณาตัดสินใจว่าสมควรจะให้หรือไม่รัฐจะยอมให้ประชาชนเข้ามีส่วนร่วมในระดับใดได้บ้างและประชาชนพึงพอใจในระดับการมีส่วนร่วมที่รัฐให้เพียงใดเหล่านี้จึงต้องพิจารณาโดยยึดเอาระดับของการมีส่วนร่วมเป็นสำคัญด้วย

ส่วนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาอาจแยกออกเป็น 5 ระดับคือ
 สุนีย์ มัลลิกะมาลย์ (2545 : 57-62) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมทั้ง 5 ระดับได้แก่

ระดับที่ 1 ร่วมรับรู้หมายถึงรัฐได้ให้ข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับโครงการหรือกิจกรรมแก่ประชาชนเมื่อรัฐมีความคิดริเริ่มมีนโยบายที่จะให้มีโครงการหรือกิจกรรมนั้นๆ แล้วเปิดโอกาสให้ประชาชนได้รับรู้โดยการให้ข้อมูลข่าวสารแก่ประชาชนหรือให้สิทธิแก่ประชาชนในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารที่ราชการมอบให้แก่ประชาชนนับว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการให้ประชาชนได้มีโอกาสเข้ามีส่วนร่วมด้วยเนื่องจากข้อมูลข่าวสารจะบอกถึงโครงการหรือกิจกรรมที่กำลังจะเกิดขึ้นความจำเป็นและความสำคัญที่จะต้องให้มีโครงการหรือกิจกรรมนั้น ๆ รวมถึงการดำเนินการและมาตราต่าง ๆ ที่จะนำมาใช้เพื่อการพัฒนาอีกด้วยการร่วมรับรู้ในข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาจึงเป็นสิ่งสำคัญที่อาจจะ

นำไปสู่การมีส่วนร่วมในการพัฒนาอย่างชัดเจนรวมตลอดไปจนถึงข้อมูลข่าวสารที่ได้รับนั้น หากมีความไม่ชัดเจนถูกต้องครบถ้วนแล้วอาจนำไปสู่ความขัดแย้งที่อาจถึงขั้นรุนแรงได้

ระดับที่ 2 ร่วมคิดร่วมแสดงความคิดเห็นหมายถึงเมื่อประชาชนได้ร่วมรับรู้ข้อมูลข่าวสารจากรัฐแล้วประชาชนก็จะร่วมค้นหาปัญหาสาเหตุของปัญหาความจำเป็นและความต้องการที่ต้องให้มีโครงการหรือกิจกรรมนั้นพร้อมร่วมแสดงความคิดเห็นเพื่อหน่วยงานเจ้าของโครงการหรือกิจกรรมหรือหน่วยงานจะได้นำไปใช้ประกอบการพิจารณาต่อไป

ระดับที่ 3 ร่วมพิจารณาร่วมตัดสินใจหมายถึงร่วมพิจารณาเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยกับโครงการหรือกิจกรรมการเลือกพื้นที่ตั้งโครงการ โดยเฉพาะประชาชนที่อยู่ในพื้นที่ที่จะตั้งโครงการควรมีส่วนร่วมพิจารณารับหรือปฏิเสธไม่ให้โครงการตั้งในพื้นที่การมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับนี้ในความถูกต้องแล้วมีความสำคัญมากเนื่องจากประชาชนที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการพิจารณาตัดสินใจการเลือกพื้นที่ตั้งโครงการเป็นเจ้าของพื้นที่ซึ่งได้รับผลประโยชน์หรือผลกระทบโดยตรงมากกว่าประชาชนอื่น ๆ

ระดับที่ 4 ร่วมดำเนินการหมายถึงร่วมในการลงทุนร่วมในการคัดเลือกผู้ปฏิบัติงานหรือร่วมปฏิบัติงานเองการมีส่วนร่วมระดับนี้อาจจะทำได้ทุกประเภทของโครงการเช่นหากเป็นโครงการที่จำเป็นต้องใช้ผู้มีความรู้เฉพาะด้านผู้ชำนาญการหรือใช้เทคโนโลยีขั้นสูงแล้วบางครั้งเป็นความยุ่งยากที่จะให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมปฏิบัติงานได้แต่หากเป็นโครงการหรือกิจกรรมระดับท้องถิ่นที่ใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านได้ชาวบ้านหรือประชาชนในท้องถิ่นก็เข้าร่วมกิจกรรมได้หรือเป็นการร่วมดำเนินการด้วยการลงทุนถือหุ้นก็ย่อมถือว่ามีกรร่วมดำเนินการได้

ระดับที่ 5 ร่วมติดตามตรวจสอบและประเมินผลหมายถึงการร่วมตรวจสอบและติดตามผลการดำเนินการตามโครงการหรือกิจกรรมนั้น ๆ ว่าเป็นไปตามเป้าหมายและวัตถุประสงค์หรือไม่การมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับนี้จะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาเป็นอย่างมากเพราะประชาชนจะทำหน้าที่คอยเฝ้าระวังและเตือนภัยการดำเนินโครงการเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาได้อย่างทันท่วงทีก่อนที่จะมีผลร้ายเกิดขึ้นและเมื่อมีการดำเนินการตามโครงการหรือกิจกรรมแล้วก็ต้องมีการประเมินผลว่าการดำเนินการนั้นๆบรรลุเป้าหมายและวัตถุประสงค์มากน้อยเพียงใดและผลการดำเนินการเป็นอย่างไรเพื่อจะได้เป็นแนวทางในการพิจารณานำเอามาตรการที่เหมาะสมมาใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

กล่าวโดยสรุป การมีส่วนร่วมของประชาชนทั้ง 5 ระดับหากประชาชนได้มีโอกาสเข้าไปมีส่วนร่วมด้วยทุกระดับแล้วย่อมถือว่าเป็นการมีส่วนร่วมที่สมบูรณ์ตามแนวความคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างไรก็ตามการมีส่วนร่วมของประชาชนย่อมต้องคำนึงถึงประเภท

โครงการหรือกิจกรรมกระบวนการดำเนินงานช่วงเวลาในการเข้าไปมีส่วนร่วมระดับของการมีส่วนร่วมองค์กรหรือกลุ่มหรือปัจเจกชนที่มีส่วนร่วมและกฎหมายรองรับการมีส่วนร่วมของประชาชน

แนวคิดเกี่ยวกับป่าชุมชน

ป่าไม้เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่อำนวยประโยชน์ต่อมนุษยชาติในหลาย ๆ ด้าน ทั้งเป็นประโยชน์ทางตรงต่อการดำเนินชีวิตและเป็นประโยชน์ทางอ้อมที่ทำให้มนุษย์ดำรงชีพอย่างสงบสุขป่าไม้เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่สามารถได้รับการจัดการภายใต้ระบบที่เหมาะสมให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุดต่อเนื่องแต่อย่างไรก็ตามมนุษย์คือผู้รับประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ พฤติกรรมการใช้ประโยชน์จากป่าของมนุษย์มีส่วนต่อการดำรงอยู่ของทรัพยากรป่าไม้โดยที่ทรัพยากรป่าไม้สามารถอำนวยประโยชน์หลาย ๆ ด้านต่อมนุษยชาติ แนวความคิดในการรักษาทรัพยากรป่าไม้เพื่อประโยชน์ของส่วนรวมจึงเป็นแนวคิดที่ได้รับการพัฒนาและดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ผลของการพัฒนาและดำเนินการรักษาทรัพยากรป่าไม้ได้มีส่วนก่อให้เกิดการกำหนดนโยบายและปฏิบัติต่อพื้นที่ป่าไม้ในรูปแบบแตกต่างกันไปตามสภาพพื้นที่เศรษฐกิจสังคมและการเมืองของประเทศซึ่งเปลี่ยนแปลงไปตามยุคตามสมัยอย่างไรก็ตามจากผลพวงของความเสื่อมโทรมของพื้นที่ป่าไม้ที่ปรากฏอยู่ทั่วไปได้ก่อให้เกิดแนวความคิดในการร่วมรักษาพื้นที่ป่าไม้ในรูปแบบใหม่ที่ให้ความสำคัญต่อผู้รับประโยชน์ที่ใกล้ชิดป่าที่สุดซึ่งพึงพิงและอาศัยอยู่กับพื้นที่ป่าไม้ให้ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการรักษาพื้นที่ป่าใกล้ๆหมู่บ้านเพื่อประโยชน์ของคนแนวความคิดดังกล่าวนี้ได้ก่อให้เกิดรูปแบบการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่ขนาดเล็กที่เรียกว่าป่าชุมชน

1. ความหมายของป่าชุมชน

มีผู้รู้และนักวิชาการให้ความหมายของป่าชุมชนไว้หลายทัศนะ แล้วแต่บทบาทและกิจกรรมที่ตนเองที่เกี่ยวข้อง ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

กรมป่าไม้ (2531 : 15) ได้ให้ความหมายป่าชุมชนไว้ว่า ป่าชุมชนในความหมายอย่างกว้าง คือ ป่าที่ประชาชน กลุ่มประชาชนหรือสถาบันในชุมชนนั้นได้ร่วมกันรักษาไว้เพื่อประโยชน์ของชุมชนนั้น ในความหมายเฉพาะ คือ รูปแบบของการจัดการป่าไม้ ที่นำองค์ประกอบของความต้องการของประชาชนและประชาชนผู้รับประโยชน์เข้ามาร่วมในชุมชนนั้น

โกมล แพรกทอง (2535 : 2) ให้ความหมายป่าชุมชนว่า ป่าชุมชน คือ แบบของการจัดการป่าไม้ที่นำเอาความต้องการพึงพิงป่าของประชาชนมาเป็นวัตถุประสงค์ในการจัดการป่า

นั้นและให้ประชาชนผู้ได้รับประโยชน์ดังกล่าว เป็นผู้กำหนดแผนการและควบคุมการดำเนินงานให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้

คณะกรรมการพิจารณาการดำเนินงานเกี่ยวกับป่าชุมชน (2537 :5) ให้ความหมายป่าชุมชนว่า ป่าชุมชน หมายถึง พื้นที่ป่าไม้ที่ได้จัดแบ่งหรือกำหนดไว้ให้เป็นชุมชน มีการจัดการโดยชุมชน และเพื่อชุมชนจะได้นำไปใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน และถาวรตามกฎหมายเกณฑ์ที่ชุมชนได้กำหนดไว้ ทั้งนี้จะต้องสอดคล้องกับความเชื่อและวัฒนธรรมในท้องถิ่นนั้นๆ เป็นสำคัญ

เสน่ห์ จามริก และยศ สันตสมบัติ (2536 : 163) ให้ความหมายป่าชุมชนว่าป่าชุมชน เป็นกระบวนการทางสังคมการรวมตัวกันขององค์กรประชาชนในระดับชุมชนหรือระดับเครือข่ายภายในระบบนิเวศแห่งหนึ่ง เพื่อทำการใช้ประโยชน์และการจัดการทรัพยากรดิน น้ำ ป่า ซึ่งถือเป็นทรัพย์สินส่วนรวมของท้องถิ่นอย่างยั่งยืน และเป็นธรรมบนพื้นฐานของระบบความคิด ภูมิปัญญา อุคมการณ์ และสิทธิชุมชน ซึ่งเน้นหลักการทางศีลธรรม และความมั่นคงในการยังชีพของชุมชนเป็นสำคัญ

โสภิตา ยงยอด (2544 : 37) กล่าวถึงความหมายของ ป่าชุมชนว่ามีนัยแตกต่างกันตามมุมมอง ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าป่าชุมชนมิได้หมายถึงเพียง ที่ดิน ต้นไม้และป่า แต่มีความหมายลึกซึ้งและกว้างไกลอย่างไรก็ดีมีหลักการสำคัญบางประการที่บ่งชี้ถึงความเป็นป่าชุมชน คือ

1. มีการเชื่อมโยงระบบสังคม วัฒนธรรมเข้ากับเรื่องป่าและทรัพยากร
2. เป็นป่าธรรมชาติหรือป่าที่ปลูกขึ้นใหม่ แต่ต้องมีขอบเขตที่ชาวบ้านสามารถจำแนกขนาดของพื้นที่ได้
3. กรรมสิทธิ์ในที่ดินจะเป็นของรัฐหรือสาธารณประโยชน์ก็ได้ แต่ชุมชนมีอำนาจในการบริหารจัดการอย่างอิสระ โดยองค์กรตัวแทนที่แท้จริงของชุมชน
4. จุดประสงค์และเป้าหมายของการจัดการป่า จะต้องสอดคล้องกับความต้องการของคนในชุมชน เน้นการบริหารจัดการให้สอดคล้องกับจารีตประเพณีความเชื่อ และวัฒนธรรมในท้องถิ่นและสนับสนุนการมีส่วนร่วมของชุมชน

กล่าวโดยสรุป ป่าชุมชนคือ รูปแบบการใช้ที่ดิน ป่าและทรัพยากรต่างๆจากป่าที่ชาวบ้านตามชุมชนในชนบทที่อยู่ในป่าหรือใกล้ป่าได้ใช้กันเป็นเวลานานแล้วโดยมีระบบการจำแนกการใช้ที่ดิน ป่าและทรัพยากรต่างๆมีอาณาเขตและกฎเกณฑ์การใช้เป็นที่รับรู้และยอมรับกันทั้งภายในชุมชนและชุมชนใกล้เคียงพร้อมทั้งมีองค์กรชาวบ้านรูปแบบหนึ่งรับผิดชอบด้านการจัดการอย่างเหมาะสมบนพื้นฐานของภูมิปัญญาชาวบ้านอันเกิดจากการสะสมประสบการณ์แห่งการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมทางกายภาพและทางสังคม

วัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่น โดยผ่านกระบวนการ ถ่ายทอดและสะสมภูมิปัญญานั้นมาหลายชั่วอายุคน

2. ประเภทของป่าชุมชน

ประสิทธิ์ คุนรัตน์ (2535 : 154) กล่าวถึง ป่าชุมชนว่าชาวอีสานจะอนุรักษ์พื้นที่ที่ตนเองมีความรู้สึกผูกพัน หรือมีความรู้สึกเป็นเจ้าของ ถือว่าเป็นป่าของหมู่บ้านหรือเป็นป่าของส่วนรวม ร่วมพิทักษ์รักษา มีการจัดการการใช้ประโยชน์ เป็นมรดกตกทอดร่วมกันของหมู่บ้าน สามารถแยกลักษณะของป่าชุมชนได้ 3 กลุ่ม คือ

1. ป่าหมู่บ้านหรือป่าประจำหมู่บ้าน เป็นป่าดั้งเดิม เป็นป่าที่เกิดมาพร้อมกับการตั้งหมู่บ้าน ความรู้สึกเป็นเจ้าของมีสูง และได้รับการยอมรับจากหมู่บ้านใกล้เคียง เป็นที่ตกลงร่วมกันและเป็นที่เข้าใจระหว่างหมู่บ้านว่าเป็นสมบัติของบ้านใด การดูแลรักษาของชาวบ้านต่อป่าชนิดนี้มีสูง การใช้ประโยชน์อาจเพื่อประกอบพิธีกรรม ขอบหรือแสดงความกตัญญู จึงใช้ประโยชน์ในการอนุรักษ์มากกว่าป่าของหมู่บ้าน ป่าชุมชนประเภทนี้ ได้แก่ ป่าดอนปู่ตา ป่าช้าและป่าวัด

2. ป่าของหมู่บ้าน ป่าชนิดนี้มีระยะห่างจากหมู่บ้านมากกว่าป่าประเภทแรก และมีขนาดใหญ่กว่า เป็นป่าที่ใช้พักพิง พึ่งพาอาศัยทั้งหาอาหาร ไม้ ฟืนและเลี้ยงสัตว์ อาจมีหมู่บ้านอื่นไม่ยอมรับ จึงแสดงความเป็นเจ้าของโดยการร่วมใช้ประโยชน์ ความรู้สึกในความเป็นเจ้าของอยู่ในระดับไม่สูงนัก การแย่งชิงตัดทวงผลประโยชน์ จึงเกิดขึ้นเช่น ป่าสาธารณะ ป่าทำเลเลี้ยงสัตว์หรือป่าสงวนแห่งชาติที่ชาวบ้านกำหนดแบ่งแยกออกจากป่าสงวน เพื่อใช้ประโยชน์ของชุมชนทั้งนี้อาจเพราะเคยใช้ประโยชน์มาก่อนที่กรมป่าไม้จะประกาศเป็นป่าสงวนแห่งชาติ และบางหมู่บ้านได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นที่สาธารณะ ความเป็นเจ้าของก็มีสูง

3. ป่าชุมชนพัฒนา เป็นป่าที่เกิดจากผลการศึกษาและส่งเสริมให้ประชาชนปลูกป่า ซึ่งมีทั้งรัฐบาลปลูกให้ ลงทุนให้ แล้วยกให้หมู่บ้านดูแลรักษาและจัดการผลประโยชน์หรือการปลูกแบบประชาอาสา หรือการลงทุนโดยองค์กรเอกชน รวมถึงป่าที่หมู่บ้านร่วมกันฟื้นฟูสภาพดั้งเดิมให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

โสภิตา ยงยอด (2544 : 37-38) กล่าวว่าป่าชุมชนมีชื่อเรียกในท้องถิ่นหลายอย่าง ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของชุมชนเป็นสำคัญ ป่าชุมชนจำแนกตามวัตถุประสงค์และเงื่อนไขการใช้ประโยชน์ได้ 2 ประเภท คือ

1. ป่าชุมชนอนุรักษ์ เน้นการอนุรักษ์ป่าให้เป็นแหล่งต้นน้ำ และรักษาความเชื่อ ประเพณี วัฒนธรรมท้องถิ่น เช่น ป่าชันน้ำ ป่าห้วยนา ป่าปู่ตา ป่าช้า ป่าอภัยทาน

2. ป่าชุมชนเศรษฐกิจ ป่าชุมชนเพื่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจ เช่น เพื่อการผลิตไม้ ฟืน ถ่าน ไม้ก่อสร้างเพื่อการค้า

ส่วนป่าชุมชนที่พบเห็นกันอยู่ทั่วไปในประเทศไทย สามารถระบุตามลักษณะการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนได้เป็น 4 ประเภท คือ

1. ป่าช้า เป็นพื้นที่ที่ประชาชนใช้ประโยชน์จากป่าไม้ร่วมกันในการเผาศพ ต้นไม้ที่ขึ้นอยู่ในป่าช้า มีขนาดเล็กเหมาะกับการเผาศพ ประชาชนทั่วไปจะไม่นำไม้ในป่าช้าไปทำฟืนหุงต้มหรือใช้ในการก่อสร้างในหมู่บ้าน ป่าช้ามักจะตั้งอยู่ในที่ดอนและมักอยู่ในป่าเต็งรัง

2. ป่าดอนปู่ตา เป็นป่าสำหรับตั้งศาลพระภูมิเจ้าที่ของหมู่บ้าน โดยมีพื้นฐานความเชื่อที่ว่าผีบรรพบุรุษอาศัยอยู่ในป่าแห่งนี้ และทำหน้าที่คุ้มครองลูกหลานในหมู่บ้าน ลักษณะของป่าจะเป็นป่าธรรมชาติดั้งเดิม ต้นไม้ในป่าดอนปู่ตาจะไม่มีผู้ใดนำมาใช้ประโยชน์ ส่วนตัว

เว้นแต่จะนำไปก่อสร้างหรือซ่อมแซมวัด

3. ป่าวัด เป็นป่าที่เกิดขึ้นในวัด หรือสำนักสงฆ์ของพระสงฆ์สายธรรมยุติกนิกาย มีวัตถุประสงค์เพื่อแสวงหาความวิเวกเหมาะแก่การปฏิบัติธรรม ขนาดป่าวัดจะใหญ่หรือเล็ก ขึ้นอยู่กับความสำคัญของพระภิกษุที่มีชื่อเสียงในวัดนั้นๆ ส่วนต้นไม้จะมีขนาดใหญ่หรือเล็ก ขึ้นอยู่กับอายุการตั้งวัด

4. ป่าสาธารณะของชุมชน ส่วนมากเป็นป่าติดหมู่บ้าน ประชาชนไปเก็บหาฟืน เก็บเห็ด เก็บผักหวาน หรือเลี้ยงสัตว์ สภาพป่าเคยมีความหนาแน่น

กล่าวโดยสรุป ป่าชุมชนแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ ป่าชุมชนเชิงอนุรักษ์และวัฒนธรรม เป็นป่าชุมชนที่อนุรักษ์ไว้เพื่อเป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร ความหลากหลายทางชีวภาพและเป็นป่าชุมชนที่ดำรงอยู่ตามความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่น ส่วนอีกประเภทหนึ่งเป็นป่าชุมชนเชิงเศรษฐกิจ เป็นป่าที่ชุมชนใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิต เช่น เป็นแหล่งอาหารและแหล่งสมุนไพร

3. ความสำคัญของป่าชุมชน

จากการศึกษาความสำคัญของป่าชุมชนในสังคมชนบทไทย พบว่า ป่าชุมชนช่วยประเทืองความหลากหลายทางชีวภาพ (สมศักดิ์ สุขวงศ์. 2542 : 14) กล่าวคือป่าในชุมชนชาวบ้านจะเน้นการสืบพันธุ์ทางธรรมชาติมากกว่าการปลูกแบบตัดโค่นต้นไม้เดิม เก็บริมสุ่มเผาชาวบ้านร่วมกันป้องกันไฟป่า ไม่ตอแยกับป่า โดยไม่ตัดไม้ที่ไม่เป็นไปตามกฎเกณฑ์ของ

หมู่บ้าน โดยเชื่อว่าป่าสามารถฟื้นตัวได้เองตามธรรมชาติ ทำให้ป่ามีความหลากหลายในเรื่องชนิดพันธุ์มีหลายชั้นพรรณไม้ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติก็มีความหลากหลายทางพันธุกรรมซึ่งช่วยสร้างความหลากหลายทางชีวภาพมากกว่าสวนป่า

ป่าชุมชนช่วยเป็นกันชน (Buffer) ให้กับบริเวณที่ต้องการให้มีการรบกวนของมนุษย์น้อยที่สุด เพราะป่าชุมชนให้ทางออกทางเลือกแก่ชุมชน

ป่าชุมชนช่วยลดยั้งการทำลายป่า ขณะเดียวกันก็ช่วยบำบัดความยากจนของคนในชนบท เพราะกิจกรรมป่าชุมชนนั้นถึงคนยากจนที่สุดของหมู่บ้าน ในวิถีชีวิตของคนชนบทซึ่งเป็นคนยากจน ต้องพึ่งพิงป่า และทรัพยากรธรรมชาติในการยังชีพ บางครัวเรือนที่ตำบลแม่ทา จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า รายได้จากครัวเรือน 50 % มาจากป่าชุมชน เช่น เก็บไม้ไผ่ ทำดอกเก็บเห็ด หาหน่อไม้ขาย เป็นต้นและได้รับผลประโยชน์จากกิจกรรม ช่วยตรวจป่า ช่วยกิจกรรมป่าชุมชน และคนจนที่สุดของหมู่บ้าน ก็คือผู้ที่เก็บหาของป่าช่วยจุนเจือชีวิต

กล่าวโดยสรุป ความสำคัญของป่าชุมชน คือ 1) ป่าชุมชนเป็นแหล่งอาหารตามธรรมชาติอย่างยั่งยืนเป็นแหล่งไม้ใช้สอย ไม้ก่อสร้าง ไม้ฟืนถ่าน 2) ช่วยแก้ไขปัญหาวิกฤติตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงโดยชุมชน 3) เป็นแหล่งอนุรักษ์ป่าพื้นบ้านที่กำลังจะสูญพันธุ์ 4) เป็นแหล่งเครื่องใช้สอยตามวิถีชีวิตของท้องถิ่นเช่น สมุนไพร สีย้อมผ้าใช้มัดร้อย ห่อและมุงหลังคา 5) สืบทอดมรดกวัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรป่าไม้ไม่ให้สูญหาย

4. ป่าชุมชนในประเทศไทย ป่าชุมชนในประเทศไทยมีกระจายทั่วทุกภาค ในรูปแบบการจัดการที่แตกต่างหลากหลายไปตามสภาพนิเวศ วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ สังคม ได้แก่

4.1 ป่าชุมชนภาคเหนือ เนื่องจากสภาพพื้นที่ภาคเหนือเป็นที่สูง มีที่ราบเพียงร้อยละ 14 ชุมชน จึงต้องสงวนรักษาพื้นที่ป่าเพื่อเป็นต้นน้ำลำธาร และเป็นแหล่งอาหาร สมุนไพร และประกอบพิธีกรรม ชาวบ้านในแต่ละลุ่มน้ำจึงสงวนรักษาป่าชุมชนร่วมกันในหลายแห่ง ชาวบ้านจำแนกประเภทป่าออกเป็น ป่าขุนน้ำ ป่าความเชื่อ ป่าใช้สอย จากการสำรวจของเครือข่ายป่าชุมชนภาคเหนือเมื่อปี 2543 พบว่า มีป่าชุมชนไม่ต่ำกว่า 700 แห่ง ชุมชนผู้รักษาป่ามีหลากหลายกลุ่มชาติพันธุ์ เช่น กะเหรี่ยง (ปกากะญอ) ลัวะ ไทย หรือมีบางกลุ่มก็มีการรักษาป่าชุมชน

4.2 ป่าชุมชนภาคอีสาน พื้นที่อีสานมีลักษณะเป็นที่ราบสูง พื้นดินเป็นโคกดอน ชาวบ้านรักษาป่าไว้ตามหัวไร่ปลายนา เพื่อเป็นแหล่งอาหาร สมุนไพร และเป็นป่าวัฒนธรรม

ป่าช้า ป่าคอนปุตตา นอกจากป่าบก ก็ยังมีป่าทุ่ง ป่าทาม ซึ่งเป็นป่าในพื้นที่ชุ่มน้ำประเภทหนึ่ง ซึ่งยังไม่มีมีการสำรวจจำนวนที่แน่นอนของป่าชุมชนในภาคอีสาน

4.3 ป่าชุมชนภาคกลาง (รวมตะวันตกและตะวันออก) พื้นที่ตะวันตกเป็นป่าพื้นใหญ่ยาวติดต่อกันจากภาคเหนือไปจนถึงภาคใต้ ส่วนมากเป็นที่อยู่อาศัยของชาวกะเหรี่ยง ซึ่งมีวัฒนธรรมการดูแลป่ามาช้านาน ป่าชุมชนของชาวกะเหรี่ยงส่วนมาก ไม่ได้แบ่งแยกตามหมู่บ้าน แต่เป็นการใช้และดูแลป่าร่วมกันทั้งผืน เช่น กะเหรี่ยงทุ่งใหญ่นเรศวร ขณะที่ในภาคกลางซึ่งเป็นชุมชนไทยพื้นราบก็มีป่าชุมชนกระจายอยู่แถบ อุทัยธานี นครสวรรค์ สุพรรณบุรี ในส่วนภาคตะวันออกก็มีพื้นที่ป่าชุมชนแถบอยู่หลายที่ แต่ยังไม่มีการสำรวจ

4.4 ป่าชุมชนภาคใต้ มีทั้งป่าต้นน้ำบนยอดเขา ไปถึงป่าพรุชุมชน ป่าชายเลนชุมชน ส่วนในระดับครอบครัวก็มีการดูแลป่าผสมกับการทำสวน เป็นสวนสมรม สวนยางดั้งเดิมผสมป่า จากการสำรวจของคณะทรัพยากรศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ปี 2536 มีป่าชุมชนไม่น้อยกว่า 101 ป่า เป็นพื้นที่ 1.79 แสนไร่ เมื่อรวมกับป่าครอบครัวอีก 3 หมื่นไร่ รวมเป็น 2 แสนไร่

5. การจัดการป่าโดยชุมชน

แนวความคิดในเรื่องการจัดการป่าโดยชุมชนมีพื้นฐานจากแนวความคิดในเรื่องการกระจายอำนาจออกจากศูนย์กลางของประเทศ มาสู่องค์กรของประชาชนที่จะมีอำนาจหน้าที่ในการจัดการป่าชุมชนของตนเอง โดยประชาชนในท้องถิ่นเป็นแกนนำในการจัดการเพื่อประโยชน์ของประชาชนในชุมชนโดยส่วนรวม ในส่วนของการจัดการป่าชุมชนในเชิงอนุรักษ์มีแนวความคิดใหญ่ ๆ 2 แนวความคิดนี้ แนวความคิดอนุรักษ์จากเบื้องล่าง สามารถที่จะให้ทรัพยากรธรรมชาติยังคงอยู่ต่อไปอย่างยาวนาน ทั้งนี้เนื่องจากการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพิทักษ์รักษาและใช้ประโยชน์ ส่วนแนวความคิดอนุรักษ์จากเบื้องบนยังคงแฝงด้วยการมองผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจเป็นหลักสำคัญ แต่การที่วิชาการของสถาบัน World Watch Institute กรุงวอชิงตัน ได้ให้ข้อเสนอเกี่ยวกับเรื่องการระดมพลังมวลชนของโลกมากขึ้น เป็นตัวที่สำคัญด้านหนึ่งที่จะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาความยากจน และความเสื่อมโทรมทางสิ่งแวดล้อมของโลกและการพัฒนาแบบยั่งยืน จะเริ่มจากการระดมพลังประชาชน สำหรับในประเทศไทยเรา แนวโน้มการรวมตัวของประชาชนจะมีมากขึ้น (ปริษา เปี่ยมพงศ์สานต์. 2534 : 25)

นอกจากนี้ยังเป็นการสะท้อนให้เห็นการยอมรับในศักยภาพของชุมชนในด้านการจัดการป่าชุมชนอีกด้วย เนื่องจากป่าชุมชนเป็นสาธารณะสมบัติ (Common Property) กล่าวคือ

ในขณะที่เอกชนสามารถตัดสินใจใช้ประโยชน์จากทรัพย์สินสมบัติของตนได้ตามต้องการ แต่การตัดสินใจใด ๆ เกี่ยวกับสาธารณะสมบัตินั้น ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นเสมอในการจัดสาธารณสมบัติได้แก่การที่ปัจเจกบุคคลมักใช้ประโยชน์จากสาธารณะสมบัตินั้นอย่างเต็มที่ เพื่อตอบสนองผลประโยชน์ของตนเอง ซึ่งมักส่งผลกระทบต่อผลประโยชน์ของคนอื่นๆ ดังนั้นจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง ที่กลุ่มหรือชุมชนที่เป็นเจ้าของสาธารณะสมบัตินั้น ต้องสร้างกลไกในการให้คุณให้โทษทางสังคมขึ้นมา (Social Sanction) เพื่อกำหนดพฤติกรรมของปัจเจกบุคคลแต่ละคนไม่ให้ใช้ประโยชน์จากสาธารณะสมบัตินั้นมากจนสร้างความเดือดร้อนให้กับบุคคลอื่น ๆ เช่น ระบบความเชื่อ ธรรมเนียมปฏิบัติของท้องถิ่น กฎเกณฑ์ต่างๆ ดังกล่าวมาข้างต้น

อย่างไรก็ตามการจัดการป่าชุมชนในระดับท้องถิ่น มีองค์ประกอบหลัก 3 ประการ คือ การมีส่วนร่วมของประชาชน การจัดระเบียบทางสังคมของชุมชนและการสร้างระบบแรงจูงใจในทางทฤษฎีถือว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นกระบวนการที่ประชาชนในท้องถิ่นเป็นผู้ริเริ่มที่จะดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อกำหนดวิถีชีวิตของประชาชนด้วยตัวประชาชนเอง โดยรัฐเป็นฝ่ายที่จะให้การสนับสนุนตามความจำเป็น การให้การสนับสนุนนี้จะไม่มิลักษณะของการเข้าไปควบคุมการทำกิจกรรมของประชาชน การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าชุมชนอาจเริ่มต้นจากการช่วยกันระดมความคิดเห็นที่จะค้นหาปัญหาหรือความต้องการของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับป่า การร่วมกันวางแผนการดำเนินกิจกรรมการช่วยกันบำรุงรักษาและมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนในขั้นตอนต่างๆ นั้น ต้องอาศัยการจัดระเบียบของชุมชนและการสร้างระบบการจูงใจด้วย

การจัดองค์กรทางสังคมของชุมชนเพื่อจัดการป่าไม้ชุมชน อาจมีหน่วยที่ทำหน้าที่จัดการแตกต่างกันไป ตั้งแต่ครัวเรือน กลุ่ม สถาบันและชุมชน โดยต้องอาศัยการกระทำร่วมกัน (Collective Action) ของชุมชนและจะต้องมีการจัดการองค์กรชุมชนที่เป็นแบบแผนจึงจะสามารถทำให้การกระทำร่วมกันเกิดขึ้นได้ การจัดองค์กรชุมชนเป็นกระบวนการที่ชุมชนร่วมกันกำหนดความต้องการ วัตถุประสงค์ และพยายามระดมทรัพยากรทั้งภายในและภายนอกชุมชน เพื่อดำเนินการให้บรรลุวัตถุประสงค์และตอบสนองความต้องการของชุมชนเป็นที่คาดหวังว่าในกระบวนการดังกล่าวนี้ จะช่วยพัฒนาทัศนคติและการปฏิบัติงานร่วมกันของสมาชิกในชุมชนนั้น คือการที่กลุ่มคนที่มีผลประโยชน์ร่วมกัน (Common interests) เพราะแต่ละคนจะตระหนักว่า ถ้าคุณสามารถทำให้ผลประโยชน์ของกลุ่มบรรลุแล้ว ตนเองก็จะได้รับการตอบสนองความต้องการจากการบรรลุวัตถุประสงค์ของกลุ่มด้วย โดยหน่วยที่ทำ

หน้าที่ในการจัดการเหล่านี้อาศัยความเชื่อ กฎเกณฑ์ท้องถิ่น (Customary Laws) กฎเกณฑ์ที่กลุ่มหรือองค์กรชุมชนได้ร่วมกันกำหนดขึ้นอย่างเป็นทางการ และกฎเกณฑ์ที่ออกโดยรัฐเป็นเครื่องมือในการจัดการป่าชุมชนและระคมประชาชนในชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน

ดวงฤดี แสงไกร (2539 : 52) ได้กล่าวถึงแนวคิดในการจัดการทรัพยากรโดยองค์กรชุมชนไว้ว่า การจัดการทรัพยากรธรรมชาติจำเป็นที่จะต้องนำเอาประเด็น การเป็นเจ้าของร่วมกันมาพิจารณา เพราะการใช้ประโยชน์ร่วมกันในทรัพย์สินใดก็ตาม มักจะมีส่วนเกี่ยวข้องกับปัจเจกบุคคลผู้ได้รับผลประโยชน์และผู้เสียประโยชน์ ซึ่งปัจจุบันพบว่าปัญหาการใช้ประโยชน์ร่วมกันเกิดขึ้นกับทรัพยากรธรรมชาติและทรัพย์สินสาธารณะอื่น ๆ ปัจเจกบุคคลเป็นตัวกระตุ้นให้มีการใช้ประโยชน์ส่วนตัวมากขึ้น จนนำมาสู่ความเสียหายของทรัพย์สินสาธารณะ อันเป็นปัญหาที่สำคัญของทรัพยากรธรรมชาติ มีข้อสมมติฐานเกี่ยวกับกิจกรรมสาธารณะของการใช้ทรัพยากรว่า ปัญหาที่ทำให้เกิดการเสียหายต่อทรัพย์สินสาธารณะ คือ เกิดจากการใช้ทรัพยากรอย่างอิสระ และขาดระเบียบในการควบคุมจนเกิดความเสียหายในที่สุด ดังนั้นเพื่อเป็นการแก้ปัญหาดังกล่าวจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับการจัดโครงสร้างและระเบียบขององค์กร เช่น จำกัดจำนวนสมาชิกของกลุ่มผู้ใช้ประโยชน์ เพื่อให้มีความสะดวกและรัดกุมในการลงโทษของสังคม นอกจากนี้ยังมีความจำเป็นที่จะต้องมีเกณฑ์ในการใช้ทรัพยากร โดยมีหลักการสำคัญ ดังนี้ คือ

1. ต้องทราบขอบเขตในการใช้ทรัพยากร เช่น กลุ่มผู้ใช้น้ำ และกลุ่มจัดการป่าไม้สามารถรู้ขอบเขตของผู้ใช้และกำหนดผู้ใช้ได้ ส่วนการใช้ทรัพยากรการประมงไม่สามารถทราบขอบเขตและผู้ใช้ได้อย่างชัดเจน นอกจากนี้ยังต้องทราบและเข้าถึงคุณภาพของทรัพยากรแต่ละชนิด รวมทั้งเรื่องของการเปลี่ยนแปลงตามเวลาและสถานที่

2. การกระจายของต้นทุนและกำไร หมายถึง การที่มองถึงการได้รับประโยชน์จากการลงทุนของสมาชิก

3. คุณลักษณะของประชากร เช่น ทรัพยากรชนิดใดสามารถนำมาใช้ได้หรือไม่ทรัพยากรแต่ละอย่างมีฤดูกาลที่แตกต่าง ศักยภาพของทรัพยากรบางชนิดสามารถใช้คนเดียวดูแลคนเดียวและบางชนิดใช้ได้ร่วมกับคนจำนวนมากและต้องดูแลร่วมกัน คุณลักษณะของผู้ใช้ที่มีความแตกต่างกันอาจจะต้องมีการพึ่งพากัน มีความขัดแย้งกันหรือมีเรื่องคล้ายคลึงกันหรือมีเรื่องความคล้ายคลึงและความแตกต่างของผู้ใช้เข้ามาเกี่ยวข้อง ตลอดจนพิจารณาถึงพื้นฐานประเพณีวัฒนธรรมของผู้ใช้ด้วย

วีระ ภาคอุทัย และคณะ (2535 : 29) ได้กล่าวว่า การจัดการป่าไม้ของเกษตรกร ส่วนมาก เป็นการติดตามความเชื่อมาแต่ในอดีต ป่าดังกล่าวได้แก่ ป่าปูด้า หรือป่าดอนปูด้า และป่าช้า เป็นต้น ซึ่งป่าลักษณะดังกล่าวมีกระจายไปตามหมู่บ้านต่าง ๆ ที่ตั้งมานานแล้ว ซึ่งภายหลังทางราชการได้ปรับสภาพเป็นที่สาธารณะของหมู่บ้าน ในการจัดการป่าดังกล่าว แต่ละหมู่บ้านมีกฎเกณฑ์การรักษาป่าโดยผ่านความเชื่อ เช่น ถ้าใครตัดไม้ในเขตดอนปูด้าจะมีอันเป็นไปต่างๆ นานา และหมู่บ้านได้ออกกฎเกณฑ์เพิ่มเติม เช่น ใครตัดต้นไม้ถูกปรับคันละ 500 บาท ซึ่ง กฎดังกล่าวเป็นที่ยอมรับของคนในหมู่บ้านนั้น

5. พระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่มีต่อการอนุรักษ์และการปลูกป่า

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงสร้างความตระหนักมีความรักป่าไม้ ให้ยืนยง โดยการปลูกฝังจิตสำนึกแก่ประชาชน “เจ้าหน้าที่ป่าไม้ควรจะปลูกต้นไม้ลงในใจคนเสียก่อน แล้วคนเหล่านั้นก็จะปลูกต้นไม้ลงบนแผ่นดินและรักษาต้นไม้ด้วยตนเอง” พระองค์ได้พระราชทานพระราชดำริสำหรับการปลูกป่าดังนี้

5.1 ปลูกป่าโดยไม่ต้องปลูก คือ

5.1.1 เลือกให้ได้เหมาะสม แล้วก็ทิ้งป่านั้นไว้ตรงนั้น ไม่ต้องไปทำอะไรเลย ป่าจะเจริญเติบโตขึ้นมาเป็นป่าสมบูรณ์โดยไม่ต้องปลูกอะไร

5.1.2 ไม่ไปรบกวนป่าหรือตอแยะต้นไม้ เพียงแต่คุ้มครองให้ขึ้นเองได้เท่านั้น

5.1.3 ในสภาพป่าเต็งรัง ป่าเสื่อมโทรม ไม่ต้องทำอะไรเพราะตอไม้จะแตกกิ่งออกมาอีก ถึงแม้ต้นไม้สวย แต่ก็เริ่มต้นไม้ใหญ่ได้

5.2 ปลูกป่าในที่สูง ใช้ไม้จำพวกที่มีเมล็ดทั้งหลาย ปลูกบนยอดพื้นที่สูง เมื่อโตแล้วออกฝัก ออกดอก ก็จะลอยตกลงมา แล้วงอกเองในที่ต่ำต่อไป เป็นการขยายพันธุ์โดยธรรมชาติ

5.3 ปลูกป่าต้นน้ำลำธารหรือปลูกป่าธรรมชาติ

5.3.1 ปลูกไม้ที่มีอยู่เดิม คือ ศึกษาดูก่อนว่าพืชพันธุ์ไม้ดั้งเดิมมีอะไรบ้าง แล้วปลูกแซมตามรายการชนิดต้นไม้ที่ศึกษามาได้

5.3.2 งดปลูกไม้ผิดแผกไปจากเดิม ไม่ควรนำไม้แปลกปลอมต่างพันธุ์ต่างถิ่นเข้ามาปลูกโดยยังไม่ได้ศึกษาอย่างแน่ชัดเสียก่อน

5.4 การปลูกทดแทน ในปี พ.ศ. 2543 ประเทศไทยมีพื้นที่ป่าเหลือเพียงร้อยละ 33.96 ของพื้นที่ทั้งประเทศหรือประมาณ 109 ล้านไร่เท่านั้น หากจะเพิ่มเนื้อที่ให้ได้ร้อยละ 40 ของพื้นที่ประเทศแล้วคนไทยต้องช่วยกันปลูกป่าถึง 19 ล้านไร่ จึงจะเพิ่มป่าไม้ได้ครบตาม

เป้าหมายที่กำหนดไว้ ในนโยบายการปลูกป่าแห่งชาติ พ.ศ. 2528 การปลูกป่าทดแทนจึงเป็น
แนวทางทฤษฎีการพัฒนาป่าไม้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ วิจารณ์ที่ได้พระราชทาน คือ

5.4.1 ปลูกป่าพื้นที่ป่าเสื่อมโทรมหรือพื้นที่ดินน้ำลำธาร

5.4.2 ปลูกป่าทดแทนตามไหล่เขา ต้องปลูกต้นไม้หลาย ๆ ชนิด เพื่อใช้
ประโยชน์เนกประสงค์

5.4.3 ปลูกป่าทดแทนบริเวณต้นน้ำบนยอดเขาและเนินสูง

5.4.4 ปลูกป่าที่ยอดเขา เพื่อลุ่มน้ำตอนล่าง

5.4.5 ปลูกป่าบริเวณอ่างเก็บน้ำ

5.4.6 ปลูกป่าเพื่อพัฒนาลุ่มน้ำ

5.4.7 ปลูกป่าให้ราษฎรมีรายได้เพิ่มขึ้น

5.4.8 ปลูกป่าเสริมธรรมชาติ เพื่อเพิ่มที่อยู่อาศัยแก่สัตว์

การปลูกป่า 3 อย่างได้ประโยชน์ 4 อย่าง รัชองค์มีพระราชดำรัสดังนี้ การปลูก ถ้า
จะให้ราษฎรมีประโยชน์ให้เขาอยู่ได้ ให้ใช้วิธีปลูกไม้ 3 อย่าง แต่ได้ประโยชน์ 4 อย่าง คือ
ไม้ใช้สอย ไม้กินได้ ไม้เศรษฐกิจ โดยปลูกทรงรับการชลประทาน ปลูกรับซับน้ำ และปลูก
อุดช่วงไหล่ตามร่องห้วยโดยรับน้ำฝนอย่างเดียวประโยชน์อย่างที่ 4 สามารถช่วยอนุรักษ์ดิน
และน้ำ (สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดมหาสารคาม. 2548 : 27-28)

6. การใช้ประโยชน์จากป่าในชุมชน

ศาสตราจารย์ เสาวคนธ์ และคณะ (2536 : 48) ได้ศึกษาการพึ่งพิงป่าและผลิตภัณฑ์จาก
ป่าเพื่อให้มีอาหารพอบริโภคในครัวเรือน พบว่า ภายหลังจากปิดป่า ครัวเรือนหมู่บ้านใกล้เคียง
ป่าพึ่งพิงป่ามีจำนวนน้อยลง อาหารป่ามีจำนวนผู้ไปเก็บลดลงมาก ได้แก่ สัตว์ป่า หน่อไม้และ
ผลไม้ ส่วนเห็ดและผักก็ลดลงเช่นกัน แต่ลดลงไม่มากนัก นอกจากนี้ยังพบว่าความถี่ชนิดและ
ปริมาณอาหารที่บริโภคในครัวเรือนของหมู่บ้านใกล้เคียงป่าในด้านอาหารและทรัพยากรอื่น ๆ
มากกว่าชาวบ้านในหมู่บ้านไกลป่า ทั้งในระยะก่อนและหลังปิดป่าเช่นเดียวกับสุทัศน์ เติญสาย
ทอง (2535 : 20) ที่ได้วิจัยป่าชุมชนบ้านหนองโพธิ์ ตำบลตำหนักตะกั่ว อำเภอด่านขุนทด
จังหวัดนครราชสีมา พบว่า ปัจจุบันป่าชุมชนภาคตะวันออก เนียงเหนือ มีความสัมพันธ์
ใกล้ชิดกับชุมชน คือ ชุมชนได้อาศัยประโยชน์ต่าง ๆ จากป่า คือ เป็นแหล่งอาหาร เป็น
แหล่งวัสดุก่อสร้าง เครื่องมือเครื่องใช้ สมุนไพรและแหล่งเชื้อเพลิง ปัญหาที่เกิดขึ้นคือ ป่า
ชุมชนได้แก่ ป่าวัด ป่าทำเลเลี้ยงสัตว์ ป่าคอนปู่ตา ป่าช้า กำลังลดลงทั้งขนาดและความอุดม
สมบูรณ์ ดังนั้นเพื่อเป็นการอนุรักษ์ป่าชุมชนประเภทดังกล่าวไว้เพื่อชุมชนได้ใช้ประโยชน์ได้

ตลอดไป จึงมุ่งศึกษาปัจจัยต่าง ๆ ที่มีผลต่อการดำรงอยู่ของป่ามีด้านการใช้ประโยชน์จากป่าเพื่อการดำรงชีวิตและด้านการต่อสู้เพื่อให้ป่าคงอยู่คู่บ้านคูเมืองมากที่สุดดังที่ ธรณสิทธิ์ มณีไสย์ (2532 : 85) ได้ศึกษาการใช้ประโยชน์ป่าไม้ของราษฎรบ้านโนนศรีสวัสดิ์ ตำบลคงมูล อำเภอหนองกรศรี จังหวัดกาฬสินธุ์ พบว่า มีการนำส่วนของพืชที่เป็นผล ใบ กิ่งสดและส่วนที่เป็นตามาใช้ไม้ฟืนเป็นการเก็บเพื่อนำมาใช้ในครอบครัวเท่านั้น ถ่าน แห่่งที่ได้นำมาเผาส่วนใหญ่ได้จากฟาร์มของครัวเรือนที่ยังมีไม้ยืนต้นขึ้นกระจัดกระจาย ชนิดของไม้ที่นำมาทำถ่าน ได้แก่ ไม้เต็ง รั้ง พลวง ชาด แดง กระบาก ตระกร้อ และมะขาม ไม้ผลหรือพืช โดยทั่วไปที่บริโภคมี 25 ชนิด โดยที่บริโภคส่วนใหญ่มากที่สุด สำหรับชนิดของไม้เนียมบริโภคมี 22 ชนิด ไม้โครงสร้างหรือวัสดุก่อสร้าง เป็นการนำไม้มาใช้ประโยชน์ในครัวเรือนเท่านั้น ส่วนมากนำมาใช้โดยทั่วไป และชนิดไม้ที่นิยมนำมาใช้มากที่สุด คือ ไม้เต็ง ส่วนที่เป็นเนื้อไม้จะถูกนำมาใช้เป็น ใช้ประโยชน์เพื่องานหัตถกรรมโดยการนำมาทำด้ามจอบ เสียม เฟอ์นเจอร์ ภายในครัวเรือนหรือด้ามมีดหรือด้ามขวาน เตียง โต๊ะ ไม้ก่อสร้าง ส่วนใหญ่ได้จากการซื้อไม้และการเก็บหาจากฟาร์มของครัวเรือนที่มีไม้ยืนต้นขึ้นกระจัดกระจาย ชนิดของไม้โดยทั่วไปที่นำมาก่อสร้างบ้าน ได้แก่ พลวง เต็ง รัก ชาด ตะเคียนหิน มะค่าโมง พะยอม และตะเคียนทอง ซึ่ง วิยุทธ์ จำรัสพันธุ์ และคณะ (2535 : 53) ได้ทำการวิจัยเรื่องการจัดการทรัพยากรป่าชุมชน โดยองค์การท้องถิ่น ทำให้ทราบว่า การใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนคงจังหวัด ตำบลคงมูล อำเภอกมลาไสย จังหวัดกาฬสินธุ์ ชาวบ้านก็จะไปใช้ประโยชน์ ดังนี้

1. เก็บเห็ด เพราะป่าแห่งนี้เป็นป่าที่เหลืออยู่เพียงแห่งเดียวในเขตนี้ จึงมีชาวบ้านหลายหมู่บ้านได้มาใช้ประโยชน์จากคงจังหวัดแห่งนี้ ดังนี้ บ้านโนนเมือง บ้านเวง บ้านสีฐาน และบ้านค้อ
2. เก็บฟืน คงจังหวัดใช้เป็นแหล่งเชื้อเพลิงที่มีความสำคัญมาก ต่อชาวบ้านโนนเมืองทั้ง 3 หมู่บ้าน เพราะใช้เป็นที่เก็บฟืนเล็กๆ แต่มีข้อห้ามว่าห้ามตัดต้นไม้เล็กๆ มาทำฟืน จะเก็บได้เฉพาะที่ตายแล้วเท่านั้นและไม้ที่ไม่ค่อยจะมีประโยชน์ด้วย
3. ใช้เป็นอาหารที่ป่า เพราะทุกวันจะมีชาวบ้านเข้าป่าดงจังหวัดเพื่อขุดมันป่าที่ชาวบ้านเรียกว่า มันฮิมหรือมันนาก เพื่อนำมาทำเป็นอาหารในบ้าน เพราะในป่าดงจังหวัดแห่งนี้มีมันขึ้นเป็นจำนวนมาก
4. ใช้เป็นที่เก็บสมุนไพรของหมอยาบางคนที่นิยมการรักษาแบบพื้นบ้านอยู่ ซึ่งจากการสอบถามก็มีสมุนไพรเหมือนกัน เพราะทุกวันนี้ชาวบ้านไม่ค่อยให้ความสำคัญกับการรักษาแบบนี้แล้ว เช่น นมแมว สาบเสือ ฯลฯ

5. ไร่เป็นสถานที่เลี้ยงสัตว์ของชาวบ้าน 3 หมู่บ้าน รอบๆ ไร่ในฤดูทำนา
 กล้าโดยสรุป ไร่ชุมชนเป็นกระบวนการทางสังคมการรวมตัวกันขององค์กร
 ประชาชนในระดับชุมชนหรือระดับเครือข่ายภายในระบบนิเวศแห่งหนึ่ง เพื่อการใช้
 ประโยชน์และการจัดการทรัพยากรดิน น้ำ ไร่ ซึ่งถือเป็นทรัพย์สินส่วนรวมของท้องถิ่นอย่าง
 ยั่งยืนและเป็นธรรมเนียมพื้นฐานของระบบความคิด ภูมิปัญญา อุดมการณ์และสิทธิชุมชน ซึ่ง
 เน้นหลักการทางศีลธรรมและความมั่นคงในการยังชีพของชุมชนเป็นสำคัญ

บริบทพื้นที่วิจัย

1. บริบทของชุมชนบ้านเก่าเดือน ม.6-7 ในพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งคลอง

1.1 ข้อมูลทั่วไป

ตำบลทุ่งคลอง เดิมอยู่ในการปกครองของอำเภอสหพันธ์ เมื่อปี 2515 ได้มีการ
 แบ่งการปกครองเป็นอำเภอคำม่วง สาเหตุที่เรียกว่า "ตำบลทุ่งคลอง"เนื่องจากมีตำนานเล่าว่า มี
 เจ้าเมืองฟ้าแดดสงยาง มีธิดาอยู่องค์เดียวและเลี้ยงจระเข้ไว้ 2 ตัว ชื่อ บักทองแดง และ บักเห่า
 เวลาที่พระธิดาลงอาบน้ำก็จะขี่จระเข้ตัวใดตัวหนึ่งเปลี่ยนกัน จระเข้บักเห่าก็อิจฉาจึงได้ออม
 พระธิดาซ่อนไว้ไม่ให้บักทองแดงเห็นพระธิดาหายใจไม่ออกจึงตายในปากของบักเห่า จระเข้
 บักเห่ากลัวความผิดจึงหนีไปเจ้าเมืองจึงให้เสนาอำมาตย์ไล่ล่าจระเข้มีเสนาอำมาตย์กลุ่มหนึ่งนั่ง
 รอคอยอยู่หลายวันไม่เห็นมาจึงเรียกว่า "ทุ่งคอง"ซึ่งในภาษาอีสานแปลว่า "รอคอย" และได้
 เปลี่ยนเป็น "ทุ่งคลอง"จึงใช้เป็นที่ตำบลมาจนถึงปัจจุบันนี้

2. ลักษณะที่ตั้งและอาณาเขต

2.1 สภาพทั่วไปของตำบล :

2.1.1 ที่ตั้ง

องค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งคลองตั้งอยู่บริเวณทิศตะวันตกของอำเภอคำม่วง
 อยู่ห่างจากอำเภอคำม่วงประมาณ 3 กิโลเมตร อยู่ทางทิศเหนือของจังหวัดกาฬสินธุ์ อยู่ห่างจาก
 จังหวัดกาฬสินธุ์ประมาณ 87 กิโลเมตร และห่างจากกรุงเทพฯประมาณ 607 กิโลเมตร โดยมี
 อาณาเขตคำต่อดังนี้

ทิศเหนือ ติดกับ ตำบลนาทัน อำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์

ทิศใต้ ติดกับ ตำบลโพน อำเภอคำม่วงจังหวัดกาฬสินธุ์

ทิศตะวันออก ติดกับ ตำบลคินจี่ อำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์

ทิศตะวันตกติดกับ ตำบลหนองซ้าง กิ่งอำเภอสามชัย จังหวัดกาฬสินธุ์

2.1.2 เนื้อที่

ตำบลทุ่งคลองมีเนื้อที่ประมาณ 56,435 ตารางกิโลเมตร หรือ 35,271 ไร่ เนื้อที่องค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งคลอง 50,835 ตารางกิโลเมตร หรือ 31,771 ไร่

2.1.3 ภูมิประเทศและภูมิอากาศ

ลักษณะภูมิประเทศโดยทั่วไปขององค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งคลอง โดยส่วนใหญ่เป็นที่ราบเชิงเขา มีลำห้วย 5 สาย หนอง บึงจำนวน 10 แห่ง สภาพดินเป็นดินร่วนปนทรายเหมาะสำหรับการพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร ทั้งการเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์รวมทั้งการพัฒนาเพื่อการอุปโภคและบริโภค ลักษณะภูมิอากาศมี 3 ฤดู คือ ฤดูร้อน เริ่มประมาณเดือนมีนาคม-พฤษภาคม ของทุกปี ฤดูฝน เริ่มประมาณเดือนพฤษภาคม-ตุลาคม ของทุกปี ฤดูหนาวเริ่มประมาณเดือนตุลาคม-กุมภาพันธ์ ของทุกปี

2.1.4 จำนวนหมู่บ้าน

ตำบลทุ่งคลองมีหมู่บ้านทั้งหมด 8 หมู่บ้าน แบ่งเป็นหมู่บ้านที่อยู่ในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งคลองทั้งหมด 7 หมู่บ้าน ได้แก่ 1,2,3,6,7,11,12 และหมู่บ้านที่อยู่ในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งคลองเพียงบางส่วนอีกหนึ่งหมู่บ้าน คือ หมู่ 8 ประกอบด้วยตำบลทุ่งคลองมีประชากรแยกเป็น ชาย 2,372 หญิง 2,399 คน รวม 4,771 คน 1,164 ครัวเรือน

ตารางที่ 1 แสดงประชากรตำบลทุ่งคลอง อำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์

หมู่ที่	ประชากรชาย	ประชากรหญิง	รวม
บ้านทุ่งคลอง หมู่ 1	324	299	623
บ้านโนนสะอาด หมู่ 2	304	319	623
บ้านคำพิมูล หมู่ 3	525	482	1,007
บ้านเก่าเตื่อ หมู่ 6	245	257	511
บ้านเก่าเตื่อ หมู่ 7	281	324	605
บ้านสันเมือง หมู่ 8	59	52	111
บ้านคำพิมูลพัฒนา หมู่ 11	335	383	718
บ้านทุ่งคลอง หมู่ 12	290	283	573
รวมทั้งหมด	2,372	2,377	4,771

(แหล่งที่มา : สำนักงานทะเบียนราษฎร 2552)

2.1.5 ท้องถิ่นอื่นในเขตตำบลทุ่งคลอง

มีจำนวน 1 แห่ง เทศบาลตำบลคำม่วง

2.2 สภาพเศรษฐกิจ

2.2.1 อาชีพ

เนื่องจากสภาพพื้นที่ที่ตั้งอยู่ในสภาพพื้นที่ราบเชิงเขา สภาพพื้นที่ที่มีความเหมาะสมกับการทำการเกษตร ประชากรส่วนใหญ่ในพื้นที่จึงประกอบอาชีพเกษตรกรรม เช่น ทำนา ทำไร่ เช่น อ้อย มันสำปะหลัง ทำสวนผลไม้ ปลูกผักสวนครัว นอกจากนี้ยังมีการประกอบอาชีพรับจ้างและค้าขาย

1) การเกษตร

องค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งคลอง มีพื้นที่ทำการเกษตรทั้งสิ้นประมาณ 12,399 ไร่ จำแนกเป็นพื้นที่นาข้าว จำนวน 8,732 ไร่ พื้นที่ปลูกพืชไร่ จำนวน 3,635 ไร่ พื้นที่ไม้ผลและไม้ยืนต้น จำนวน 32 ไร่ พื้นที่ประมงเพาะเลี้ยง 3.2 ไร่ และพื้นที่อื่น ๆ ประมาณ (ที่อยู่อาศัย, ที่สาธารณะ, ภูเขา) จำนวน 7,981 ไร่

2) การพาณิชย์

2.1) ปั้มน้ำมัน	จำนวน 2 แห่ง
2.2) โรงสี	จำนวน 15 แห่ง
2.3) ร้านค้า	จำนวน 40 แห่ง
2.4) ร้านค้าวัสดุก่อสร้าง	จำนวน 2 แห่ง

2.3 สภาพทางสังคม

2.3.1 การศึกษา

- 1) โรงเรียนประถมศึกษา จำนวน 1 แห่ง
- 2) โรงเรียนประถมศึกษาและขยายโอกาส จำนวน 3 แห่ง
- 3) ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก จำนวน 4 แห่ง
- 4) วิทยาลัยการอาชีพ จำนวน 1 แห่ง
- 5) ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้านห้องสมุดประชาชน จำนวน 5 แห่ง

2.3.2 สถาบันและองค์กรศาสนา

- 1) ประชาชนโดยส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ร้อยละ 100
- 2) วัด จำนวน 6 แห่ง
- 3) สำนักสงฆ์ จำนวน 3 แห่ง

4) ฌาปนกิจสถานกิจ จำนวน 2 แห่ง

2.3.3 การสาธารณสุข

- 1) อัตราการมีและใช้ส้วมราคน้ำ ร้อยละ 100
- 2) สถานีอนามัยประจำตำบลและหมู่บ้าน จำนวน 1 แห่ง
- 3) ศูนย์สาธารณสุขมูลฐาน จำนวน 7 แห่ง
- 4) กองทุนยาและเวชภัณฑ์หมู่บ้าน จำนวน 7 แห่ง

2.3.4 ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

- 1) สถานีตำรวจ จำนวน - แห่ง
- 2) สถานีดับเพลิง จำนวน - แห่ง
- 3) ป้อมยามสายตรวจ จำนวน - แห่ง
- 4) ป้อมยามหมู่บ้าน จำนวน 6 แห่ง

2.4 การบริการพื้นฐาน

2.4.1 การคมนาคม

องค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งคลองมีถนนสายหลักที่ใช้ในการคมนาคมในตำบล ดังนี้

1) ถนนลาดยางจากอำเภอคำม่วง-อำเภอวังสามหมอ(ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 2253) ซึ่งผ่านหมู่บ้านในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งคลอง คือหมู่ที่ 1,2,3 และหมู่ที่ 11 ลักษณะเป็นถนนลาดยาง

2) ถนนลาดยางจากตำบลโพน- บ้านคำพิมูล (ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 227) ซึ่งผ่านหมู่บ้านในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งคลองคือหมู่ 3 และหมู่ 11 รวมระยะทาง 7 กิโลเมตร

3) ถนนลาดยางจากหมู่ 1 ตำบลนาพัน(ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 2253) ระยะทางประมาณ 1 กิโลเมตร

4) ถนนลูกรังจากบ้านทุ่งคลอง-บ้านดินจี่ ซึ่งผ่านหมู่บ้านในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งคลอง คือ หมู่ 1,6 และหมู่ 7 ระยะทางประมาณ 7 กิโลเมตร

2.4.2 การโทรคมนาคม

ภายในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งคลองการคมนาคมยังไม่สะดวกเท่าที่ควร เนื่องจากโทรศัพท์สาธารณะไม่เพียงพอกับความต้องการของประชาชน ปัจจุบันมีตู้โทรศัพท์ในเขต จำนวน 11 แห่ง

2.4.3 การไฟฟ้า

องค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งคลองมีกระแสไฟฟ้าครบทุกหมู่บ้าน แต่ยังมีบางครัวเรือนที่ย้ายชุมชนไปตั้งอยู่นอกเขตไฟฟ้าและยังมีบางหมู่บ้านที่ยังขาดไฟสาธารณะส่องสว่าง

2.4.4 ประปา

องค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งคลองยังขาดแคลนน้ำที่สะอาด ยังต้องการความช่วยเหลือจากหน่วยงานอื่น เนื่องจากไม่มีแหล่งน้ำไว้ใช้นอกฤดูฝนทำให้เป็นปัญหาทำให้ขาดแคลนน้ำสะอาดในการอุปโภคบริโภค

2.4.5 แหล่งน้ำธรรมชาติ

- 1) ลำห้วย 5 สาย
- 2) บึง หนอง 10 แห่ง

2.4.6 แหล่งน้ำที่สร้างขึ้น

- 1) ฝาย 5 แห่ง
- 2) บ่อน้ำดื่ม 8 แห่ง
- 3) สระเก็บน้ำ 13 แห่ง
- 4) บ่อบาดาล 14 แห่ง
- 5) ประปาหมู่บ้าน 6 แห่ง
- 6) คลองส่งน้ำ 1 แห่ง
- 7) อ่างเก็บน้ำ 2 แห่ง

2.4.7 การสังคมสงเคราะห์และสวัสดิการสังคม

- 1) คนชราที่มีอายุเกิน 60 ปีบริบูรณ์และมีรายได้น้อยไม่เพียงพอต่อการเลี้ยงชีพมีสิทธิรับเงินช่วยเหลือเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุหรือเงินช่วยเหลือจากรัฐตามที่กฎหมายกำหนด
- 2) ผู้ที่ติดเชื้อเอดส์ได้รับการสงเคราะห์เบี้ยยังชีพ
- 3) ผู้พิการได้รับการสงเคราะห์เบี้ยยังชีพ

2.4.8 การกำจัดขยะมูลฝอย

องค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งคลองได้ดำเนินการจัดเก็บขยะมูลฝอยรวมถึงการจัดเก็บค่าธรรมเนียม กำจัดขยะโดยวิธีการเผา และมีรถยนต์บรรทุกขยะมูลฝอย

2.4.9 สถานที่ท่องเที่ยว องค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งคลองมีแหล่งท่องเที่ยว

ดังนี้

1) โครงการอนุรักษ์ป่าชุมชนภูพันหยอด ตั้งอยู่ที่หมู่ 7 บ้านเก่าเคื่อ ตำบลทุ่งคลอง อำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นภูเขาสูงซึ่งสูงจากระดับน้ำทะเล ประมาณ 300 เมตร มีทรัพยากรป่าไม้และสัตว์ป่าที่อุดมสมบูรณ์ สภาพป่าเป็นป่าเต็งรัง มีความหลากหลายของพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์อยู่เป็นจำนวนมาก องค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งคลองจึงได้ดำเนินการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติเชิงนิเวศน์

2) ศูนย์ผ้าไหมแพรวา ตั้งอยู่ที่บ้านเก่าเคื่อ หมู่ 7 ตำบลทุ่งคลอง อำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นศูนย์สาธิตแสดงผ้าไหมแพรวา พร้อมทั้งจำหน่ายผ้าไหมแพรวาและของที่ระลึก

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ประมวลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งในและต่างประเทศดังนี้

1. งานวิจัยในประเทศ

รณสิทธิ์ มณีไสย์ (2532 : 54 - 57) ได้ศึกษาการใช้ประโยชน์ป่าไม้ของราษฎรโนนศรีสวัสดิ์ ตำบลลงมูล อำเภอหนองสูงศรี จังหวัดกาฬสินธุ์ พบว่ามีการนำส่วนของพืชที่เป็นผล ใบ กิ่งสดและส่วนที่เป็นตามาใช้ไม้พินเป็นการเก็บมาเพื่อใช้ภายในครอบครัวเท่านั้น ส่วนที่เหลือที่ได้มาเผาเป็นส่วนใหญ่ได้จากครัวเรือนเอง ที่ยังมีไม้ยืนต้นขึ้นกระจัดกระจายชนิดของไม้ที่นำมา ใช้ทำถ่าน ได้แก่ ไม้เต็ง ไม้รัง พลวง ชาด แดง กระบาก ตระกร้อและมะขาม ไม้ผลหรือพืชโดยทั่วไปที่บริเวณมี 25 ชนิด โดยที่บริเวณส่วนใบมากที่สุด สำหรับชนิดของไม้ที่นิยมบริเวณมี 22 ชนิด ไม้โครงสร้างหรือวัสดุก่อสร้าง เป็นการนำมาใช้ประโยชน์ในครัวเรือนเท่านั้น ส่วนมากนำมาใช้โดยทั่วไปและชนิดไม้ที่นิยมมากที่สุดคือ ไม้เต็ง ส่วนที่เป็นเนื้อจะถูกนำมาใช้เป็นส่วนใหญ่ งานหัตถกรรมใช้ประโยชน์เพื่องานหัตถกรรมโดยการนำมาทำค้ำจอบ เสียม เฟอร์นิเจอร์ภายในครัวเรือน ค้ำมิดหรือค้ำมขวาน เตียงและโต๊ะไม้ ก่อสร้างบ้านส่วนใหญ่ได้จากการซื้อไม้ และการเก็บหาจากฟาร์มของครัวเรือนที่มีไม้ยืนต้นขึ้นอยู่อย่างกระจัดกระจาย ชนิดของไม้โดยทั่วไปที่นำมาก่อสร้างบ้าน ได้แก่ พลวง เต็ง รัง ชาด ตะเคียนหินและมะค่าโมง

เจิมศักดิ์ ปิ่นทองและคณะ (2534 : 37) กล่าวไว้ในงานการศึกษาเรื่อง วิวัฒนาการของการบุกเบิกที่ดินทำกินว่านโยบายเรื่องป่าชุมชนที่ให้ชุมชนมีกรรมสิทธิ์ร่วม มีความเป็นไปได้สูง

ในภาคเหนือตอนบนและภาคอีสาน เพราะเมืองครุฑชาวบ้านที่แข็งแกร่งกว่าภาคอื่น ๆ แต่อย่างไรก็ตามสถาบันของชุมชน หรือองค์กรของชาวบ้านน่าจะได้รับการส่งเสริมและพัฒนาให้เป็นนิติบุคคลให้สามารถเป็นเจ้าของที่ดินและป่าชุมชนนั้นได้ นโยบายการให้เอกสารสิทธิ์แก่ชุมชนก็จะเป็นมาตรฐานการเสริมที่ชุมชนจะได้ใช้อำนาจของกฎหมายป้องกันการเข้ายึดพื้นที่ของบุคคลภายนอก

บัญชา แก้วส่อง และคณะ (2535 : 82) ได้ศึกษาชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือกรณีศึกษาหมู่บ้านในป่าภูถิณสวนทราย อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย พบว่า

1. ชุมชนมีศักยภาพในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ โดยชุมชนได้มีการ รวมตัวจัดตั้งองค์กรอนุรักษ์ป่าขึ้นมาเพื่อต่อต้านกับการให้สัมปทานของภาครัฐ ซึ่งกระบวนการต่อสู้ชุมชนเป็นผู้ดำเนินการเองทั้งหมด แต่การรวมตัวกันจนถึงการเดินทางประท้วง

2. ชุมชนที่มีศักยภาพในการอนุรักษ์และพัฒนาระบบนิเวศได้เป็นอย่างดี โดยการวางกฎเกณฑ์ร่วมกันในการใช้ประโยชน์ ร่วมกันก่อสร้างเหมืองฝาย เพื่อพัฒนาแหล่งน้ำชลประทาน

3. ชุมชนมีศักยภาพในการสืบทอด และพัฒนาความเป็นชุมชน โดยการสร้างองค์กรให้เข้มแข็ง ในป่าชุมชนเป็นแหล่งประกอบพิธีกรรมต่างๆ ตามภูมิปัญญาท้องถิ่น

วิยุทธ์ จำรัสพันธุ์ และคณะ (2535 : 92) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การจัดการป่าชุมชน โดยองค์กรท้องถิ่น ผลการศึกษาปรากฏว่า ในการจัดการป่าชุมชนของชาวบ้านมีทั้งอาศัยระบบความเชื่ออันเป็นพื้นฐานทางวัฒนธรรมของชุมชนและพลังกลุ่มในรูปของคณะกรรมการ เป็นกลไกสำคัญในการกำหนดความสัมพันธ์ของคนในชุมชน ในการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน ซึ่งอยู่ในสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติ ไม่ว่าชุมชนจะจัดการป่าชุมชนโดยอาศัยกลไกใดก็ตาม ล้วนแล้วแต่จะสะท้อนให้เห็นถึงความสามารถของชุมชน ในการจัดการความสัมพันธ์ของคนในชุมชนได้อย่างเป็นระบบระเบียบ และภายใต้ระบบการจัดการนั้นๆ ได้ทำให้ชุมชนได้รับการตอบสนองความต้องการและความสามารถดำรงไว้ซึ่งรากฐานทางวัฒนธรรมของชุมชน รวมทั้งก่อให้เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ

นอกจากนั้นการจัดการป่าชุมชนขององค์กรในท้องถิ่นล้วนแล้วแต่ให้บทเรียนแก่องค์กรอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องหรือมีความสนใจในเรื่องนี้หลายประการ คือ

ประการแรกการจัดการป่าชุมชนต้องสามารถสนองความต้องการของคนในชุมชน แม้ว่าการจัดการนั้น จะเน้นในเรื่องของการอนุรักษ์แต่ต้องเปิดช่องให้ประชาชนได้ใช้ประโยชน์ เป็นแรงจูงใจให้เขาได้เข้ามาช่วยดูแลรักษาป่า

ประการที่สอง การจัดการป่าชุมชนต้องมีกฎระเบียบที่ชุมชนเห็นพ้องต้องกัน แต่การปฏิบัติให้เป็นไปตามกฎเกณฑ์ต้องมีความยืดหยุ่น ไม่ใช่เน้นแต่การดำเนินการให้เป็นไปตามกฎเพียงอย่างเดียว

ประการสุดท้าย กฎเกณฑ์ของชุมชนที่จัดตั้งขึ้นมาจะสอดคล้องกับความเห็นของชาวบ้านแล้ว กฎเกณฑ์เหล่านั้นสามารถปรับปรุงเปลี่ยนแปลงได้เมื่อสถานการณ์ของชุมชนเปลี่ยนไปโดยการตกลงร่วมกันของชาวบ้าน

สุวิทย์ วีระศาสตร์ และคณะ (2535 : 94) ได้ศึกษาป่าชุมชนอีสานและได้ข้อสรุปในประเด็นศักยภาพของชุมชนในการอนุรักษ์ป่า พบว่าการอนุรักษ์ป่าชุมชนที่ประสบความสำเร็จ เพราะมีปัจจัยต่อไปนี้

1. องค์การชุมชน โดยเฉพาะผู้ใหญ่บ้าน กรรมการหมู่บ้านและเจ้าอาวาสที่เข้มแข็งและทำงานอย่างค้ำเอื้อกันนานพอสมควร หากผู้นำของชุมชนมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ป่าชุมชน เพราะเห็นคุณค่าของป่าแล้วลงมือทำ ชาวบ้านอีสานส่วนใหญ่มักจะเชื่อผู้นำ ยินดีที่จะทำตามอยู่แล้ว

2. ชุมชนที่ประสบความสำเร็จมักจะออกกฎหมู่บ้านมาลงโทษคนที่ตัดไม้ในป่าชุมชนจะถูกปรับเงินต้นละ 500-1,500บาท เมื่อออกกฎแล้วคณะกรรมการหมู่บ้านจะช่วยกันสอดส่องดูแล โดยมีลูกบ้านคอยเป็นหูเป็นตาอีกทางหนึ่งเมื่อพบผู้กระทำผิดก็ลงโทษตามที่ประกาศไว้

3. ป่าชุมชนที่มีขอบเขตที่ชัดเจน เช่น มีถนน มีรั้วลวดหนามหรืออยู่ใกล้บ้าน จะเป็นป่าที่รักษาไว้ได้ดี มีการละเมิดน้อยมาก

4. ป่าชุมชนที่เป็นวัดจะมีพระคอยดูแล จะเป็นป่าไม้ที่ไม่มีใครบุกรุกหรือเข้าไปตัดไม้

5. ป่าชุมชนที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อ เช่น ป่าดอนปู่ตา ชาวบ้านมีความเกรงกลัวในความศักดิ์สิทธิ์ของผีปู่ตา ชาวบ้านไม่กล้าล้วงละเมิด ป่าซำก็เป็นอีกป่าหนึ่งที่ชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่เข้าไปตัดไม้มาใช้สอยเพราะเชื่อกันว่าถ้าทำจะชะล่าหรือเกิดอัปมงคลแก่ผู้กระทำ

6. ป่าชุมชนที่มีดินเลนหรือน้ำท่วมชาวบ้านมักจะไม่นุกรุกเพราะเอามาทำกินไม่ได้

อนงค์ พัฒนจักร (2535) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของสตรีในการพัฒนาทรัพยากรป่าไม้ กรณีศึกษาหมู่บ้านห้วยม่วงจังหวัดขอนแก่น ปรากฏว่าหมู่บ้านห้วยม่วง เป็นชุมชนที่เกิด

จากการย้ายถิ่นฐานจากแหล่งอื่น ๆ ที่มีความหลากหลาย และให้ความสำคัญในเรื่องของ ผลประโยชน์ในด้านรายได้หรือเศรษฐกิจเป็นหลัก ลักษณะทั่วไปของสตรีที่มีส่วนร่วมมากและ น้อย ซึ่งสตรีที่มีส่วนร่วมมากจะมีจำนวนมากกว่าสตรีที่มีส่วนร่วมน้อยปัจจัยมีความสัมพันธ์ กับระดับการมีส่วนร่วมของสตรีในการพัฒนาทรัพยากรป่าไม้คือรายได้การเข้าร่วมกิจกรรม พัฒนาชุมชนในอดีต การเป็นสมาชิกกลุ่มความคาดหวังในผลประโยชน์เชิงรูปธรรมจากชุมชน ความคาดหวังเชิงนามธรรมจากชุมชน วิธีการรับข่าวสารเกี่ยวกับทรัพยากรป่าไม้ ระดับความรู้ เกี่ยวกับทรัพยากรป่าไม้ และระดับการตระหนักถึงปัญหาทรัพยากรป่าไม้

ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับระดับการมีส่วนร่วมของสตรีในเชิงบวกคือ การเข้าร่วม กิจกรรมพัฒนาชุมชนในอดีต การเป็นสมาชิกกลุ่ม ความคาดหวังในผลประโยชน์เชิงรูปธรรม จากชุมชน วิธีการรับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับทรัพยากรป่าไม้คือรายได้การเข้าร่วมกิจกรรม พัฒนาชุมชนในอดีต การเป็นสมาชิกกลุ่มความคาดหวังในผลประโยชน์ในเชิงรูปธรรมจาก ชุมชน มีป่าที่มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับชุมชน คือ ชุมชนได้อาศัยผลประโยชน์ต่างๆ จากป่า เช่น ป่าเป็นแหล่งอาหาร เป็นแหล่งใช้สอยเพื่อเป็นฟืน สร้างคอกสัตว์ สร้างบ้านเรือน และเครื่องมือเครื่องใช้ทางการเกษตร และเป็นแหล่งเก็บสมุนไพร

บริสุทธิ กระแสร์ (2535 : 95-99) ได้ศึกษาบทบาทของวัดกับการอนุรักษ์ป่าไม้ ศึกษากรณีเฉพาะวัดบุญญานุสรณ์และวัดสุวิม โฉมปมคุณ อำเภอหนองวัวซอ จังหวัด หนองบัวลำภู พบว่า วัดบุญญานุสรณ์และวัดสุวิม โฉมปมคุณ นอกจากมีบทบาทเป็นผู้นำ ทางด้านจิตใจ มีหน้าที่อบรมสั่งสอนให้คนประพฤติชอบตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา แล้ว วัดทั้งสองยังมีบทบาทในการ อนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ วัดทั้งสองวัดมีความแตกต่างกัน แต่ ผลการปฏิบัติปรากฏว่าได้ผลดีในระดับ ปานกลาง ก่อนข้างตีมากทั้งสองวัด ปัญหาในการ อนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของวัดมีเพียงเล็กน้อย เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นในอดีต วัดทั้งสองสามารถ แก้ปัญหาเหล่านั้นได้ ปัจจุบันทั้งสองวัดไม่มีปัญหาเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้แต่ อย่างใด

ประสิทธิ์ คุณรัตน์ (2536 : 1-20) ได้กล่าวถึงการจัดการทรัพยากรป่าไม้โดยวัดป่า ว่าการกำเนิดวัดไม่ว่าวัดบ้านหรือวัดป่าย่อมเป็นความต้องการของชุมชน เพราะสถาบันศาสนา เป็นสถาบันหลักอันหนึ่งของชุมชน ต้องได้รับการสนับสนุนจากชุมชนวัด สำนักสงฆ์จึงจะ ดำรงอยู่ได้ขณะเดียวกันการดำรงอยู่ของวิถีชีวิตในชุมชนที่สุขสมบูรณ์ต้องมีวัดมีพระประจำ หมู่บ้าน ดังนั้นความผูกพันความสัมพันธ์ระหว่างบ้านกับวัดจึงแนบสนิทเนื้อเดียวกัน การ บริหารจัดการป่าวัด ชุมชนจึงมีส่วนรับผิดชอบ เช่น การก่อตั้งวัด การวางแผนที่วัดร่วมกับ

พระ การพัฒนาวัดการใช้ประโยชน์จากป่าหรือวัดป่าต่างระดับกัน ได้แก่เพียงเพื่อประกอบพิธีกรรมการใช้ประโยชน์จากผลผลิตของป่า เช่น สมุนไพร เห็ด ผักป่า ไม้พินด้วยการขออนุญาตหรือได้รับการอนุญาตเชิญชวนจากเจ้าอาวาสและด้วยการทำนุตามศรัทธาการได้ร่วมเงาร่มรื่น สงบสัมปายะ ปฏิบัติธรรม ใกล้ชุมชนและป่าธรรมชาติได้สอนธรรม เพราะความรู้ด้านจิตใจตั้งต้นที่ป่า อยู่ในป่า และเกิดขึ้นที่ป่าการได้แหล่งต้นน้ำของชุมชน วัดบางแห่งอยู่ระหว่างยอดเขาต้นน้ำ มีพื้นที่นับหมื่นไร่ จึงเป็นแหล่งต้นน้ำ ต้นกำเนิดน้ำของชุมชนตลอดปี แหล่งศึกษาธรรมชาติวิทยาและศึกษาระยะของชุมชนในโรงเรียนป่าวัดเป็นแหล่งขยายพันธุ์พืชดั้งเดิมของชุมชน ป่าวัดมีส่วนในการรักษาระบบนิเวศชุมชนของความเลวร้ายของการขาดดุลยภาพในระบบนิเวศชุมชนและป่าวัด ช่วยสร้างจิตสำนึกในการรักษาป่าของสังคมให้เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง เป็นการให้การศึกษา ผลกระทบ

แบบไม่จงใจจากของจริงและเป็นศักดิ์ศรีของชุมชนที่บ่งบอกถึงความเป็นคนรักธรรมชาติ

เสน่ห์ จามริก และคณะ (2536 : 185-186) ได้กล่าวถึง การศึกษาป่าชุมชนในภาคเหนือ ว่าประเพณีในเรื่อง วัดป่าในภาคเหนือไม่สู้จะเข้มแข็งนักเมื่อเทียบกับภาคอีสาน เพราะภาคเหนือมีพื้นที่เป็นป่าเขาส่วนมาก วัดส่วนใหญ่ตั้งอยู่บนพื้นที่ราบใกล้หมู่บ้าน วัดที่ทำหน้าที่รักษาป่าจึงมักเป็นวัดที่ตั้งอยู่ตามม่อนคอยที่ไม่ไกลจากชุมชนนัก ซึ่งลักษณะที่ตรงเหมาะสมโดยนัยกล่าวก็ไม่มีมากนัก อย่างไรก็ตามโอกาสของการที่จะผลักดันให้วัดเข้ามาดำเนินการในแนวป่าชุมชนมีสูง เนื่องจากวัดมีสถานภาพเป็นนิติบุคคล สามารถขอเช่าพื้นที่จากกรมป่าไม้ ประกอบศรัทธาของชาวบ้านที่มีต่อพระและต่อวัด ก็น่าจะมีส่วนช่วยให้กิจกรรมนี้ขยายต่อไปได้ ประเด็นสำคัญ คือ ชาวบ้านควรจะมีส่วนได้รับผลประโยชน์ในรูปของการจุนเจือจากป่าของวัดบ้าง นอกเหนือจากความอึดออดทางด้านอุดมการณ์

ผการัตน์ รัฐเขตต์ (2538 : 95) ได้ศึกษาเรื่อง ชุมชนกับการป่าไม้ โดยศึกษาจากชุมชนเกษตรกรรมชลประทาน ชุมชนเกษตรกรรมน้ำฝนและชุมชนชาวประมง พบว่า ชุมชนที่อาศัยอยู่ในภูมิภาคต่าง ๆ ทั่วประเทศ จากพื้นที่สูงสู่พื้นที่ราบและชายฝั่งทะเล ได้ระดับภูมิปัญญาท้องถิ่นในเรื่องป่าธรรมชาติไว้อย่างหลากหลาย ซึ่งภูมิปัญญาเหล่านี้ไม่เพียงแต่มีบทบาทในการรักษาป่าธรรมชาติไว้บนหลักการของการใช้ประโยชน์อย่างต่อเนื่องในแนวทางที่เหมาะสมเท่านั้น หากแต่ยังได้คำนวณวิถีชีวิตของชุมชนเกษตรกรรมให้สามารถดำเนินชีวิตอย่างมีเสถียรภาพ นิเวศวิทยาในระบบคิดของชุมชนเหล่านี้ จึงมีความหมายแห่งการดำรงชีพของมนุษย์เป็นหลักสำคัญ เป็นนิเวศวิทยาแห่งการพึ่งตนเองเพื่อการยังชีพการที่จะดำรงรักษาความรู้ และระบบแผนการจัดการป่า อันเป็นความรู้ท้องถิ่นเหล่านี้ไว้ได้ จำเป็นจะต้องรักษา

เงื่อนไขที่สำคัญ 2 ประการ คือ ประการแรก การรักษาระบบแผนการหลักเพื่อการยังชีพของชุมชนให้ยังคงดำเนินไปได้ในทิศทางที่เหมาะสม และไม่ถูกทำลายโดยการพัฒนาจากภายนอก ประการที่สอง การไม่แทรกแซงความเป็นอิสระของชุมชนในการจัดการทรัพยากรภายใต้กฎเกณฑ์ของท้องถิ่น ซึ่งจะนำมาสู่สำนึกของความเป็นเจ้าของความเป็นเจ้าของทรัพยากร อันจะนำไปสู่การปกป้องและรักษาทรัพยากรต่อไป

ชูพักตร์ สุทธิสาและคณะ (2538 : 127-129) ได้ศึกษาการจัดระบบความคิดในการอนุรักษ์ป่าชุมชนของชาวบ้าน:กรณีศึกษาป่าโคกใหญ่ อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคามพบว่าการดำเนินงานขององค์กรชาวบ้านอนุรักษ์ป่าโคกใหญ่ สามารถดำเนินงานอย่างต่อเนื่องจนประสบความสำเร็จในระดับหนึ่ง มีปัจจัยต่าง ๆ คือ

1. ปัจจัยภายใน ได้แก่ การที่มีผู้นำที่เข้มแข็ง มีความรู้ความสามารถและการมีส่วนร่วมของสมาชิกในการกำหนดระเบียบที่เป็นประโยชน์กับหมู่บ้านเอง มีแรงจูงใจที่ทำให้สมาชิกเห็นความสำคัญของการอนุรักษ์ ผู้นำและกรรมการการบริหารกลุ่มที่มีประสิทธิภาพ

2. ปัจจัยภายนอก ได้แก่ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทั้งหน่วยงานพัฒนาเอกชน รัฐบาล และหน่วยงานวิชาการได้ให้การสนับสนุนช่วยเหลืออย่างต่อเนื่องตั้งแต่เริ่มต้นจัดตั้ง และการมีส่วนร่วมอย่างสม่ำเสมอตามบทบาทหน้าที่ ซึ่งมีส่วนอย่างมากในการให้การศึกษา และให้ความสำคัญของการอนุรักษ์ สามารถกระตุ้นให้เกิดจิตสำนึกและเข้าร่วมกลุ่มอย่างเต็มใจ

3. ปัจจัยแวดล้อมอื่น ๆ ที่ทำให้สมาชิกร่วมกลุ่มกิจกรรม ได้แก่ ความต้องการร่วมกันในการที่จะใช้ประโยชน์จากป่าโคกใหญ่ในระยะยาวและความภาคภูมิใจที่เกิดจากการให้ความสนใจในรูปแบบการอนุรักษ์ของบุคคลภายนอก

เกลินี จอมเกาะ (2540 : 102) ได้ศึกษาจากป่าโคกคงเค็งกับวิถีชีวิตชุมชน อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม แล้วให้ข้อเสนอแนะว่าการอนุรักษ์ป่าที่ได้ผลดีนั้นควรมีองค์กรหรือหน่วยงานของรัฐเข้าไปดูแล โดยมีนโยบาย งบประมาณและเจ้าหน้าที่เพียงพอมีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน ขณะเดียวกันก็ให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลและใช้ประโยชน์จากป่าภายในของเขตที่หน่วยงานของรัฐได้กำหนดไว้ โดยเน้นที่การอนุรักษ์พื้นที่ป่าสถาบันวิจัยวลัยรุกขเวชและชาวบ้านที่เข้าไปใช้ประโยชน์ภายในป่าโคกคงเค็ง ควรมีกิจกรรมการอนุรักษ์ร่วมกัน เช่น การอนุรักษ์พันธุ์ไม้ดั้งเดิมภายในป่าให้คงสภาพอยู่ในสภาพเดิมมากที่สุดและช่วยกันปลูกต้นไม้ เศรษฐกิจทดแทนในพื้นที่ที่ถูกทำลาย เช่น ไม้ประดู่ ไม้มะค่า ไม้ยาง เป็นต้นหรือช่วยกันบำรุงดูแลต้นไม้ที่เกิดตามธรรมชาติ พร้อมทั้งป้องกันไฟป่าและการลักลอบตัดไม้ด้วยและ

สถาบันวิจัยวลัยรุกขเวช ควรจัดตั้งโครงการอบรมกลุ่มผู้ใช้ประโยชน์จากป่านักเรียน นักศึกษา พ่อค้าประชาชนโดยทั่วไปให้เห็นความสำคัญของการอนุรักษ์ป่าและปลูกจิตสำนึกร่วมกัน เพราะป่าคือแหล่งที่ให้ประโยชน์แก่มนุษย์ทั่วไปทั้งทางตรงและทางอ้อม

วิจิษฐ์ รัตนวรรณ (2541 : 86) ได้ศึกษาภูมิปัญญาชาวบ้านเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าชุมชนของชาวอำเภอห้วยผึ้ง จังหวัดกาฬสินธุ์ พบว่า ปัญหาการอนุรักษ์ป่าชุมชนที่เป็นนามธรรมในส่วนรวมของอำเภอห้วยผึ้ง ทำให้มีการลักลอบตัดไม้ในป่าชุมชนจำนวนมาก การสร้างกฎเกณฑ์และระเบียบต่าง ๆ ภายในชุมชนไม่ได้รับการยอมรับจากสมาชิกในชุมชน ความเชื่อเรื่องผีป่าหรือผีคุ้มครองป่าน้อยลง การพัฒนาประเทศตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1-7 มุ่งเน้นที่จะพัฒนาปัจจัยพื้นฐานในการดำเนินชีวิต เช่น มีไฟฟ้าใช้ การคมนาคมสะดวกขึ้น มีน้ำปะปาใช้ ทำให้ประชาชนขาดความน่าเชื่อถือในสิ่งที่เหนือธรรมชาติ ขาดความเกรงกลัวในเรื่องผีป่าหรือผีคุ้มครองป่า การทำบาป เพราะไม่สามารถพิสูจน์ได้ด้วยกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ ทำให้ประชาชนขาดความเชื่อ ความศรัทธา มีการตัดต้นไม้ใหญ่เป็นจำนวนมาก การเสื่อมศรัทธาในตัวผู้นำจากภาวะเศรษฐกิจในปัจจุบันทุกคนต้องทำงานเพื่อให้มีรายได้จุนเจือครอบครัว ดังนั้นผู้นำในชุมชนจึงลดบทบาททางสังคมลง ตลอดจนขาดความเป็นผู้นำในการอนุรักษ์ป่าชุมชน

ทรงคุณ จันทจร และคณะ (2542 : 79) ได้ศึกษาศักยภาพทางนิเวศวิทยาและบุทควิถีการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์จากป่าวัฒนธรรม อำเภอแกดำ จังหวัดมหาสารคาม ค้นพบประเด็นที่น่าสนใจ คือ การบุกรุกป่าวัฒนธรรมของประชาชนอย่างมีปัญหามาก แม้จะเป็นป่าช้าดอนปู่ตา ทั้งนี้เพราะว่า ประชาชนส่วนหนึ่งเริ่มเปลี่ยนแปลงความเชื่อ ไม่เกรงกลัวสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่รักษาป่า สำหรับดอนปู่ตามีการบุกรุกน้อย แต่ป่าช้าและดอนปู่ตาบางส่วนได้ใช้เป็นที่สร้างสาธารณูปโภคประโยชน์ เช่น สระน้ำ ก่อสร้างที่ทำการ บางแห่งใช้เป็นที่ทิ้งขยะของสุขาภิบาล สร้างความเสียหายแก่ป่าวัฒนธรรม ส่วนป่าทำเลนอกจากประชาชนบุกรุกแล้วยังมีปัญหาความมีอิทธิพลท้องถิ่นทำประโยชน์ เช่น ปลูกต้นยูคาลิปตัส ส่วนแนวทางการพัฒนาป่าวัฒนธรรมผู้วิจัยเสนอว่า

1. แต่ละหมู่บ้านควรกำหนดกฎระเบียบ การใช้ประโยชน์จากป่าวัฒนธรรม โดยองค์กรท้องถิ่นเพื่อควบคุมไม่ให้ประชาชนบุกรุกป่าวัฒนธรรม
2. ควรจัดตั้งองค์กรท้องถิ่นระดับหมู่บ้านให้ชัดเจน และฝึกอบรมความรู้ในการบริหารจัดการป่าวัฒนธรรม

3. ป่าทำเลบางแห่งหากจะปิดกั้นการบุกรุกจากประชาชน ควรกำหนดป่าให้แน่นอน หรืออาจจัดตั้งเป็นวัดป่าหรือสำนักสงฆ์ และควรมีการล้อมรั้วให้ชัดเจน

4. ควรมีการส่งเสริมประเพณีความเชื่อดั้งเดิมเกี่ยวกับคอนปู่ตา โดยจัดกิจกรรมต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง เพื่อปลูกฝังความเชื่อแก่คนรุ่นใหม่สืบทอดรักษาคอนปู่ตาต่อไป

ภายิต ชนะบุญ (2543 : 108) ได้ศึกษาการพัฒนา รูปแบบการจัดการฝึกอบรม สิ่งแวดล้อมศึกษา เรื่อง การจัดการน้ำเสียชุมชน สำหรับคณะกรรมการชุมชนในเขตเทศบาลนครขอนแก่น โดยมีขั้นตอนการศึกษา 3 ขั้นตอน คือ 1) การเตรียมการสร้างรูปแบบการฝึกอบรม 2) การสร้างและกำหนดรูปแบบการฝึกอบรม 3) การทดลองใช้และการประเมินรูปแบบการฝึกอบรมโดยรูปแบบของการฝึกอบรมประกอบด้วย 1) หลักสูตรฝึกอบรม ได้แก่ วัตถุประสงค์ทั่วไป วัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม ความคิดรวบยอด ขอบเขตเนื้อหา วิธีการดำเนินการฝึกอบรม แผนการฝึกอบรมและการประเมินผล 2) รูปแบบของการจัดกิจกรรมการฝึกอบรม ได้แก่ การศึกษาดูงาน การบรรยาย กิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์ การสาธิต การทดลองปฏิบัติ การจัดนิทรรศการและหุ่นจำลอง การใช้สื่อภาพยนตร์ วีดิทัศน์ สไลด์ แผ่นใสและการอภิปรายกลุ่ม หลังจากนั้นจึงนำรูปแบบการฝึกอบรมที่ได้พัฒนาและสร้างขึ้น ไปทดลองใช้กับคณะกรรมการชุมชนในเขตเทศบาลนครขอนแก่น จำนวน 44 คน เพื่อประเมินประสิทธิภาพของรูปแบบการจัดการฝึกอบรม โดยทำการวัดผลสัมฤทธิ์ของความรู้ความเข้าใจเปรียบเทียบก่อนและหลังการฝึกอบรม ผลการศึกษาพบว่า หลังจากเสร็จสิ้นการเข้ารับการฝึกอบรมแล้ว คณะกรรมการชุมชนมีความรู้เพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 และการประเมินความพึงพอใจและความเหมาะสม พบว่า การกำหนดโครงสร้างหลักสูตร เนื้อหา วิธีการฝึกอบรมเทคนิค วิทยากรและองค์ประกอบโดยรวมมีความเหมาะสม

สิทธิพล กลางแม (2546 : 84) ได้ศึกษาการสร้างจิตสำนึกในการป้องกันไฟป่าด้วยกระบวนการทางสิ่งแวดล้อมศึกษา กรณีศึกษา: ราษฎรกลุ่มเลี้ยงโคในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติเขาภูหลวง อำเภอวังน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างจิตสำนึกในการป้องกันไฟป่ากับราษฎรกลุ่มเลี้ยงโค ที่อาศัยอยู่รอบป่าสงวนแห่งชาติภูหลวง โดยศึกษา ผลกระทบของไฟป่าที่มีต่อปริมาณหญ้าคาที่เป็นพืชอาหารสัตว์และความหนาแน่นของต้นสบเสื่อที่ถูกลามในแปลงสวนป่าไม้ยูคาลิปตัส เพื่อนำผลการศึกษาที่ได้จากการวิจัยมาเป็นส่วนขององค์ความรู้ด้านวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อมและนำไปถ่ายทอดให้กับราษฎรกลุ่มเลี้ยงโค ตำบลระเริง อำเภอภูเขียว จังหวัดนครราชสีมา จำนวน 35 คน โดยผ่านกระบวนการสิ่งแวดล้อมศึกษา ได้แก่ การฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบ

สัมพันธและคู่มือฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและสถิติทดสอบที (t-test) พบว่า ราษฎรมีความตระหนักและทักษะการแก้ปัญหาสูงกว่าก่อนการฝึกอบรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001

ทิพวรรณ น่วมทอง (2546 : 110) ได้สร้างหลักสูตรฝึกอบรมสิ่งแวดล้อมศึกษา เรื่อง การลดพฤติกรรมเสี่ยงในการจัดการมูลฝอยโรงพยาบาล จังหวัดอ่างทอง การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างและทดลองใช้หลักสูตรอบรมสิ่งแวดล้อมศึกษาเรื่อง การลดพฤติกรรมเสี่ยงในการจัดการมูลฝอยโรงพยาบาลในจังหวัดอ่างทอง โดยมีลำดับขั้นตอนในการวิจัยดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 เตรียมการสร้างหลักสูตรอบรมโดยการสำรวจความจำเป็นในการฝึกอบรมจากกลุ่มตัวอย่าง 300 คน

ขั้นตอนที่ 2 ขึ้นสร้างหลักสูตรฝึกอบรม ประกอบด้วยวัตถุประสงค์ทั่วไป วัตถุประสงค์เฉพาะและวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม ความคิดรวบยอดทางสิ่งแวดล้อม ขอบเขตเนื้อหาสาระและการจัดประสบการณ์ในการฝึกอบรมกระบวนการในการฝึกอบรม รูปแบบการวัดและประเมินผล

ขั้นตอนที่ 3 ขึ้นอบรมและประเมินผลหลักสูตรฝึกอบรมกับกลุ่มตัวอย่าง บุคลากรระดับปฏิบัติการ จำนวน 30 คน ของโรงพยาบาลไชโย จังหวัดอ่างทอง เป็นเวลา 2 วัน การประเมินผลการอบรม ประเมินจากแบบทดสอบความรู้ แบบวัดเจตคติก่อนและหลังอบรมและประเมินความพึงพอใจในการอบรม พบว่า ผู้เข้ารับการอบรมมีความรู้และเจตคติต่อการลดพฤติกรรมเสี่ยงในการจัดการมูลฝอยโรงพยาบาลเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จักรกฤษณ์ แก่นจันทร์หอม (2547 : 144) ได้ศึกษาความตระหนักของสมาชิกองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการจัดการขยะ: ศึกษากรณีอำเภอขุนตาล จังหวัดเชียงราย มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงความตระหนักและปัจจัยที่มีผลต่อความตระหนักของสมาชิกองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการจัดการขยะ กลุ่มตัวอย่างเป็นสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลป่าตาล ตำบลด้าและตำบลยางหอม อำเภอขุนตาล จังหวัดเชียงราย จำนวน 130 คน เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาเป็นแบบสอบถาม สถิติที่ใช้ได้แก่ อัตราส่วนร้อยละ สถิติทดสอบที (t-test) และสถิติทดสอบเอฟ (F-test) พบว่า ความตระหนักของสมาชิกองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการจัดการขยะบริเวณลุ่มน้ำอิง ด้านการรับรู้ปัญหาการจัดการขยะและด้านการดำเนินการแก้ไขปัญหาขยะในภาพรวมอยู่ในระดับสูง สมาชิกที่ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานอื่นใน

การแก้ปัญหาขณะต่างกันมีความตระหนักในการแก้ปัญหาขณะแตกต่างกันและส่วนอายุ เพศ อาชีพ รายได้ ระดับการศึกษา ระยะเวลาตั้งถิ่นฐานและประสบการณ์การได้รับการฝึกอบรม เกี่ยวกับการจัดการขยะ ไม่มีผลต่อความตระหนักของสมาชิกองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการจัดการขยะ

นรินทร์ พงษ์ธัญญการ (2547 : 88) ได้ศึกษาการจัดการมูลฝอยในนิคมอุตสาหกรรมบางปู โดยใช้กระบวนการทางสิ่งแวดล้อมศึกษา กรณีศึกษา : โรงงานอุตสาหกรรม บริษัทอุตสาหกรรมกรมมะนาว จำกัด การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ของการศึกษาเพื่อลดปริมาณขยะมูลฝอยในนิคมอุตสาหกรรมบางปูด้วยหลักการสร้างจิตสำนึกแก่เจ้าหน้าที่และพนักงานบริษัท โดยใช้เวลา 121 วัน ในการศึกษาปริมาณ ประเภท ชนิดของขยะมูลฝอยที่เกิดขึ้นในโรงงานทั้งก่อนและหลังดำเนินการฝึกอบรม หลังจากนั้นจึงนำผลการศึกษาไปสร้างเป็นคู่มือฝึกอบรมสำหรับการจัดการมูลฝอย กลุ่มตัวอย่างเป็นเจ้าหน้าที่และพนักงานบริษัท จำนวน 25 คน พบว่า หลังการฝึกอบรมเจ้าหน้าที่และพนักงานบริษัทมีความตระหนักต่อการจัดการขยะในนิคมอุตสาหกรรมบางปูเพิ่มขึ้น

ธิดารัตน์ สุภาพ (2548 : 122) ได้ศึกษาความตระหนักในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของประชาชนในอำเภอบางไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความตระหนักและเปรียบเทียบความตระหนักในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของประชาชน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ ประชาชนในอำเภอบางไทร จำนวน 396 คน พบว่า ประชาชนในอำเภอบางไทรมีความตระหนักในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอยู่ในระดับสูงและผลการทดสอบสมมติฐาน พบว่า ตัวแปรต่าง ๆ คือ อายุ อาชีพ รายได้ ระยะเวลาในการอยู่อาศัย การเข้าร่วมกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมและความรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมเป็นปัจจัยที่จำแนกความแตกต่างในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

อดิศักดิ์ ธีระแก้ว (2548: 177) ได้ศึกษาการใช้สิ่งแวดล้อมศึกษาเพื่อป้องกันอันตรายจากโลหะหนักเป็นพิษ การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อหาปริมาณสารตะกั่วที่เป็นโลหะหนักเป็นพิษที่ตกค้างและสะสมในบริเวณที่มีการจราจรหนาแน่นและตรวจสอบปริมาณสารตะกั่วหลังจากมีการนำเข้าน้ำมันเบนซินไร้สารตะกั่วเมื่อปี พ.ศ. 2534 โดยเก็บตัวอย่าง ณ บริเวณวงเวียนอนุสาวรีย์พิทักษ์รัฐธรรมนูญ แขวงอนุสาวรีย์ เขตบางเขน กรุงเทพฯ จากนั้นนำผลการศึกษามาสร้างบทปฏิบัติการสิ่งแวดล้อมศึกษาสำหรับใช้ฝึกอบรมกับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักเรียนระดับมัธยมศึกษาชั้นปีที่ 2 (ช่วงชั้นที่ 3) โรงเรียนมัธยมสาธิตวัดพระศรีมหาธาตุ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร จำนวน 40 คน ผลการฝึกอบรมโดยใช้บทปฏิบัติการสิ่งแวดล้อม

ศึกษาที่ประเมินจากการทำแบบทดสอบก่อนและหลังการฝึกอบรมซึ่งเป็นคนละชุดกัน พบว่านักเรียนที่ผ่านการฝึกอบรมมีความตระหนักต่อปัญหาอันตรายจากโลหะหนักเป็นพิษสูงกว่าก่อนการฝึกอบรม

วัชรกร เพื่อน โชติ (2549 : 156) ได้พัฒนาชุดฝึกอบรมเรื่อง ป่าชายเลน สำหรับนักเรียนช่วงชั้นที่ 3 กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนช่วงชั้นที่ 3 โรงเรียนบางหัวเสือบุญแจ่มเนียมนิล อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ จำนวน 40 คน พบว่า ชุดฝึกอบรมมีประสิทธิภาพเป็นไปตามเกณฑ์ 80/80 และผู้เรียนมีความตระหนักต่อการอนุรักษ์ป่าชายเลนหลังฝึกอบรมสูงกว่าก่อนฝึกอบรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

2. งานวิจัยต่างประเทศ

Henson (2004) ได้ศึกษารูปแบบการฝึกทักษะความสามารถด้านสังคม โดยใช้กิจกรรมนอกห้องเรียนสำหรับวัยรุ่นเพื่อฝึกความสามารถด้านการเข้าสังคมและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม กลุ่มตัวอย่างเป็นวัยรุ่นที่มีอายุ 15-18 ปี ฝึกอบรมโดยใช้รูปแบบการฝึกทักษะความสามารถในการเข้าสังคมที่พัฒนามาจากทฤษฎีทางจิตวิทยาและผู้เชี่ยวชาญทางจิตวิทยาสังคม ประกอบด้วยเทคนิคที่หลากหลาย ผลการศึกษาพบว่า ผู้เข้ารับการฝึกทักษะมีความสามารถในการเข้าสังคมและเห็นความสำคัญของสิ่งแวดล้อมเพิ่มขึ้น

Carson (2005) ที่ได้พัฒนาโปรแกรมฝึกอบรมเพื่อส่งเสริมการบริโภคและการออกกำลังกายของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ผลการศึกษาพบว่า นักเรียนผ่านเกณฑ์ประเมิน คิดเป็นร้อยละ 78 โดยที่นักเรียนเหล่านั้นมีส่วนร่วมในหลักสูตรมากกว่าความรู้และความตระหนักต่อการบริโภคอาหารเพื่อสุขภาพ

Katherine (2005) ได้พัฒนาโปรแกรมสิ่งแวดล้อมศึกษาเบื้องต้น (ECO: Environmental Classroom Opportunity) สำหรับนิสิตในมหาวิทยาลัย การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูล โดยการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างจากนิสิตที่เข้าศึกษาจากโปรแกรมนี้นี้มาแล้ว 5 ปี ผลการศึกษาพบว่า นิสิตมีความตระหนักต่อสิ่งแวดล้อมเพิ่มขึ้น

Volk and Cheak (2003) ได้ศึกษาผลการใช้โปรแกรมการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษาที่ส่งผลต่อนักเรียน ผู้ปกครองและชุมชน เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ การศึกษาดำเนินการโดยใช้วิธีการประเมินผลการใช้โปรแกรมการสอนสิ่งแวดล้อมที่ใช้กับนักเรียนเกรด 5 และ 6 เป็นเวลา 5 ปี เน้นให้นักเรียนเกิดความตระหนักและรักสิ่งแวดล้อมของชุมชนด้วย

ความเต็มใจ ผลการวิจัยพบว่า โปรแกรมการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษาที่นำมาทดลองสามารถพัฒนาความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ความตระหนักและการรักษาสิ่งแวดล้อมชุมชน

Cornell (2007) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการสร้างสภาพการณ์เป็นผู้ให้บริการ :หลักฐานจากโครงการศึกษาผู้ใหญ่โดยชุมชนเป็นฐาน พบว่า หลักสูตรการฝึกอบรมภาวะผู้นำบริการเชิงนิเวศในชุมชนทำให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีคะแนนความรู้ด้านสิ่งแวดล้อม เจตคติและพฤติกรรมหลังการฝึกอบรมเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

จากการประมวลเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องชี้ให้เห็นว่าการแก้ไขปัญหาดังกล่าวให้เกิดความยั่งยืนจะต้องเริ่มต้นที่ชุมชน เช่น การส่งเสริมให้องค์กรชาวบ้านเป็นผู้มีบทบาทในการอนุรักษ์ป่าชุมชนของตนเอง การปรับปรุงและบังคับใช้กฎหมายสิ่งแวดล้อมโดยให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ การจัดทำฐานข้อมูลและการสร้างจิตสำนึกเรื่องสิ่งแวดล้อมโดยแทรกสิ่งแวดล้อมศึกษาไว้ในหลักสูตรการศึกษาทุกระดับทุกระบบการศึกษา ซึ่งแนวทางดังกล่าววินัย วีระวัฒนานนท์ (2546 : 13) ได้เสนอให้มีการใช้กระบวนการทางสิ่งแวดล้อมศึกษาซึ่งเป็นแนวทางที่จะทำให้ประชาชนของประเทศมีความตระหนัก ความรู้ เจตคติ มีทักษะ สามารถประเมินผลกรมีส่วนร่วมและมีความรับผิดชอบต่อการพัฒนาคุณภาพสิ่งแวดล้อม การให้การศึกษโดยกระบวนการทางสิ่งแวดล้อมศึกษานับได้ว่า เป็นหัวใจสำคัญในการส่งเสริมให้บุคคลและกลุ่มเกิดการพัฒนายั่งยืน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาให้เกิดความตระหนักและคุณธรรมทางสิ่งแวดล้อมและมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมในชุมชน (UNCED. 1992: 2) นอกจากนี้ กระบวนการทางสิ่งแวดล้อมศึกษายังเป็นมาตรการสำคัญในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อม โดยให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการป้องกัน แก้ไข และพัฒนาคุณภาพสิ่งแวดล้อม ส่งเสริมความตระหนักห่วงใยสิ่งแวดล้อม สร้างจิตสำนึกและส่งผลให้เกิดการตัดสินใจปฏิบัติการแก้ปัญหาคุณภาพสิ่งแวดล้อมเป็นแนวทางสร้างจิตสำนึกทั้งในปัจจุบันและในอนาคต (UNESCO. 1980 : 21) ทำให้บุคคลมีความสามารถในการตัดสินใจในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมด้วยตนเองและกลุ่ม เกิดความตระหนักถึงสภาพการณ์และแนวทางในการใช้ทรัพยากรโดยไม่ก่อให้เกิดปัญหาทางสิ่งแวดล้อมตามมา โดยเฉพาะเรื่องมลพิษสิ่งแวดล้อม (เกษม จันท์แก้ว และประพันธ์ โกยสมบูรณ์. 2525: 17-18) ทำให้บุคคลหรือกลุ่มคนเกิดประสบการณ์จากการเรียนรู้ พร้อมทั้งให้โอกาสในการตัดสินใจและยอมรับผลที่เกิดขึ้น สร้างความสัมพันธ์ด้านความรู้สึกด่อสิ่งแวดล้อม ความรู้ ทักษะในการแก้ปัญหา โดยเน้นที่ความซับซ้อนของปัญหาสิ่งแวดล้อม การพัฒนากระบวนการคิดเชิงวิพากษ์ และทักษะในการ

แก้ปัญหา) (UNESCO. 1980: 27) เกิดความตระหนักและความรู้สึกที่ไวต่อสิ่งแวดล้อม เน้นกระบวนการคิดเชิงวิพากษ์ การแก้ปัญหาและกลวิธีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและควรให้การฝึกอบรมอย่างต่อเนื่องเพื่อฝึกภาวะความเป็นผู้นำ ทั้งด้านการให้ความช่วยเหลือบุคคลต่างๆ ในชุมชน การพัฒนาความตระหนักและทักษะในการดำเนินการสิ่งแวดล้อมศึกษา (Schneider. 1977 : 29-30) ส่งเสริมให้เกิดความตระหนักต่อสิ่งแวดล้อม ดังที่ธิดา สุพรรณาง (2544) ที่พบว่า การฝึกอบรมตาม โปรแกรมท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เชิงอนุรักษ์วัฒนธรรมทำให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีความตระหนักต่อการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม เช่นเดียวกับจิราภรณ์ลักขณานุกุล คงศักดิ์ ธาตุทอง และวรรณจริย์ มั่งสิงห์ (2545) พบว่า การพัฒนากิจกรรมสิ่งแวดล้อมศึกษาโดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการทำให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมเกิดทักษะในการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมเพิ่มขึ้น สอดคล้องกับ (Henry. 1994) และ (Cornwall. 1975) ที่พบว่าประโยชน์อันเป็นเอกลักษณ์ของกระบวนการทางสิ่งแวดล้อมศึกษาหรือการสอนโดยใช้โครงการ คือ ทำให้ผู้เรียนมีความสามารถในการแก้ปัญหา (Problem-Solving Abilities) หรือความสามารถในการวิเคราะห์ปัญหา การตีความให้กระจ่าง และการฝึกอบรมทำให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมตัดสินใจยอมรับเกษตรทฤษฎีใหม่ (อนันต์ แสงสีวัฒนกุล. 2545)

บทที่ 3

ระเบียบวิธีการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ออกแบบระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methodology) เน้นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Approach) เป็นหลัก ผสานกับการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Approach) ควบคู่ ซึ่งผู้วิจัยได้ดำเนินการ ดังนี้

1. กลุ่มเป้าหมาย
2. วิธีการดำเนินการ
3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
4. การเก็บรวบรวมข้อมูล
5. การตรวจสอบข้อมูล
6. การวิเคราะห์ข้อมูล
7. ปฏิทินการวิจัย

กลุ่มเป้าหมาย

1. เลือกกลุ่มเป้าหมายแบบเฉพาะเจาะจง (เป็นกลุ่มที่มีพื้นฐานจากการร่วมงานการอนุรักษ์และพัฒนาป่าภูผินหยอดร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งครอง มาก่อน) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลวิจัยเพื่อศึกษาศาสนาในเรียนรู้ป่าภูผินหยอด จากบ้านเก่าเตื่อ จำนวน 30 ครอบครัว จำนวนคนทั้งสิ้น 115 คน แยกเป็นกลุ่มบุคคล 5 กลุ่ม คือ

- 1.1 กลุ่มอาชีพในชุมชน จำนวน 10 ครอบครัว
- 1.2 กลุ่มผู้นำชุมชน จำนวน 3 ครอบครัว
- 1.3 กลุ่มผู้สูงอายุ จำนวน 10 ครอบครัว
- 1.4 กลุ่มผู้นำทางศาสนาจำนวน 2 ครอบครัว
- 1.5 กลุ่มปราชญ์ชุมชน จำนวน 5 ครอบครัว

วิธีการดำเนินการ

การวิจัยมีขั้นตอนดำเนินการ ดังนี้

1. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนบ้านเก่าเตื่อ ตำบลทุ่งคลอง อำเภอคำม่วง กับป่าภูพันหยอด ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

1.1 ผู้วิจัยเข้าศึกษาปรากฏการณ์การเปลี่ยนแปลงของชุมชนบ้านเก่าเตื่อ อำเภอคำม่วงจังหวัดกาฬสินธุ์ จากอดีตถึงปัจจุบัน โดยศึกษาเอกสาร การเปิดเวทีสัมมนาและสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย เกษตรกรที่เป็นปราชญ์ชาวบ้าน / ผู้นำชุมชน / ข้าราชการ โดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง

1.2 สังเกตการณ์มีส่วนร่วมของคนในชุมชน ในกิจกรรมและงานประเพณี

1.3 จัดทำแผนที่ภูจ้อก้อ

1.4 นำข้อมูลที่ได้มาสังเคราะห์ กำหนดประวัติศาสตร์ชุมชน

2. เพื่อศึกษากระบวนการงานสถานีเรียนรู้ภูพันหยอด ก่อให้เกิดประโยชน์ แก่ชุมชนบ้านเก่าเตื่อ ตำบลทุ่งคลอง อำเภอคำม่วง และป่าภูพันหยอด

2.1 จัดเวทีเสวนาจากบุคคลทุกภาคส่วน ผู้รู้ ผู้เชี่ยวชาญ กลุ่มเป้าหมาย และประชาชนทั่วไป

2.2 ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากข้อ 1 มาเสนอต่อเวทีเสวนา

2.3 ร่วมมือกันในการสร้างรูปแบบการสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชน

2.4 จัดเวทียืนยันความน่าเชื่อถือของข้อมูล

3. เพื่อนำกระบวนการงานสถานีเรียนรู้ป่าภูพันหยอด เชื่อมโยงการเรียนรู้กับเครือข่ายชุมชนอื่น

3.1 วางแผนการเชื่อมโยงการเรียนรู้กับเครือข่ายชุมชนอื่น

3.2 ประเมินความพึงพอใจในการเชื่อมโยงเครือข่าย

3.3 สังเกตความเป็นอยู่ การดำเนินชีวิต และสำรวจความคิดเห็นของกลุ่มเป้าหมายที่ผ่านการสร้างเสริมความเข้มแข็ง

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้เครื่องมือในการวิจัย 5 ชนิด ได้แก่

1. การสำรวจชุมชน

2. การจัดเวทีเสวนา / เวทีชาวบ้าน

3. การสัมภาษณ์

3.1 แบบมีโครงสร้าง ใช้สอบถามเกี่ยวกับ สภาพปัจจุบัน ปัญหา ประวัติการประกอบอาชีพ ปรากฏการณ์ การเปลี่ยนแปลงของการทำอาชีพ จากอดีตถึงปัจจุบัน

3.2 แบบไม่มีโครงสร้าง ใช้สอบถามเกี่ยวกับสภาพที่พบเห็น ในการสัมภาษณ์ จะสัมภาษณ์สดหรือสัมภาษณ์ปากเปล่ากับผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง

4. การสังเกตแบบมีส่วนร่วม มีการบันทึกข้อมูลจากการสังเกตพฤติกรรมของกลุ่มเป้าหมายโดยใช้บันทึกสิ่งที่สังเกตเห็นของบุคคลในครอบครัวที่พบเห็น และสิ่งที่สังเกตเห็น ของสภาพทั่วไป กิจกรรมในการดำเนินชีวิต หรือกิจกรรมต่างๆ ในชุมชนเน้นในรูปแบบการมีส่วนร่วม

5. การจัดเวทีเสวนา (วิชาการ) / เวทีชาวบ้าน มีแบบบันทึกการประชุม ใช้บันทึกการประชุมจากการระดมความคิดเห็น การจัดเวทีเสวนา การเสวนากลุ่มย่อย

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. เก็บรวบรวมข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มเป้าหมาย บ้านเก่าเคอ อำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์ทั้งประวัติของชุมชน ปรากฏการณ์ การเปลี่ยนแปลงของชุมชนจากอดีตถึงปัจจุบัน โดยการสัมภาษณ์ การศึกษาเอกสาร และการสำรวจเพื่อศึกษาลักษณะทางกายภาพของป่าภูพานหยอดและนำข้อมูลมาสร้างแผนที่ป่า ภูจ้อก้อต่างๆ โดยพร้อม ๆ กันนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาสภาพปัญหาในปัจจุบันของชุมชนบ้านเก่าเคอ

2. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร

การศึกษาเอกสาร (Documentary Study) ใช้วิธีการนี้ทั้งในส่วนของการศึกษาข้อมูลพื้นฐาน โดยจำแนกเอกสารหลักที่ศึกษาออกเป็น 2 กลุ่ม คือ

2.1 เอกสารเกี่ยวกับประวัติท้องถิ่นท้องถิ่น

2.2 เอกสารเกี่ยวกับสภาพปัจจุบันของปัญหาป่าภูพานหยอด

2.3 ข้อมูลจากการสำรวจชุมชน พาหุลักษณะท้องถิ่น

2.4 ข้อมูลจากเวทีชาวบ้าน

2.5 ข้อมูลจากผู้รู้ (Key Success) ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ได้แก่ พระภิกษุสงฆ์ ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน นักวิชาการ

3. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลแบบ PAR แบ่งออกเป็น 2 วิธี คือ

3.1 การสังเกต (Observation) ใช้ทั้งการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant as Observer) และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Complete Observer) โดยมุ่งศึกษาใน 2 ประเด็นต่อไปนี้

3.1.1 ศึกษาพฤติกรรมกรรมการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนเก่าคือ เช่น สังเกตการดำเนินชีวิตโดยทั่วไปของคนในชุมชน การสังเกตกิจกรรม งานประเพณีสำคัญต่างๆ ที่มีขึ้นในชุมชน

3.1.2 ศึกษาสิ่งที่แสดงถึงการมีส่วนร่วมของคนกับป่า คนกับธรรมชาติ และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ รวมทั้งองค์การทางสังคม การเข้ามาพัฒนาชุมชน การเข้ามาร่วมกิจกรรมต่างๆ สำหรับการรวบรวมข้อมูลด้วยการสังเกตนี้ เป็นวิธีการที่ผู้วิจัยใช้ควบคู่ไปกับการสัมภาษณ์ และใช้เป็นเครื่องมือในการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์หรือการสังเกต

3.2 ข้อมูลจากการสัมภาษณ์

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ใช้การสัมภาษณ์โดยใช้การสัมภาษณ์เพื่อศึกษาสภาพปัญหาปัจจุบัน และการขับเคลื่อนกระบวนการงานสถานีเรียนรู้ป่าภูพันหยอด โดยการสัมภาษณ์นี้เป็นการใช้ผสมผสานกับการสังเกตเพื่อใช้ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลที่ได้จากการสังเกตและการสัมภาษณ์ครั้งก่อน

3.3 การจัดเวทีเสวนา (วิชาการ) / เวทีชาวบ้าน / การสนทนากลุ่มเป็นการเสวนาที่มุ่งหาข้อสรุปของกลุ่มทั้งส่วนที่เป็นข้อเท็จจริงและทัศนะของกลุ่มสนทนาซึ่งการวิจัยครั้งนี้สามารถจัดให้มีการสนทนากลุ่มเพื่อการสร้างกระบวนการงานสถานีเรียนรู้ป่าภูพันหยอด ผ่านการมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันของสมาชิกในวงสนทนา ซึ่งเน้นพลวัตของกลุ่ม (Group Dynamics) ซึ่งถือว่าคนเราจะพูดหรือแสดงออกถึงความคิดเห็น อย่างเปิดเผยในกลุ่มหรือในที่สาธารณะก็ต่อเมื่อเขารู้สึกสบายๆ ภายใต้สภาพแวดล้อมที่คุ้นเคย (Stewart. And Shamdasani. 1994 : 144)

3.3.1 สถานที่จัดสนทนา คือ สถานีเรียนรู้ป่าภูพันหยอด อำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนบ้านเก่าคือ ของกลุ่มเป้าหมาย ในพื้นที่

3.3.2 ผู้ดำเนินการสนทนา คือ ผู้วิจัย และผู้ช่วยวิจัย

การตรวจสอบข้อมูล

ใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลเชิงคุณภาพโดยวิธีการหลัก 3 วิธีคือ

1. การตรวจสอบข้อมูลสามเส้าด้านข้อมูลเป็นการตรวจสอบแหล่งที่มาของข้อมูล ในด้านเวลา สถานที่ และบุคคลเพื่อพิจารณาว่า ถ้าเก็บข้อมูลต่างเวลา ต่างสถานที่และผู้ให้ ข้อมูลต่างคนจะยังได้ข้อมูลเหมือนเดิมหรือไม่

2. การตรวจสอบข้อมูลสามเส้าด้านผู้วิจัย เป็นการตรวจสอบข้อมูลว่าถ้าเปลี่ยนผู้ เก็บข้อมูลเป็นผู้ช่วยผู้วิจัยรวม 3 คนแล้ว ข้อมูลที่ได้ควรจะตรงกัน

3. การตรวจสอบข้อมูลสามเส้าด้านวิธีการเป็นการตรวจสอบข้อมูลที่ได้จากวิธีการ เก็บข้อมูล 3 วิธีที่ต่างกันแล้วจะได้ผลเหมือนเดิม เช่น ใช้วิธีการสังเกต การสัมภาษณ์และการ ใช้เอกสาร

การสร้างเครื่องมือและตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือเชิงคุณภาพ ที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้ แบบการบันทึกการสนทนากลุ่ม แบบสัมภาษณ์ แบบสังเกตพฤติกรรม ในการ เก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งหมด โดยจัดทำรายละเอียด ดังต่อไปนี้

1. แบบบันทึกการสนทนากลุ่ม มีขั้นตอนในการสร้างและตรวจสอบเครื่องมือ ดังนี้

1.1 ศึกษาเอกสาร ทฤษฎีและแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการออกแบบ และการสร้าง

แบบบันทึกการสนทนากลุ่มของ (ไพศาล วรคำ, 2552 : 211)

1.2 กำหนดประเด็นเนื้อหาและสร้างประเด็นเนื้อหาข้อมูลที่เกี่ยวข้องในการ สนทนากลุ่ม และจัดทำแบบบันทึกการสนทนากลุ่มให้สัมพันธ์กับวัตถุประสงค์ในการวิจัยที่จะ ศึกษาขึ้น โดยครอบคลุมเนื้อหาเรื่อง สถาบันเรียนรู้ป่าภูพันหยอด

1.3 นำแบบบันทึกการสนทนากลุ่มเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ เพื่อ ขอคำแนะนำและตรวจสอบความถูกต้อง ตลอดจนลักษณะการใช้ภาษา เพื่อแก้ไขปรับปรุง

1.4 นำแบบบันทึกการสนทนากลุ่มที่ได้รับการแก้ไขหรือปรับปรุงแล้ว นำเสนอ ต่อผู้เชี่ยวชาญ 5 ท่าน เพื่อพิจารณาความสอดคล้องของคำถามกับวัตถุประสงค์ของการวัด โดยใช้ ค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of Objective Congruence : IOC) และให้คำแนะนำในการแก้ไข และปรับปรุง ให้ถูกต้องและสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ซึ่งประกอบด้วย

1.4.1 ดร.ลลิต ถนอมสิงห์ ตำแหน่ง รองเลขาธิการมูลนิธิชัยพัฒนา

1.4.2 ดร.อาทิตย์ บำรุงเชื้อ ตำแหน่ง นายกษมาคมนักนวัตกรรมการ

พัฒนาท้องถิ่น

1.4.3 ดร.สุวรรณ บัวพันธ์ ตำแหน่ง ผู้อำนวยการศูนย์การศึกษาพิเศษประจำ
จังหวัดกาฬสินธุ์

1.4.4 ดร.ทรงศักดิ์ ภูขามคม ตำแหน่ง นายกองค้การบริหารส่วนตำบลนา
เชือก อำเภอยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์

1.4.5 พระครูอนุกุลปริยัติการ ดร. ตำแหน่ง รองเจ้าคณะอำเภอยางตลาด
จังหวัดกาฬสินธุ์เมื่อได้ผลการตรวจสอบข้อมูลที่สมบูรณ์ถูกต้องแล้ว ได้นำไปจัดพิมพ์เพื่อ
ดำเนินการต่อไป

การวิเคราะห์ข้อมูล

หลังจากที่ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลแล้ว ได้ดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

1. การจำแนกและจัดระบบข้อมูลเพื่อให้เข้าใจถึงความหมายและความสัมพันธ์ของ
ปรากฏการณ์การวิเคราะห์ข้อมูลในความหมายนี้จึงเป็นการจัดหมวดหมู่ของข้อมูล หาแบบ
แผนความหมายและความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ภายใต้บริบททางสังคม และวัฒนธรรมที่
ศึกษาและทำความเข้าใจกับความหลากหลายและความแตกต่างของข้อมูลที่เก็บรวบรวมมา
2. การหาความสัมพันธ์ของข้อมูล แยกแยะเงื่อนไขเพื่ออธิบายสาเหตุความสัมพันธ์
รวมทั้งเป็นการอธิบายการเกิดขึ้นการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของปรากฏการณ์ที่ศึกษา
3. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพต้องการที่จะอธิบายความสัมพันธ์ของ
ปรากฏการณ์เช่นเดียวกับการวิจัยเชิงปริมาณแต่เป็นการอธิบายในมิติที่แตกต่างกันคือการ
วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพมุ่งเน้นที่จะจำแนกให้เห็นความหลากหลาย (Complexity) และ
ความหมายของปรากฏการณ์ (Thick Description) มากกว่าที่จะเสนอให้เห็นถึงความคล้ายคลึง
กันและความสัมพันธ์ที่วัดได้ด้วยค่าทางสถิติ
4. การวิเคราะห์ข้อมูลอาศัยข้อมูลที่มีลักษณะเป็นภาพรวม (Holistic View) ซึ่ง
หมายถึงองค์ประกอบของปรากฏการณ์ที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวโยงซึ่งกันและกันที่มีอยู่แล้วตาม
สภาพที่เป็นจริงเพื่อช่วยให้เกิดความหมายและความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ในด้านต่าง ๆ
ไม่ใช่เป็นการเลือกวิเคราะห์ปรากฏการณ์อย่างโดด ๆ หรือเป็นส่วนเป็นเสี้ยวที่ขาดความ
เกี่ยวข้องกับส่วนอื่น

ปฏิทินการวิจัย

แบ่งเป็น 3 ระยะ

ระยะที่ 1 เพื่อศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคมของชุมชนบ้านเก่าเคื่อ จากอดีตถึงปัจจุบัน เริ่มจากเดือน เมษายนพ.ศ. 2558 ถึง เดือน พฤษภาคมพ.ศ2558

ระยะที่ 2 เพื่อศึกษากระบวนการงานสถานีเรียนรู้ภูพันหยอด ที่มีความเหมาะสมกับท้องถิ่นชุมชน เริ่มจากเดือน มิถุนายนพ.ศ. 2558 ถึง เดือน ตุลาคมพ.ศ2558

ระยะที่ 3 เพื่อนำกระบวนการงานสถานีเรียนรู้ป่าภูพันหยอด เชื่อมโยงการเรียนรู้กับเครือข่ายชุมชนอื่นเริ่มจากเดือน พฤศจิกายนพ.ศ. 2558 ถึง เดือน มกราคมพ.ศ2559

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

1. สรุปกรอบระยะเวลาการทำงานวิจัย

ระยะที่ 1 เพื่อศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคมของชุมชนบ้านแก่งเตือ ตำบลทุ่งคอง อำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์ จากอดีตถึงปัจจุบัน

ตารางที่ 2 แสดงกรอบระยะเวลาการทำงานวิจัย

กิจกรรม	ระยะเวลา	กลุ่มเป้าหมาย	เครื่องมือ	สิ่งที่ได้รับ
กิจกรรมที่ 1 เพื่อศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคมของชุมชนบ้านแก่งเตือ ตำบลทุ่งคอง อำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์ จากอดีตถึงปัจจุบัน	เริ่มจากเดือน เมษายน พ.ศ. 2558 ถึง เดือน พฤษภาคม พ.ศ. 2558	1) ครอบครัวผู้นำหมู่บ้าน 2) ครอบครัวข้าราชการ 3) ครอบครัวปราชญ์ชาวบ้าน 4) ครอบครัวชาวบ้านทั่วไป 5) ครอบครัวเอกชน ค้ำขาย 6) อื่นๆ เช่น ผู้นำชุมชน ตัวแทนชาวบ้าน ครู พระสงฆ์	- ใจเวทีชาวบ้าน - ใจเวทีสวนชาวบ้าน / เวทีสวนวิชาการ / การ สนทนากลุ่ม - การสัมภาษณ์ - การสังเกตแบบมีส่วนร่วม ร่วม - ใจดีประชุม - การศึกษาเอกสาร - เวทียืนยันความ นำข้อถ้อยของข้อมูล	ข้อมูลเกี่ยวกับบริบททั่วไปจาก 1) การกำหนดประวัติศาสตร์ชุมชน (TIME LINE) - ฐข้อมูลปรากฏการณ์ของชุมชนตั้งแต่อดีต จนถึงปัจจุบัน กำหนดเป็นยุคสมัยจาก กลุ่มเป้าหมาย 2) การศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคมจากอดีต ถึงปัจจุบัน และกำหนดจุดแข็งจุดอ่อน 3) กำหนดคุณลักษณะของสถานีเรียนรู้ภูพัน หยอด จากการศึกษาประยุกต์หลักพุทธธรรม ใ้การศึกษา

ระยะที่ 2 เพื่อศึกษากระบวนการดำเนินงานสถานี่เรียนรู้ผู้พ้นโทษ ที่มีความเหมาะสมกับท้องถิ่น อำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์

กิจกรรม	ระยะเวลา	กลุ่มเป้าหมาย	เครื่องมือ	สิ่งที่ได้รับ
กิจกรรมที่ 2 เพื่อศึกษากระบวนการดำเนินงานสถานี่เรียนรู้ผู้พ้นโทษ ที่มีความเหมาะสมกับท้องถิ่น อำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์	เริ่มจาก เดือน มิถุนายน พ.ศ. 2558 ถึง เดือน ตุลาคม พ.ศ 2558	1) ครอบครัวผู้นำหมู่บ้าน 2) ครอบครัวข้าราชการ 3) ครอบครัวประชาชน ชาวบ้าน 4) ครอบครัว ชาวบ้านทั่วไป 5) ครอบครัวเอกชน ค้าขาย 6) อื่นๆ เช่น ผู้นำชุมชน ตัวแทนชาวบ้าน นักวิชาการ ครู พระสงฆ์	-การเข้าร่วม กระบวนการเรียนรู้ ปฏิบัติการกิจกรรม หลากหลายในการ จับคู่สนทนการ -การสัมภาษณ์ การ สังเกตแบบมีส่วนร่วม ประชุม เสนวนา - เวทียืนยันความ นำเชื่อถือของข้อมูล	-เกิดกลุ่มคนสถานี่เรียนรู้ป่าผู้พ้นโทษ -เกิดคุณลักษณะของคนสถานี่เรียนรู้ป่า ผู้พ้นโทษ -เกิดกิจกรรมที่เหมาะสม -เกิดหลักสูตรภูมิปัญญาของคนสถานี่ เรียนรู้ป่าผู้พ้นโทษ -กระบวนการเรียนรู้ใหม่ในสถานี่เรียนรู้ ป่าผู้พ้นโทษ

ระยะที่ 3 เพื่อศึกษากระบวนการดำเนินงานสถานี่เรียนรู้ผู้พิการพินหายอด และสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการสร้างเครือข่าย เรียนรู้ร่วมกับชุมชนอื่น

กิจกรรม	ระยะเวลา	กลุ่มเป้าหมาย	เครื่องมือ	สิ่งที่ได้รับ
กิจกรรมที่ 3 เพื่อนำ กระบวนการ สถานี่เรียนรู้ป่าฎ พินหายอด เชื่อมโยงการ เรียนรู้ กับเครือข่าย ชุมชนอื่น	เริ่มจาก เดือน พฤศจิกายน พ.ศ. 2558 ถึง เดือน มกราคม พ.ศ 2559	ครอบครัว เครือข่ายของกลุ่ม ต่าง ๆ ในต่าง พื้นที่ ต่างอาชีพ ฯลฯ	- แบบสัมภาษณ์ - แบบสอบถาม- การถอดบทเรียน - เวทียืนยันความ นำเชื่อถือของ ข้อมูล	- กระบวนการสถานี่เรียนรู้ผู้ พินหายอด - กิจกรรมการการมีส่วนร่วม ของครอบครัวชุมชน - ผลตอบรับของชุมชน - เกิดเครือข่ายชุมชนทั้ง ภายในและภายนอก

บทที่ 4

ความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนบ้านเก่าเตื่อ กับป่าภูพันหยอด

การวิจัยเรื่องสถานีเรียนรู้ป่าภูพันหยอด : พัฒนาคน ป่า ชุมชน เป็นรูปแบบการพัฒนาคน พัฒนาชุมชน และป่าภูพันหยอด ซึ่งเป็นพื้นที่ป่าเปราะบาง ในอดีตเคยเป็นปัญหาระหว่างคนกับป่า หรือคนกับธรรมชาติ งานวิจัยเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นครั้งนี้ ผู้วิจัย ได้กำหนดเป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) โดยการประมวลความรู้จากเอกสารและข้อมูลเชิงคุณภาพ กระบวนการจัดกิจกรรม และกระบวนการสังเกตการณ์ (Observation) โดยใช้เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ การเปิดเวทีชาวบ้าน เวทีเสวนาทางวิชาการ การสนทนากลุ่ม (Focus Group) การสนทนากลุ่มย่อย การสัมภาษณ์ การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) ที่สำคัญคือการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participative Observation) อีกทั้งยังใช้การวิจัยเชิงปริมาณ เพื่ออธิบายคุณลักษณะของกลุ่มเป้าหมาย มีลำดับขั้นตอนการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนบ้านเก่าเตื่อ ตำบลทุ่งคลอง อำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์ กับป่าภูพันหยอด ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยมีลำดับขั้นตอน ดังนี้

1. จัดตั้งผู้ช่วยนักวิจัย โดยตั้งจากคนในพื้นที่ที่มีความรู้ความสามารถในการทำวิจัย
2. กำหนดกลุ่มเป้าหมายเพื่อทำความเข้าใจในประเด็นที่ศึกษา คือ สถานีเรียนรู้ป่าภูพันหยอด
3. จัดเวทีเสวนา เพื่อกำหนดประวัติศาสตร์ชุมชนบ้านเก่าเตื่อ กับป่าภูพันหยอด (Time Line)
4. กำหนดปฏิทินศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนบ้านเก่าเตื่อ ตำบลทุ่งคลอง อำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์ กับป่าภูพันหยอด ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน
5. ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนบ้านเก่าเตื่อ ตำบลทุ่งคลอง อำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์ กับป่าภูพันหยอด ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

ในการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนบ้านเก่าเตื่อ ตำบลทุ่งคลอง อำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์ กับป่าภูพันหยอด ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันผู้วิจัยได้ทำการศึกษาผ่านมิติความสัมพันธ์ ที่เกิดขึ้นของคนในชุมชน ผ่าน มิติความสัมพันธ์ ระหว่างคนกับธรรมชาติ ซึ่งคนกับธรรมชาติจะมีมิติที่เชื่อมโยงต่อกันคือปัจจัยสี่ ที่มี อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยา และที่อยู่อาศัย ในการศึกษาได้ดำเนินการตามกรอบที่วางไว้ คือ

1. การจัดตั้งผู้ช่วยนักวิจัยโดยตั้งจากคนในพื้นที่ ที่มีความรู้ความสามารถในการทำวิจัย โดยตั้งจากบุคคลในชุมชนพื้นที่บ้านเก่าเตื่อ อำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์ ได้แก่

1.1 นายบัน ไชยสวาท อายุ 64 ปี อดีตกำนันตำบลทุ่งคลอง ปัจจุบันรองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งคลอง อำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์ มีความรู้ความสามารถและประสบการณ์ในการทำวิจัย ทำหน้าที่บันทึกข้อมูล รวบรวมข้อมูล

1.2 นายอำพัน บัวศรี อายุ 45 ปี สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งคลอง กรรมการกลุ่มผู้ผลิตข้าวอินทรีย์บ้านเก่าเตื่อ มีหน้าที่ถ่ายภาพจัดทำข้อมูลกลุ่มเป้าหมาย

1.3 นายสำเร็จ แสบงบาล อายุ 61 ปี ประธานกลุ่มอนุรักษ์และประธานกลุ่มผู้ผลิตข้าวพันธุ์ บ้านเก่าเตื่อ มีหน้าที่ให้ข้อมูลที่มาของป่าภูพันหยอดและแนวทางการแก้ไขการบุกรุกป่า การพัฒนาป่า ตามหลักไตรสิกขา

1.4 นายสมพงษ์ แสงเพชร อายุ 60 ปี บ้านเก่าเตื่อ หมู่ที่7 มีหน้าที่หาข้อมูล แนวทางการแก้ไขปัญหการบุกรุกป่าว่าคนที่อยู่ข้างป่าภูพันหยอดต้องมีความรักป่า รักต้นไม้และให้ความรักต่อธรรมชาติ และแนะนำบุตรหลานให้เกิดความรักต่อธรรมชาติและกลุ่มเป้าหมาย ผู้แนะนำการปลูกป่าหลังบ้านทุกครัวเรือนในกลุ่มเป้าหมายเพื่อทำเป็นต้นแบบ

1.5 นางนคร ไผชอบ ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่7 บ้านเก่าเตื่อ ที่ชุมชนบ้านเก่าเตื่ออาศัยรอบข้างป่าภูพันหยอดเก่า กลุ่มอนุรักษ์ธรรมชาติ ได้

2. กำหนดกลุ่มเป้าหมายเพื่อทำความเข้าใจในประเด็นที่ศึกษา ความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนบ้านเก่าเตื่อ ตำบลทุ่งคลอง อำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์ กับป่าภูพันหยอด โดยเรียนรู้ระหว่างคนที่ใช้ป่าและได้รับประโยชน์จากป่าภูพันหยอด การกำหนดกลุ่มเป้าหมายเป็นแบบวิธีการเจาะจง กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ มีข้อมูลรายละเอียดตามตาราง

ตารางที่ 3 แสดงจำนวนกลุ่มผู้ให้ข้อมูลการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนบ้านเก่าเตื่อ ตำบลทุ่งคลอง อำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์ กับป่าภูพันหยอด

ลำดับ	ประเภท กลุ่มบุคคลที่ให้ข้อมูล	จำนวน (ครัวเรือน)	จำนวน (คน)	ร้อยละ (%)
1	กลุ่มอาชีพในชุมชน	10	45	39.13
2	กลุ่มผู้นำชุมชน	3	16	13.91
3	กลุ่มผู้สูงอายุ	10	24	20.86
4	กลุ่มผู้นำทางศาสนา	2	7	6.08

ลำดับ	ประเภท กลุ่มบุคคลที่ให้ข้อมูล	จำนวน (ครัวเรือน)	จำนวน (คน)	ร้อยละ (%)
5	กลุ่มปราชญ์ชุมชน	5	23	20.00
	รวม	30	115	100

จากตารางชี้ให้เห็นว่าการศึกษาปรากฏการณ์ความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนบ้านเก่าเตื่อ ตำบลทุ่งคลอง อำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์ กับปัญหาพันหยอดแยกเป็นกลุ่มบุคคลได้ 5 กลุ่ม ที่ให้ข้อมูล และจำแนกเป็นครัวเรือน 30 ครอบครั้ว รวมจำนวนคนทั้งสิ้น 115 คน คือ

1. กลุ่มอาชีพในชุมชน จำนวน 10 ครอบครั้ว
2. กลุ่มผู้นำชุมชน จำนวน 3 ครอบครั้ว
3. กลุ่มผู้สูงอายุ จำนวน 10 ครอบครั้ว
4. กลุ่มผู้นำทางศาสนา จำนวน 2 ครอบครั้ว
5. กลุ่มปราชญ์ชุมชน จำนวน 5 ครอบครั้ว

3. จัดเวทีเสวนาเพื่อกำหนดประวัติศาสตร์ชุมชนบ้านเก่าเตื่อ กับปัญหาพันหยอด (Time Line) มีกลุ่มเป้าหมายคือ กลุ่มอาชีพในชุมชนจำนวน 10 ครอบครั้ว กลุ่มผู้นำชุมชน จำนวน 3 ครอบครั้ว กลุ่มผู้สูงอายุจำนวน 10 ครอบครั้วกลุ่มผู้นำทางศาสนา จำนวน 2 ครอบครั้วกลุ่มปราชญ์ชุมชนจำนวน 5 ครอบครั้ว โดยใช้เครื่องมือการจัดเวทีชาวบ้าน การเสวนากลุ่มย่อย และการสัมภาษณ์ ทำให้ทราบถึงความสัมพันธ์ของคนกับปัญหาพันหยอดโดยกลุ่มเป้าหมาย มีความเห็นพ้องต้องกันว่าการศึกษาความสัมพันธ์เพื่อกำหนดยุคสมัยของคนบ้านเก่าเตื่อ กับปัญหาพันหยอด ให้ศึกษาผ่านการสร้างความมั่นคงด้านอาหาร และศึกษาผ่านหลักความสัมพันธ์ คนกับธรรมชาติ ที่เป็นวิถีชีวิตของคนในชุมชน คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค และที่อยู่อาศัยกลุ่มเป้าหมายได้มีข้อสรุปร่วมกันในการกำหนดยุคสมัยของความสัมพันธ์ ได้เป็น 6 ยุค คือ

ยุคที่ 1 ก่อเกิดชุมชนบ้านเก่าเตื่อ ปี พ.ศ. 2440 ได้เกิดชุมชนบ้านเก่าเตื่อ โดย อาศัยปัญหาพันหยอดเป็นแหล่งที่ทำมาหากิน เป็นแหล่งอาหาร ยารักษาโรคและที่อยู่อาศัย โดยใช้ไม้ไผ่เป็นบ้านเรือน (เรือนเหี่ยว) ไม้ไผ่ของภูพันหยอดและลำห้วยสังกะ ชาวบ้านเก่าเตื่อจะนำไม้เหล่านี้ไปทำที่อยู่อาศัย ชาวบ้านที่มาอาศัยอยู่บริเวณนี้จะเป็นชนกลุ่มภูไทที่อพยพมาจากภูไท

กลุ่มนครพนม จากการสัมภาษณ์นายบัน ไชยสวาท อดีตกำนันทุ่งคลอง ปัจจุบันเป็นรองนายก อบต.ทุ่งคลอง อำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์ จากการเสวนา เดือน พฤษภาคม 2558

ยุคที่ 2 ตั้งชื่อป่าภูพานหยอด พ.ศ. 2460 - 2475 ยุคนี้ตามตำนานเล่าว่า มีนายพรานชื่อ พรานหยอด ได้มาล่าเนื้อที่ป่าแห่งนี้ด้วยสุขภาพหรือเป็นพรานที่มีอายุมาก ได้มาล้มป่วยตายใน ป่าแห่งนี้ชาวบ้านจึงเรียกป่าแห่งนี้ว่าป่าภูพันหยอด หรือป่าภูพรานหยอด

ยุคที่ 3 คนกลัวป่า ปี 2475 - 2523 ยุคนี้เป็นยุคที่เปลี่ยนแปลงการปกครอง เป็นยุคที่ เดินทางไปสู่ยุคประชาธิปไตย พื้นที่ป่าภูพันหยอดมีถ้ำหลายแห่งที่สามารถบรรจุคน ได้ 15 - 20 คน คือถ้ำอีเกีย และถ้ำหมาจอก ถ้ำเหล่านี้จึงเป็นที่หลบซ่อนของกลุ่มบุคคลที่นำลัทธิเหมาเจ๋อ ดุง มาเคลื่อนไหวในภาคอีสาน เพื่อหาฐานที่มั่นระหว่าง จังหวัดสกลนคร และจังหวัด กาฬสินธุ์ บุคคลเหล่านี้ได้อาศัยอยู่ในถ้ำอีเกีย หรือที่ชาวบ้านเรียกต่อมาว่าถ้ำสหาย (ผู้ก่อการร้ายอาศัย) ในปี 2508 ได้เกิดวันเสียงปืนแตกขึ้น ใน อ.นาแก จังหวัดนครพนม ป่าภูพัน หยอดจึงอุดมสมบูรณ์ ชาวบ้านไม่กล้าขึ้นหาของป่า ป่าไม้ไม่ถูกทำลาย ป่าไม้ยังคงมีความอุดม สมบูรณ์ กลุ่มสหายอุดมการณ์เห็นต่างเข้าอยู่อาศัยในป่าและถ้ำเป็นที่หลบภัยอาศัยเป็นที่พัก หลับนอน เป็นยุคคนเดือนตุลาคม 2516 ออกสู่ป่า

ยุคที่ 4 ป่ากลัวคน ปี 2523 - 2540 เป็นห้วงเวลาที่รัฐบาลทหารได้เอากองเมือง นำ การทหาร จึงได้ออกคำสั่งที่ 66/23 เพื่อให้กองกำลังและแนวร่วมที่อยู่ในป่าให้เข้ามามอบตัว ได้ งานทำ และให้ที่ดินจึงเป็นเงื่อนไขให้กลุ่มเหล่านี้ออกจากป่าเข้ามา และได้ออกคำสั่งที่ 65/25 จึง ได้เกิดกลุ่มพัฒนาชาติไทยตามเงื่อนไขของกองทัพว่าถ้าเข้ามาแล้วจะได้ที่ทำกินจึงมีกลุ่มพัฒนา ชาติไทย จนถึงปี 2526 คชค. - ทหาร ได้คืนพื้นที่ให้อำเภอกำม่วงและจังหวัดกาฬสินธุ์ โดยมีพล เรือน ดำรง ทหาร ทำงานเป็นยุคที่ป่าถูกทำลาย แสงถ้ำเป็นและของป่าสวางแห่งชาติโดยไม่ กลัวกฎหมายบ้านเมือง คนทำลายป่าได้ง่ายมีนักการเมืองระดับท้องถิ่นจนถึงระดับประเทศ

ยุคที่ 5 แก้ปัญหาคนอาศัยป่า ป่าอาศัยคน ปี 2541 - ปัจจุบัน จากปี 2541 -2544 เป็นห้วง เวลาที่ป่าภูพันหยอดถูกทำลายมีราษฎรเข้าไปเป็นเจ้าของหลายร้อยไร่ ไปทำไร่เลื่อนลอย ตัดไม้ มาทำบ้านเรือน ไม้ประดู่ ไม้มะค่าโมง ไม้เต็งรัง ถูกโค่นทำลาย ผู้มีอิทธิพลเอาออกขายเป็นไม้ เถื่อนไปทำบ้านเรือน ปี 2545 คณะผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งคลองได้เดินสำรวจ สภาพป่าว่ามีอะไรบ้างที่จะพัฒนาเป็นแหล่งน้ำ เพื่อพัฒนา แสดงความเป็นเจ้าของสาธารณะ แห่งนี้เพื่อรักษาไว้ อนุรักษ์ให้คนรุ่นหลังบริหารจัดการป่าให้เป็นสัดส่วนขอพื้นที่คืนจากการ มีราษฎรเข้าไปทำไร่ ทำนา และเลี้ยงสัตว์ซึ่งเป็นการทำลายป่าไม้ ด้วยความมีน้ำใจของราษฎร กลุ่มนี้ที่ยินยอมคืนที่ดินให้กับทางองค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งคลอง ปี 2547 ได้นำงบประมาณ

มาทำแหล่งน้ำ 3 แหล่ง ปัจจุบันมีน้ำตลอดปี จึงเป็นแหล่งอาหารให้กับชุมชน ได้ทำมาหากินร่วมกัน เป็นการอนุรักษ์ดินและน้ำปี 2556 ผู้วิจัย ได้ลงพื้นที่ร่วมกับชุมชนบ้านเก่าเตื่อ อบรมผู้มีจิตอาสาคนรักป่าภูพันหยอด ตามแนวทางแก้ไขปัญหาลำบากทำถาด การศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยและผู้ช่วยผู้วิจัยได้ศึกษา เรื่อง 1) คนกับคน 2) คนกับธรรมชาติ 3) คนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ

4. กำหนดปฏิทินศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนบ้านเก่าเตื่อ ตำบลทุ่งคลอง อำเภอลำมั่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ กับป่าภูพันหยอด ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

ตารางที่ 4 แสดงปฏิทินศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนบ้านเก่าเตื่อ ตำบลทุ่งคลอง อำเภอลำมั่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ กับป่าภูพันหยอด ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

ลำดับ	กิจกรรมการวิจัย	กลุ่มผู้ให้ข้อมูล	เครื่องมือที่ใช้	ระยะเวลา	สิ่งที่ได้รับ
1	ศึกษาความสัมพันธ์ยุคที่ 1 ก่อนเกิดชุมชนบ้านเก่าเตื่อ	1) กลุ่มอาชีพในชุมชน 2) กลุ่มผู้นำชุมชน 3) กลุ่มผู้สูงอายุ 4) กลุ่มผู้นำทางศาสนา 5) กลุ่มปราชญ์ชุมชน	o เวทีชาวบ้าน o การศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชน o ศึกษาแผนที่ภูมิสังคม	เดือนเมษายน 2558 ถึงเดือนพฤษภาคม 2558	-ข้อมูลประวัติพื้นที่บ้านเก่าเตื่อ ตำบลทุ่งคลอง อำเภอลำมั่ง จังหวัดกาฬสินธุ์
2	ศึกษาความสัมพันธ์ยุคที่ 2 ตั้งชื่อป่าภูพันหยอด	1) กลุ่มอาชีพในชุมชน 2) กลุ่มผู้นำชุมชน 3) กลุ่มผู้สูงอายุ 4) กลุ่มผู้นำทางศาสนา 5) กลุ่มปราชญ์ชุมชน	o การสนทนา กลุ่มย่อย o การสัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้าง และแบบไม่มีโครงสร้าง	เดือนเมษายน 2558 ถึงเดือนพฤษภาคม 2558	-ข้อมูลประวัติป่าภูพันหยอด -ข้อมูลแผนที่ถ้าหรือจ้อก้อจากการบอกเล่าของชาวบ้าน -ข้อมูลแผนที่ป่าชาวบ้าน
3	ศึกษาความสัมพันธ์ยุคที่ 3 คนกล้วยป่า	1) กลุ่มอาชีพในชุมชน 2) กลุ่มผู้นำชุมชน	o การสนทนา กลุ่มย่อย o การศึกษา	เดือนเมษายน 2558 ถึงเดือน	-ข้อมูลป่าภูพันหยอดยุคชาวบ้าน

ลำดับ	กิจกรรมการวิจัย	กลุ่มผู้ให้ข้อมูล	เครื่องมือที่ใช้	ระยะเวลา	สิ่งที่ได้รับ
		3) กลุ่มผู้สูงอายุ 4) กลุ่มผู้นำทางศาสนา 5) กลุ่มปราชญ์ชุมชน	ประวัติศาสตร์ชุมชน ๐ แผนที่ภูมิสังคม	พฤษภาคม 2558	นักศึกษาเข้าป่า -การอยู่ร่วมกันของคนกับป่าในยุคคอมมิวนิสต์
4	ศึกษาความสัมพันธ์ยุคที่ 4 ป่าลัวคน	1) กลุ่มอาชีพในชุมชน 2) กลุ่มผู้นำชุมชน 3) กลุ่มผู้สูงอายุ 4) กลุ่มผู้นำทางศาสนา 5) กลุ่มปราชญ์ชุมชน	๐ เวทีชาวบ้าน ๐ สนทนากลุ่มย่อย ๐ สัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้างและแบบไม่มีโครงสร้าง	เดือนเมษายน 2558 ถึงเดือนพฤษภาคม 2558	-รับรู้ความสัมพันธ์ของการพัฒนาคนกับป่าตามนโยบายของภาครัฐ
5	ศึกษาความสัมพันธ์ยุคที่ 5 แก้ปัญหาคนอาศัยป่า ป่าอาศัยคน	1) กลุ่มอาชีพในชุมชน 2) กลุ่มผู้นำชุมชน 3) กลุ่มผู้สูงอายุ 4) กลุ่มผู้นำทางศาสนา 5) กลุ่มปราชญ์ชุมชน	๐ เวทีชาวบ้าน ๐ การสนทนากลุ่มย่อย ๐ การสัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้างและแบบไม่มีโครงสร้าง	เดือนเมษายน 2558 ถึงเดือนพฤษภาคม 2558	-ได้ข้อมูล 3 มิติของความสัมพันธ์คนกับคน คนกับธรรมชาติ คนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ

5. การดำเนินการตามปฏิทินศึกษาปรากฏการณ์ ทำให้ทราบผลการศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคมของครอบครัวเกษตรกร อำเภอยางตลาด ทั้งในอดีตและปัจจุบัน รายละเอียดดังนี้

5.1 การศึกษาความสัมพันธ์ยุคที่ 1 ก่อเกิดชุมชนบ้านเก่าคือ เริ่มปี พ.ศ. 2440

จากการจัดเวทีชาวบ้านการศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชน ศึกษาแผนที่ภูมิสังคม มีกลุ่มเป้าหมายที่ให้ข้อมูลประกอบด้วยกลุ่มอาชีพในชุมชน จำนวน 10 คน กลุ่มผู้นำชุมชน 13 คน กลุ่มผู้สูงอายุจำนวน 10 คน กลุ่มผู้นำทางศาสนา จำนวน 2 คน กลุ่มปราชญ์ชุมชนจำนวน 5 คนปี พ.ศ. 2440 ได้เกิดชุมชนบ้านเก่าเตื่อ ขึ้นตรงกับตำบลลำคลอง อำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยอาศัยป่าภูพันหยอดเป็นแหล่งที่ทำมาหากิน เป็นแหล่งอาหาร ยารักษาโรคและที่อยู่อาศัย โดยใช้ไม้ไผ่เป็นบ้านเรือน (เรือนเหย้า) ไม้ไผ่ของภูพันหยอดและลำห้วยสังกะ ชาวบ้านเก่าเตื่อจะนำไม้เหล่านี้ไปทำที่อยู่อาศัย ชาวบ้านที่มาอาศัยอยู่บริเวณนี้จะเป็นชนกลุ่มภูไทที่อพยพมาจากภูไทกลุ่มนครพนม จากการสัมภาษณ์นายบัน ไชยสวาท อดีตกำนันทุ่งคอง ปัจจุบันเป็นรองนายก อบต. ทุ่งคอง อำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์ จากการศึกษาเอกสารข้อมูลจาก องค์การบริหารส่วนตำบลลำคลอง ทำให้ทราบถึงข้อมูลประวัติพื้นที่ ประวัติความเป็นมาตำบลทุ่งคอง เดิมอยู่ในการปกครองของอำเภอสหัสขันธ์ เมื่อปี 2515 ได้มีการแบ่งการปกครองเป็นอำเภอคำม่วง สาเหตุที่เรียกว่า "ตำบลทุ่งคอง" เนื่องจากมีตำนานเล่าว่า มีเจ้าเมืองฟ้าแดดสงยาง มีธิดาอยู่องค์เดียว และเลี้ยงจระเข้ไว้ 2 ตัว ชื่อ บักทองแดง และ บักเข้า เวลาที่พระธิดาลงอาบน้ำก็จะขี่จระเข้ตัวใดตัวหนึ่งเปลี่ยนกัน จระเข้บักเข้าขี่อิจมา จึงได้อุ้มพระธิดาซ่อนไว้ไม่ให้บักทองแดงเห็น พระธิดาหายใจไม่ออกจึงตายในปากของบักเข้า จระเข้บักเข้ากลัวความผิดจึงหนีไป เจ้าเมืองจึงให้เสนาอำมาตย์ไล่ล่าจระเข้มีเสนาอำมาตย์กลุ่มหนึ่งนั่งรอคอยอยู่หลายวันไม่เห็นมาจึงเรียกว่า "ทุ่งคอง" ซึ่งในภาษาอีสานแปลว่า "รอคอย" และได้เปลี่ยนเป็น "ทุ่งคอง" จากนั้นจึงได้ใช้เป็นชื่อตำบลมาจนถึงปัจจุบันนี้สภาพพื้นที่โดยทั่วไปเป็นที่ราบเชิงเขา มีเนื้อที่ทั้งหมด 56.435 ตร.กม. หรือประมาณ 35,271 ไร่เขตพื้นที่

ทิศเหนือ ติดกับ ต.นาพัน อ.คำม่วง จ.กาฬสินธุ์ - ทิศใต้ ติดกับ ต.โพน อ.คำม่วง จ.กาฬสินธุ์

ทิศตะวันออก ติดกับ ต.ดินจี่ อ.คำม่วง จ.กาฬสินธุ์

ทิศตะวันตก ติดกับ ต.หนองซ้าง กิ่งอ.สามชัย จ.กาฬสินธุ์อาชีพของ

ประชาชนในพื้นที่มีอาชีพหลัก คือการทำนาอาชีพเสริม คือการทอผ้าไหม

และผ้าแพรวาท่อมมาได้พัฒนาผ้าทั้งสองอย่างคือผ้าไหมและผ้าแพรวานำมาทอจนเป็นผ้าไหมแพรวาท่อมมีชื่อเสียงมาจนถึงปัจจุบันนี้

5.2 การศึกษาความสัมพันธ์ยุคที่ 2 ตั้งชื่อป่าภูพานหยอดพ.ศ. 2460 - 2475

จากการจัดเวทีชาวบ้านการศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชน ศึกษาแผนที่ภูมิสังคม มีกลุ่มเป้าหมายที่ให้ข้อมูลประกอบด้วยกลุ่มอาชีพในชุมชน จำนวน 10 คน กลุ่มผู้นำชุมชน 13 คน กลุ่มผู้สูงอายุจำนวน 10 คน กลุ่มผู้นำทางศาสนา จำนวน 2 คน กลุ่มปราชญ์ชุมชนจำนวน 5 คน พ.ศ. 2460 - 2475 ยุคนี้ตามตำนานเล่าว่า มีนายพรานชื่อ พรานหยอดได้มาล่าเนื้อที่ป่าแห่งนี้ด้วยสุขภาพหรือเป็นพรานที่มีอายุมาก ได้มาล้มป่วยตายในป่าแห่งนี้ชาวบ้านจึงเรียกป่าแห่งนี้ว่าป่าภูพันหยอด หรือป่าภูพรานหยอด

จากข้อมูลของกลุ่มเป้าหมาย ด้วยการบอกเล่าทำให้ทราบว่าพื้นที่ป่าภูพันหยอดมีความอุดมสมบูรณ์ และเคยมีการสำรวจพื้นที่พบว่ามีเนินเล็กๆ ที่ไม่สูงมากนักกระจายอยู่ในพื้นที่ ซึ่งชาวบ้านในพื้นที่บริเวณนี้จะเรียกเนินนี้ว่า “จ้อก้อ” มีทั้งหมด 5 จ้อก้อ คือ

5.2.1 จ้อก้อบักด่อน ตามประวัติเคยเป็นสถานที่ฆ่าความเผือกหรือควายด่อน

5.2.2 จ้อก้อหินปูนสภาพพื้นที่มีลานหินปูน

5.2.3 จ้อก้ออีเกียสภาพพื้นที่อยู่ใกล้กับถ้ำค้างคาว (ภาษาอีสานเรียกอีเกีย)

5.2.4 จ้อก้อหินเหล็กไฟสภาพพื้นที่มีหินที่แข็งนำมากระทบกันเป็นไฟ ชาวบ้านเรียกว่าหินไฟ

5.2.5 จ้อก้อภูโจดสภาพพื้นที่มีป่าประเภทหญ้าคา ต้นโจด หน่อโจดมาก

มีถ้ำในป่าภูพันหยอด จำนวน 3 ถ้ำ คือ

1) ถ้ำทศหมี

2) ถ้ำอีเกีย

3) ถ้ำพระ

5.2.6 พื้นที่สำคัญของป่าภูพันหยอด อีกคือพื้นที่สายน้ำบนป่ามีอยู่จำนวน 4 สายน้ำ

คือ

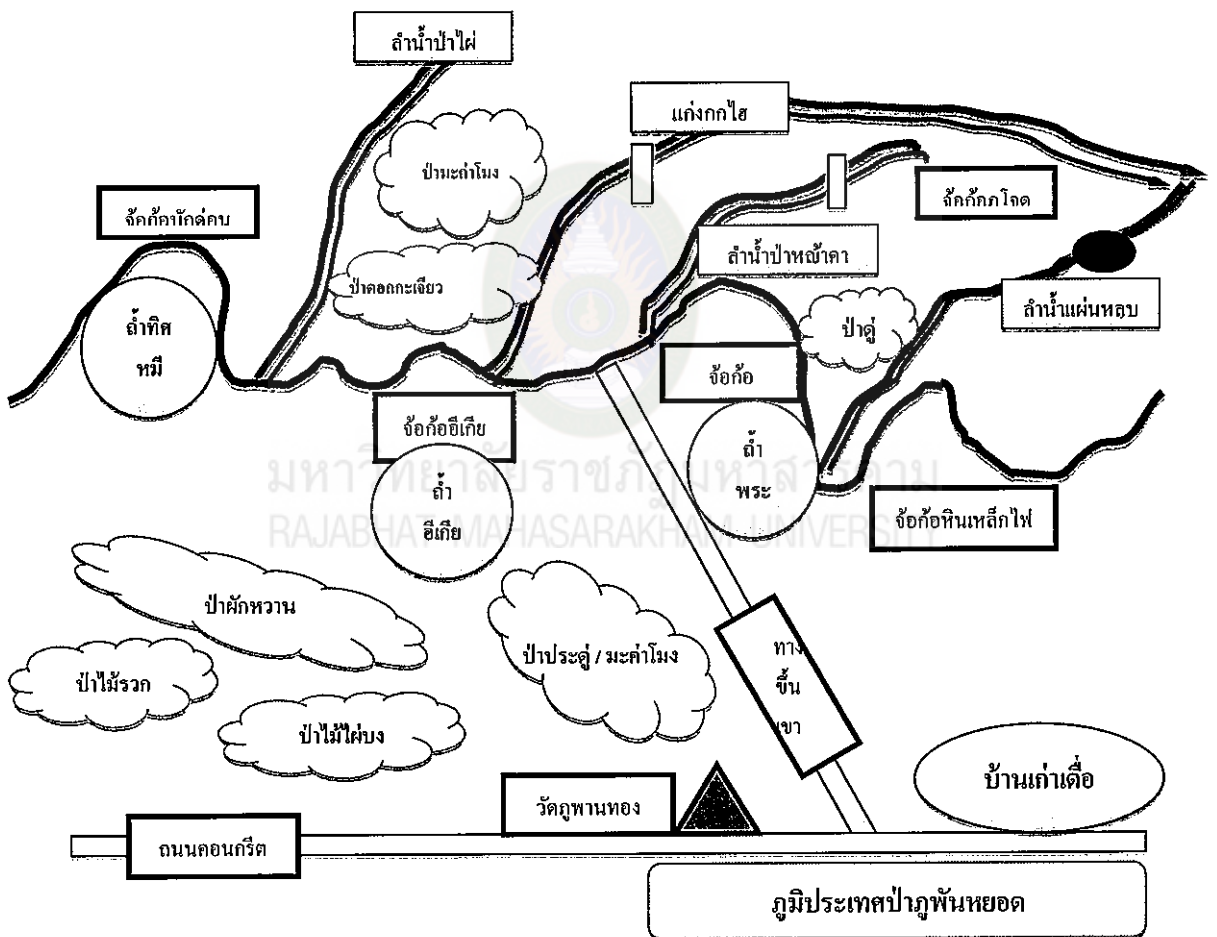
1) สายป่าไผ่

2) แก่งกกไฮ

3) สายป่าหญ้าคา

4) สายแผ่นหลุบ

ความสำคัญของ 5 ซ็อกก้อ 3 ถ้ำ 4 สายน้ำ มีความสัมพันธ์กับป่าภูผันหยอดและชุมชน มาอย่างยาวนาน และมีการใช้สอยพร้อมกับการเอื้อประโยชน์กันอย่างมากมาย ถ้ำอีเกีย สมัยนักศึกษาเข้าป่าเคยเป็นสถานที่พักและหลบภัย เพราะเป็นถ้ำใหญ่บรรจุคนได้มาก ถ้ำหินปูนเป็นถ้ำที่เย็น มีหินปูนจึงทำให้ชาวบ้านและพระตุตงค์ใช้เป็นที่พักบิณฑิภาวนา จึงมีพระพุทธรูปอยู่ จึงเรียกว่าถ้ำพระ ส่วนถ้ำทิศหมี่เป็นถ้ำที่ใช้สำหรับชาวบ้านมาอาศัยนอนพักเลี้ยงวัว ซึ่งเวลามาชาวบ้านจะบอกว่าไล่วัวไปทางถ้ำทิศหมี่ อันเป็นภูมิปัญญาอีกอย่างของชุมชนชาวบ้าน ที่ได้อยู่อาศัยเกื้อกูลกัน

แผนภาพที่ 1 แสดงภูมิศาสตร์พื้นที่ป่าภูผันหยอด

5.3 การศึกษาความสัมพันธ์ยุคที่ 3 คนกล้วยป่า ปี 2475 - 2523

จากการจัดเวทีชาวบ้านการศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชน ศึกษาแผนที่ภูมิสังคม มีกลุ่มเป้าหมายที่ให้ข้อมูลประกอบด้วยกลุ่มอาชีพในชุมชน จำนวน 10 คน กลุ่มผู้นำชุมชน 13 คน กลุ่มผู้สูงอายุจำนวน 10 คน กลุ่มผู้นำทางศาสนา จำนวน 2 คน กลุ่มปราชญ์ชุมชนจำนวน 5 คน

ปี 2475 - 2523 ยุคนี้เป็นยุคที่เปลี่ยนแปลงการปกครอง เป็นยุคที่เดินทางไปสู่ยุคประชาธิปไตย พื้นที่ป่าภูพานหยอดมีถ้ำหลายแห่งที่สามารถบรรจุคน ได้ 15 - 20 คน คือถ้ำอีเกีย และถ้ำหมาจอก ถ้ำเหล่านี้สามารถเป็นที่หลบซ่อนของกลุ่มบุคคลที่นำฝิ่นไปในลัทธิคอมมิวนิสต์ที่มีผู้นำมาเผยแพร่ โดยคนเหล่านี้ มาเคลื่อนไหวในภาคอีสาน เทือกเขาภูพานที่กั้นระหว่าง จังหวัดสกลนคร และจังหวัดกาฬสินธุ์ และได้อาศัยอยู่ในถ้ำอีเกีย หรือที่ชาวบ้านเรียกต่อมาว่าถ้ำสหาย กลุ่มสหายที่เข้าไปอาศัยในป่าภูพานหยอดมี 2 ระยะ คือ ระยะที่หนึ่งในปี 2508 ได้เกิดวันเสียงปืนแตกขึ้น ใน อ.นาแก จังหวัดนครพนม มีการล้อมปราบชาวบ้านที่ฝิ่นในลัทธิคอมมิวนิสต์ ผลจากการล้อมปราบทำให้กลุ่มผู้เห็นต่างนี้เข้าไปหลบอาศัยในป่า และป่าภูพานหยอด ซึ่งเป็นป่าสมบูรณ์ก็เป็นหนึ่งในประวัติศาสตร์ป่าคอมมิวนิสต์ ระยะที่สอง คือช่วงเดือนตุลาคม 2516 เป็นยุคที่นักศึกษาที่ถูกทางการล้อมปราบเช่นเดียวกัน ได้หลบหนีเข้าสู่ป่าภูพานหยอด ซึ่งผลของการเข้าไปอาศัยในป่าภูพานหยอดของกลุ่มผู้นิยมลัทธิคอมมิวนิสต์ ทำให้ผืนป่าภูพานหยอดมีความอุดมสมบูรณ์มาก ชาวบ้านไม่กล้าขึ้นหาของป่า ป่าไม้ไม่ถูกทำลาย ป่าไม้ยังคงมีความอุดมสมบูรณ์เป็นอย่างมาก

5.4 การศึกษาความสัมพันธ์ยุคที่ 4 ป่ากล้วยคนปี 2523 - 2540

จากการจัดเวทีชาวบ้านการศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชน ศึกษาแผนที่ภูมิสังคม มีกลุ่มเป้าหมายที่ให้ข้อมูลประกอบด้วยกลุ่มอาชีพในชุมชน จำนวน 10 คน กลุ่มผู้นำชุมชน 13 คน กลุ่มผู้สูงอายุจำนวน 10 คน กลุ่มผู้นำทางศาสนา จำนวน 2 คน กลุ่มปราชญ์ชุมชนจำนวน 5 คน

ปี 2523 - 2540 เป็นช่วงเวลาที่รัฐบาลทหารได้เอาการเมือง นำการทหาร จึงได้ออกคำสั่งที่ 66/23 เพื่อให้กองกำลังและแนวร่วมที่อยู่ในป่าให้เข้ามามอบตัว ได้งานทำ และให้ที่ดิน จึงเป็นเงื่อนไขให้กลุ่มเหล่านี้ออกจากป่าเข้ามา และได้ออกคำสั่งที่ 65/25 จึงได้เกิดกลุ่มพัฒนาชาติไทยตามเงื่อนไขของกองทัพว่าถ้าเข้ามาแล้วจะได้ที่ทำกินจึงมีกลุ่มพัฒนาชาติไทย เข้ารายงานตัวกับทางการมากขึ้น จนถึงปี 2526 คชด. - ทหาร ได้คืนพื้นที่ให้อำเภอและจังหวัด เป็นการนำความสงบมาสู่พื้นที่ และเมื่อกลุ่มบุคคลที่เห็นต่างได้ออกจากป่าภูพานหยอด ก็เป็นยุคที่ป่า

ถูกทำลายลงเป็นอย่างมาก มีการตัดไม้ต้นใหญ่โดยกลุ่มผู้มีอิทธิพล ได้เข้าไปทำลายแบบไม่กลัวกฎหมายบ้านเมือง กลุ่มคนที่เข้าทำลายป่า ส่วนมากจะเป็นนักการเมืองระดับท้องถิ่นจนถึงระดับประเทศในส่วนของชาวบ้านจะมีน้อย

5.5 การศึกษาความสัมพันธ์ยุคที่ 5 แก่ปัญหาคนอาศัยป่า ป่าอาศัยคนปี 2541 - ปัจจุบัน

จากการจัดเวทีชาวบ้านการศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชน ศึกษาแผนที่ภูมิสังคม มีกลุ่มเป้าหมายที่ให้ข้อมูลประกอบด้วยกลุ่มอาชีพในชุมชน จำนวน 10 คน กลุ่มผู้นำชุมชน 13 คน กลุ่มผู้สูงอายุจำนวน 10 คน กลุ่มผู้นำทางศาสนา จำนวน 2 คน กลุ่มปราชญ์ชุมชนจำนวน 5 คน

ปี 2541 - ปัจจุบัน จากปี 2541 -2544 เป็นห้วงเวลาที่ป่าถูกฟันหยอดถูกทำลายมีราษฎรเข้าไปเป็นเจ้าของหลายร้อยไร่ ไปทำไร่เลื่อนลอย ตัดไม้มาทำบ้านเรือน ไม้ประดู่ ไม้มะค่าโมง ไม้เต็งรัง ถูกโค่นทำลาย ผู้มีอิทธิพลเอาออกขายเป็นไม้เถื่อนไปทำบ้านเรือน ปี 2545 คณะผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งคลองได้เดินสำรวจสภาพป่าว่ามีอะไรบ้างที่จะพัฒนาเป็นแหล่งน้ำ เพื่อพัฒนา แสดงความเป็นเจ้าของสาธารณะแห่งนี้เพื่อรักษาไว้ อนุรักษ์ให้คนรุ่นหลังบริหารจัดการป่าให้เป็นสัดส่วน พร้อมทั้งขอพื้นที่คืนจากราษฎรที่เข้าไปทำไร่ ทำนา และเลี้ยงสัตว์ซึ่งเป็นการทำลายป่าไม้ ด้วยความมีน้ำใจของราษฎรกลุ่มนี้ที่ยินยอมคืนที่ดินให้กับทางองค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งคลอง ปี 2547 ได้นางบประมาณมาทำแหล่งน้ำ 3 แหล่ง ปัจจุบันมีน้ำตลอดปี จึงเป็นแหล่งอาหารให้กับชุมชน ได้ทำมาหากินร่วมกัน เป็นการอนุรักษ์ดินและน้ำปี 2557 ผู้วิจัย ได้ลงพื้นที่ร่วมกับชุมชนบ้านเก่าเตื่อ อบรมผู้มีจิตอาสาคนรักป่าถูกฟันหยอด ตามแนวทางแก้ไขปัญหาป่าถูกทำลาย การศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยและผู้ช่วยผู้วิจัยได้จัดวงสนทนาในหัวข้อเรื่อง “มิติตามความสัมพันธ์ของคนกับทรัพยากรธรรมชาติ พื้นที่ป่าถูกฟันหยอด” โดยได้เชิญ ดร.อาทิตย์ บำรุงเชื้อ มาเป็นวิทยากรให้ความรู้และแนวทางในการศึกษากับกลุ่มเป้าหมาย ทำให้เกิดมิติของการศึกษาความสัมพันธ์ของคนกับสิ่งแวดล้อมใน 3 มิติของความสัมพันธ คือ

มิติที่ 1 คนกับคน เป็นการมองภาพความสัมพันธ์ที่มีการเชื่อมต่อระหว่างคนกับปัจเจกคนกับครอบครัว หรือคนกับชุมชนสังคม

มิติที่ 2 คนกับธรรมชาติ เป็นการมองภาพความสัมพันธ์ที่มีการเชื่อมต่อระหว่างคนกับปัจจัย 4 คือ คนกับอาหาร คนกับเครื่องนุ่งห่ม คนกับยารักษาโรค และคนกันที่อยู่อาศัย

มิติที่ 3 คนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ เป็นการมองภาพความสัมพันธ์ที่มีการเชื่อมต่อระหว่าง คนกับขบถ คนกับประเพณี หรือคนกับวัฒนธรรม

6. ผลการศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคมชุมชนบ้านเก่าเคื่อ

ผลสรุปที่ได้จากการศึกษาของวงสนทนากลุ่มเป้าหมายและผู้วิจัย โดยมองมิติผ่านความสัมพันธ์คนกับป่าภูพันหยอด ว่ามีการพึ่งพาอาศัยกันอย่างไร กลุ่มเป้าหมายได้เห็นพ้องกันว่า ป่าภูพันหยอดนั้นเป็นป่าที่ให้คุณค่าทางด้านอาหารแก่คนในชุมชนมากกว่าด้านอื่น การพึ่งพาอาศัยป่าภูพันหยอดของคนในชุมชนก็เพื่อการหาอาหาร ที่ชาวบ้านเองจะทราบว่า เมื่อเข้าไปในป่าภูพันหยอดในช่วงเวลาของแต่ละเดือนที่ต่างกัน จะพบเจอกับอาหารในป่าภูพันหยอดที่มีความแตกต่างกันไปในแต่ละเดือนเช่นกัน จึงได้กำหนดช่วงเวลาเป็นเดือน เพื่อให้มองเห็นห่วงโซ่ของอาหารบนป่าภูพันหยอด กำหนดเป็นเดือนเริ่มจากเดือนอ้าย (เดือนหนึ่ง) จนถึงเดือนสิบสอง เรียกว่า “นาฬิกาป่าภูพันหยอด” เป็นการกำหนดเวลาของป่าภูพันหยอด ซึ่งธรรมชาติของป่าภูพันหยอดทั้งสัตว์และพืชจะเปลี่ยนแปลงไปตามฤดูกาลของแต่ละเดือนทั้ง 12 เดือน เหมือนการกำหนดประเพณีตามฮีตสิบสอง ที่ชาวบ้านมีความคุ้นเคย นาฬิกาป่าภูพันหยอดทำให้สามารถมองเห็นความสัมพันธ์ของธรรมชาติเสมือนห่วงโซ่อาหารตามเดือนฤดูกาลดังนี้

เดือนอ้าย คือเดือนหนึ่ง เดือนนี้จะมีฝน โปรยเล็กน้อยจะมีดอกไม้ป่าเริ่มจะออกดอก เพราะเป็นฤดูหนาว ดอกมะม่วงป่า เป็นต้น จะมีสัตว์ป่ามากิน เช่น ป่าง ค้างคาว กระแต สัตว์น้ำ จะมีพวก ปลาหมอ ปลาดุก ปลาช่อน ปลาทุกชนิดจะร่าเริงแหวกว่ายน้ำ ปลาทุกชนิดสามารถนำมาปรุงอาหารได้ร้อยรสชาติดี และเป็นข้าวใหม่- ปลามันเดือนอ้ายกินปลา

เดือนยี่ หรือเดือนสอง สัตว์ป่าภูพันหยอด นก หนู กระแต กระรอก ไก่ป่า หมาป่า กระต่ายพังพอน อีเห็น จะออกหากินอย่างซุกซม ซึ่งเป็นเดือนที่ชาวบ้านนิยมออกมาล่าสัตว์ เหล่านี้เดือนยี่ล่าสัตว์

เดือนสาม เป็นเดือนเปิดประตูฟ้าเข้าสู่ฤดูใหม่ เป็นช่วงปลายหนาว คือหนาวเดือนสาม และเป็นเดือนประเพณี เดือนสามขึ้นสามค่ำ เป็นวันเปิดประตูข้าวกลางชาวนา (เปิดประตูแล้วข้าว) เป็นเดือนที่ดูแดด ทำนายฝน หากในวันขึ้นสามค่ำ เดือนสาม ปีใดมีฝนตกและหนาวในวันปีนั้น ฟ้าฝนจะดี ซึ่งเป็นความเชื่อของคนรอบป่าภูพันหยอด เป็นเดือนที่มีฝักหวานป่า หาไข่มดแดง เพราะฝนเริ่มลง

ชาวบ้านจะใช้เดือนนี้ในการสังเกตตามความเชื่อของชาวบ้าน คือเดือนสามเปิดแล้ว ดูแดด ทำนายฝน

เดือนสี่ ฟ้าฝนใหม่เริ่มตก เป็นเดือนดอกกระเจียว อีลอก และอิงอม ดักแด่กันชี้เหล็กป่าแมงแดงต้นเต็ง และต้นรัง ฝักหวานไข่มดแดงมากขึ้น ป่าไม้เริ่มสีเขียวผลิบาใหม่ ออกยอด

เพื่อให้เป็นอาหารของคนและสัตว์ป่า มันเป็นความสุขของคนรอบข้างป่าภูพานหยอดที่มีอาหาร
ธรรมชาติอันอุดมสมบูรณ์และมีลมแรงเดินเข้าสู่ฤดูใหม่คือฤดูฝนเดือนสี่กินดอกกระเจียว

เดือนห้า เป็นเดือนที่อากาศร้อนที่สุด ถ้าฝนใหม่ไม่มา คนภูพานหยอดจะออกหากินจับ
จ๊กจั่น เก็บผักคั่ว ไบมะกอก ไข่มัดแดง และมีรังต่อ รังแตน และผึ้งเดือนห้า เดือนนี้ ผักอีลอก อี
งอม กระเจียวเริ่มมีมากขึ้น และสัตว์พวกอึ่งอ่าง เขียดเริ่มมีถ้าฝนตกเดือนห้าหากินจ๊กจั่น

เดือนหก เริ่มย่างเข้าสู่ฤดูฝน พืชที่ชาวบ้านชอบและออกมาหาเพื่อนำไปเป็นอาหาร คือ
หน่อไม้ ไข่บง หน่อไม้รวก เริ่มออก กบอึ่งอ่าง มีมากขึ้น เป็นเดือนที่ค่อนข้างมีอาหารป่ามาก
ขึ้น เดือนหกฝนตก กบอึ่งอ่างร้องเดือนหกหากบกินอึ่ง

เดือนเจ็ด เป็นเดือนที่เห็นป่าธรรมชาติออก เช่นเห็นคอก เห็นดิน อึ่งอ่างกบออกมาก มีช
วกกบ (ลูกอี๊ด) ชวกเขียดเหลือง ชวกเขียดดำ มีเห็นปลวกออกช่วงปลายเดือนเจ็ด (เห็นโคน)
เห็นปลวกไถ่น้อยคอกเล็กๆ นำมาหมก เดือนเจ็ดเป็นเดือนที่ชาวบ้านเริ่มดำเนินการทำนา และหว่าน
กล้าเดือนเจ็ดป่าเห็นธรรมชาติ

เดือนแปด หน่อไม้ทุกชนิดบนป่าภูพานหยอด เช่น ไข่บง ไข่วอก ไข่โจด จะออกมาก
จึงแดง อีทื่อ แกงหน่อไม้ เห็นหนู หอยหอมเริ่มออกเพราะฝนลงมาก และ ปูเอน เริ่มออกมา
ให้เห็น (ปูภูเขา) ปูซีเหล็กเดือนแปด ออกหาหน่อไม้ กินหอยหอม เบิงปูเอน

เดือนเก้า อาหารป่าทุกประเภทค่อนข้างสมบูรณ์มากที่สุด พวกหน่อไม้ทุกชนิด แมลง
เริ่มมีคือแมลงคับ แมงคาม เห็นปลวกมีมากเดือนเก้า อุดมสมบูรณ์ป่าภูพานหยอด

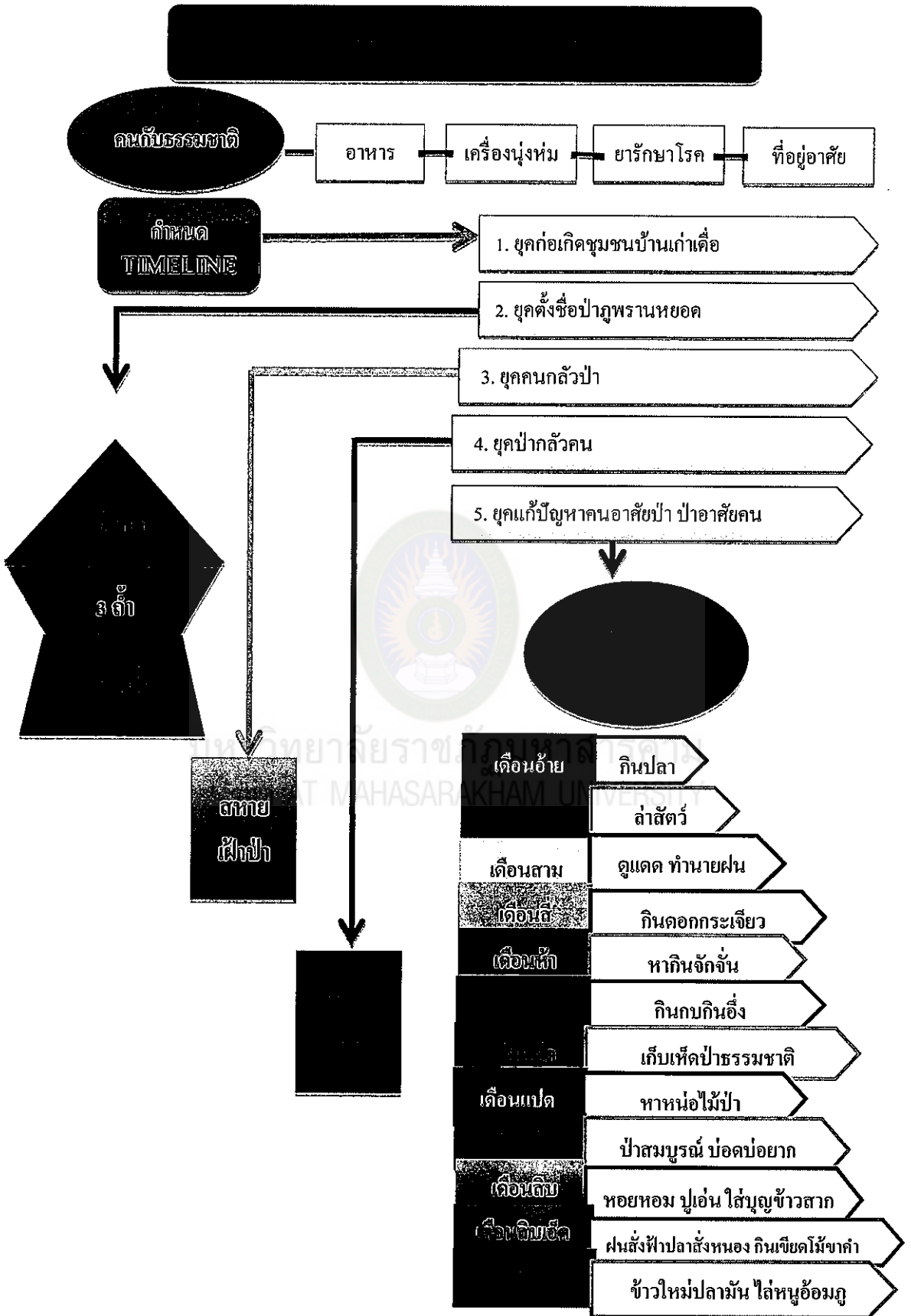
เดือนสิบ เป็นเดือนที่สัตว์ตระกูลหอยมีมากคือ หอยหอม หอยทาก (หอยเตื่อ) กลอยมัน
มีมาก ชาวบ้านจะเข้าป่าภูพานหยอด ออกหา กลอย มัน แมงคับ แมงคาม หอยหอม ปูเอน เตรียม
หามาใส่บุญข้าวสาก (เดือนสิบขึ้นสิบห้าค่ำ) เดือนสิบ หา กลอย มัน แมง หอยหอม ปูเอน ใส่
บุญข้าวสาก

เดือนสิบเอ็ด เขียดนา (เขียดโม้) เขียดดำ เริ่มตัวใหญ่ และมีไขมัน (นำรับประทาน)
ปูเอน ออกมามาก มีน้ำไหลปลาจะลงหาวังใหม่ ฝนสั่งฟ้า ปลาสั่งหนอง ที่ภาษาชาวบ้านเรียกว่า
“ฟ้าผ่าหัวปลาแข่ง” (ปลาแข่งคือปลาหมอ) เห็นบดเริ่มออก เริ่มมีลมหนาว เป็นเดือนปลายฝนต้น
หนาวเข้าสู่ฤดูข้าวใหม่ปลามัน

เดือนสิบสอง กบเขียดต่างๆ ปู หนูนา เข้าสู่ฤดูหนาว (เดือนสิบเอ็ดห้าลมค้อ เดือนสิบ
สองห้าลมอ่วย) ลมเปลี่ยนทิศทาง หนาวเริ่มมา สัตว์ป่าเป็นอาหารที่ชื่นชอบของคนรอบป่าภูพาน
หยอด หนู กระแต ออกเพ่นพ่านหากิน พรานป่าออกคักจับเป็นเดือนข้าวใหม่ปลามัน

สรุปได้ว่าการศึกษาความสัมพันธ์ของคนชุมชนบ้านเก่าเคื้อกับป่าภูพันหยอด จะมีความสัมพันธ์กันมาช้านาน ด้วยว่าเมื่อคนในชุมชนที่เป็นชนผู้ไทได้อพยพจากนครพนมมาอาศัยในพื้นที่ ได้อาศัยป่าและมีวิถีชีวิตของคนในชุมชนร่วมกับป่าภูพันหยอดการเข้าใช้พื้นที่จนกระทั่งในช่วงเวลาหนึ่งเป็นที่หลบพักอาศัยของเหล่าผู้คิดต่างกับทางรัฐบาล ที่ได้เข้าไปอาศัยในผืนป่า เมื่อได้ออกจากป่ามาก็ยังมีความสัมพันธ์กับป่าภูพันหยอด คือยังคงใช้เป็นแหล่งหาอาหาร ยาสมุนไพรรักษาโรค และที่อยู่อาศัย โดยชุมชนมองเห็นว่าป่าภูพันหยอดเป็นป่าที่สามารถให้ความมั่นคงทางอาหาร เป็นแหล่งทรัพยากรตามธรรมชาติที่เข้าถึงและหาประโยชน์ได้ง่าย อีกทั้งยังเป็นเสมือนหนึ่งชีวิตของชาวบ้านเก่าเคื้อและใกล้เคียง

ผู้วิจัยเองเห็นว่าหน้าที่ชุมชนจะสามารถพึงพิงป่าภูพันหยอดได้อย่างสมบูรณ์นั้น จำเป็นจะต้องมีหน่วยที่จัดกระบวนการความรู้ของป่าภูพันหยอด ที่มีความเหมาะสมเพื่อให้เกิดการพัฒนาคน พัฒนาชุมชน และการพัฒนาป่าภูพันหยอดอย่างถูกที่ถูกต้องทางต่อไปจากจุดนี้เองสถานีเรียนรู้ป่าภูพันหยอดจึงเกิดขึ้นให้เป็นพื้นที่เรียนรู้ของคนในชุมชน หรือหน่วยงานอื่นใดที่สนใจจะเข้าไปทำการพัฒนาหรืออนุรักษ์ จำเป็นต้องมีความรู้เกี่ยวกับป่าภูพันหยอดให้มากที่สุด

แผนภาพที่ 2 แสดงการศึกษามิติความสัมพันธ์

บทที่ 5

ประโยชน์ของกระบวนการงานสถานีเรียนรู้ป่าชุมชนที่ให้แก่ชุมชน

จากข้อค้นพบของการศึกษาศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนบ้านเก่าเตื่อ ตำบลทุ่งคลอง อำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์ กับป่าชุมชน ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันทำให้ผู้วิจัยเห็นถึงความสัมพันธ์ของช่วงเวลาต่างๆ ที่เป็นความสัมพันธ์เชิงอาศัยพึ่งพิงกันของคนกับป่า และนำมาสู่การศึกษากระบวนการงานสถานีเรียนรู้ป่าชุมชน ซึ่งเป็นหน่วยที่จัดการความรู้ของป่าชุมชนที่มีความเหมาะสมต่อชุมชนท้องถิ่น โดยคาดหวังให้ชุมชนสามารถเห็นคุณค่าของป่าชุมชนเป็นแหล่งอาหารตามธรรมชาติ ที่สร้างความมั่นคงทางอาหารกับคนในชุมชน ถ้าหากคนในชุมชนได้รับการหล่อหลอมและสร้างจิตสำนึกที่ดี จะทำให้เห็นว่าป่าชุมชนเป็นแหล่งทรัพยากรที่มีคุณค่าของชุมชน

ในการวิจัยเพื่อสร้างกระบวนการงานสถานีเรียนรู้ป่าชุมชน ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชนบ้านเก่าเตื่อ ตำบลทุ่งคลอง อำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์ ผู้วิจัยได้กำหนดเป็นขั้นตอนกระบวนการ ในการศึกษาได้ดังต่อไปนี้ คือ

ขั้นตอนที่ 1 การสร้างกลุ่มคนสถานีเรียนรู้ป่าชุมชน

ขั้นตอนที่ 2 การประกาศเจตนารมณ์กลุ่มคนสถานีเรียนรู้ป่าชุมชน

ขั้นตอนที่ 3 กำหนดคุณลักษณะกลุ่มคนสถานีเรียนรู้ป่าชุมชน จากการประยุกต์

หลักพุทธธรรม “ไตรสิกขา”

ขั้นตอนที่ 4 การออกแบบกิจกรรมกระบวนการงานสถานีเรียนรู้ป่าชุมชน

ขั้นตอนที่ 5 การขับเคลื่อนกิจกรรมกระบวนการงานสถานีเรียนรู้ป่าชุมชน ที่

ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชนบ้านเก่าเตื่อ ตำบลทุ่งคลอง อำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์

ขั้นตอนที่ 1 การสร้างกลุ่มคนสถานีเรียนรู้ป่าชุมชน

หลังจากการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนบ้านเก่าเตื่อ ตำบลทุ่งคลอง อำเภอคำม่วง กับป่าชุมชน ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันจัดเวทีเสวนากับกลุ่มเป้าหมายดังกล่าว เพื่อให้สามารถเข้าใจการขับเคลื่อนงานสถานีเรียนรู้ป่าชุมชน และหากกลุ่มคนเป้าหมายเป็นกลุ่มคนสถานีเรียนรู้ป่าชุมชน มีกลุ่มเป้าหมายสมัครใจเข้าร่วมในการขับเคลื่อนกระบวนการงานสถานีเรียนรู้ป่าชุมชน จำนวน 30 ครอบครัว รวมจำนวนคนทั้งสิ้น 65 คน คือ

1. กลุ่มอาชีพในชุมชน จำนวน 10 ครอบครั้ว 39 คน
2. กลุ่มผู้นำชุมชน จำนวน 6 ครอบครั้ว 6 คน
3. กลุ่มผู้สูงอายุ จำนวน 8 ครอบครั้ว 14 คน
4. กลุ่มผู้นำทางศาสนา จำนวน 1 ครอบครั้ว 1 คน
5. กลุ่มปราชญ์ชุมชน จำนวน 5 ครอบครั้ว 5 คน

โดยกลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วมการขับเคลื่อนกระบวนการงานสถานีเรียนรู้ภูพานหยอด ได้เข้าร่วมตั้งแต่เดือน มิถุนายน 2558 - เดือน ธันวาคม 2558 ที่สถานีเรียนรู้ภูพานหยอด ตำบลทุ่งคลอง อำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์

ขั้นตอนที่ 2 การประกาศเจตนารมณ์กลุ่มคนสถานีเรียนรู้ป่าภูพานหยอด

เมื่อกลุ่มเป้าหมายได้ผ่านการบ่มเพาะมาในระยะเวลา 1 เดือน โดยใช้การจัดอบรมให้ความรู้เพื่อให้เกิดความรับรู้และ มีการจัดอบรมสร้างจิตสำนึกร่วมกันของกลุ่มเป้าหมาย ด้วยการนำหลักสูตรการสร้างเกษตรกร ในองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทำให้กลุ่มเป้าหมายมีท่าทีความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกันกับสถานีเรียนรู้ป่าภูพานหยอด และในการนี้สถานีเรียนรู้ภูพานหยอดและกลุ่มเป้าหมายได้จัดงานประกาศเจตนารมณ์กลุ่มคนสถานีเรียนรู้ป่าภูพานหยอด ที่องค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งคลอง อำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์

ภาพที่ 1 การประกาศเจตนารมณ์ และกล่าวคำปฏิญาณของกลุ่มเป้าหมายสถานีเรียนรู้ภูพาน
หยอด

ขั้นตอนที่ 3 กำหนดคุณลักษณะกลุ่มคนสถานีเรียนรู้ป่าภูพานหยอด จากการ ประยุกต์หลักพุทธธรรม“ไตรสิกขา”

ในการสร้างนวัตกรรมทางสังคมเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น ผู้ศึกษาได้สังเกตเห็นผลเลิศใน
การทำให้กลุ่มคนสถานีเรียนรู้ป่าภูพานหยอด เป็นกลุ่มคนที่มีความโดดเด่นเฉพาะต่องานการ
พัฒนาคน พัฒนาชุมชน และพัฒนาป่า ผู้วิจัยจึงกำหนดให้มีคุณลักษณะเฉพาะของกลุ่มคน
สถานีเรียนรู้ป่าภูพานหยอด โดยมีผู้วิจัย ผู้ช่วยผู้วิจัย ตัวแทนกลุ่มเป้าหมาย และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ
ประกอบด้วย กลุ่มผู้นำชุมชน จำนวน 10 คน พระสงฆ์ 2 รูป นักวิชาการ 1 คน ครู 2 คน
เยาวชน 8 คน ได้จัดเวทีสนทนากลุ่มย่อย เพื่อปรับประยุกต์ หลักพุทธธรรม เรื่อง ไตรสิกขา ให้
เป็นคำถามนำเพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนบ้านเก่าเดียวกับป่าภูพานหยอด

ตารางที่ 5 แสดงการกำหนดคุณลักษณะของกลุ่มคนสถานีภูพานหยอด จากการปรับประยุกต์หลักพุทธธรรมข้อไตรสิกขา

หลักไตรสิกขา	สาระสำคัญ	แนวทางคำถามเพื่อใช้ในการศึกษาคำหนดคุณลักษณะ
1. ศีล	คือ ความประพฤติและการปฏิบัติด้านระเบียบวินัยกาย วาจาและอาชีวะ	1) การใช้ชีวิตที่เป็นปรกติระหว่างคนกับป่าภูพานหยอด จะมีลักษณะอย่างไร
2. สมာธิ	คือ การพัฒนาในด้านจิตใจ คุณธรรมสร้างเสริม คุณภาพสมรรถภาพและ สุขภาพจิต	2) การกำหนดกฎระเบียบ หรือการสร้างวินัยให้คนที่ใช้ประโยชน์จากป่าภูพานหยอด ควร มีลักษณะอย่างไร
3. ปัญญา	คือ การพัฒนาในด้าน ปัญญาความรู้ความเข้าใจ ในสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริงตามเหตุปัจจัยและ สามารถรู้เท่าทันโลกและชีวิตทำจิตใจให้บริสุทธิ์ หลุดพ้นจากการยึดติดถือมั่นในสิ่งต่างๆ	3) การส่งเสริมหรืออบรมคนสถานีภูพานหยอดให้เห็นคุณค่า และใช้ชีวิตกับป่าภูพานหยอด ได้อย่างสมประโยชน์ ควร มีลักษณะอย่างไร

จากการศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคมของชุมชนบ้านเก่าเคื้อ ผู้วิจัยได้จัดเวทีประชุมเสวนากลุ่มเป้าหมาย และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เข้าร่วมในเวทีเสวนา ประกอบด้วย กลุ่มชุมชน 10 ครอบครัว พระสงฆ์ 3 รูป นักวิชาการเกษตร 1 คน นักวิชาการสาธารณสุข 1 คน ครู 4 คน ปราชญ์ชาวบ้าน 3 คน ผู้นำชุมชน 5 คน ตัวแทนชุมชน 10 คน บุคคลทั่วไป นักศึกษาระดับปริญญาเอก 5 คน รวม 42 คน ที่องค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งคลอง อำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์ ได้ร่วมกันนำข้อมูลจากคำถามนำที่ได้วิเคราะห์ผ่านการปรับประยุกต์หลักไตรสิกขา มาเป็นประเด็นในการกำหนดคุณลักษณะ กลุ่มเป้าหมายได้ทำการสังเคราะห์ และเห็นพ้องต้องกันว่า คุณลักษณะของกลุ่มคนสถานีเรียนรู้อาณาเขตป่าภูพานหยอด สามารถกำหนดได้ ดังตาราง คือ

ตารางที่ 6 แสดงคุณลักษณะของกลุ่มคนสถานีเรียนรู้ภูผาพันหอยอด จากการปรับประยุกต์หลัก
ไตรสิกขา

คำถามนำหลักไตรสิกขา ศีล สมาธิ ปัญญา	คุณลักษณะ
1) การใช้ชีวิตที่เป็นปรกติระหว่าง คนกับป่าภูผาพันหอยอด จะมีลักษณะ อย่างไร	1. อยู่กับป่าแบบไม่รบกวน และทำลายป่า
2) การกำหนดกฎระเบียบ หรือการ สร้างวินัยให้คนที่ใช้ประโยชน์จาก ป่าภูผาพันหอยอด ควรมีลักษณะอย่างไร	2. เข้าใจหลักพึ่งพา และความเป็นอยู่แบบป่า 3. ยึดมั่นว่าป่าภูผาพันหอยอดคือ พื้นที่แห่งความมั่นคง ทางอาหาร 4. มีวินัยยึดมั่นต่อข้อห้ามหรือข้อกำหนดชุมชนของ คนกับป่าภูผาพันหอยอด
3) การส่งเสริมหรืออบรมคนสถานี ภูผาพันหอยอดให้เห็นคุณค่า และใช้ ชีวิตกับป่าภูผาพันหอยอด ได้อย่างสม ประโยชน์ ควรมีลักษณะอย่างไร	5. มีความเข้าใจและเคารพสิ่งสำคัญร่วมกัน ระหว่าง คนกับคน คนกับธรรมชาติ และคนกับสิ่งเหนือ ธรรมชาติ 6. สำนักรักป่าภูผาพันหอยอด คือชีวิตของคนในชุมชน ท้องถิ่น

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

นั่นหมายถึงว่าคุณลักษณะสำคัญของกลุ่มคนสถานีเรียนรู้ป่าภูผาพันหอยอด ที่ถูกกำหนด
ขึ้นจากการร่วมสังเคราะห์โดยใช้การปรับประยุกต์หลักพุทธธรรม มีอยู่ 6 ประการ ดังนี้

คุณลักษณะประการที่ 1 อยู่กับป่าแบบไม่รบกวน และทำลายป่า

คุณลักษณะประการที่ 2 เข้าใจหลักพึ่งพา และความเป็นอยู่แบบป่า

คุณลักษณะประการที่ 3 ยึดมั่นว่าป่าภูผาพันหอยอดคือ พื้นที่แห่งความมั่นคงทางอาหาร

คุณลักษณะประการที่ 4 มีวินัยยึดมั่นต่อข้อห้ามหรือข้อกำหนดชุมชนของคนกับป่า
พันหอยอด

คุณลักษณะประการที่ 5 มีความเข้าใจและเคารพสิ่งสำคัญร่วมกัน ระหว่างคนกับคน
คนกับธรรมชาติ และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ

คุณลักษณะประการที่ 6 สำนักรักป่าภูผาพันหอยอด คือชีวิตของคนในชุมชนท้องถิ่น

ขั้นตอนที่ 4 การออกแบบกิจกรรมกระบวนการงานสถานีเรียนรู้ป่าภูพันหยอด

จากการวิเคราะห์ร่วมกันของกลุ่มเป้าหมาย ด้วยการจัดประชุมกลุ่มย่อย เมื่อวันที่ 20 สิงหาคม 2558 กลุ่มเป้าหมายที่เป็นตัวแทนชุมชนจำนวน 20 ครอบครัว รวมจำนวนคนทั้งสิ้น 45คน เห็นพ้องกันว่า การออกแบบกิจกรรมของกลุ่มคนสถานีเรียนรู้ป่าภูพันหยอด ต้องมีความเหมาะสมต่อการปฏิบัติของชาวบ้านชุมชน มีความเป็นไปได้และให้อยู่ในวิถีชีวิตของคนในสังคมชุมชน จึงจะเกิดประโยชน์และมีความยั่งยืน ขณะเดียวกันก็ให้สนองรับก่อนนโยบายขององค์การราชการทั้งส่วนท้องถิ่น อำเภอและจังหวัดและที่สำคัญให้สอดคล้องกับคุณลักษณะของกลุ่มคนสถานีเรียนรู้ป่าภูพันหยอด ที่ได้ร่วมกันสังเคราะห์คุณลักษณะที่สำคัญออกมา 6 ประการ เพื่อสร้างภูมิปัญญาของคนสถานีเรียนรู้ป่าภูพันหยอด ต่อไป

1. กิจกรรมคุณลักษณะกลุ่มคนสถานีเรียนรู้ป่าภูพันหยอด

ประการที่ 1 คือ อยู่กับป่าแบบไม่รบกวน และทำลายป่าได้แก่กิจกรรมทางด้านการเกษตร การทำนาผลิตพันธุ์ข้าวเกษตรอินทรีย์ การปลูกป่า การอบรมเยาวชนคนรักภัยป่า การจัดกิจกรรมอนุบาลภัยป่า การอบรมการใช้พลังงานทดแทน

ประการที่ 2 คือ เข้าใจหลักพึ่งพา และความเป็นอยู่แบบป่าได้แก่กิจกรรม การอบรมปลูกพืชสมุนไพร ยกป่าสมุนไพรมาไว้หลังบ้าน การปลูกหญ้าแฝกการเรียนรู้นาฬิกาการป่าภูพันหยอด

ประการที่ 3 คือ มีวินัยยึดมั่นต่อข้อห้ามหรือข้อกำหนดชุมชนของคนกับป่าภูพันหยอดได้แก่ การอบรมเสวนาแลกเปลี่ยนภูมิปัญญาท้องถิ่น การอบรมกฎหมายชาวบ้านเรื่องกฎหมายป่าชุมชน การอบรมเพื่อทำธรรมนูญหมู่บ้านในการกำหนดขอบข่ายการอยู่กับป่าของชุมชน

ประการที่ 4 ยึดมั่นว่าป่าภูพันหยอดคือ พื้นที่แห่งความมั่นคงทางอาหาร ได้แก่ การทำนาปลอดสาร การเลี้ยงปลาจุก การเลี้ยงกบ การเลี้ยงหอยหอม การอบรมเพาะเห็ดและนำเชื้อเห็ดไปโรยคืนป่า การอบรมแนวคิดจากพระราชดำรัสตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ประการที่ 5 มีความเข้าใจและเคารพสิ่งสำคัญร่วมกัน ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ ได้แก่ การจัดพิธีบวชป่า การจัดงานประเพณีสืบสานวัฒนธรรมบุญเดือนสิบ (หนึ่งในบุญประเพณีฮีต 12)

ประการที่ 6 มีสำนึกรักป่าภูพันหยอดคือชีวิตของคนในชุมชนท้องถิ่นอาทิเช่น กิจกรรมอาชานำบดป่า การสร้างเครือข่ายควาย และคืนควายสู่ท้องทุ่ง การปลูกหม่อนเลี้ยงไหม ห้างไกลสารเคมี

ตารางที่ 7 แสดงการออกแบบกิจกรรมตามคุณลักษณะสำคัญ

คุณลักษณะ	กิจกรรม
ประการที่ 1 คือ อยู่กับป่าแบบไม่รบกวน และทำลายป่า	ได้แก่กิจกรรมทางการเกษตร 1) การทำนาผลิตพันธุ์ข้าวเกษตรอินทรีย์ 2) การอบรมเยาวชนคนรักป่า 3) การจัดกิจกรรมอนุบาลรักป่า 4) การอบรมการใช้พลังงานทดแทน
ประการที่ 2 คือ เข้าใจหลักพึ่งพา และความ เป็นอยู่แบบป่า	ได้แก่กิจกรรม 1) การอบรมปลูกพืชสมุนไพร ยากป่าสมุนไพร มาไว้ที่บ้าน 2) การศึกษาภูมิสังคมป่าภูพันหยอด 3) การเรียนรู้วิถีการป่าภูพันหยอด
ประการที่ 3 คือ มีวินัยยึดมั่นต่อข้อห้ามหรือ ข้อกำหนดชุมชนของคนกับป่าภูพันหยอด	ได้แก่กิจกรรม 1) การศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่น 2) การอบรมกฎหมายชาวบ้านเรื่องกฎหมาย ป่าชุมชน 3) การอบรมเพื่อทำธรรมนูญหมู่บ้านในการ กำหนดขอบข่ายการอยู่กับป่าของชุมชน 4) การศึกษาแนวคิดจากพระราชดำรัสตาม แนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
ประการที่ 4 ยึดมั่นว่าป่าภูพันหยอดคือ พื้นที่ แห่งความมั่นคงทางอาหาร	ได้แก่กิจกรรม 1) การทำนาปลอดสารเคมี 2) การเลี้ยงปลาตาก 3) การเลี้ยงกบในนาข้าว 4) การเลี้ยงหอยหอม 5) การอบรมเพาะเห็ดและนำเชื้อเห็ดไปโรย คื่นป่า
ประการที่ 5 มีความเข้าใจและเคารพสิ่ง สำคัญร่วมกัน ระหว่างคนกับคน คนกับ	ได้แก่กิจกรรม 1) การจัดพิธีบวชป่า

คุณลักษณะ	กิจกรรม
ธรรมชาติ และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ	2) การจัดงานประเพณีสืบสานวัฒนธรรมบุญเดือนสิบ (หนึ่งในบุญประเพณีฮีด 12) 3) กิจกรรมอาชาบำบัดป่า
ประการที่ 6 มีสำนึกรักป่าภูพันหยอด คือชีวิตของคนในชุมชนท้องถิ่น	ได้แก่กิจกรรม 1) การสร้างเครือข่ายควาย และกินควายสุ่ท้องทุ่ง 2) การปลูกหม่อนเลี้ยงไหม ท่าง ไกลสารเคมี

ขั้นตอนที่ 5 การขับเคลื่อนกิจกรรมกระบวนการงานสถานีเรียนรู้ป่าภูพันหยอด ที่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชนบ้านเก่าเตื่อ ตำบลทุ่งคลอง อำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์

หลังจากการออกแบบกิจกรรม ที่มีความเหมาะสมกับการขับเคลื่อนในสถานีเรียนรู้ป่าภูพันหยอดแล้ว เพื่อให้เห็นกระบวนการ ผู้วิจัย และกลุ่มเป้าหมาย ที่ประกอบด้วย กลุ่มชุมชน 15 ครอบครัว พระสงฆ์ 3 รูป นักวิชาการเกษตร 1 คน นักวิชาการสาธารณสุข 1 คน ครู 4 คน ปราชญ์ชาวบ้าน 3 คน ผู้นำชุมชน 8 คน ตัวแทนชุมชน 10 คน บุคคลทั่วไป นักศึกษาระดับปริญญาเอก 5 คน รวม 50 คน ได้จัดประชุมเสวนากำหนดกิจกรรมภูมิปัญญา ที่มีความเหมาะสมสำหรับการอบรมคนในสถานีเรียนรู้ป่าภูพันหยอด โดยมีเป้าหมายที่การพัฒนาคนเป็นสำคัญ เพื่อให้คนที่ได้รับการพัฒนานั้นมีภูมิปัญญา มีองค์ความรู้ อีกทั้งสามารถนำไปต่อยอดถ่ายทอด ให้กับคนในครอบครัว ชุมชนรอบข้างได้อีก ในการทำงานที่จะทำให้ชุมชนเห็นคุณค่าของการพัฒนาคนให้อยู่ร่วมกับธรรมชาติของป่า ได้อย่างสอดคล้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน บนหลักของความเคารพ คนกับธรรมชาติ และทำให้ธรรมชาติของป่าเป็นที่พึ่งของชุมชน ทั้งทางด้าน อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค และที่อยู่อาศัย ได้กำหนดระยะเวลาการขับเคลื่อนในช่วงเดือน กันยายน - มกราคม 2559

1. การกำหนดกิจกรรมภูมิปัญญา ที่เป็นกิจกรรมการอบรมในสถานีเรียนรู้ป่าภูพันหยอด มีดังนี้

1.1 กิจกรรมภูมิปัญญาพลังงานทดแทน

เป็นกิจกรรมที่มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับคุณลักษณะประการที่ 1 ของกลุ่มคนสถานีเรียนรู้ป่าภูพันหยอด คือ อยู่กับป่าแบบไม่รบกวน และทำลายป่า โดยสร้าง

แนวความคิดในการลดปัญหาทำลายป่า เพื่อนำไม้มาเผาเอาถ่าน เนื่องจากคนในพื้นที่จะเข้าป่า ตัดไม้มาเพื่อเผาเอาถ่านและจะอ้างว่านำมาใช้ในครัวเรือน กิจกรรมเผาเอาถ่านครัวเรือนนี้จึงมีความจำเป็นเพื่อนำมาอบรมขยายผลลดการเข้าป่าทำลายต้นไม้มือ ซึ่งเตาเผาถ่านครัวเรือนนี้จะใช้ไม้ที่มีตามบ้านหัวไร่ปลายนาได้ เช่น ไม้ยูคาลิปตัส กิ่งไม้ที่ตัดแต่งจากสวนจากไร่ เป็นต้น นอกจากนั้นยังมีการอบรมทำพลังงานทดแทนแก๊สชีวภาพจากมูลสัตว์ เพราะชุมชนมีการเลี้ยงสัตว์ วัว กระบือ ม้า และหมู อยู่ในแทบทุกครัวเรือน การให้ความรู้เรื่องแก๊สชีวภาพ เป็นสิ่งจำเป็นนำมาให้การอบรมกับคนสถานีเรียนรู้ภูผินหยอดได้อย่างตรงกับความต้องการ

ภาพที่ 2 กิจกรรมการอบรมทำเตาเผาถ่านครัวเรือน และการทำบ่อแก๊สชีวภาพจากมูลสัตว์

1.2 กิจกรรมภูมิปัญญาภูมิสังคมป่าภูพันหยอด

เป็นการนำเอาคุณลักษณะประการที่ 2 ของกลุ่มคนสถานีเรียนรู้ป่าภูพันหยอด คือ การเข้าใจหลักพึ่งพา และความเป็นอยู่แบบป่า โดยมีการทำสภาพภูมิศาสตร์จำลองของป่าภูพันหยอด เพื่อให้คนสถานีเรียนรู้ป่าภูพันหยอด ได้ศึกษาทำความเข้าใจ มีสาระที่เป็นภูมิปัญญา คือ

1.2.1 ความสำคัญของป่าภูพันหยอด กับประวัติศาสตร์ชาติไทยในยุคสมัยตั้งแต่การอพยพของชนชาติพันธุ์ไท สายนครพนม ที่มาอยู่บริเวณพื้นที่อำเภอคำม่วง รอบพื้นที่ที่ป่าภูพันหยอด จนกระทั่งถึงยุคสมัยที่พื้นที่อำเภอคำม่วง เป็นพื้นที่สีแดง มีการสู้รบระหว่างกองกำลังภาครัฐ ทหาร ตำรวจ กับกองกำลังพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย จนมาถึงยุคปัจจุบันที่มีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น คือ องค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งคลอง ทำหน้าที่ดูแลและพัฒนาพื้นที่อยู่ในปัจจุบัน

1.2.2 ทำความรู้จักกับทำเลของป่าภูพันหยอด ที่มี จ้อก้อ มีถ้ำ มีลำน้ำ ต่างๆ ที่น่าสนใจซึ่งนอกจากศึกษาจากแผนที่ทำเลแล้ว ยังสามารถขึ้นไปบนป่าภูพันหยอด เพื่อศึกษาสถานที่จริงได้ และมีแหล่งศึกษาที่น่าสนใจสำคัญ ๆ คือ มี 5 จ้อก้อ 3 ถ้ำ 4 สายน้ำ ประกอบด้วย จ้อก้อ 5 แห่ง คือ 1) จ้อก้อบักค้อน ตามประวัติเคยเป็นสถานที่ฆ่าควายเผือกหรือควายด่อน 2) จ้อก้อหินปูน สภาพพื้นที่มีลานหินปูน 3) จ้อก้ออี่เกีย สภาพพื้นที่อยู่ใกล้กับถ้ำค้างคาว (ภาษาอีสานเรียกอี่เกีย) 4) จ้อก้อหินเหล็กไฟ สภาพพื้นที่มีหินที่แข็งนำมากระทบกันเป็นไฟ ชาวบ้านเรียกว่าหินไฟ 5) จ้อก้อภูโจด สภาพพื้นที่มีป่าประเภทหญ้าคา ต้นโจด หน่อโจดมาก ถ้ำ 3 แห่ง คือ 1) ถ้ำทิศหมี 2) ถ้ำอี่เกีย 3) ถ้ำพระ สายน้ำ 4 สายน้ำ คือ

1) สายป่าไผ่ 2) แก่งกกไฮ 3) สายป่าหญ้าคา 4) สายแผ่นหลุบ

นอกจากนั้นยังถือเป็น โอกาสทำความรู้จักกับสภาพสิ่งแวดล้อมของป่าภูพันหยอด ที่เป็นพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ ต่าง ๆ ตลอดจนพืชสมุนไพรที่มีอยู่ในป่า

1.3 กิจกรรมภูมิปัญญา นาฬิกาป่าภูพันหยอด

เป็นการนำเอาคุณลักษณะประการที่ 2 ของกลุ่มคนสถานีเรียนรู้ป่าภูพันหยอด คือ เข้าใจหลักพึ่งพา และความเป็นอยู่แบบป่า ที่มีภูมิปัญญาเป็นข้อค้นพบจากการศึกษาปรากฏการณ์ป่าภูพันหยอด เรื่องนาฬิกาป่าภูพันหยอด มาให้กับคนสถานีเรียนรู้ป่าภูพันหยอด ได้ศึกษา และสร้างแนวคิดให้เกิดประโยชน์ระหว่างคนกับป่า และทำให้เชื่อมั่นว่าป่าภูพันหยอดเป็นแหล่งสร้างความมั่นคงด้านอาหารให้กับชุมชนนั้นคือการผ่านไปของช่วงเวลา 12 เดือน ป่าภูพันหยอด จะมีสภาพพื้นที่เป็นแหล่งอาหารให้ชาวบ้านชุมชน สามารถเข้าไปหากิน

ได้อย่างอุดมสมบูรณ์ตลอดปี ช่วงเวลาการออกผลผลิตของป่าก็ ซ้ำตรงเหมือนเช่นนาฬิกา จึงได้รับการขนานนามให้ชื่อว่า “นาฬิกาป่าภูพันหยอด”

ตารางที่ 8 แสดงข้อมูลนาฬิกาป่าภูพันหยอด(กิจกรรมประจำเดือน)

เดือน	ประโยชน์
เดือนอ้าย	กินปลา
เดือนยี่	ล่าสัตว์
เดือนสาม	ดูแดด ทำนายฝน
เดือนสี่	กินดอกกระเจียว
เดือนห้า	หากินจ๊กจั่น
เดือนหก	กินกบกินอึ่ง
เดือนเจ็ด	เก็บเห็ดป่าธรรมชาติ
เดือนแปด	หาหน่อไม้ป่า
เดือนเก้า	ป่าสมบูรณ์ บ่อคบ่อยาก
เดือนสิบ	หอยหอม ปูเอน ใสนุญข้าวสาก
เดือนสิบเอ็ด	ฝนสั่งฟ้าปลาสั่งหนอง กินเขียดไม้ขาค่า
เดือนสิบสอง	ข้าวใหม่ปลามัน ไส้หนูอ้อมภู

1.4 กิจกรรมภูมิปัญญาสาธิตเลี้ยงหอยหอม คินป่าภูพันหยอด

เป็นการนำเอาคุณลักษณะประการที่ 4 ของกลุ่มคนสถานีเรียนรู้ป่าภูพันหยอด คือ การยึดมั่นว่าป่าภูพันหยอดคือ พื้นที่แห่งความมั่นคงทางอาหาร สถานีฯ ได้นำเอาหอยหอมที่เป็นสัตว์พื้นถิ่นของป่าภูพันหยอด และคนท้องถิ่นนิยมนำมาทำเป็นอาหาร มีความสำคัญกับประเพณีนิยมบุญเดือนสิบของคนอีสาน คือบุญข้าวประดับดิน ที่คนผู้ไทแถบป่าภูพันหยอด จะนำหอยหอมมาทำบุญ การอนุรักษ์ของคนสถานีเรียนรู้ป่าภูพันหยอด คือการเพาะเลี้ยงหอยหอมเพื่อนำกลับคืนสู่ป่า ช่วยในการแพร่พันธุ์ของหอยหอมต่อไป

ผู้วิจัยได้ทดลองสาธิตนำหอยหอมมาเลี้ยงที่สถานีเรียนรู้ภูพันหยอด โดยการจำลองสถานที่อยู่ให้ใกล้เคียงกับที่หอยอยู่ในป่า ซึ่งจะเป็นพื้นที่ที่มีความชื้นและมีหลบหินวางเรียงต่อกันเป็นแนวทางการจัดให้ผู้เข้าศึกษากิจกรรมนี้ได้รับทราบถึงความเป็นมาของหอยหอม และ

ประโยชน์ที่ชาวชุมชนได้นำมาเป็นอาหาร ซึ่งอาหารที่นำมาทำจะมีความเกี่ยวพันเป็นความเชื่อ
 ว่านำหอยหอมมาทำอาหารถวายพระสงฆ์ในบุญเดือนสิบ นั่นก็หมายถึงว่าหอยหอมจะมีมาก
 ในช่วงเดือนสิบ การทำก็ง่ายและที่สำคัญคือหอยหอมมีราคาซื้อขายกันค่อนข้างสูง ตกตัวละ
 3-5 บาท ซึ่งหากสามารถนำมาเลี้ยงขยายผลได้ก็จะทำให้เป็นสัตว์เลี้ยงที่สามารถสร้างรายได้
 ให้กับชุมชนได้เป็นอย่างดี เพราะคนพื้นถิ่นนิยมนำมาบริโภค และมีความเชื่อเกี่ยวกับการ
 ทำอาหารถวายพระทำบุญนั่นเอง

ภาพที่ 3 กิจกรรมสาธิตการเลี้ยงหอยหอม ที่สถานีเรียนรู้ภูพันหยอด

1.5 กิจกรรมภูมิปัญญาอาชาบำบัดป่าภูพันหยอด

เป็นการนำเอาคุณลักษณะประการที่ 5 ของกลุ่มคนสถานีเรียนรู้ป่าภูพันหยอด ที่ว่าด้วยการมีความเข้าใจและเคารพสิ่งสำคัญร่วมกัน ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติโดยการนำความแปลกใหม่ที่ชาวบ้านคุ้นเคย มาใช้เป็นสื่อในการสร้างกิจกรรมเพื่อการอนุรักษ์ป่าภูพันหยอด ในรูปแบบของการทำอาชาบำบัดป่า หรือนำม้ามาขี่ขึ้นป่าภูพันหยอดนำร่องการพัฒนาการท่องเที่ยว ที่มุ่งไปให้เกิดการอนุรักษ์ป่า และมีการปลูกป่าด้วยการนำเมล็ดพันธุ์ไปหว่านในป่าภูพันหยอด

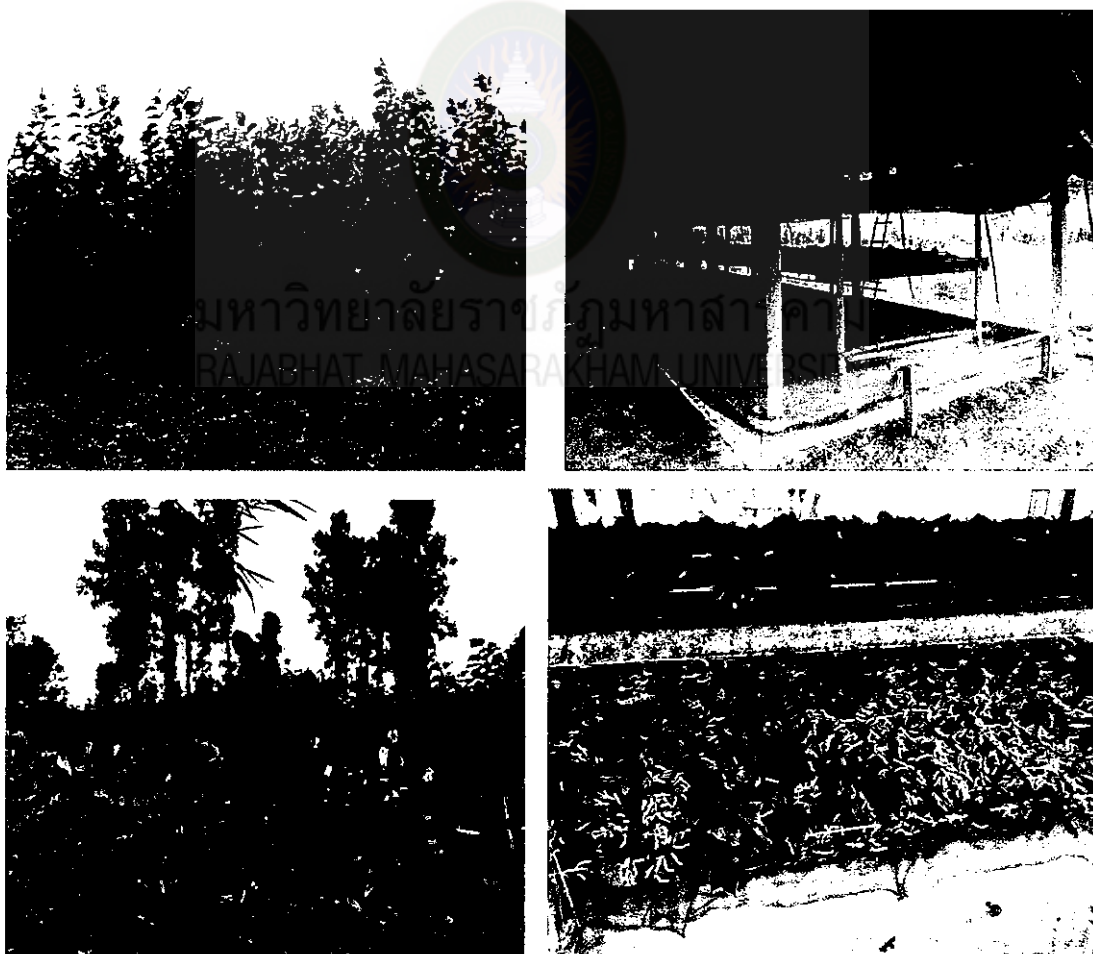
ภาพที่ 4 กิจกรรมอาชาบำบัดป่าภูพันหยอด ขี่ม้าขึ้นภูปลูกป่าภูพันหยอด

1.6 กิจกรรมภูมิปัญญาปลูกหม่อนเลี้ยงไหม

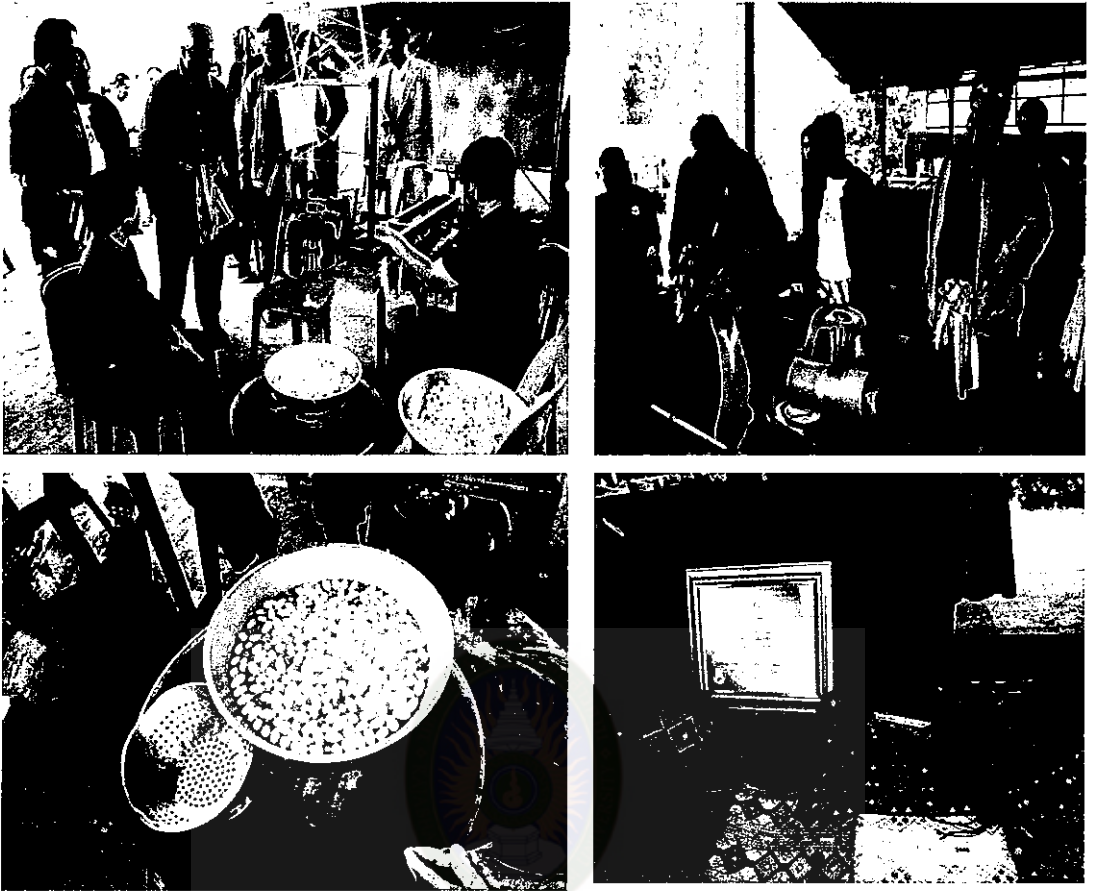
เป็นการนำเอาคุณลักษณะประการที่ 6 ของกลุ่มคนสถานีเรียนรู้ป่าภูพันหยอด ที่กำหนดให้มีสำนักรักป่าภูพันหยอด คือชีวิตของคนในชุมชนท้องถิ่น ด้วยการนำภูมิปัญญาที่คนสถานีเรียนรู้ป่าภูพันหยอดนำมาพัฒนา เพื่อต่อสู้กับการใช้สารเคมีที่มีมากจนเกินระดับที่จะเกิดอันตราย อันเกิดจากกระแสค่านิยมการทำเกษตรที่ได้รับการส่งเสริม คือ การปลูกอ้อย ที่ต้องใช้ปุ๋ยเคมี ยากำหว่านการปลูกพุดรา ที่การปลูกในเชิงพาณิชย์ต้องใช้สารเคมียากำแมลงจำนวนมาก และการจะปลูกสร้างจิตสำนึกใหม่ให้กับเกษตรกรที่จะลด ละ เลิก การใช้สารเคมีต่างๆ นั้น จำเป็นที่จะต้องให้นำภูมิปัญญาเก่าแต่เป็นความรู้ใหม่คือการปลูกหม่อนเพื่อนำใบหม่อนไป

เลี้ยงไหม ซึ่งเป็นกิจกรรมทางการเกษตรที่สร้างรายได้ อันเป็นการชดเชยกับการปลูกอ้อย ปลูก พุทราได้ดี อันถือได้ว่าเป็นกุศโลบายอย่างดียิ่งต่อเกษตรกร คนที่สถานีเรียนรู้ป่าภูพานหยอดคือ คนในชุมชน ที่ส่วนใหญ่จะมีเชื้อสายชาติพันธุ์เป็นคนผู้ไทที่มีความคุ้นเคยกับการทอผ้า และมีความผูกพันกับผ้าไหม การเลี้ยงไหม การต่อยอดของกิจกรรมปลูกหม่อนเลี้ยงไหม นอกจากจะ เป็นการพลิกคีนภูมิปัญญาแล้วก็ต่อสู้กับปัญหาการใช้สารเคมีของชาวบ้านชุมชน

กิจกรรมการปลูกหม่อน เลี้ยงไหม เป็นกิจกรรมแรกที่นำมาให้ชาวชุมชนได้เรียนรู้ ทำให้ผู้เข้าร่วมได้มีรายได้จากการขายฝักไหม ผู้ที่ทำมีรายได้เพิ่มขึ้นเฉลี่ยประมาณ 20,000 บาท ต่อเดือน ต่อมาสถานีฯ ได้รับการสนับสนุนจากร้านค้าผ้าไหมที่อยู่ในอำเภอคำม่วง มาขยายผล จากการปลูกหม่อน เลี้ยงไหม และขายฝักไหม มาต่อยอดให้มีการสาวไหม เพื่อเอาเส้นไหมและ ขายเส้นไหมให้กับร้านค้า ซึ่งทำให้มีรายได้เพิ่มขึ้นเพราะถือเป็นการสร้างมูลค่าเพิ่มแทนที่จะ เลี้ยงขายฝักไหม รายได้ที่เฉลี่ยเพิ่มขึ้นอีกเดือนละ 1 หมื่นบาท รวมเป็น 3 หมื่นบาทต่อเดือน

ภาพที่ 5 กิจกรรมสาธิตการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม ที่สถานีเรียนรู้ภูพานหยอด

ภาพที่ 6 กิจกรรมสาธิตการสาวไหมเพื่อให้ได้เส้นไหมสู่ตลาดสำหรับการทอผ้าไหม ที่สถานี
เรียนรู้ป่าภูพันหยอด MAHASARAKHAM UNIVERSITY

จากการดำเนินงานที่กำหนดขึ้น โดยกลุ่มเป้าหมายที่สมัครใจเข้าร่วมในการศึกษาวิจัย มีนวัตกรรมแนวคิดจากคุณลักษณะประยุกต์หลักพุทธธรรม ที่ว่าด้วยไตรสิกขา และมีการ ออกแบบงาน ขับเคลื่อนกิจกรรมที่มีความเหมาะสม จนกระทั่งเกิดเป็นกระบวนการงานสถานี เรียนรู้ป่าภูพันหยอด พัฒนา คน ชุมชน และป่า ที่ก่อให้เกิดประโยชน์ แก่ชุมชนบ้านเก่าเตื่อ ตำบลทุ่งคอง อำเภอคำม่วง และป่าภูพันหยอดกระบวนการที่สร้าง ซึ่งสรุปได้ว่าการ ดำเนินงานตามขั้นตอน ทั้ง 5 ขั้น และในการศึกษาขั้นตอนกระบวนการ ผู้วิจัยได้นำหลักการ ทรงงานของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่กล่าวถึงงานการพัฒนานั้นต้องทำอย่าง เข้าใจ เข้าถึง แล้วจึงพัฒนา มาเป็นหลักในการประเมินการรับรู้ และแสดงทำทีของกลุ่มคนสถานี เรียนรู้ป่าภูพันหยอด นอกจากกลุ่มเป้าหมายได้มีทำที่ตอบรับการประเมินดังกล่าวแล้ว ยังให้

ประเด็นจับคู่ของการดำเนินงานในแต่ละขั้นตอน คือจับแนวทางทรงงานเข้าใจกับ การ
ตระหนักรู้เข้าถึงกับการเห็นคุณค่าพัฒนากับการนำพาทำ

หลักการเข้าใจ หรือสร้างการตระหนักรู้อยู่ในขั้นตอนที่ 1 และขั้นตอนที่ 2 คือ

ขั้นตอนที่ 1 การสร้างกลุ่มคนสถานีเรียนรู้ป่าภูพันหยอด

ขั้นตอนที่ 2 การประกาศเจตนารมณ์กลุ่มคนสถานีเรียนรู้ป่าภูพันหยอด

หลักการเข้าถึง หรือการเห็นคุณค่า อยู่ในขั้นตอนที่ 3 คือ

ขั้นตอนที่ 3 กำหนดคุณลักษณะกลุ่มคนสถานีเรียนรู้ป่าภูพันหยอด จาก
ประยุกต์หลักพุทธธรรม“ไตรสิกขา”

หลักพัฒนา หรือการนำพาทำอยู่ในขั้นตอนที่ 4 และขั้นตอนที่ 5 คือ

ขั้นตอนที่ 4 การออกแบบกิจกรรมกระบวนการงานสถานีเรียนรู้ป่าภูพันหยอด

ขั้นตอนที่ 5 การขับเคลื่อนกิจกรรมกระบวนการงานสถานีเรียนรู้ป่าภูพันหยอด ที่
ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชนบ้านเก่าคือ ตำบลทุ่งคลอง อำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์

จากการศึกษางานวิจัย ผู้ศึกษาได้นำผลการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชน
บ้านเก่าคือ ตำบลทุ่งคลอง อำเภอคำม่วง กับป่าภูพันหยอด ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันและผล
การศึกษากระบวนการงานสถานีเรียนรู้ป่าภูพันหยอด ก่อให้เกิดประโยชน์ แก่ชุมชนบ้านเก่าคือ
ตำบลทุ่งคลอง อำเภอคำม่วง และป่าภูพันหยอด นำ ไปจัดเวทียืนยันความน่าเชื่อถือของข้อมูล
และเป็นการคืนความรู้ต่อชุมชน โดยเฉพาะในประเด็นการนำคุณลักษณะ ทั้ง 6 ประการ คือ
คุณลักษณะประการที่ 1. อยู่กับป่าแบบไม่รบกวน และทำลายป่าคุณลักษณะประการที่ 2. เข้าใจ
หลักพึ่งพา และความเป็นอยู่แบบป่าคุณลักษณะประการที่ 3. ยึดมั่นว่าป่าภูพันหยอดคือ พื้นที่
แห่งความมั่นคงทางอาหารคุณลักษณะประการที่ 4. มีวินัยยึดมั่นต่อข้อห้ามหรือข้อกำหนด
ชุมชนของคนกับป่าภูพันหยอดคุณลักษณะประการที่ 5. มีความเข้าใจและเคารพสิ่งสำคัญ
ร่วมกัน ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติคุณลักษณะประการที่
6. สำนักรักป่าภูพันหยอด คือชีวิตของคนในชุมชนท้องถิ่นเป็นการนำเสนอให้คนในชุมชน มี
แนวความคิดที่เห็นคุณค่าระหว่างคนกับป่าภูพันหยอด

ในการจัดเวทียืนยันข้อมูลและคืนความรู้สู่ชุมชน จัดเมื่อวันที่ 25 มกราคม 2559
ผู้เข้าร่วมงานของส่วนราชการในระดับอำเภอ ประกอบด้วยนายอำเภอคำม่วง ผู้กำกับการสถานี
ตำรวจภูธรอำเภอคำม่วง พัฒนาการอำเภอคำม่วง เกษตรอำเภอคำม่วง สาธารณะสุขอำเภอคำ
ม่วง นายกองค้การบริหารส่วนตำบลทุ่งคลอง ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งคลอง หัวหน้า

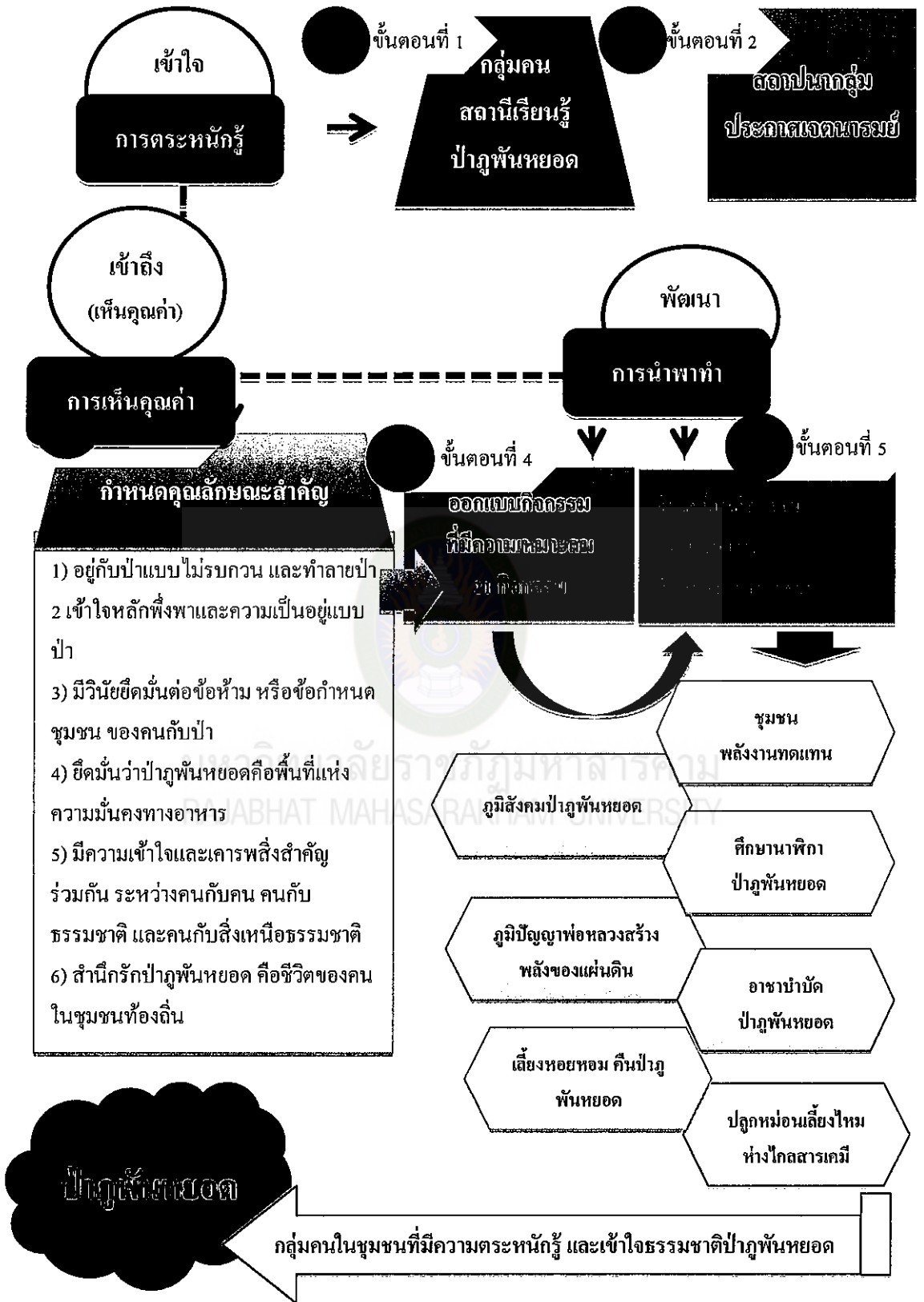
ส่วนงานขององค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งคลอง ผู้นำชุมชน กลุ่มเป้าหมายคือกลุ่มคนสถานีเรียนรู้ป่าภูพันหยอด จำนวนคนทั้งสิ้น 245 คนและที่สำคัญได้รับความอนุเคราะห์อย่างยิ่งจากผู้เชี่ยวชาญของงานวิจัยวิทยานิพนธ์ คือ 1) ดร.ลลิต ถนอมสิงห์ รองเลขาธิการมูลนิธิชัยพัฒนา 2) ดร.อาทิตย์ บำรุงเชื้อ นายกสมาคมนักนวัตกรรมการพัฒนาท้องถิ่น พร้อมด้วยอาจารย์ที่ปรึกษาหลักของงานวิจัย คือ อาจารย์ ดร.ศักดิ์พงศ์ หอมหวล ได้ร่วมงาน ที่จัดขึ้น ณ สถานีเรียนรู้ป่าภูพันหยอด พัฒนา คน ชุมชน ป่า เขตตำบลทุ่งคลอง อำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

ภาพที่ 7 การจัดเวทียืนยันข้อมูล และคืนความรู้สู่ชุมชน ที่สถานีเรียนรู้ป่าภูพันหยอด

แผนภาพที่ 3 แสดงกระบวนการงานสถานีเรียนรู้ป่าภูพันหยอด

บทที่ 6

การเชื่อมโยงกระบวนการงานสถานีเรียนรู้ป่าภูพันหยอดกับเครือข่ายชุมชนอื่น

สถานีเรียนรู้ป่าภูพันหยอด : พัฒนาคน ป่า ชุมชน เป็นกระบวนการพัฒนาคนให้มีภูมิปัญญาอยู่กับป่าได้อย่างเหมาะสม ทั้งภูมิปัญญาที่เป็นการพัฒนาและภูมิปัญญาในการอนุรักษ์ผืนป่า ด้วยการสร้างคุณค่าของคนผ่านกระบวนการเรียนรู้เพื่อให้เกิดความรับรู้ มีท่าที ยึดมั่นเป็นเจ้าของ มีจิตสำนึกและก่อเกิดเป็นพลัง อันเป็นกระบวนการของธาตุการรับรู้ทั้ง 5 ของมนุษย์ คือ การรับรู้ แสดงท่าที มีความเป็นเจ้าของ สร้างจิตสำนึก และแสดงพลัง ผลการวิจัยยังทำให้สามารถกำหนดคุณลักษณะสำคัญ 6 ประการ สำหรับกลุ่มคนสถานีเรียนรู้ป่าภูพันหยอดคือ

1. อยู่กับป่าแบบไม่รบกวน และทำลายป่า
2. เข้าใจหลักพึ่งพา และความเป็นอยู่แบบป่า
3. มีวินัยยึดมั่นต่อข้อห้ามหรือข้อกำหนดชุมชนของคนกับป่าภูพันหยอด
4. ยึดมั่นว่าป่าภูพันหยอดคือ พื้นที่แห่งความมั่นคงทางอาหาร
5. มีความเข้าใจและเคารพสิ่งสำคัญร่วมกัน ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ
6. มีสำนึกรักป่าภูพันหยอด คือชีวิตของคนในชุมชนท้องถิ่น

จากคุณลักษณะดังกล่าว ได้กำหนดกิจกรรมที่มีความเหมาะสม สามารถนำไปปฏิบัติเรียนรู้ได้ จากการวิเคราะห์ร่วมกันของกลุ่มเป้าหมาย กลุ่มคนสถานีเรียนรู้ป่าภูพันหยอด ได้มีโอกาสนำกระบวนการเรียนรู้อันใหม่ไปเชื่อมโยงเพื่อการเรียนรู้ร่วมกับเครือข่ายชุมชนอื่น และมีกลุ่มเครือข่ายชุมชนอื่นมาร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับกลุ่มคนสถานีเรียนรู้ป่าภูพันหยอด ดังนี้คือ

การนำกลุ่มคนสถานีเรียนรู้ป่าภูพันหยอดไปเชื่อมโยงเพื่อการเรียนรู้ร่วมกับเครือข่ายพื้นที่อื่น

1. กลุ่มคนสถานีเรียนรู้ป่าภูพันหยอด ไปเชื่อมโยงเรียนรู้กับเครือข่ายชุมชนบ้านดงต้อง อำเภอสังขม จังหวัดหนองคาย เมื่อวันที่ 1 ตุลาคม 2558

ในการเรียนรู้ของกลุ่มชุมชนผู้นำบ้านเก่าเตื่อ ตำบลทุ่งคลอง อำเภอกำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์ ซึ่งเป็นสมาชิกของกลุ่มคนสถานีเรียนรู้ป่าภูพันหยอด จำนวน 15 คน ได้ไปศึกษาสถานที่ชุมชนบ้านดงต้อง อำเภอสังขม จังหวัดหนองคาย โดยเป้าหมายในการศึกษาสภาพการดำรงอยู่ของชาวชุมชนดงต้อง กับพื้นที่ป่าชุมชน ซึ่งมีสภาพที่ใกล้เคียงกับพื้นที่ป่าภูพันหยอด เพราะชุมชนได้อาศัยป่า เป็นแหล่งทำมาหากิน แต่ที่ดงต้องนั้น คนอยู่กับป่าจะมีหลายมิติ คือที่บ้านดงต้อง 1) ชุมชนเข้าไปใช้พื้นที่ป่าเสื่อมโทรมที่ได้รับการจัดสรรจากกรมอุทยานให้เป็นพื้นที่ทำการปลูกยางพารา 2) เป็นแหล่งสถานที่ท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของชาวชุมชนดงต้อง มีถ้ำมีหน้าผาชมวิวทิวทัศน์ 3) พื้นที่ป่าเป็นแหล่งสมุนไพรอย่างดีของชุมชน

ในการเชื่อมโยงเครือข่ายการเรียนรู้ ผู้ที่เข้าร่วมการแลกเปลี่ยน ได้นำประสบการณ์ของพื้นที่ซึ่งเป็นพื้นที่ชุมชนอาศัยป่า อันมีสภาพที่คล้ายคลึงกันมาเป็นประเด็นเกริ่นนำในการตั้งวงสนทนา กลุ่มคนสถานีเรียนรู้ป่าภูพันหยอด ได้ยกเอาคุณลักษณะ 6 ประการของกลุ่ม มาเป็นหัวข้อแลกเปลี่ยน ซึ่งผลการสนทนากลุ่มย่อย ชาวดงต้อง สนใจและชื่นชมคุณลักษณะของกลุ่มคนๆ ว่ามีประโยชน์และสอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนชุมชน และป่า ที่ต้องอาศัยพึ่งพากัน การกำหนดคุณลักษณะเปรียบเสมือนกับการที่มีข้อวินัยแห่งชีวิต ทำให้คนอยู่กับป่าได้อย่างมีความสุข

ภาพที่ 8 การแลกเปลี่ยนเรียนรู้เชื่อมโยงเครือข่าย กับชุมชนดงต้อง อำเภอสังขม
จังหวัดหนองคาย

2. กลุ่มคนสถานีเรียนรู้ป่าภูพันหยอด ไปเชื่อมโยงเรียนรู้กับเครือข่ายอาชาบำบัด
โรงเรียนผู้ช่วยพยาบาล อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ เมื่อวันที่ 24 ตุลาคม 2558

ในการเชื่อมโยงการเรียนรู้ร่วมกันครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เห็นความตื่นตัวของชาวชุมชนเมื่อมีการนำมา ซึ่งเป็นสัตว์พื้นถิ่นที่ชาวชุมชนคุ้นเคยเป็นอย่างดี มาทำกิจกรรมที่สถานีฯ จึงได้นำกลุ่มคนสถานีเรียนรู้ป่าภูพันหยอด 20 คน เดินทางไปที่เครือข่ายอาชาบำบัด ของโรงเรียนผู้ช่วยพยาบาล อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ ซึ่งมีหลักสูตรการสอนม้าให้เป็นสัตว์ที่นำมาใช้ประโยชน์ในการรักษา หรือที่เรียกกันว่าอาชาบำบัด ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ครั้งนี้ ได้มีการศึกษาถึง

พฤติกรรมต่างๆ ของการนำพามาเพื่อการใช้ประโยชน์ สอดคล้องกับการนำกิจกรรมภูมิปัญญา
คุณลักษณะประการที่ 5 ของกลุ่มคนสถานีเรียนรู้ป่าภูพันหยอด ที่ว่าด้วยการมีความเข้าใจและ
เคารพสิ่งสำคัญร่วมกัน ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ การ
แลกเปลี่ยนเรียนรู้ครั้งนี้ กลุ่มคนสถานีฯ ได้รับประโยชน์ด้านการพัฒนาทักษะของการอาศัยม้า
และเข้าใจเทคนิคการเลี้ยงม้ามากขึ้น ซึ่งได้นำมาปรับใช้กับการพัฒนาม้าของพื้นที่ และสถานี
เรียนรู้ ต่อไป

ภาพที่ 9 การแลกเปลี่ยนเรียนรู้เชื่อมโยงเครือข่ายอาชาบำบัด จังหวัดชัยภูมิ

3. กลุ่มคนสถานีเรียนรู้ป่าภูพันหยอด ไปเชื่อมโยงเรียนรู้กับเครือข่ายชาวนาอาชีพ
พุทธเศรษฐศาสตร์ ไร่เชิญตะวัน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย เมื่อวันที่ 22-24 ธันวาคม
2558

ในโอกาสที่กลุ่มคนสถานีเรียนรู้ป่าภูพันหยอด คัดเลือกผู้นำกลุ่มจำนวน 8 คน ร่วม
เดินทางเพื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ กับท่าน ว.วชิรเมธี และกลุ่มชาวนาอาชีพ ของเครือข่ายพุทธ
เศรษฐศาสตร์ ที่ไร่เชิญตะวัน ทางกลุ่มได้นำประเด็นของการกำหนดคุณลักษณะสำคัญ ของ
กลุ่มคนสถานีเรียนรู้ป่าภูพันหยอด มาจัดวงสนทนากลุ่มย่อย การสนทนาเริ่มต้นที่สถานีเรียนรู้
ป่าภูพันหยอดได้นำเอาหลักของ “ไตรสิกขา” ซึ่งเป็นหนึ่งในหัวข้อพุทธธรรมของสมเด็จพระ
สัมมาสัมพุทธเจ้า ไปแลกเปลี่ยนโดยเริ่มประเด็นตั้งแต่การตั้งคำถามนำสำหรับประยุกต์หลัก
พุทธธรรม คือ สมภาณี ปัญญา จนกระทั่งได้มีการสังเคราะห์ออกมาเป็นคุณลักษณะของกลุ่มคน
สถานีเรียนรู้ป่าภูพันหยอด ทำให้ผู้ร่วมวงสนทนามีความสนใจการเชื่อมโยงหลักพุทธธรรม จน
ได้คุณลักษณะที่สำคัญให้กับกลุ่มคนสถานีฯ ได้ ซึ่งผู้วิจัยได้สรุปให้กับผู้เข้าร่วมวงสนทนาว่า
เกิดจากหลักสำคัญ 3 ประการ คือ

- 3.1 การศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชน หรือภูมิสังคมของพื้นที่
- 3.2 นำบริบทของหลักพุทธธรรม สัก 1 ข้อที่ชาวชุมชนเข้าใจ
- 3.3 ชุมชนต้องร่วมมือในการสร้างแนวความคิดร่วมกัน และปฏิบัติร่วมกัน

ตารางที่ 9 แสดงตัวอย่างคำถามนำ ในการกำหนดคุณลักษณะสำคัญ

ตัวอย่างคำถามนำหลักไตรสิกขา คือ สมภาณี ปัญญา	คุณลักษณะที่ถูกกำหนด
1) การใช้ชีวิตที่เป็นปกติระหว่างคนกับป่า ภูพันหยอด จะมีลักษณะอย่างไร	1. อยู่กับป่าแบบไม่รบกวน และทำลายป่า
2) การกำหนดกฎระเบียบ หรือการสร้าง วินัยให้คนที่ใช้ประโยชน์จากป่าภูพันหยอด ควรมีลักษณะอย่างไร	2. เข้าใจหลักพึ่งพา และความเป็นอยู่แบบป่า 3. ยึดมั่นว่าป่าภูพันหยอดคือ พื้นที่แห่งความมั่นคงทาง อาหาร
3) การส่งเสริมหรืออบรมคนสถานีภูพัน หยอดให้เห็นคุณค่า และใช้ชีวิตกับป่าภูพัน หยอด ได้อย่างสมประโยชน์ ควรมีลักษณะ อย่างไร	4. มีวินัยยึดมั่นต่อข้อห้ามหรือข้อกำหนดชุมชนของคนกับ ป่าภูพันหยอด 5. มีความเข้าใจและเคารพสิ่งสำคัญร่วมกัน ระหว่างคนกับ คน คนกับธรรมชาติ และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ 6. สำนักรักป่าภูพันหยอด คือชีวิตของคนในชุมชนท้องถิ่น

ภาพที่ 10 การแลกเปลี่ยนเรียนรู้เชื่อมโยงเครือข่ายชาวนาอาชีพ ไร่เจริญตะวัน มหาวิทยาลัยพุทธเศรษฐศาสตร์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย

เครือข่ายพื้นที่อื่นมาเชื่อมโยงแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกับสถานีเรียนรู้ป่าภูพันหยอด

1. แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับคณะนักศึกษาศาขานวัดกรรมเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม และตัวแทนชุมชนจาก เข้าไปสัมผัสสภาพธรรมชาติของผืนป่าภูพันหยอด

เมื่อวันที่ 3 กันยายน 2558 สถานีเรียนรู้ป่าภูพันหยอด ได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับนักศึกษาศาขานวัดกรรมเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม โดยการนำของอาจารย์ ดร.ศักดิ์พงศ์ หอมหวล อาจารย์ประจำสาขาวิชาฯ และมีผู้เชี่ยวชาญงานวิทยานิพนธ์คือ ดร.อาทิตย์ บำรุงเชื้อ ร่วมด้วยกับคณะจำนวน 15 คน ได้เข้าไปสัมผัสกับสภาพธรรมชาติของผืนป่าภูพันหยอด โดยเริ่มต้นจากสถานีฯ มีการบรรยายให้ความรู้ในเชิงภูมิสังคมของพื้นที่ชุมชน และป่าภูพันหยอด ซึ่งผู้เข้าร่วมกิจกรรมแลกเปลี่ยนสนใจในสภาพพื้นที่เนินเล็กที่คนพื้นถิ่นเรียกว่า “จ้อก้อ” และเดินสำรวจร่วมกัน จำนวน 5 จ้อก้อและได้พบเห็นว่าสภาพพื้นที่ของป่าภูพันหยอดนั้นมีความชุ่มชื้น มีพืชพรรณที่เป็นระบบนิเวศน์ที่ยังคงความอุดมสมบูรณ์อยู่มาก และยังสามารถเป็นแหล่งอาหารให้กับชาวบ้านชุมชนได้อย่างพอเพียง หากมีการจัดการที่เหมาะสม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการให้ความรู้กับคนในการใช้ทรัพยากรที่เกิดจากป่า ด้วยหลักความเข้าใจ จากแนวทางที่สถานีเรียนรู้ป่าภูพันหยอด ได้ดำเนินการคือให้ความรู้กับคนเห็นความสัมพันธ์ต่อกันในทุกมิติ ให้คนอยู่กับป่า ดูแลป่า เป็นการพัฒนาคน ชุมชน และป่า อย่างลงตัวสอดคล้อง

ภาพที่ 11 แลกเปลี่ยนเรียนรู้สัมพันธกรรมชาติ ของผืนป่าภูพันหยอด

2. คณะครูพี่เลี้ยงและนักเรียนจากศูนย์การศึกษาพิเศษประจำจังหวัดกาฬสินธุ์ เยี่ยมชมสถานีเรียนรู้ป่าภูพันหยอด แลกเปลี่ยนเรียนรู้กิจกรรมอาชาบำบัด

เมื่อวันที่ 12 พฤศจิกายน 2558 คณะครูและนักเรียนจากศูนย์การศึกษาพิเศษประจำจังหวัด กาฬสินธุ์ จำนวน 23 คน ได้ร่วมกิจกรรมและเปลี่ยนเรียนรู้ กับสถานีเรียนรู้ป่าภูพันหยอด ในกิจกรรมอาชาบำบัด ที่สามารถนำมาเป็นเครื่องมือบำบัดเด็กผู้มีความพิการทางการเรียนรู้ได้ ซึ่งทางสถานีเรียนรู้ฯ ได้นำม้ามาเป็นกิจกรรมอาชาบำบัดป่า คือการไปทำกิจกรรมการขี่ม้าขึ้นเขา ปลูกป่า ในส่วนของการนำม้ามาเป็นการบำบัดเด็กผู้พิการนั้น ทางสถานีฯ ยังไม่ได้ทำกิจกรรมนี้ แต่ก็สามารถทำให้เป็นกิจกรรมที่ศูนย์การศึกษาพิเศษประจำจังหวัดกาฬสินธุ์ มีความสนใจที่จะได้มีการร่วมมือในทางเครือข่ายกับสถานีฯ ในการทำกิจกรรมอาชาบำบัดสำหรับเด็กผู้พิการ ต่อไป

ภาพที่ 12 ศูนย์การศึกษาพิเศษประจำจังหวัดกาฬสินธุ์ ร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้
กิจกรรมอาชาบำบัด สำหรับเด็กพิการ

3. องค์การบริหารส่วนตำบลนาเชือก อำเภอยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์ เชื่อมโยงการ เรียนรู้ร่วมกันของกลุ่มคนสถานีเรียนรู้ป่าภูพันหยอด

เมื่อวันที่ 20 ธันวาคม 2558 คณะเครือข่ายเกษตรกรจากองค์การบริหารส่วนตำบลนาเชือก อำเภอยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยการนำของ ดร.ทรงศักดิ์ ภูขามคม นายกองค์การบริหารส่วนตำบลนาเชือก ได้นำคณะเกษตรกรและเจ้าหน้าที่ จำนวน 50 คน เดินทางมาร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับ สถานีเรียนรู้ป่าภูพันหยอด อำเภอคำม่วง ซึ่งได้ใช้ประเด็นการสร้างเครือข่ายร่วมกัน และการศึกษาดูงานพื้นที่เป็นการแลกเปลี่ยน ในการเรียนรู้ของกลุ่มคนร่วมกันแล้วนั้น สิ่งที่คณะจากองค์การบริหารส่วนตำบลนาเชือก ให้ความสนใจเป็นพิเศษ คือ กิจกรรมการศึกษาแนวคิดจากพระราชดำรัสตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ซึ่งหากได้ศึกษาอย่างแท้จริงแล้ว สามารถนำไปเป็นฐานของการดำเนินชีวิต และสร้างกลุ่มให้มีความเข้มแข็งได้อย่างยั่งยืน

ภาพที่ 13 คณะองค์การบริหารส่วนตำบลนาเชือก อำเภอขามเฒ่า ร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้เชื่อมโยงเครือข่าย กับสถานีเรียนรู้ป่าภูพันหยอด อำเภอกำแพง จังหวัดกาฬสินธุ์

บทที่ 7

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

นวัตกรรมการพัฒนาท้องถิ่นเรื่อง สถานีเรียนรู้ป่าชุมชนหอยอด : พัฒนาคณะ ป่าชุมชน เป็นกระบวนการวิจัยที่มุ่งเน้น 1) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนบ้านเก่าเตื่อ ตำบลทุ่งคลอง อำเภอคำม่วง กับป่าชุมชนหอยอด ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน 2) เพื่อศึกษากระบวนการงานสถานีเรียนรู้ป่าชุมชนหอยอด ก่อให้เกิดประโยชน์ แก่ชุมชนบ้านเก่าเตื่อ ตำบลทุ่งคลอง อำเภอคำม่วง และป่าชุมชนหอยอด 3) เพื่อนำกระบวนการงานสถานีเรียนรู้ป่าชุมชนหอยอด เชื่อมโยงการเรียนรู้กับเครือข่ายชุมชนอื่น ผู้ศึกษาได้กำหนดให้งานเป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) โดยการประมวลความรู้จากเอกสารและข้อมูลเชิงคุณภาพ กระบวนการมีการจัดกิจกรรม และกระบวนการสังเกตการณ์ (Observation) โดยใช้เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ การเปิดเวทีชาวบ้าน เวทีเสวนาทางวิชาการ การสนทนากลุ่ม (Focus Group) การสนทนากลุ่มย่อย การสัมภาษณ์ การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) ที่สำคัญคือการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participative Observation) อีกทั้งยังใช้การวิจัยเชิงปริมาณ เพื่ออธิบายกลุ่มเป้าหมายระยะเวลาที่ใช้ศึกษา ระหว่างเดือนเมษายน พ.ศ. 2558 ถึงเดือนมกราคม พ.ศ. 2559

สาระสำคัญการศึกษาคือการสร้างกระบวนการงานสถานีเรียนรู้ป่าชุมชนหอยอด ซึ่งเป็นหน่วยที่จัดการความรู้ของป่าชุมชนหอยอดที่มีความเหมาะสมต่อชุมชนท้องถิ่น โดยคาดหวังให้ชุมชนสามารถเห็นคุณค่าของป่าชุมชนหอยอด เป็นแหล่งอาหารตามธรรมชาติ ที่สร้างความมั่นคงทางอาหารกับคนในชุมชน ถ้าหากคนในชุมชนได้รับการหล่อหลอมและสร้างจิตสำนึกที่ดี จะทำให้เห็นว่าป่าชุมชนหอยอดเป็นแหล่งทรัพยากรที่มีคุณค่าของชุมชนการเคลื่อนงานผ่านกลุ่มคนสถานีเรียนรู้ป่าชุมชนหอยอด ที่เข้าร่วมด้วยความสมัครใจ และร่วมกำหนดคุณลักษณะสำคัญได้ 6 ประการของกลุ่มคน โดยมุ่งหวังให้เกิดการสร้างคนให้กับชุมชน ที่ส่งผลไปถึงป่าชุมชนหอยอด ซึ่งผู้วิจัยสรุปผลการวิจัย อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ ดังนี้

สรุปผลการวิจัย

1. ความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนบ้านเก่าเตื่อ กับป่าภูพันหยอดสรุปได้ดังนี้

1.1 กำหนดยุคสมัยของของความสัมพันธ์ ได้เป็น 6 ยุค คือ ตั้งแต่ปี 2440 เป็นต้นมา ทำให้สามารถรับทราบข้อมูลสำคัญ เช่น

- 1.1.1 ข้อมูลประวัติพื้นที่บ้านเก่าเตื่อ ตำบลทุ่งคลอง อำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์
- 1.1.2 ข้อมูลประวัติป่าภูพันหยอดจากการบอกเล่าของชาวชุมชน
- 1.1.3 ข้อมูลแผนที่ถ้ำหรือซอกซอกและสายน้ำ จากการบอกเล่าของชาวบ้านชุมชน
- 1.1.4 ข้อมูลแผนที่ป่าชาวบ้าน
- 1.1.5 ข้อมูลป่าภูพันหยอดยุคชาวบ้านนักศึกษาเข้าป่า
- 1.1.6 การอยู่ร่วมกันของคนกับป่าในยุคคอมมิวนิสต์
- 1.1.7 รับรู้ความสัมพันธ์ของการพัฒนาคนกับป่าตามนโยบายของภาครัฐ
- 1.1.8 ได้ข้อมูล 3 มิติของความสัมพันธ์คนกับคน คนกับธรรมชาติ คนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ

1.2 ป่าภูพันหยอดนั้นเป็นป่าที่ให้คุณค่าทางด้านอาหารแก่คนในชุมชนมากกว่าด้านอื่นเมื่อเข้าไปในป่าภูพันหยอดในช่วงเวลาของแต่ละเดือนที่ต่างกัน จะพบเจอกับอาหารในป่าภูพันหยอดที่มีความแตกต่างกันไปในแต่ละเดือนเช่นกัน จึงได้กำหนดช่วงเวลาเป็นเดือน เพื่อให้มองเห็นห่วงโซ่ของอาหารบนป่าภูพันหยอด กำหนดเป็นเดือนเริ่มจากเดือนอ้าย (เดือนหนึ่ง) จนถึงเดือนสิบสอง เรียกว่า “นาฬิกาป่าภูพันหยอด” เป็นการกำหนดเวลาของป่าภูพันหยอด ซึ่งธรรมชาติของป่าภูพันหยอดทั้งสัตว์และพืชจะเปลี่ยนแปลงไปตามฤดูกาลของแต่ละเดือนทั้ง 12 เดือนคือ

เดือนอ้าย	กินปลา
เดือนยี่	ล่าสัตว์
เดือนสาม	ดูแดด ทำนายฝน
เดือนสี่	กินดอกกระเจียว
เดือนห้า	หากินจ๊กจั่น
เดือนหก	กินกบกินอึ่ง
เดือนเจ็ด	เก็บเห็ดป่าธรรมชาติ
เดือนแปด	หาหน่อไม้ป่า

เดือนเก้า	ป่าสมบูรณ์ บ่อคบ่อยาก
เดือนสิบ	หอยหอม ปูเอน ใส่นูญข้าวสาก
เดือนสิบเอ็ด	ฝนสั่งฟ้าปลาสั่งหนอง กินเขียดไม้ขาค่า
เดือนสิบสอง	ข้าวใหม่ปลามัน ไล่หนูอ้อมภู

1.3 การศึกษาปรากฏการณ์ของชุมชนบ้านเก่าเคือ กับป่าภูพันหยอด ผ่านมิติความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติที่เป็นวิถีชีวิตของคนในชุมชน คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค และที่อยู่อาศัย ชุมชนมองเห็นว่าป่าภูพันหยอดเป็นป่าที่สามารถให้ความมั่นคงทางอาหาร เป็นแหล่งอาหารตามธรรมชาติที่เข้าถึงได้ อีกทั้งยังเป็นเสมือนหนึ่งชีวิตของชาวบ้านเก่าเคือและใกล้เคียง หากชุมชนเองหรือหน่วยงานอื่นใดสนใจที่จะเข้าไปทำการพัฒนาหรืออนุรักษ์ จะต้องมีความรู้เกี่ยวกับป่าภูพันหยอดให้มาก ดังนั้นจำเป็นจะต้องมีหน่วยที่จัดกระบวนการความรู้ของป่าภูพันหยอด ที่มีความเหมาะสมเพื่อให้เกิดการพัฒนาคน พัฒนาชุมชน และการพัฒนาป่าภูพันหยอดอย่างถูกที่ถูกต้อง

2. ประโยชน์ของกระบวนการสถานีเรียนรู้ป่าภูพันหยอด ที่เกิดแก่ชุมชนสรุปได้ดังนี้

จากการใช้เครื่องมือวิจัย ร่วมกับกลุ่มเป้าหมายทั้งการสนทนากลุ่ม การจัดสัมมนา การสัมภาษณ์ จากการวิเคราะห์ทำให้เห็นว่า กระบวนการสถานีเรียนรู้ป่าภูพันหยอด ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชนบ้านเก่าเคือ ตำบลทุ่งคลอง และป่าภูพันหยอด ได้นั้นมีขั้นตอนที่เป็นกระบวนการ 5 ขั้นตอน คือ

ขั้นที่ 1 การสร้างกลุ่มคนสถานีเรียนรู้ป่าภูพันหยอด

ขั้นที่ 2 การประกาศเจตนารมณ์กลุ่มคนสถานีเรียนรู้ป่าภูพันหยอด

ขั้นที่ 3 กำหนดคุณลักษณะกลุ่มคนสถานีเรียนรู้ป่าภูพันหยอด จากการประยุกต์

หลักพุทธธรรม“ไตรสิกขา”

ขั้นที่ 4 การออกแบบกิจกรรมกระบวนการสถานีเรียนรู้ป่าภูพันหยอด

ขั้นที่ 5 การขับเคลื่อนกิจกรรมกระบวนการสถานีเรียนรู้ป่าภูพันหยอด ที่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชนบ้านเก่าเคือ ตำบลทุ่งคลอง อำเภอคำม่วน จังหวัดกาฬสินธุ์

จากการนำหลักทรงงานของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่กล่าวถึงงานการพัฒนานั้น ต้องทำอย่าง เข้าใจ เข้าถึง แล้วจึงพัฒนา มาเป็นหลักในการประเมินการรับรู้ และแสดงท่าทีของกลุ่มคนสถานีเรียนรู้ป่าภูพันหยอด นอกจากกลุ่มเป้าหมายได้มีท่าทีตอบรับการประเมินดังกล่าวแล้ว ยังให้ประเด็นจับคู่ของการดำเนินงานในแต่ละขั้นตอน คือ จับแนวทางทรงงาน เข้าใจกับ การตระหนักรู้เข้าถึงกับการเห็นคุณค่าพัฒนากับการนำพาทำ

ในหลักการเข้าใจ หรือสร้างการตระหนักรู้ นั้น ถือเป็นขั้นตอนที่ 1 กับขั้นตอนที่ 2 คือ การสร้างกลุ่มคนสถานีเรียนรู้ป่าภูพันหยอดและการประกาศเจตนารมณ์กลุ่มคนสถานีเรียนรู้ป่าภูพันหยอด

หลักการเข้าถึง หรือการเห็นคุณค่า จะเป็นขั้นตอนที่ 3 คือกำหนดคุณลักษณะกลุ่มคนสถานีเรียนรู้ป่าภูพันหยอด จากการประยุกต์หลักพุทธธรรม“ไตรสิกขา” และหลักพัฒนา คือ การนำพาทำ จะเป็นขั้นตอนที่นำสู่การคิดและการปฏิบัติ คือ ขั้นตอนที่ 4 และขั้นตอนที่ 5 การออกแบบกิจกรรมกระบวนการงานสถานีเรียนรู้ป่าภูพันหยอดและการขับเคลื่อนกิจกรรมกระบวนการงานสถานีเรียนรู้ป่าภูพันหยอด ที่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชนบ้านเก่าคือ ตำบลทุ่งคลอง อำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์

3. การเชื่อมโยงกระบวนการงานสถานีเรียนรู้ป่าภูพันหยอดกับเครือข่ายชุมชนอื่นสรุปได้ดังนี้

จากการวิเคราะห์พบว่า การนำกระบวนการงานสถานีเรียนรู้ป่าภูพันหยอด สามารถเชื่อมโยงการเรียนรู้กับเครือข่ายชุมชนอื่นได้พฤติกรรมเชิงประจักษ์ ผ่านกิจกรรมหลักที่ร่วมในการเรียนรู้ 2 ช่องทาง คือ 1) การนำกลุ่มคนสถานีเรียนรู้ป่าภูพันหยอด ไปเรียนรู้ร่วมกับชุมชนอื่น 2) การนำเครือข่ายชุมชนพื้นที่อื่นมาเรียนรู้ร่วมกันกับ กลุ่มคนสถานีเรียนรู้ป่าภูพันหยอด

3.1 การนำกลุ่มคนสถานีเรียนรู้ป่าภูพันหยอด ไปเรียนรู้ร่วมกันกับชุมชนพื้นที่อื่น ในประเด็นสำคัญที่นำมาเรียนรู้เชื่อมโยง คือ ฐานคิด และคุณลักษณะสำคัญ 6 ประการ ของกลุ่มคนสถานีเรียนรู้ป่าภูพันหยอด ซึ่งเมื่อได้มีการแลกเปลี่ยนการเชื่อมโยงกับเครือข่ายแล้ว จะทำให้ทราบถึงพฤติกรรมการรับรู้และมีท่าทีตอบรับหรือไม่จาก กลุ่มเครือข่ายที่มาเชื่อมโยง แต่ในขณะเดียวกันในการขับเคลื่อนที่จะเกิดขึ้นต่อไปของเครือข่ายจะสามารถเป็นไปได้อย่างถึงขนาดแสดงความเป็นเจ้าของ สร้างจิตสำนึกหรือเกิดเป็นพลัง ก็อยู่ที่บริบทพื้นที่ของแต่ละเครือข่ายชุมชนเอง

3.2 เครือข่ายชุมชนพื้นที่อื่นมาเรียนรู้ร่วมกันกับ กลุ่มคนสถานีเรียนรู้ป่าภูพันหยอด ในประเด็นสำคัญของแต่ละพื้นที่เมื่อผู้วิจัยนำฐานคิดและคุณลักษณะ 6 ประการของสถานีเรียนรู้ป่าภูพันหยอด แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันพบว่า กลุ่มเป้าหมายมีการรับรู้และมีท่าทีที่ตอบรับในฐานคิดและคุณลักษณะ 6 ประการของสถานีเรียนรู้ป่าภูพันหยอดได้เป็นอย่างดี แต่จะถึงขั้นแสดงความเป็นเจ้าของสถานีเรียนรู้ป่าภูพันหยอดแล้วนำไปขับเคลื่อนในชุมชนตนเองหรือไม่นั้น ไม่สามารถคาดเดาได้ เป็นเรื่องของบริบทชุมชนเขาเองเช่นกัน

อภิปรายผล

นวัตกรรมการงานวิจัยเรื่อง สถานีเรียนรู้ป่าภูพันหยอด : พัฒนาคน ป่า ชุมชน เป็นกระบวนการพัฒนาคนให้มีภูมิปัญญาอยู่กับป่าได้อย่างเหมาะสม ทั้งภูมิปัญญาที่เป็นการพัฒนาและภูมิปัญญาในการอนุรักษ์ผืนป่า ด้วยการสร้างคุณค่าของคนผ่านกระบวนการเรียนรู้ เพื่อให้เกิดความรับรู้ มีท่าที ยึดมั่นเป็นเจ้าของ มีจิตสำนึกและก่อเกิดเป็นพลัง อันเป็นกระบวนการของชาตการรับรู้ทั้ง 5 ของมนุษย์ คือ การรับรู้ แสดงท่าที มีความเป็นเจ้าของ สร้างจิตสำนึก และแสดงพลัง ผลการวิจัยยังทำให้สามารถกำหนดคุณลักษณะสำคัญ 6 ประการสำหรับรับกลุ่มคนสถานีเรียนรู้ป่าภูพันหยอด คือ

1. อยู่กับป่าแบบไม่รบกวน และทำลายป่า
2. เข้าใจหลักพึ่งพา และความเป็นอยู่แบบป่า
3. มีวินัยยึดมั่นต่อข้อห้ามหรือข้อกำหนดชุมชนของคนกับป่าภูพันหยอด
4. ยึดมั่นว่าป่าภูพันหยอดคือ พื้นที่แห่งความมั่นคงทางอาหาร
5. มีความเข้าใจและเคารพสิ่งสำคัญร่วมกัน ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ
6. มีสำนึกรักป่าภูพันหยอด คือชีวิตของคนในชุมชนท้องถิ่น

จากการขับเคลื่อนกิจกรรมผ่านกลุ่มคนสถานีเรียนรู้ป่าภูพันหยอด พบว่าการที่กลุ่มคนที่เป็นเป้าหมายร่วม ได้มีส่วนในการศึกษางาน เริ่มตั้งแต่การศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชน จนกระทั่งกำหนดยุคสมัยของประวัติศาสตร์ชุมชนพื้นที่ และมาร่วมกำหนดขั้นตอนกระบวนการ และสร้างคุณลักษณะสำคัญของกลุ่มขึ้นมาได้ ตลอดทั้งได้มีส่วนร่วมในการออกแบบกิจกรรม และขับเคลื่อนกิจกรรมที่มีความเหมาะสม สามารถสร้างพลังให้กับกลุ่มคนสถานีเรียนรู้ป่าภูพันหยอดได้อย่างลงตัว อาจจะเนื่องด้วยเพราะว่ากลุ่มคนนี้ได้เห็นมิติตามสัมพันธ์ที่มีความชัดเจนขึ้น จากการที่เคยใช้พื้นที่ป่า ในการทำมาหากิน แต่ก็ไม่รู้ว่ามีผืนป่านั้นคือทรัพยากรที่คนใช้ร่วมกัน ก็จำเป็นต้องมีจิตสำนึกร่วมกันในการหวงแหน บำรุงรักษา และเมื่อได้มีการกำหนดออกมาเป็นคุณลักษณะของกลุ่มคนที่อยู่กับป่า ได้นำมาใช้เป็นแนวทางเป็นกฎกติกาของตัวเองของชุมชนและสังคมส่วนรวมแล้วนั้น ทำให้พบว่า การพัฒนาที่สำคัญคือการพัฒนาคน หรือกลุ่มคนให้เข้าใจ ก่อนเป็นอันดับแรก แล้วจึงจะทำให้เขาเห็นคุณค่า คือการเข้าถึง จากนั้นจะทำให้เกิดการพัฒนาอย่างไรก็สามารถทำได้ง่ายง่ายดาย และเกิดความร่วมมือต่อกันอย่างดีที่สุด

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้

เนื่องจากกลุ่มคนสถานีเรียนรู้ป่าภูพันหยอด ได้กำหนดคุณลักษณะ 6 ประการ ได้ร่วมขับเคลื่อนกิจกรรมต่อเนื่อง ได้ก่อให้เกิดบุคคลต้นแบบของสถานีเรียนรู้ฯ 2 ครอบครัว คือ 1) ครอบครัวนายสำเร็จ แสบงบาล 2) ครอบครัวนายไข ผิวศรี โดยทั้ง 2 ครอบครัวเข้าร่วมกิจกรรมร่วมสร้างงานกับกลุ่มคนสถานีเรียนรู้ป่าภูพันหยอด มาอย่างต่อเนื่อง จนได้รับการยอมรับและถูกเสนอชื่อได้เป็นปราชญ์ชาวบ้านของสถานีฯ และสามารถเป็นแบบอย่างที่มีความสมบูรณ์ของการเป็นกลุ่มคนสถานีเรียนรู้ป่าภูพันหยอด พัฒนาคน ชุมชน ป่า อีกทั้งยังสามารถขับเคลื่อนในชุมชนคือบ้านเก่าเคอ ให้ชาวชุมชนได้เห็นเป็นแบบอย่าง และในขณะเดียวกันหากชุมชนพื้นที่อื่นจะนำไปใช้ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะว่า

1.1 จะต้องไม่คาดหวังว่าฐานคิดและคุณลักษณะของกลุ่มคนสถานีเรียนรู้ป่าภูพันหยอดนั้นจะเป็นงานวิจัยที่ครอบจักรวาลก็ได้ไม่ หากจะมีการนำไปใช้ยังชุมชนอื่น จำเป็นต้องมีการศึกษาภูมิสังคมของพื้นที่ ทั้งด้านตัวบุคคล พื้นที่พื้นที่ถิ่น ภูมิศาสตร์ของป่าชุมชนด้วย หากชุมชนอื่นจะนำไปใช้ แต่เชื่อว่าการนำแบบอย่างของสถานีเรียนรู้ป่าภูพันหยอด สามารถขับเคลื่อนได้หากสามารถค้นหากระบวนการอันเหมาะสมกับชุมชนของตนเอง

1.2 จะต้องเข้าใจว่าฐานคิดและคุณลักษณะ 6 ประการของสถานีเรียนรู้ป่าภูพันหยอด เกิดจากการร่วมกันคิดและกำหนดขึ้นมาของกลุ่มเป้าหมายที่เป็นคนในพื้นที่ และผ่านการขับเคลื่อนด้วยพฤติกรรมที่สังเกตด้วยธาตุ 5 เป็นลำดับขั้น คือการสร้างการรับรู้ การมีท่าทีตอบรับของกลุ่มคน แสดงความเป็นเจ้าของ การสร้างจิตสำนึก และสุดท้ายก็ได้รับการขับเคลื่อนที่เป็นพลังในขั้นสุดท้าย

2. ข้อเสนอแนะเพื่อทำการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 หากมีงานวิจัยที่จะนำผลงานวิจัย สถานีเรียนรู้ป่าภูพันหยอด ไปใช้ในครั้งต่อไป ผู้วิจัยอยากเห็นงานวิจัย “ป่าชุมชนกับวิถีวัฒนธรรมการบริโภคอาหาร” ว่ามีมิติ รูปแบบ เนื้อหาอย่างไร เพราะการขับเคลื่อนกลุ่มคนสถานีเรียนรู้ป่าภูพันหยอดทำให้พบว่า วัฒนธรรมการบริโภคของคนที่อยู่ในชุมชน จะมีผลต่อพฤติกรรมการใช้ชีวิตคนกับป่า

2.2 หากมีงานวิจัยที่จะนำผลงานวิจัย สถานีเรียนรู้ป่าภูพันหยอด ไปใช้ในครั้งต่อไป ผู้วิจัยอยากเห็นงานวิจัย “พฤติกรรมกรรไกรตัดหญ้า ฤดูระเบียบจากภาครัฐ กับระเบียบจากคุณลักษณะกลุ่มคนสถานีเรียนรู้ป่าภูพันหยอด” ว่าเป็นอย่างไร เพราะการขับเคลื่อนงาน

สถานีเรียนรู้ป่าภูพันหยอด เป็นแนวทางการสร้างภูมิความรู้ให้กับคน เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันให้กับชุมชนบนฐานคิดและคุณลักษณะ 6 ประการ ซึ่งเป็นการใช้อำนาจบังคับทางกฎหมายหรือการยอมรับกฎเกณฑ์และคุณค่าที่มีอยู่ร่วมกันของสังคมกลุ่มคน

อธิบายคำศัพท์เพิ่มเติม

จ้อก้อ หมายถึง พื้นที่ในภูมิประเทศของผืนป่าภูพันหยอด ที่ความลักษณะเป็น โนนสูงใหญ่ หรือเป็นภูเขาซ้อนภูเขา และบริเวณจ้อก้อมักจะพบถ้ำอยู่บริเวณนั้น

สหาย หมายถึง เป็นคำเรียกขานกลุ่มคนที่มีความคิดเห็นต่างทางการเมือง ในพื้นที่นี้คือกลุ่มคนที่นิยมในลัทธิคอมมิวนิสต์ และมีการเคลื่อนไหวในอุดมการณ์ลัทธิฯ ในพื้นที่มีทั้งที่เป็นชาวบ้านทั่วไป และกลุ่มนิสิตนักศึกษาที่ได้เข้าร่วมอุดมการณ์ ใช้พื้นที่ป่าภูพันหยอดเป็นที่อาศัยหลบซ่อนตัวจากเจ้าหน้าที่

นาฬิกาป่าภูพันหยอด หมายถึง กิจกรรมของการหากินหาอยู่ของคนในชุมชน ที่ได้อาศัยพื้นที่ป่าภูพันหยอด และกำหนดเป็นกิจกรรมของแต่ละเดือนจบครบบปี

ปูเอน หมายถึงปูน้ำจืดที่อาศัยอยู่บนภูเขาพบเห็นได้ทั่วไปตามลำธารน้ำไหลบนภูเขา ทำให้มีชื่อเรียกอีกชื่อหนึ่งว่าปูภูเขา และเป็นอาหารประเภทหนึ่งของผืนป่าภูพันหยอดชาวบ้านนิยมนำมารับประทานเพราะมีเนื้อนุ่มอร่อย

หอยหอม หมายถึง เป็นหอยทากบกกลุ่มที่มีฝาปิดเปลือก (operculum) จัดอยู่ในวงศ์ Cyclophoridae อาศัยอยู่บนพื้นดินที่ขึ้นตามแนวเทือกเขาหรือที่ราบสูง โดยเฉพาะภูเขาหินปูนบางแห่งจึงเรียกหอยชนิดนี้ว่า หอยภูเขา ส่วนชื่อหอยหอม นั้น มีที่มาจากมีกลิ่นหอมเฉพาะตัวที่เป็นเอกลักษณ์เมื่อนำมาประกอบอาหาร เช่น ย่าง เผา หรือต้ม หอยหอมมีเปลือกหนาและแข็ง มีความกว้างประมาณ 2-7 ซม. สีเปลือกมีความผันแปรมากพบตั้งแต่ สีขาวขุ่น น้ำตาลเข้ม และสีดำ หลายชนิดเปลือกมีลวดลายสะดุดตา ตัวเต็มวัยมักมีขอบปากเปลือกที่หนา หรือบานออกคล้ายปากแตรในฤดูฝนมักพบหอยหอมเดินบนเศษซากใบไม้ ในช่วงที่อากาศแห้งแล้งหอยหอมจะจำศีลหลบอยู่ในรูหรือโพรง หอยหอมมีบทบาทสำคัญในห่วงโซ่อาหารเป็นตัวชีวิตความอุดมสมบูรณ์ของผืนป่าภูพันหยอด

ภูมิสังคม หมายถึง การศึกษาสภาพพื้นเชิงภูมิศาสตร์ และการศึกษาสังคมชุมชน ควบคู่กัน เพื่อให้สามารถเห็นความสัมพันธ์ ระหว่างคนกับสภาพแวดล้อมในมิติต่าง ๆ

กระบวนการ หมายถึง ขั้นตอนการดำเนินงานของสถานีเรียนรู้ป่าภูพันหยอด ที่มีอยู่ 5

ขั้นตอน คือ ขั้นที่ 1. การสร้างกลุ่มคนสถานีเรียนรู้ป่าภูพันหยอดขั้นที่ 2. การประกาศ
เจตนารมณ์กลุ่มคนสถานีเรียนรู้ป่าภูพันหยอดขั้นที่ 3. กำหนดคุณลักษณะกลุ่มคนสถานีเรียนรู้
ป่าภูพันหยอด จากการประยุกต์หลักพุทธธรรม“ไตรสิกขา” ขั้นที่ 4. การออกแบบกิจกรรม
กระบวนการสถานีเรียนรู้ป่าภูพันหยอดขั้นที่ 5. การขับเคลื่อนกิจกรรมกระบวนการสถานี
เรียนรู้ป่าภูพันหยอดที่ก่อให้เกิดประโยชน์

แก่มุขมนตรีบ้านเก่าเตื่อ ตำบลทุ่งคลอง อำเภอกำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์

ผักอีตอก หมายถึง ผักป่าที่เป็นไม้ล้มลุกข้ามปีมีเหง้าในดิน มีลักษณะคล้ายบอนหรือ
สายบัวต้นกลมผิวขรุขระ ลำต้นอวบน้ำ ไม่มีแกน สูงประมาณ 15-30 เซนติเมตร ชาวบ้านนิยมนำ
มาเป็นอาหาร

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

บรรณานุกรม

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

บรรณานุกรม

- กัลป์ยานี ปฎิมาพรเทพ. (2548). รากแก้วแดนใต้ : ภูมิปัญญาไทย. กรุงเทพฯ : ภาพพิมพ์.
- กาญจนา แก้วเทพและกนกศักดิ์ แก้วเทพ. (2550). การพึ่งตนเอง : ศักยภาพในการพัฒนา
ชนบท. กรุงเทพฯ : สภาคาทอติกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา.
- การพัฒนาชุมชน, กรม. (2541). ยุทธศาสตร์เศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง. กรุงเทพฯ : กระทรวง
มหาดไทย.
- โกวิทย์ พวงงาม. (2553). การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- จารุเชษฐา เรื่องสุวรรณ. (2547). การประเมินคุณภาพการจัดการการท่องเที่ยวชุมชนยี่สาร
อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม. วิทยานิพนธ์ วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต
สาขาวิชาอุทยานและนันทนาการ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ชัยวุฒิ ชัยพันธุ์. (2542). การจัดการการเกษตร ทรัพยากรธรรมชาติ และการท่องเที่ยว.
กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชาติชาย ณ เชียงใหม่. (2544). การบริหารการพัฒนาชนบทเพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชน.
กรุงเทพฯ : บริษัทเซนจูรี่.
- จิต นิลพานิช และกุลธนา ธนาพงศธร. (2532). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา
ชนบท. เอกสารการสนทนาความรู้ทั่วไป สำหรับการพัฒนาระดับตำบล หมู่บ้าน.
พิมพ์ครั้งที่ 3. นนทบุรี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- ฉันทฤทัย กาญจนะจิตรา. (2546). นวัตกรรมสังคม : การให้ความหมายและลักษณะกิจกรรมใน
ประเทศไทย. กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข.
- ชูเกียรติ นพเกตุ. (2542). การพัฒนาการท่องเที่ยว. เชียงราย : มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย.
- สุทธิศรี ชูชาติ. (2538). องค์ประกอบพื้นฐานด้านอุตสาหกรรม. กรุงเทพฯ : จุลสารการท่องเที่ยว.
- ไชยยศ เรื่องสุวรรณ. (2521). หลักการทฤษฎีและนวัตกรรมทางการศึกษา. กทม. : ประสาน
การพิมพ์.
- เดชา ไต้สูงเนิน. (2543). การบริหารจัดการการท่องเที่ยวเกษตร กรณีศึกษาบ้านม่วงคำ ตำบล
โป่งแยง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่. ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชามนุษย์กับ
สิ่งแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

- เดือน คำดี. (2541). ศาสนศาสตร์. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ทศนา แคมมณี. (2548). ศาสตร์การสอน : องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มี
ประสิทธิภาพ. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เทิดชาย ช่วยบำรุง. (2554). ภูมิปัญญาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นเชิงสร้างสรรค์. พิมพ์ครั้งที่ 1.
กรุงเทพฯ : สถาบันพระปกเกล้า.
- นำชัย ทนุผล. (2543). รายงานผลการวิจัยเรื่อง การพัฒนาธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชน
บ้านโป่ง ตำบลป่าไผ่ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุน
สนับสนุนการวิจัย.
- นิลฉงน นลเจตย. (2554). [ออนไลน์]. ไตรลักษณ์กับการพัฒนา. [สืบค้นวันที่ 20 พฤษภาคม
2557]. จาก <http://www.oknation.net/blog/print.php?id=172337>.
- นิติ เรื่องพานิช. (2534). นิเวศวิทยาทรัพยากรธรรมชาติ. กรุงเทพฯ : คณะวนศาสตร์
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- นิตา ชัชกุล. (2550). อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์.
- บริสุทธิ์ กระแสร์. (2535). บทบาทของวัดกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ : ศึกษาเฉพาะกรณี
วัดบุญญานุสรณ์และวัดป่าสุวัฒนโธปมคุณ อำเภอหนองวัวซอ จังหวัดอุดรธานี.
ปริญญาณิพนธ์ ศึกษาศาตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- บวรศักดิ์ อูวรรณโณ. (2532). ปัญหาป่าไม้ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ. รายงานสรุปการประชุม
ความคิดเห็นเพื่อแก้ไขปัญหาป่าไม้ ครั้งที่ 1 ปัญหาป่าไม้กับทางออกของชาวบ้าน.
กรุงเทพฯ : สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.
- ปัญชร แก้วส่อง และคณะ. (2535). การพัฒนาป่าชุมชนอีสาน : กรณีพื้นที่ป่าภูถิ่นสวนทราย
และเครือข่าย อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย. ขอนแก่น : สถาบันวิจัยและพัฒนา
มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- บัณฑร อ่อนคำ และ วิริยา น้อยวงศ์ยางค์. (2533). ยุทธศาสตร์ในการพัฒนาชนบท :
ประสบการณ์ ประเทศไทย. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ บริหารและพัฒนา
บุญชม ศรีสะอาด. (2543). การวิจัยเบื้องต้น. กรุงเทพฯ : สุวีริยาสาส์น.
- บุญชม ศรีสะอาด. (2545). การวิจัยเบื้องต้น. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ : สุวีริยาสาส์น.
- บุญยงค์ เกศเทศ และคณะ. (2535). รายงานการวิจัยป่าชุมชนหมู่บ้านดอนยม อำเภอกันทรวิชัย
จังหวัดมหาสารคาม. ขอนแก่น : สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

- บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนาและคณะ. (2548). อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์.
- ปกรณ์ ปรียากร. (2544). การวางแผนกลยุทธ์-แนวคิดและแนวทางเชิงประยุกต์. กรุงเทพฯ :
เสมาธรรม.
- ปฐม นิคมมานนท์. (2553). การค้นคว้าหาความรู้และระบบการถ่ายทอดความรู้ในชุมชนชนบท
ไทย. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ประกอบศิริ ภักดีพินิจ. (2550). การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน : กรณีศึกษาการท่องเที่ยว
ทางน้ำชุมชนริมคลอง เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ ศึกษาศาสตร
มหาบัณฑิต สาขาวัฒนธรรมศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล.
- _____. (2545). ศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนริมกว๊านพะเยา.
วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. สาขาวิชาการจัดการอุตสาหกรรมท่องเที่ยว. เชียงใหม่ :
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ประพันธ์ ธรรมไชย และคณะ. (2543). วิถีไทย. เชียงใหม่ : สถาบันราชภัฏเชียงใหม่.
- ประภาส ศิลปรัตน์. (2539). รายงานการวิจัยเรื่องบทบาทที่คาดหวังและบทบาทที่เป็นจริงของ
คณะทำงานสนับสนุนการปฏิบัติการพัฒนาชนบทระดับตำบล (คปต.) ในการ
สนับสนุนการปฏิบัติงาน ของสภาตำบลในทัศนของกรรมการสภาตำบล. กรุงเทพฯ :
กองวิจัยและประเมินผล กรมพัฒนาชุมชน.
- ประยูร อุดมเสียง. (2541). การพัฒนาและฝึกอบรมทรัพยากรมนุษย์ทางการเกษตร. ขอนแก่น :
คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ประเวศ วะสี. (2534). กรณีพระประจักษ์ : การอนุรักษ์ป่าทางออกที่สร้างสรรค์. กรุงเทพฯ :
หมอชาวบ้าน.
- _____. (2534). การศึกษาชาติกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ในการสัมมนาทางวิชาการเรื่อง
ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมกับการพัฒนาการพัฒนาชนบท.
กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- _____. (2536). การสร้างสรรค์ภูมิปัญญาไทยเพื่อการพัฒนา. กรุงเทพฯ : มูลนิธิภูมิปัญญา.
- _____. (2542). การศึกษาชาติกับภูมิปัญญาท้องถิ่น : ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนา
ชนบท. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : อัมรินทร์พรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- _____. (2543). แนวคิดเกี่ยวกับระบบพัฒนาการเรียนรู้. กรุงเทพฯ : วิญญูชน.

- ประสงค์ โสมรัตนานนท์. (2546). การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาประยุกต์ใช้ในการศึกษา.
กรุงเทพฯ : วารสารวิชาการ.
- ประสพโชค มั่นสวัสดิ์. (2552). **ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับการบริหารเศรษฐกิจ**. ศูนย์ศึกษาเศรษฐกิจพอเพียง : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- ประสิทธิ์ คุณรัตน์. (2535). **สรุปผลการฝึกอบรมหลักสูตร Rural Appraisal for Irrigation Project Planning**. จัดโดยโครงการวิจัยวนศาสตร์ชุมชน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ร่วมกับสำนักงานที่ปรึกษาการพัฒนาบูรพาประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว.
- _____. (2536). **การจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยชุมชน**. ขอนแก่น : สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ประสิทธิ์ ประคองศรี และคณะ. (2537). **ระบบการจัดการพื้นที่สาธารณะประโยชน์ของชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ**. ขอนแก่น : รายงานการวิจัย สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ประสิทธิ์ หาญชาญเลิศ. (2537). **ผลกระทบทางเศรษฐกิจและสังคมที่ชาวบ้านได้รับจากโครงการป่าชุมชน จังหวัดมหาสารคาม**. วิทยานิพนธ์ ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม.
- ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์. (2539). **เศรษฐศาสตร์สีเขียวเพื่อชีวิตและธรรมชาติ**. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- _____. (2541). **เศรษฐศาสตร์สีเขียวเพื่อชีวิตและธรรมชาติ**. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- _____. (2541). **สิ่งแวดล้อมและการพัฒนา**. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- _____. (2543). **นิเวศเศรษฐศาสตร์และนิเวศวิทยาการเมือง**. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปรีชา อุตระกุล. (2533). **การสัมมนาเรื่องภูมิปัญญาชาวบ้าน**. ขอนแก่น : ศูนย์ฝึกอบรม สาธารณสุขมูลฐาน.
- ป่าไม้, กรม. (2531). **การจัดการป่าชุมชน**. กรุงเทพฯ : กองจัดการป่าสงวนแห่งชาติ กรมป่าไม้.
- _____. (2531). **คู่มือเจ้าหน้าที่ของรัฐโครงการปลูกไม้ใช้สอยชุมชน**. กรุงเทพฯ : กองจัดการที่ดินป่าสงวนแห่งชาติ กรมป่าไม้.
- _____. (2550). **สถิติการป่าไม้ของประเทศไทย**. กรุงเทพฯ : สมลดา.

- ปาริชาติ วลัยเสถียร. (2543). กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ปาริชาติ สถาปิตานนท์และคณะ. (2548). การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม และการพัฒนาชุมชน : จากแนวคิดสู่การปฏิบัติในสังคมไทย. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- เป็รื่อง กุมุท. (2521). เทคนิคการฝึกอบรม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- ผการัตน์ รัฐเขตต์. (2538). ประมวลการป่าไม้ของไทย ปี พ.ศ. 2535-2538. ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- พรชูลี นิลวิเศษ และคณะ. (2541). เอกสารประกอบการฝึกอบรมด้านวนศาสตร์ชุมชน. ศูนย์ฝึกอบรมวนศาสตร์ชุมชนแห่งภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- พรทิพย์ คำพอ. (2534). โครงสร้างประชากรอีสาน. เอกสารประกอบการสัมมนาสถานการณ์อีสานในทศวรรษหน้า. ขอนแก่น : สถาบันวิจัยพัฒนามหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- พรรณทิพย์ ศิริวรรณบุญชัย. (2541). มนุษย์สัมพันธ์. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2543). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลศัพท์. กรุงเทพฯ : มหাজุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- _____. (2542). การพัฒนาที่ยั่งยืน. กรุงเทพฯ : สหธรรมิก.
- _____. (2543). พุทธธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ : มหাজุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- _____. (2543). การพัฒนาที่ยั่งยืน. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโกมลคีมทอง.
- พิกุล อธิธิรัญวงศ์. (2537). วิพากษ์แผนแม่บทป่าไม้. กรุงเทพฯ : สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.
- เพชรศรี นนทศิริ. (2550). การพัฒนาการท่องเที่ยวชนบทของประเทศไทย: การถ่ายทอดองค์ความรู้จากประสบการณ์ในประเทศฝรั่งเศส. กรุงเทพฯ : วารสารวิชาการการท่องเที่ยวไทยนานาชาติ.
- เพิ่มศักดิ์ มกราภิรมย์. (2543). ป่าชุมชน. เอกสารประกอบการบรรยายศูนย์ฝึกอบรมวนศาสตร์ชุมชนแห่งภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ไพฑูริย์ กิจเอกสงฆ์ และคณะ. (2534). โครงการการจัดการป่าชุมชนเพื่อพัฒนาชนบทอีสาน. มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

- ไพรัตน์ เดชะรินทร์. (2537). นโยบายและวิธีการมีส่วนร่วมของชุมชนในยุทธศาสตร์การพัฒนา
ปัจจุบันการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา. กรุงเทพฯ : ศักดิ์โสภากการพิมพ์.
- ไพศาล วรคำ. (2552). การวิจัยทางการศึกษา. กาศสินธุ์ : ประสานการพิมพ์.
- ไพศาล วิสาโล. (2544). ประชาสังคมและวัฒนธรรมชุมชน. กรุงเทพฯ : เรือนแก้ว.
- ภราเดช พัทม์วิเชียร. (2539). พัฒนาท่องเที่ยวไทยทิศทางที่ยั่งยืน. กรุงเทพฯ : วารสารการ
ท่องเที่ยว.
- ภัทรพงศ์ อินทรกำเนิด. (2542). นโยบายอุปสรรคของรัฐในการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน.
เอกสารประกอบคำบรรยายในรายงานวิชาการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน.
การศึกษา 2542 ณ ห้องปริญาโท บัณฑิตวิทยาลัย. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัย
เชียงใหม่.
- _____. (2544). หลากหลายมุมมองภาคการท่องเที่ยวปี 2544. กรุงเทพฯ : วารสารธุรกิจ
ท่องเที่ยว.
- _____. (2553). รายงานการวิจัย เรื่อง ระบบนวัตกรรมรายสาขา เพื่อพัฒนา
ระบบเศรษฐกิจฐานความรู้และเชิงสร้างสรรค์: กรณีศึกษาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวเชิง
สร้างสรรค์. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ : สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.
- ภาวิชิต ชนะบุญ. (2543). การพัฒนารูปแบบการจัดการฝึกอบรมสิ่งแวดล้อมศึกษา เรื่อง การจัดการ
น้ำเสียชุมชน สำหรับคณะกรรมการชุมชนในเขตเทศบาลนครขอนแก่น. วิทยานิพนธ์
ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาสิ่งแวดล้อมศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ภิญโญ สาธร. (2516). หลักบริหารการศึกษา. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.
- มงคล ดำรงานินทร์ และคณะ. (2536). ป่าชุมชนในประเทศไทย : แนวทางการพัฒนา เล่ม 3.
กรุงเทพฯ : สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.
- มณฑาวดี พูลเกิด. (2552). การพัฒนารูปแบบการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อความยั่งยืน.
คุณฐิติพันธ์ ครูศาสตร์คุณฐิติบัณฑิต สาขาวิชาวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัย
เทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ.
- มัทนา เสมอจิตต์. (2549). ความร่วมมือของผู้ปกครองในการจัดการศึกษาสถานศึกษาขั้น
พื้นฐานกิ่งอำเภอเวียงหนองล่อง สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาลำพูนเขต 2.
วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง.
- มิ่งสรรพ์ ขาวสะอาด. (2536). “ภูมิปัญญาชาวบ้าน ภูมิปัญญาทางการและสิ่งแวดล้อม,”
ทิศทางไท. ปีที่ 7 ฉบับที่ 6 : 31 – 34.

- มิสรา สามารถ. (2543). การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในการบริหารจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ. รายงานผลการศึกษาวิจัย. กรุงเทพฯ : แอล.ที.เพรส. จำกัด.
- ขงยุทธ บุราสิทธิ์. (2533). ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของชุมชนอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาสังคมวิทยาการพัฒนามหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ขงยุทธ พึ่งวงศ์ญาติ. (2542). รายงานการวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ; กรณีศึกษาหมู่บ้านที่อำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ยศ สันตสมบัติ. (2536). ความหลากหลายทางชีวภาพ : มิติทางสังคมและนิเวศ. กรุงเทพฯ : คบไฟ.
- ยศ สันตสมบัติ. (2542). ความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน. พิมพ์ครั้งที่ 2. เชียงใหม่ : นพบุรีการพิมพ์.
- ยุทธ ไกยวรรณ. (2550). การสร้างเครื่องมือวิจัย. กรุงเทพฯ : ศูนย์สื่อเสริมกรุงเทพ.
- ยูวดี ฤาชา. (2536). การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมการจัดการเรียนแบบที่ใช้ปัญหาเป็นหลัก. สำหรับอาจารย์สอนพยาบาล. คุษฎีนิพนธ์ปริญญาการศึกษาคุษฎีบัณฑิต สาขาการวิจัยและพัฒนาหลักสูตร มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ยูวัฒน์ วุฒิเมธี. (2541). หลักการพัฒนาชุมชนและการพัฒนาชนบท. กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ไทยอนุเคราะห์ไทย.
- รณสิทธิ์ มณีไสย์. (2532). ปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคมกับลักษณะการใช้ประโยชน์ป่าไม้ของราษฎรบ้านโนนศรีสวัสดิ์ ตำบลดงมูล อำเภอหนองกุงศรี จังหวัดกาฬสินธุ์. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- รลิกา อังกูร. (2552). คู่มือการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน. นนทบุรี : โรงพิมพ์ อัมรินทร์พรินท์ติ้ง.
- ระพี สาคริก. (2536). มนุษย์กับสิ่งแวดล้อม. การประชุมวิชาการทั้งประเทศ ประจำปี 2536. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542. กรุงเทพฯ : นานมีบุ๊คส์ ตรีพับลิเคชั่นส์.
- รุ่ง แก้วแดง. (2541). ปฏิวัติการศึกษาไทย. กรุงเทพฯ : มติชน.

- วรรณพร วณิชชากุล. (2541). รายงานการวิจัยเรื่องแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในประเทศไทย. กรุงเทพฯ : สถาบันราชภัฏสวนดุสิต.
- วิจิต นันทสุวรรณ. (2548). ขบวนการชุมชนใหม่ การพัฒนาแบบแผนใหม่ทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน. กรุงเทพฯ : เจริญวิทย์การพิมพ์.
- วิบูลย์ เข็มเฉลิม. (2540). ชุมชนเข้มแข็ง. กรุงเทพฯ : วารสารสังคมพัฒนา.
- วิโร ไสน์ดิประภพ. (2549). Code Green Tourism กับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง. กรุงเทพฯธุรกิจ : เศรษฐศาสตร์พนजर.
- วิรัช นิภาวรรณ. (2550). การบริหารจัดการตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชน. กรุงเทพฯ : รัฐสภาสาร.
- วิไลลักษณ์ รัตนเพียรธัมมะและคณะ. (2550). การจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน : กรณีศึกษาชุมชนท่าคา อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ศรัณย์ เลิศศรีภรณ์มงคล. (2540). การท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ผู้การพัฒนาที่ยั่งยืน. กรุงเทพฯ : จุลสารการท่องเที่ยว.
- ศรีพร สมบุญธรรม. (2544). การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน Sustainable Tourism Development. กรุงเทพฯ : จุลสารการท่องเที่ยว.
- ศรีพร ศรีชูชาติ. (2549). อุตสาหกรรมภัตตาคารและร้านอาหารในจังหวัดเชียงใหม่ ภายใต้โครงการมูลค่าเพิ่ม ในประเทศของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวของประเทศไทย. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- ศิริมงคล ทนทอง. (2553). การพัฒนาหลักสูตรภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่รินทร์สำหรับเด็กปฐมวัย. ปริญญาโท การศึกษาคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- สุภวรรณ โพธิ์นาค. (2545). ผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อวิถีชีวิตของชุมชนเกาะล้าน เมืองพัทยา จังหวัดชลบุรี. วิทยานิพนธ์ วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาเทคโนโลยีการวางแผนสิ่งแวดล้อมเพื่อพัฒนาชนบท. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหิดล.
- สุนัยวิทย์ข้าวหนองคาย. (2554). ข้อมูลการเกษตรจังหวัดหนองคาย. หนองคาย : สถาบันวิจัยข้าวหนองคาย กรมการข้าว.

- ส่งเสริมวัฒนธรรม, กรม. (2552). รายงานการศึกษาเบื้องต้น เศรษฐกิจสร้างสรรค์ (The Creative Economy). กรุงเทพฯ : บริษัท บี.ซี.เพรส (บุญชิน) จำกัด.
- _____. (2555). มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม (Intangible Cultural Heritage). กรุงเทพฯ : กระทรวงวัฒนธรรม กรมส่งเสริมวัฒนธรรม.
- _____. (2555). อนาคตประเทศไทยบนเส้นทางสีเขียว. เอกสารประกอบการประชุมประจำปี 2555. นนทบุรี : คณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- สถาบันพระปกเกล้า. (2554). บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนบนฐานแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ : สถาบันพระปกเกล้า.
- สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย. (2540). โครงการศึกษาเพื่อจัดทำแผนแม่บทการพัฒนาการท่องเที่ยวของประเทศ. กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย.
- สถาบันวิจัยยาง. (2545). ข้อมูลทางวิชาการยางพารา. กรุงเทพฯ : กรมวิชาการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.
- สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข. (2547). รายงานการติดตามและประเมินผลระบบหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้าระยะที่ 1. กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข.
- สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์. (2542). รายงานขั้นสุดท้ายการดำเนินการเพื่อกำหนดนโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย.
- สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย. (2542). รายงานขั้นสุดท้ายการดำเนินการเพื่อกำหนดนโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ. กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี.
- _____. (2542). รายงานขั้นสุดท้ายการศึกษา เพื่อกำหนดแนวทางพัฒนาและจัดการท่องเที่ยวเชิงเกษตร. กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย.
- _____. (2540). นโยบายการท่องเที่ยวเพื่อรักษาระบบนิเวศ. กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย.
- สนธยา พลศรี. (2545). ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
- สมชาย สนั่นเมือง. (2541). ชุมชนท้องถิ่นกับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยว. กรุงเทพฯ : จุฬาสารการท่องเที่ยว.

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช. (2550). **หลักพระพุทธศาสนา**. พิมพ์ครั้งที่ 9.

กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย.

สมบัติ กุสุมาวดี. (2552). **สังคมเศรษฐกิจแบบสร้างสรรค์ นวัตกรรมและชนชั้นใหม่**. กรุงเทพฯ : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.

สามารถ จันทร์สุรย์. (2533). **ภูมิปัญญาคืออะไร อย่างไร ในวัฒนธรรมก้าวไปกับการเปลี่ยนแปลง**. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.

_____. (2534). **ปัญญาไทยกับการดำเนินชีวิตของคน**. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. (2546). **เอกสารการพัฒนากองทุนวิจัยอย่างยั่งยืน : ชุดโครงการพัฒนาและจัดการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่อย่างยั่งยืน**. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

สำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2549). **การพัฒนาแบบยั่งยืนกับการพัฒนากองทุนวิจัยไทยในทิศทางที่ยั่งยืน**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : อัสซา.

_____. (2545). **การประชุมเชิงปฏิบัติการด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ภายใต้โครงการส่งเสริมและพัฒนากองทุนวิจัยเชิงนิเวศ**. กรุงเทพฯ : เอ็ทเซเทรา.

สำนักงานเกษตรอำเภอสังขม และสำนักงานจังหวัดหนองคาย. (2544). **รายงานการประชุมเกษตรอำเภอ ประจำเดือน มิถุนายน 2552 ครั้งที่ 6/2552**. หนองคาย : สำนักงานเกษตรอำเภอสังขม กรมวิชาการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2545). **รายงานการวิจัยเรื่องแนวทางการส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษา**. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.

_____. (2548). **รายงานการวิจัยเรื่อง แนวทางการส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษา**. กรุงเทพฯ : พิมพ์ดี.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2555). **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่สิบเอ็ด พ.ศ. 2555 - 2559**. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.

สำนักงานท่องเที่ยวจังหวัดหนองคาย. (2554). **บรรยายสรุปจังหวัดหนองคาย เมืองน่าอยู่ ประตูสู่อาเซียน**. หนองคาย : สำนักงานการท่องเที่ยวจังหวัดหนองคาย.

- สำนักงานทะเบียนอำเภอสังคม. (2554). ข้อมูลพื้นที่และประชากรอำเภอสังคม. นนทบุรี : สำนักงานทะเบียน ที่ว่าการอำเภอสังคม.
- สำนักงานวัฒนธรรมแห่งชาติ. (2554). การจัดการวัฒนธรรมสำหรับผู้บริหาร. กรุงเทพฯ : สำนักงานวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี.
- สำนักงานองค์ความรู้. (2552). [ออนไลน์]. เศรษฐกิจบนพื้นฐานความคิดสร้างสรรค์. [สืบค้นเมื่อ 25 กุมภาพันธ์ 2557]. จาก http://www.okmd.or.th/th/knowledge_detail.asp?id=381.
- สำเร็จ แหงกระโทก. (2545). ศูนย์สุขภาพชุมชน : วัฒนธรรมสุขภาพหนทางสู่ระบบบริการที่พึงประสงค์. กรุงเทพฯ : บริษัทแสวงโชคมาเก็ตติ้ง จำกัด.
- สินธุ์ สโรบล. (2546). การท่องเที่ยวโดยชุมชน : แนวคิดและประสบการณ์พื้นที่ภาคเหนือ. เชียงใหม่ : วนิศาเพรส.
- สุธี เทพสุริวงศ์ และเบ็ญจวรรณ บัวขวัญ. (2547). การรวบรวมภูมิปัญญาพื้นบ้านในจังหวัดปัตตานี. ปัตตานี : มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- สุพัตรา วิชยประเสริฐกุล. (2545). แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของเกาะเกร็ด จังหวัดนนทบุรี. วิทยานิพนธ์ สถาปัตยกรรมศาสตร์ สาขาวิชาการวางแผนผังเมือง. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- _____. (2543). รายงานผลการศึกษาวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ. กรุงเทพฯ : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.
- สุภางศ์ จันทวานิช. (2549). การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุมาลี มหณรงค์ชัย. (2546). พุทธศาสนามหายาน. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สยาม.
- สุเมธ ตันติเวชกุล. (2544). การดำเนินชีวิตในระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียงตามแนวพระราชดำริ. กรุงเทพฯ : ท้องถิ่น.
- สุรวาท ทองบุ. (2550). การวิจัยทางการศึกษา. มหาสารคาม : อภิชาติการพิมพ์.
- สุรีพร พงษ์พานิช. (2544). การมีส่วนร่วมของประชาชน. กรุงเทพฯ : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.
- เสน่ห์ จามริก. (2541). แนวทางการพัฒนาการศึกษาไทย บทวิเคราะห์เบื้องต้น. กรุงเทพฯ : สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.

เสรี พงศ์พิศ และคณะ. (2548). ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท. กรุงเทพฯ :

มูลนิธิภูมิปัญญา.

_____. (2529). คื่นสุ่รากแห้ง : ทางเลือกและทักษะวิจารณ์ว่าด้วยภูมิปัญญาชาวบ้าน.

กรุงเทพฯ : เทียนวรรณ.

_____. (2545). แผนมืองบทชุมชน ประชาพิจัยและพัฒนา. กรุงเทพฯ : วารสารสังคมพัฒนา.

อคิม รพีพัฒน์. (2547). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา. กรุงเทพฯ : ศูนย์การศึกษานโยบายสาธารณสุข.

_____. 2537.การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาชนบทในสภาพสังคม และวัฒนธรรมไทย. กรุงเทพฯ : ศักดิ์โสภการพิมพ์.

อภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ. (2554). ปาฐกถาพิเศษเรื่อง “SMEs ไทยเข้มแข็ง เศรษฐกิจแข็งแรง ประเทศมั่นคง” วันพฤหัสบดีที่ 10 มีนาคม พ.ศ. 2554 ณ อาคารชาเลนเจอร์ 2 ศูนย์แสดงสินค้าอิมแพ็ค เมืองทองธานี. กรุงเทพฯ : สำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม.

อมรา พงศาพิชญ์. (2541). วัฒนธรรม ศาสนา และชาติพันธุ์ วิเคราะห์สังคมไทยแนวมนุษยวิทยา. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อาคม เดิมพิทยาไพสิฐ. (2552). การชี้แจงแนวทางการระดมความคิด เห็นกลุ่มย่อยจากพลังความคิดสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์. กรุงเทพฯ : ศูนย์สร้างสร้งงานออกแบบ.

อานันท์ กาญจนพันธุ์. (2544). มิติชุมชน : วิธีคิดท้องถิ่นว่าด้วยสิทธิ อำนาจและการจัดการทรัพยากร. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

อารี พันธุ์ณี. (2544). การพัฒนาความคิดสร้างสรรค์สู่ความเป็นเลิศ. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์พัฒนาศึกษา.

อุดร วงษ์ทับทิม. (2547). โครงการพัฒนาชุมชนกับการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรมตำบลสี อำเภอมแม่ปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน. เชียงใหม่ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

อุษาวดี พลพิพัฒน์. (2545). การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน : กรณีศึกษาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนในประเทศไทย. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เอกวิทย์ ณ ถลาง. (2540). ภูมิปัญญาชาวบ้านสี่ภูมิภาค: วิถีชีวิตและกระบวนการเรียนรู้ชาวบ้านไทย. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.

เอกวิทย์ ณ ถลาง. (2536). **คำชี้แจงในภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท**. กรุงเทพฯ ฯ :
มูลนิธิภูมิปัญญา.

_____. (2543). **ภูมิปัญญาทักษิณ : ภูมิปัญญาท้องถิ่นจากข้อเท็จจริงยกระดับ กระบวนทัศน์
ความเข้มแข็งของชุมชน**. นครศรีธรรมราช : สำนักวิชาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัย
วลัยลักษณ์.

Burkart,A.J, and Medlik,S. (1981). **Tourism : Past,Present and Future.2nd.ed.** Oxford
Buitertworth – Hieneman.

Caulier-Grice, J. (2010). [online]. **Social innovation exchange**. Retrieved May 1, 2014, from
<http://socialinnovator.info/blog/social-innovator/what-social-innovation>.

Cohen, E. (1997). “The Impact of Tourism on the Physical Environment,” **Annals of
Tourism Research**. Vol.5 No.2.

David Vaughan. (2001). “Segmenting Local Residents by Their Attitudes, Interests and
Opinions toward Tourism,” **Journal of Travel Research**. Vol.27 No.2.

Duffy, Rosaleen. (2002). **Hot Gossip : Rumor as Politic**. in Bondi, Liz (ed.) **Subjectivities,
Knowledges, and Feminist Geographies**. USA: Rowman & Littlefield
Publishers, Inc. pp.

Edgington, N. Austin. (2010). [online]. **Entrepreneur network**. Retrieved May 1, 2010,
from <http://austinentrepreneurnetwork.org/2010/01/what-is-socialinnovation>.

Hughes, P.E. **The effects of food level during lactation and early gestation on the
reproductive performance of mature sows**. Anim. Prod, 1993.

James Taylor. Jame Taylor. (2003). **Live : 1993 concert tour Champaign**. University
Illinois : Assembly Hall.

McIntosh, Robert W. and Goeldner, Charles R. (1990). **Tourism Principles, Practices,
Philosophies**. 6th ed. New York : John Wiley and Sons, Inc.

Mill, R. & Morrison, A. M. (1992). **The Tourism System and Introductory Text**.
New Jersey : Prince - Hall Intentional Inc.

Mill, Robert Christies and Morrison, Alastair M. (1992). **The Tourism System : An
Introductory Text**. 2nd ed. New Jersey: Prentice Hall, Inc.

- Mulgan G., Tucker S., Ali R., and Sanders, B. (2014). [online]. **Social Innovation : What is it, Why it Matters, and How it Can Be Accelerated.** Retrieved May 10, from <http://www.youngfoundation.org/publications/reports/social-innovation-what-it-why-it-matters-how-it-can-be-accelerated-march-2007>.
- Newman, Peter. (1998). **The Palgrave Dictionary of Economics and the Law.** London : Macmillan Reference Ltd.
- Porter Drucker. (1985). **Competitive Advantage : creating and Sustaining Superior Performance,** Macmillan Publishing, New York.
- Rogers, Everett M. (1995). **Diffusion of Innovations. 4th ed.** New York: Free Press.
- Shuell, T.J. & Moran, K.A. (1998). **Learning Theories: History overview and trends.** In Husen T., Per Gamon., Postlethwaite. *The International Encyclopedia of Education* (2 rd). Vol 6. N.Y.: Elserier Science Ltd.
- Stewart, W.D.,and Shamdasani, N.P. (1991). **Focus Groups : Theoryand Practice. 2nded.** NewburyPark : Sage.

ภาคผนวก ก

หนังสือขอความอนุเคราะห์

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

ที่ ศธ ๐๕๔๐.๐๑/ว. ๑๗๐๒

บัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

อ.เมือง จ.มหาสารคาม ๔๕๐๐๐

๒๖ สิงหาคม ๒๕๕๗

เรื่อง เรียนเชิญเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย

เรียน ดร.ลลิต ถนอมสิงห์ (รองเลขาธิการมูลนิธิชัยพัฒนา)

ด้วย นายถาวร บุตรศรี รหัสประจำตัว ๕๗๕๒๘๐๐๒๐๑๑๕ นักศึกษาปริญญาเอก สาขาวิชานวัตกรรมเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น รูปแบบการศึกษานอกเวลาราชการ ศูนย์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม กำลังทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง “สถานีเรียนรู้ภูพานหยอด พัฒนาคน ป่า ชุมชน” เพื่อให้การวิจัยดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย บรรลุตามวัตถุประสงค์

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม จึงใคร่ขอเรียนเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหาการวิจัย

- เพื่อ ตรวจสอบความถูกต้องด้านเนื้อหา ภาษา
- ตรวจสอบด้านการวัดและประเมินผล
- ตรวจสอบด้านสถิติ การวิจัย
- อื่นๆ ระบุ

จริงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณา และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความร่วมมือจากท่าน ด้วยดี ขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เกียงศักดิ์ ไพโรวรรณ)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย

โทรศัพท์, โทรสาร ๔๓๗๒-๕๔๓๘

ที่ ศร ๐๕๔๐.๐๑/ว. ๑๗๐๒

บัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

อ.เมือง จ.มหาสารคาม ๔๕๐๐๐

๒๖ สิงหาคม ๒๕๕๗

เรื่อง เรียนเชิญเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย

เรียน ดร.อาทิตย์ บำรุงเชื้อ

ด้วย นายถาวร บุตรศรี รหัสประจำตัว ๕๗๕๒๘๐๐๒๐๑๑๕ นักศึกษาปริญญาเอก สาขาวิชานวัตกรรมเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น รูปแบบการศึกษานอกเวลาราชการ ศูนย์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม กำลังทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง “สถานีเรียนรู้ภูพานหยอด พัฒนาคน ป่า ชุมชน” เพื่อให้การวิจัยดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย บรรลุตามวัตถุประสงค์

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม จึงใคร่ขอเรียนเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหาการวิจัย

- เพื่อ ตรวจสอบความถูกต้องด้านเนื้อหา ภาษา
- ตรวจสอบด้านการวัดและประเมินผล
- ตรวจสอบด้านสถิติ การวิจัย
- อื่นๆ ระบุ

จริงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณา และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความร่วมมือจากท่าน ด้วยดี ขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เกียงศักดิ์ ไพรวรรณ)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย

โทรศัพท์, โทรสาร ๔๓๗๒-๕๔๓๘

ที่ ศธ ๐๕๔๐.๐๑/ว. ๑๗๐๒

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
อ.เมือง จ.มหาสารคาม ๔๔๐๐๐

๒๖ สิงหาคม ๒๕๕๗

เรื่อง เรียนเชิญเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย

เรียน ดร.สุวรรณ บัวพันธ์

ร. ๕

ด้วย นายถาวร บุตรศรี รหัสประจำตัว ๕๗๘๒๘๐๐๒๐๑๑๘ นักศึกษาปริญญาเอก สาขาวิชานวัตกรรมเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น รูปแบบการศึกษานอกเวลาราชการ ศูนย์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม กำลังทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง “สถานีเรียนรู้ภูพานหยอด พัฒนา คน ป่า ชุมชน” เพื่อให้การวิจัยดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย บรรลุตามวัตถุประสงค์

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม จึงใคร่ขอเรียนเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหาการวิจัย

- เพื่อ ตรวจสอบความถูกต้องด้านเนื้อหา ภาษา
 ตรวจสอบด้านการวัดและประเมินผล
 ตรวจสอบด้านสถิติ การวิจัย
 อื่นๆ ระบุ

จริงเรียนมาเพื่อ โปรดพิจารณา และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความร่วมมือจากท่าน ด้วยดี ขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เกียงศักดิ์ ไพรวรรณ)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย

โทรศัพท์, โทรสาร ๔๓๗๒-๕๔๓๘

ที่ ศธ ๐๕๔๐.๐๑/ว. ๑๗๐๒

บัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

อ.เมือง จ.มหาสารคาม ๔๔๐๐๐

๒๖ สิงหาคม ๒๕๕๗

เรื่อง เรียนเชิญเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย

เรียน ดร.ทรงศักดิ์ ภูขามคม

ด้วย นายถาวร บุตรศรี รหัสประจำตัว ๕๗๘๒๘๐๐๒๐๑๑๘ นักศึกษาปริญญาเอก สาขาวิชานวัตกรรมเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น รูปแบบการศึกษานอกเวลาราชการ ศูนย์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม กำลังทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง “สถานีเรียนรู้ภูพานหยอด พัฒนาคน ป่า ชุมชน” เพื่อให้การวิจัยดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย บรรลุตามวัตถุประสงค์

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม จึงใคร่ขอเรียนเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหาการวิจัย

- เพื่อ ตรวจสอบความถูกต้องด้านเนื้อหา ภาษา
- ตรวจสอบด้านการวัดและประเมินผล
- ตรวจสอบด้านสถิติ การวิจัย
- อื่นๆ ระบุ

จริงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณา และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความร่วมมือจากท่านด้วยดี ขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เกียงศักดิ์ ไพรวรรณ)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย

โทรศัพท์, โทรสาร ๔๓๗๒-๕๔๓๘

ที่ ศธ ๐๕๔๐.๐๑/ว. ๑๗๐๒

บัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

อ.เมือง จ.มหาสารคาม ๔๔๐๐๐

๒๖ สิงหาคม ๒๕๕๗

เรื่อง เรียนเชิญเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย

เรียน พระครูอนุกุลปริยัติการ คร.

ด้วย นายถาวร บุตรศรี รหัสประจำตัว ๕๗๕๒๘๐๐๒๐๑๑๕ นักศึกษาปริญญาเอก สาขาวิชานวัตกรรมเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น รูปแบบการศึกษานอกเวลาราชการ ศูนย์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม กำลังทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง “สถานีเรียนรู้ภูพานหยอด พัฒนา คน ป่า ชุมชน” เพื่อให้การวิจัยดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย บรรลุตามวัตถุประสงค์

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม จึงใคร่ขอเรียนเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหาการวิจัย

- เพื่อ ตรวจสอบความถูกต้องด้านเนื้อหา ภาษา
- ตรวจสอบด้านการวัดและประเมินผล
- ตรวจสอบด้านสถิติ การวิจัย
- อื่นๆ ระบุ

จริงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณา และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความร่วมมือจากท่าน ด้วยดี ขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เกียงศักดิ์ ไพรวรรณ)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย

โทรศัพท์, โทรสาร ๔๓๗๒-๕๔๓๘

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ-สกุล	นายถาวร บุตรศรี
วันเกิด	16 เมษายน 2490
สถานที่เกิด	จังหวัดกาฬสินธุ์
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	ที่อยู่ 50 หมู่ 11 ตำบลทุ่งคล่อง อำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์
ประวัติการทำงาน	รับราชการ 2516-2540 ผู้บริหารท้องถิ่น นายกฯ อบต.ทุ่งคล่อง 2540-2548
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2518	วุฒิกู พ.ศศ,พ.ม.
พ.ศ. 2528	ปริญญาตรี ครุศาสตร์บัณฑิต วิทยาลัยครูมหาสารคาม
พ.ศ. 2556	ปริญญาโท รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยนครพนม
พ.ศ. 2559	ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชานวัตกรรมเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY